T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BALKAN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BULGARCA EYLEMLERİN BİÇİMLENMESİNDE MERKEZDEKİ ŞİMDİKİ ZAMANIN ROLÜ

Serkan CÖMERTEL

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Muharrem ÖZDEN

EDİRNE 2025

Tezin Adı: Bulgarca Eylemlerin Biçimlenmesinde Merkezdeki Şimdiki Zamanın Rolü

Hazırlayan: Serkan CÖMERTEL

ÖZET (Резюме)

Slavcanın temel özelliklerini taşımasına bağlı olarak, Bulgarca bugün Slavcanın devamı olan bir dildir. Çağdaş Bulgarcanın gramer yapısını bugün değerlendirdiğimizde genel olarak kendine özgü özellikleriyle ve birbiriyle ilişki içinde olmasıyla analitik yapıdan kaynaklı açık ve ayırt edilebilir nitelikte olduğunu görmekteyiz. Lakin buna rağmen, Bulgarcanın en çok tartışılan konularından biri eylem konusudur. Bunun nedenini ise Bulgarcadaki dokuz zamanın karmaşık yapısı, biçimlerinin belirsizliği, birbirleriyle olan sorunlu ilişkileri ve tüm bunların doğrultusunda ortaya çıkan anlam sorunları oluşturmakta ve tüm bunlar Bulgarcada eylem konusunu güçleştirmenin yanında, bu dilin öğrenilmesini / öğretilmesini de güçleştirmektedir.

Söz konusu güçlüğün aşılabilmesi için sabit yöntem(ler)e ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmamızda Bulgarca eylemlerin tasnifi ve biçimlenme aşamaları için ortaya koyduğumuz sabit yöntem şimdiki zaman üzerindendir. Çünkü Bulgarcada mastar yapı olmadığından eylem biçimlenme öncesinde bile aslında belli bir biçimdedir. Bulgarcada eylemler birinci teklik şahsa göre şimdiki zaman biçimindedir. Ayrıca, çekim ve görünüş açısından baktığımızda da art alanı şimdiki zaman oluşturmaktadır. Çünkü Bulgarcada eylem çekiminin saptanması ve bu doğrultuda tasnifi şimdiki zaman biçiminden gerçekleşir ve bu noktada fonetik belirleyiciler devrededir. Aynı zamanda her eylemin şimdiki zaman biçiminde görünüşü bellidir.

Çalışmamız, şimdiki zamanı merkeze alarak Bulgarca eylemlerin tasnifini ve çekimli / çekimsiz biçimlenme aşamalarını incelemeye çalışacak ve biçimlenmeyi formülüze edecektir.

Anahtar Kelimeler: Bulgarcada eylemler, şimdiki zaman, çekimli eylemlerin biçimlenmesi, çekimsiz eylemlerin biçimlenmesi, fonetik / morfolojik yapılar.

Name of Thesis: The Role of the Present Continuous Tense in the Center in the Formation of Bulgarian Verbs

Prepared by: Serkan COMERTEL

ABSTRACT

Bulgarian is today a language that is a continuation of Slavic, due to the fact that it carries the basic features of Slavic. When we evaluate the grammatical structure of modern Bulgarian today in general, we see that it is clear and distinguishable due to its analytical structure with its unique features and its interrelationships. However, one of the most debated topics in Bulgarian is the topic of verb. The reason for this is the complex structure of the nine tenses in Bulgarian, the ambiguity of their forms, their problematic relationships with each other and the semantic problems that arise as a result of all these, and all these make the subject of verbs in Bulgarian difficult, as well as making it difficult to learn / teach this language.

In order to overcome this difficulty, fixed method(s) are needed. The fixed method we have put forward in our study for the classification and formation stages of Bulgarian verbs is based on the *present continuous tense*. As there is no infinitive structure in Bulgarian, the verb is actually in a certain form even before it is formed. In Bulgarian, verbs are in the present continuous tense form according to the first person singular. In addition, when we look at it in terms of conjugation and aspect, the background is formed by the present continuous tense. Because in Bulgarian, the conjugation of verb and its classification accordingly occur from the present continuous tense form and at this point phonetic determinants come into play. At the same time, the appearance of each verb in the present continuous tense form is clear. Our study is to try to examine the classification of Bulgarian verbs, their

conjugated/unconjugated formation stages, focusing on the present continuous tense, and to formulate the formation.

Keywords: Verbs in Bulgarian, present continuous tense, formation of conjugated verbs, formation of unconjugated verbs, phonetic/morphological structures.

ÖN SÖZ (Предговор)

Osmanlı Devleti 1389'da Bulgaristan'ı fethederek 1878 yılına kadar hâkimiyetini sürdürmüştür ve buna bağlı olarak Bulgaristan'da bugün bile varlığını hissettiren derin kültürel izler bırakmıştır. Konumuz gereği meseleye dil açısından baktığımızda bugün bile Türkçeden Bulgarcaya geçen binlerce ödünçlenmiş sözcük mevcuttur. Bunun haricinde, Türkçede geçmiş zaman ekinin [-di] Bulgarcada son ek (наставка / suffix) olarak eylem türetmede (образуване на глагола) kullanılması, Bulgarcada duyulan (öğrenilen) eylem kipi (преизказно наклонение) modelinin Türkçeye uygun ortaya çıkması Türkçenin Bulgarca üzerindeki etkisini göstermektedir. Elbette, bu etki tek taraflı olmamış, etkileşimi beraberinde getirmiştir. Daha dar alanda olsa da, Bulgarcadan Türkçeye ödünçlenmiş sözcükler de mevcuttur (pulluk, vişne). Bu mevcut durum bir şekilde göstermektedir ki, iki toplumun yüzyıllarca birlikte yaşamasından kaynaklı kültürel izler derin ve yadsınamaz boyuttadır.

Tarihin derinliklerinden gelen kültürel etkileşim, ortak yazgı, komşuluk ilişkileri, her alanda sürekli artan iş birliği ve günümüz konjonktüründe globalleşen dünyada nadir dillerin bilinmesi zorunluluğu Bulgarcanın incelenmesine ve öğrenilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle temelde akademik seviyedeki yayınlara ihtiyaç duyulmaktadır. Buna bağlı olarak söz konusu çalışmamız Bulgarca eylemlerin şimdiki zamandan hareketle biçimlenme açısından yöntemini saptamakta ve bunu fonetik temelli somutlaştırmaktadır. Bu araştırma, Bulgarcanın sistematiğini ortaya koymak ve bu dilin öğrenilmesini kolaylaştırmak dışında; Bulgaristik alanda eksikliği gidermesi, Bulgarcaya ve Slav dillerine yönelik bakış oluşturması ve gelecekte bu alanda çalışmalar yürütecek araştırmacılar için yararlı bir kılavuz olması açısından da önem taşımaktadır.

Bu alanda yararlı olacak böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında tespitlerinden ve yönlendirmelerinden dolayı Üniversitemiz hocalarından danışmanım Prof. Dr. Muharrem ÖZDEN hocama, ikinci danışmanım Bulgaristan Plovdiv 'Paisiy Hilendarski' Üniversitesi Filoloji Fakültesi Bulgar Dili Genel Dilbilim ve Tarihi Anabilim Dalında görevli Doç. Dr. Harun BEKİR hocama, çalışmamdaki katkılarından dolayı Şumnu 'Episkop Konstantin Preslavski' Üniversitesi Beşerî Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında görevli Prof. Dr. Meryem Salim AHMED hocama, Üniversitemiz hocalarından Dr. Öğr. Üyesi Sezgin KONDAL hocama, Dr. Mümin İSOV hocama ve bu çalışma süresince hiçbir zaman desteğini esirgemeyen Üniversitemiz hocalarından Doç. Dr. Sabri Can SANNAV hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Serkan CÖMERTEL

Edirne, 2025

İÇİNDEKİLER

(Съдържание)

ÖZET (Резюме)……**I**

ABSTRACT .....**III**

ÖN SÖZ (Предговор)……...**V**

İÇİNDEKİLER (Съдържание).....**VII**

TABLO DİZİNİ (Табличен индекс)……...**XXI**

ŞEKİL DİZİNİ (Знаков индекс)……**XXVII**

KISALTMALAR (Съкращения)……..**XXVIII**

0. GİRİŞ (Увод)……...**30**

0.1. AMAÇ (Цел на изследването)……...**35**

0.2. ÖNEM (Значението на изследването)……..**38**

0.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ (Метод на изследването)……..**39**

0.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI (Методи за събиране на данни)……...**40**

0.5. ÇALIŞMANIN ÖN HAZIRLIĞI (Предварителна подготовка на изследването)……..**41**

0.6. ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEMİ (граматичен пример за изследване) ……. **41**

0.7. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI (Ограничения на изследването)…….. **42**

0.8. YARARLANILAN KAYNAKLAR (Използвани източници) ……..**44**

0.9. BULGARCA VE TÜRKÇENİN GENEL ÖZELLİKLERİNE BAKIŞ (Преглед на общите характеристики на българския и турския език)……**47**

I. BÖLÜM *(I. ЧАСТ)*

FONETİK TEMELLERİNE GÖRE EYLEMLERİN ŞİMDİKİ ZAMANDA TASNİFİ (Класификация на глаголите в сегашно време според фонетичната основа)……..**57**

1.1. ŞİMDİKİ ZAMAN VE ÇEKİM ARASINDAKİ İLİŞKİ (Връзката между сегашно време и спрежението)…….**58**

1.2. DİLBİLİMCİLERİN FARKLI YAKLAŞIMLARI (Различните подходи на езиковедите)……...**64**

1.3. ŞİMDİKİ ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ ARASINDAKİ İLİŞKİ (Връзката между сегашно време и вида на глагола)……**67**

1.4. ÜNLÜ + ÜNLÜ İLE BİTEN EYLEMLER (Глаголи завършващи на гласен + гласен)……**73**

1.4.1. Sonu -ая ile Biten Eylemler (yaygın kullanım) (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ая) (обща употреба) **(1. спр.)**……..**74**

1.4.2. Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ея) **(1. спр.)**……...**75**

1.4.3. Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ия) **(1. спр.)**……...**77**

1.4.4. Sonu -уя /-юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -уя / -юя) **(1. спр.)**……..**78**

1.4.5. Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -яя) **(1. спр.)**……...**80**

1.4.6. Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -оя) **(2. спр.)**……...**81**

1.4.7. Sonu -ая ile Biten Eylemler (nadir kullanım) (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -ая) (рядка употреба) **(2. спр.)**……..**83**

1.5. ÜNSÜZ + ÜNLÜ İLE BİTEN EYLEMLER (Глаголи завършващи на съгласен + гласен)……**84**

1.5.1. Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ва) **(1. спр.)**……...**84**

1.5.2. Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -да) **(1. спр.)**……...**86**

1.5.3. Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -(е)ра) **(1. спр.)**……..**87**

1.5.4. Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -жа) **(1. спр.)**……..**89**

1.5.5. Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -за) **(1. спр.)**……...**90**

1.5.6. Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ка) **(1. спр.)**……...**92**

1.5.7. Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ма) **(1. спр.)**……..**94**

1.5.8. Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -на) **(1. спр.)**……...**95**

1.5.9. Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ра) **(1. спр.)**……...**97**

1.5.10. Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -са) **(1. спр.)**……...**98**

1.5.11. Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -та) **(1. спр.)**……**100**

1.5.12. Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ча) **(1. спр.)**……**101**

1.5.13. Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ша) **(1. спр.)**……**102**

1.5.14. Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (nadir kullanım) (1. Çekim) (Глаголи завършващи на съгласен + я) (рядка употреба) **(1. спр.)**……**103**

1.5.15. Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (yaygın kullanım) (2. Çekim) (Глаголи завършващи на съгласен + я) (обща употреба) **(2. спр.)**……**104**

1.5.16. Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -жа) **(2. спр.)**……**106**

1.5.17. Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -ча) **(2. спр.)**……**108**

1.5.18. Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -ша) **(2. спр.)**……**110**

1.6. ÜNLÜ + ÜNSÜZ İLE BİTEN EYLEMLER (Глаголи завършващи на гласен + съгласен)……**...112**

1.6.1. Sonu -а(м) ile Biten Eylemler (3. Çekim) (Глаголи завършващи на -ам) **(3. спр.)**……**112**

1.6.2. Sonu –(я)м ile Biten Eylemler (3. Çekim) (Глаголи завършващи на -ям) **(3. спр.)**……**114**

1.6.3. Bulgarcada -(в)а Son Ekinin İşlevleri (Функции на наставката -(в)а в български език)……..……**...116**

II. BÖLÜM *(II. ЧАСТ)*

ZAMANIN BİÇİMLENMESİNDE ŞİMDİKİ ZAMANIN ROLÜ (Ролята на сегашното време за оформяне на времето)……**...126**

2.1. ŞİMDİKİ ZAMAN (Сегашно време)……**..148**

2.2. GEÇMİŞ ZAMAN (Минало време)……**153**

2.2.1. BİTMİŞ GEÇMİŞ ZAMAN - AORIST (Минало свършено време (аорист))……**..155**

2.2.1.1. Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало свършено време (аорист))……..**178**

2.2.1.2. Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало свършено време (аорист))……..**179**

2.2.1.3. Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало свършено време (аорист))……..**182**

2.2.2. BİTMEMİŞ GEÇMİŞ ZAMAN - IMPERFEKT (Минало несвършено време (имперфект))……..**184**

2.2.2.1. Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало несвършено време (имперфект))……...**197**

2.2.2.2. Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало несвършено време (имперфект))……..**198**

2.2.2.3. Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало несвършено време (имперфект))……..**204**

2.2.3. BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN - PERFEKT (Минало неопределено време (перфект))……...**206**

2.2.3.1. Belirsiz Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало неопределено време (перфект))……...**218**

2.2.3.2. Belirsiz Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало неопределено време (перфект))……...**219**

2.2.3.3. Belirsiz Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало неопределено време (перфект))……...**224**

2.2.4. GEÇMİŞTE ÖNCEKİ ZAMAN – PLUSKVAMPERFEKT (Минало предварително време (плусквамперфект))…….. **225**

2.3. GELECEK ZAMAN (бъдеще време (Future / футурум))…..**230**

2.3.1. Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще време)……**237**

2.3.2. Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще време)……**239**

2.3.3. Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще време)……**242**

2.4. GELECEKTE ÖNCEKİ ZAMAN (Бъдеще предварително време (Future Perfect / perfectum futuri))……...**244**

2.4.1. Gelecekte Önceki Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще предварително време)……...**248**

2.4.2. Gelecekte Önceki Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще предварително време)……...**249**

2.4.3. Gelecekte Önceki Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще предварително време)……...**252**

2.5. GEÇMİŞTE GELECEK ZAMAN (Бъдеще време в миналото (Future in the Past / futurum praeteriti))……..**253**

2.5.1. Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще време в миналото)…….....**261**

2.5.2. Geçmişte Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще време в миналото)….....**262**

2.5.3. Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще време в миналото)….....**266**

2.6. GEÇMİŞTE ÖNCEKİ GELECEK ZAMAN (Бъдеще предварително време в миналото (Future Perfect in the Past / perfectum futuri praeteriti))……..**267**

2.6.1. Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще предварително време в миналото)……...**269**

2.6.2. Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще предварително време в миналото)….....**271**

2.6.3. Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще предварително време в миналото)….....**274**

III. BÖLÜM *(III. ЧАСТ)*

EYLEM KİPİNİN BİÇİMLENMESİNDE ŞİMDİKİ ZAMANIN ROLÜ (Ролята на сегашното време за формиране на наклонението на глагола)……..**276**

3.1. HABER KİPİ (изявително (индикатив) наклонение / Indicativus)…….**279**

3.2. EMİR KİPİ (повелително (заповедно) наклонение / Imperativus)……**285**

3.2.1. Basit Yapıda Emir Kipinin Oluşturulması (Образуването на повелителното наклонение в проста структура) ….**287**

3.2.2. Birleşik Yapıda Emir Kipinin Oluşturulması (Образуването на повелителното наклонение в сложна структура) …**289**

3.3. ŞART KİPİ (условно наклонение / Conditionalis)……..**294**

3.3.1. Şart Kipinde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в условно наклонение)…….**300**

3.3.2. Şart Kipinde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в условно наклонение)….....**301**

3.3.3. Şart Kipinde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в условно наклонение)….....**302**

3.4. DUYULAN / ÖĞRENİLEN EYLEM KİPİ (YENİDEN ANLATMA) (преизказно наклонение / Indirectivus)……..**303**

3.4.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zaman (сегашно време в преизказно наклонение) **ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zaman** (минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))…….**310**

3.4.1.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в сегашно време в преизказно наклонение и минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))……...**311**

3.4.1.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на

съгласен + гласен в сегашно време в преизказно наклонение и минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))……...**312**

3.4.1.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в сегашно време в преизказно наклонение и минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))……...**313**

3.4.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))……...**314**

3.4.2.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))……**314**

3.4.2.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))……**315**

3.4.2.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))……**316**

3.4.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект)) **ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zaman** (минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))……..**317**

3.4.3.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на

гласен + гласен в минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект) и минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))……..**317**

3.4.3.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект) и минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))……..**318**

3.4.3.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект) и минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))……..**320**

3.4.4. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) **ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Gelecek Zaman** (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)……...**320**

3.4.4.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще време в преизказно наклонение и бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)……..**321**

3.4.4.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще време в преизказно наклонение и бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)……..**322**

3.4.4.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще време в преизказно наклонение и бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)……..**323**

3.4.5. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) **ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zaman** (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)……...**324**

3.4.5.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще предварително време в преизказно наклонение и бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)……...**325**

3.4.5.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще предварително време в преизказно наклонение и бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)……...**326**

3.4.5.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще предварително време в преизказно наклонение и бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)……...**327**

3.5. ÇIKARIMSAL (TAHMİNE DAYALI) KİPLİK (умозаключителна (предположителна) модалност)……...**329**

IV. BÖLÜM *(IV. ЧАСТ)*

ÇEKİMSİZ EYLEMLERİN BİÇİMLENMESİNDE ŞİMDİKİ ZAMANIN ROLÜ (Ролята на сегашното време за формиране на нефинитните глаголи)……...**333**

4.1. SIFAT-EYLEMLER (Причастие)…….. **334**

4.1.1. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eylemi (Сегашно деятелно причастие)……..**341**

4.1.1.1. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в сегашно деятелно причастие)…….**344**

4.1.1.2. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в сегашно деятелно причастие)…….**346**

4.1.1.3. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в сегашно деятелно причастие)……. **350**

4.1.2. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eylemi (минало свършено деятелно причастие)……**351**

4.1.2.1. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало свършено деятелно причастие)……...**354**

4.1.2.2. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало свършено деятелно причастие)……...**355**

4.1.2.3. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало свършено деятелно причастие)……...**359**

4.1.3. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eylemi (Минало несвършено деятелно причастие)……**359**

4.1.3.1. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало несвършено деятелно причастие)……...**362**

4.1.3.2. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало несвършено деятелно причастие)……**364**

4.1.3.3. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало несвършено деятелно причастие)……...**368**

4.1.4. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eylemi (Минало страдателно причастие)……..**369**

4.1.4.1. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало страдателно причастие)……**377**

4.1.4.2. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало страдателно причастие)……...**379**

4.1.4.3. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало страдателно причастие)……...**382**

4.2. İSİM-EYLEMLER (отглаголни съществителни)……..**383**

4.2.1. Sonu -не ile Biten İsim-Eylemler (отглаголни съществителни завършващи на -не)……**390**

4.2.1.1. Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен)……**390**

4.2.1.2. Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен)……...**391**

4.2.1.3. Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен)……...**395**

4.2.2. Sonu -ние ile Biten İsim-Eylemler (отглаголни съществителни завършващи на -ние)……..**396**

4.2.2.1. Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен)……**396**

4.2.2.2. Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен)……...**397**

4.2.2.3. Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен)……...**399**

4.3. ZARF-EYLEMLER (деепричастие)……...**401**

SONUÇ (заключение)……...**411**

KAYNAKÇA (литература)…….. **416**

TABLO DİZİNİ

(Табличен индекс)

Tablo 1: Bulgarca eylemlerin tabandaki nitelikleri……...**31**

Tablo 2: Türkçede anlamsal cinsiyet kategorisine örnekler……..**51**

Tablo 3: Bulgarcada isimlerin teklik / çokluk bakımından biçimlenmesi….**54**

Tablo 4: İki dilde eylemlerin karşılaştırılması……..**55**

Tablo 5: Şimdiki zamanda eylemlerin şahsa göre çekimlenmesi……..**63**

Tablo 6: Proto-Slavca Çekim Kategorisi……..**65**

Tablo 7: Bulgarcada sonu **-ая** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**74**

Tablo 8: ‘Игрàя *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**74**

Tablo 9: Bulgarcada sonu **-ея** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**75**

Tablo 10: ‘Живѐя *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**76**

Tablo 11: Bulgarcada sonu **-ия** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**77**

Tablo 12: ‘Пѝя *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**77**

Tablo 13: Bulgarcada sonu **-уя /-юя** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**78**

Tablo 14: ‘Чӳя *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**79**

Tablo 15: ‘Плю̀я *(нсв. / св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**80**

Tablo 16: Bulgarcada sonu **-яя** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**80**

Tablo 17: ‘Влия̀я *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**81**

Tablo 18: Bulgarcada sonu **-оя** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**82**

Tablo 19: ‘Стоя̀ *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**82**

Tablo 20: Bulgarcada sonu **–ая** (nadir) ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**83**

Tablo 21: ‘тая̀ *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**83**

Tablo 22: Bulgarcada sonu **-ва** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**85**

Tablo 23: ‘Зовà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**85**

Tablo 24: Bulgarcada sonu **-да** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**86**

Tablo 25: ‘Дòйда *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**86**

Tablo 26: Bulgarcada sonu **-е<u>р</u>а** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**88**

Tablo 27: ‘П<u>е</u>рà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**88**

Tablo 28: Bulgarcada sonu **-жа** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**89**

Tablo 29: ‘Кàжа *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**90**

Tablo 30: Bulgarcada sonu **-за** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**91**

Tablo 31: ‘Излѝза *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**91**

Tablo 32: Bulgarcada sonu **-ка** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**92**

Tablo 33: ‘Пекà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**93**

Tablo 34: Bulgarcada sonu **-ма** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**94**

Tablo 35: ‘Взѐма *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**94**

Tablo 36: Bulgarcada sonu **-на** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**95**

Tablo 37: ‘Сѐдна *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**95**

Tablo 38: Bulgarcada sonu **-ра** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**97**

Tablo 39: ‘Подозрà *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**97**

Tablo 40: Bulgarcada sonu **-са** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi…….**98**

Tablo 41: ‘Донесà *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……...**99**

Tablo 42: Bulgarcada sonu **-та** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……...**100**

Tablo 43: ‘Плетà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……. **100**

Tablo 44: Bulgarcada sonu **-ча** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……...**101**

Tablo 45: ‘Плàча *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**101**

Tablo 46: Bulgarcada sonu **-ша** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……..**102**

Tablo 47: ‘Бъ̀рша *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**102**

Tablo 48: Bulgarcada sonu **Ünsüz + Я** (nadir kullanım) ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……..**103**

Tablo 49: ‘Сѝпя *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**104**

Tablo 50: Bulgarcada sonu **ünsüz + я** (yaygın kullanım) ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……..**105**

Tablo 51: ‘Хòдя *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**105**

Tablo 52: Bulgarcada sonu **-жа** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……...**107**

Tablo 53: ‘Лежà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**107**

Tablo 54: Bulgarcada sonu **-ча** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**...109**

Tablo 55: ‘Ѝча *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**109**

Tablo 56: Bulgarcada sonu **-ша** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**...110**

Tablo 57: ‘Утешà *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**111**

Tablo 58: Bulgarcada sonu **-ам** ile biten üçüncü çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**...112**

Tablo 59: ‘Чàкам *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi ……**113**

Tablo 60: Bulgarcada sonu **–ям** ile biten üçüncü çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**...114**

Tablo 61: ‘Донàсям *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi……**..114**

Tablo 62: Bulgarcada zamansal ayrım……**145**

Tablo 63: Bulgarcada perfekt zamanlar……**..153**

Tablo 64: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünlü ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zaman oluşumu……**178**

Tablo 65: Bulgarcada şimdiki zamanda ünsüz + ünlü ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zaman oluşumu……**179**

Tablo 66: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünsüz ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zaman oluşumu……**182**

Tablo 67: Bitmiş geçmiş zaman varyantlarının fonetik temelli dağılımı…**183**

Tablo 68: Bitmemiş Geçmiş Zamanda eylemin vurguya göre biçimlenmesi …… **184**

Tablo 69: Görünüş ve geçmiş zaman karşıtlığı……...**194**

Tablo 70: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünlü ile biten eylemlerde bitmemiş geçmiş zaman oluşumu……**197**

Tablo 71: Bulgarcada şimdiki zamanda ünsüz + ünlü ile biten eylemlerde bitmemiş geçmiş zaman oluşumu……**199**

Tablo 72: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünsüz ile biten eylemlerde bitmemiş geçmiş zaman oluşumu……**204**

Tablo 73: Bitmemiş geçmiş zaman varyantlarının fonetik temelli dağılımı …… **205**

Tablo 74: Bitmiş ve bitmemiş görünüşteki eylemin belirsiz geçmiş zamanda -perfekt biçimlenmesi……. **210**

Tablo 75: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünlü ile biten eylemlerde belirsiz geçmiş zaman oluşumu……...**218**

Tablo 76: Bulgarcada şimdiki zamanda ünsüz + ünlü ile biten eylemlerde belirsiz geçmiş zaman oluşumu……...**220**

Tablo 77: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünsüz ile biten eylemlerde belirsiz geçmiş zaman oluşumu……...**224**

Tablo 78: Konuşmacının eylemi doğrudan / dolaylı anlatım biçimleri…...**282**

Tablo 79: Konuşmacının eylemi yeniden anlatım biçimleri……...**284**

Tablo 80: Bulgarcada sıfat-eylem türlerinin morfolojik yapısı……...**339**

Tablo 81: Bulgarcada zarf-eylemlerin bitmemiş geçmiş zamana göre biçimlenmesi……...**404**

Tablo 82: Bulgarcada zarf-eylemlerin fonetik temelli biçimlenmesi……..**405**

ŞEKİL DİZİNİ

(Знаков индекс)

Şekil 1: Bulgarca eylemin tasnifi……..**34**

Şekil 2: İki görünüş arasıdaki ilişki modeli…….**141**

Şekil 3: Rassudova'ya göre görünüşler arasında kullanım sınırları…….**142**

Şekil 4: Bulgarcadaki geçmiş zamanların birbirleriyle ve şimdiki zamanla olan ilişkisi……..**155**

Şekil 5: Bulgarcada çekimsiz eylemlerin birbirleriyle olan ilişkileri……..**341**

KISALTMALAR

(Съкращения)

Türkçe Kısaltmalar:

age. : adı geçen eser

agm. : adı geçen makale

bkz. : bakınız

çev. : çeviren

der. : derleyenler

hlk. : halk dilinde

huk. : hukuk terimi

mat. : matematik terimi

mec. : mecazi (değişmeceli)

çoğ. : çoğul

Bulgarca Kısaltmalar:

нсв. : bitmemiş görünüş (nesvırşen vid / несвършен вид)

св. : bitmiş görünüş (svırşen vid / свършен вид)

нс 1 : bütünlük taşıma (комплексност)

нс 2 : süreç (процесност)

сег. : şimdiki zaman (сегашно време)

м.св. : bitmiş geçmiş zaman -aorist (минало свършено време (аорист))

м.нсв. : bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt

(минало несвършено време (имперфект))

м.неоп. : belirsiz geçmiş zaman -perfekt

(минало неопределено време (перфект))

чсл.: Kilise Slavcası (черковнославянски)

рус. : Rusça (Руски език)

стб. : Eski Bulgarca (9. ve 14. yy.) (старобългарски (от 9-14 в.))

сгДп : Şimdiki zaman etken sıfat-eylemi (сегашно деятелно причастие)

МСвДП : Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi

(минало свършено деятелно причастие)

МНДП : Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi

(минало несвършено деятелно причастие)

МСтрП : Geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi

(минало страдателно причастие)

ед. ч.: Teklik (единствено число)

мн.ч.: Çokluk (множествено число)

м.р.: Eril Cins (мъжки род)

ж.р.: Dişil Cins (женски род)

с.р.: Orta Cins (среден род)

прх.: Geçişli Eylem (преходен глагол)

непрх.: Geçişsiz Eylem (непреходен глагол)

чл.: Belirlilik Morfemi (членувано)

0. GİRİŞ (Увод)

Morfolojik açıdan bakıldığında Bulgarca oldukça karmaşık yapıdadır. Konumuz gereği eylemlere geçmeden önce bu ifadeyi şöyle ispatlayabiliriz: Bir sözcüğün morfolojik türünün saptanması soruna dönüşebilir. Örneğin, отбрàна 'müdafaa, savunma' → isim; отбрàн (**-а**, -о, -и) 'seçme, seçkin, güzide → sıfat; отбѝрам *(нсв.)* - отберà *(св.)* 'seç-, *hlk.* bilgisi ol-, anla-' → eylem; → отбра**н** (eril) - отбра**на** (dişil) 'seçilmiş, seçili' geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi (минало страдателно причастие). Bulgarcadaki morfolojik sorunlar özellikle isim ve eylem morfolojik alanlarında daha çok kendini göstermektedir. Güneydoğu Slav dillerinin bir üyesi olan Bulgarca köken bakımından Hint-Avrupa dil ailesine aittir. Hint-Avrupa dillerinde belirli cinsiyetin belirli sınıflara kategorize edilmesinde sistematik kurallar gözlemlenmektedir.[1] Örneğin, Almancada haftanın günleri, aylar ve mevsimler eril (der) kategoridedir.[2] Latincede ağaçlar dişil kategoride, nehirler ise eril kategoridedir.[3] Cinsiyet kategorisinde tabanda anlam ve göndergesel işlev birincildir.[4] Bulgarcada ise bu işlevin dışında sözcüklerin gramatik cinsiyet kategorisi mevcuttur ve gramatik cinsiyet kategorisi sadece isim morfolojik alanıyla ilişkili değildir. İsimlerde (кораб 'gemi' → eril cins), sıfatlarda (ниска 'kısa' → dişil cins), sayılarda (два 'iki' → eril cins isimlerde; две 'iki' → dişil ve orta cins isimlerde), zamirlerde (кой → eril cins, коя → dişil cins, кое → orta cins 'kim, hangi' soru

[1] Helena Kurzová, *From Indo-European to Latin* (The Evolution of a Morphosyntactic Type), Current Issues in Linguistic Theory 104, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 1993, pp. 64.

[2] Fatma Öztürk Dağabakan, "Dillerde Cinsiyet Almanca ve Türkçede Cinsiyet Kavramları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* [TAED], 46, 2011, s. 291.

[3] Helena Kurzová, *age*., s. 64.

[4] Gös. yer.

zamirlerinde) olduğu gibi eylemlerde de (говорил съм → eril cins ‘konuşmuşum’; говорила съм → dişil cins ‘konuşmuşum’ *belirsiz geçmiş zaman*) gramatik cinsiyet kategorisi mevcuttur.

Bulgarca eylemler isimlere göre daha karmaşık yapıdadır. Eylemin şimdiki zamanda çekimi, buna bağlı olarak biçimlenmesi ve her eylemin görünüş kategorisinden birine sahip olması oldukça karmaşık bir yapıyla bizleri karşılamaktadır. Görünüş ve zamanın birebir örtüşmesi gerekmese de görünüş eylemin zamana göre kullanımında belirleyicidir (Örneğin, bitmiş geçmiş zamanda bitmiş görünüşteki eylemin kullanılması). Görünüş eylemin zamana göre biçimlenmesi dışında, eylemin çekimsiz biçiminin de belirleyicidir (Örneğin, şimdiki zaman etken sıfat-eylemlerin bitmemiş görünüşteki eylemlerden oluşması). Bulgarcada eylemin biçimlenmesi, eylemin çekim kategorisindeki yerine göre oluşmaktadır. Eylemin çekimlenmesi için öncelikle bir zamana ve bir şahsa bağlanması gerekmektedir. Çekim ve görünüş arasında ilişki de mevcuttur (Örneğin, üçüncü çekim eylemlerin *genellikle* bitmemiş görünüşte olması). Eylemin tabanda bu iki kategoriye sahip olması, eylemin tüm biçimlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır.

Eylemin biçimlenmesi üzerine bir yöntem oluşturmak için öncelikle bir başlangıç noktası oluşturmamız gerekmektedir. Belirlenen başlangıç noktası eylemin tüm oluşumlarında eylemi yönlendirecek nitelikte olmalıdır. Bunun için eylemin tabandaki niteliklerini sıralayalım.

Tablo 1: Bulgarca eylemlerin tabandaki nitelikleri

	Eylemler	нсв.	св.	Çekim	Anlam
1	ставам (1) – стана (2)	✓(1)	✓(2)	3. Çekim (1) 1. Çekim (2)	Ayağa kalk-, ol-

	отговарям (1) – отговоря (2)	✓(1)	✓(2)	3. Çekim (1) 2. Çekim (2)	Cevap ver-, karşılık ver-
2	плача	✓		1. Çekim	Ağla-
	строя	✓		2. Çekim	İnşa et-, bina et-, kur-
	използ[у]вам	✓	✓	3. Çekim	Faydalan-, kullan-, istifade et-
	коментирам	✓	✓	3. Çekim	Yorumla-, açıkla-

Yukarıdaki tabloda (Tablo 1) birinci bölümde eylem çiftleri verilmiştir. İkinci bölümde ise çifti olmayan eylemler verilmiştir. Görüldüğü üzere, eylem türleri (çifti olan / olmayan) olarak değişiklik göstermektedir. Çifti olan eylemler aynı anlama sahip olmakla birlikte görünüş kategorisinde zıtlığı (bitmemiş *(нсв.)* / bitmiş *(св.)*) karşılamaktadır. Bu durum zamana göre kullanımı ve eylemin diğer alanlarda (örneğin, sıfat-eylem gibi) kullanımını belirlemektedir. Çifti olmayan eylemler çiftini türetmek için hazır konumdadır. Çifti olmayan eylemler de görünüş kategorisinde yerini almaktadır. Çifti olmayan eylemler bitmemiş görünüşte (плаша ‘korkut-’) ya da bitmiş görünüşte (излекувам ‘tedavi et-, şifa ver-’) olabilir. Çifti olmayan eylemin bitmiş görünüşte olması başka belirleyicilere de bağlıdır (Örneğin, eylemin ön ek (prefix / представка) alması). Yukarıdaki tabloda (Tablo 1) görüldüğü üzere, eylemin çifti olmasa da eylem hem bitmemiş hem de bitmiş görünüşte olabilir (Bu durum *genellikle* 3. Çekim eylemlerde ve Bulgarcaya ödünçlenmiş eylemlerde karşımıza çıkmaktadır).

Görünüşün zamanla bağlantısı, çekimin fonetik ya da diğer açıdan zaman ile bağlantısı, Bulgarcada her iki kategorinin tasnifinde zamansal belirleyiciliği zorunlu kılmaktadır. Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesinde aşamaları belirlemek ve bu doğrultuda yöntemi ortaya koymak için merkez (başlangıç) noktasını oluşturmak gerekmektedir. Söz konusu merkez tüm eylemleri kapsamalı, eylemlerin tüm oluşumlarında ortak noktayı sağlamalı

ve stabil konumda olmalıdır. Görünüş ve çekim kategorisinin değişkenlik gösterdiği malumdur. Yukarıdaki tabloyu (Tablo 1) incelediğimizde eylemin görünüşünün ve çekiminin aslında belli bir zamanda, şahısla bağlantılı olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Örneğin, ставам *(нсв.)* – стана *(св.)* 'ayağa kalkı**yor**um' → şimdiki zamanda birinci teklik şahsa (аз / ben) göre). Buradan hareketle Bulgarca eylemlerin aşamalarını belirlemek ve bu doğrultuda yöntemi ortaya koymak için merkez noktaya şimdiki zamanı yerleştireceğiz. Bunun nedenini ise iki noktada şöyle özetleyebiliriz:

1) Tüm eylemleri kapsama. Bulgarcada her eylem tabanda şimdiki zamanda ve birinci teklik şahsa göredir.

2) Değişkenlik gösteren görünüş ve çekim kategorilerinin şimdiki zamanda oluşumu.

Belirttiğimiz iki noktayı da şöyle somutlaştırabiliriz: Herhangi bir Bulgarca sözlüğü incelediğimizde tabanda tüm eylemlerin şimdiki zamanda birinci teklik şahsa göre görünüşüyle verildiği ve eylemin fonetik özelliklerinden çekim tasnifinin gerçekleştiği görülmektedir.

Eylemin çekim tasnifi iki yöntemle saptanabilmektedir:

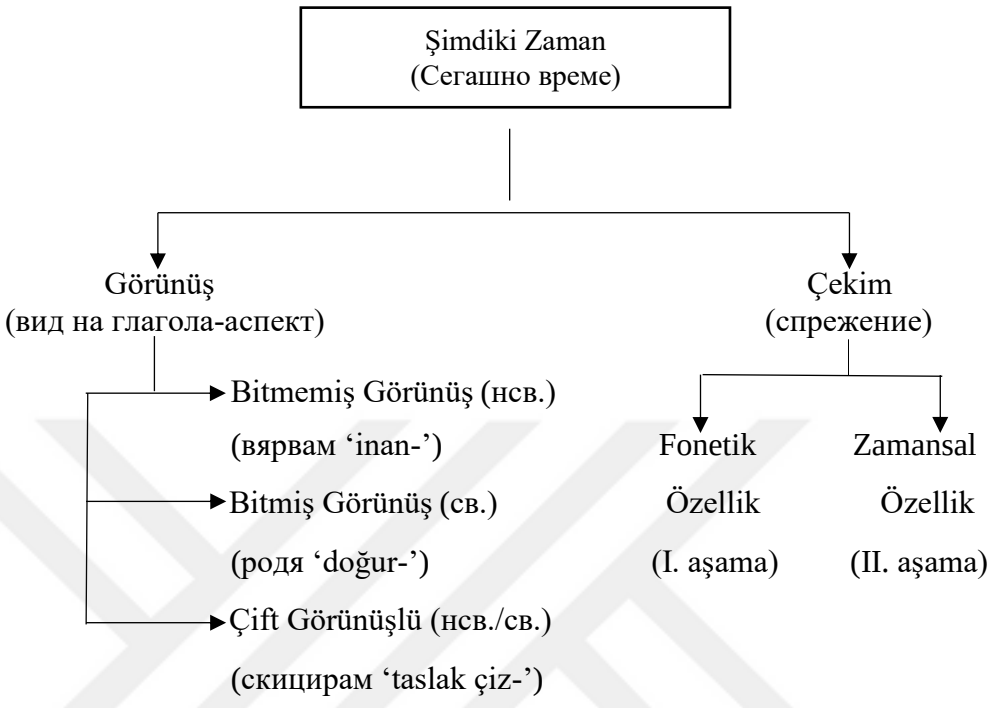

Şekil 1: Bulgarca eylemin tasnifi

Yukarıdaki şekli (Şekil 1) incelediğimizde, Bulgarcadaki eylemlerin bütün özelliklerini saptamış oluruz. Eylemin tasnifinde üç kategoride (ki bu kategoriler farklı kombinasyonlar sağlayabilmektedir; örneğin, отразявам – отражавам ‘aksettir-, yansıt-’ → birden fazla bitmemiş görünüşe *(нсв.)* sahiptir, eylemin bitmiş görünüşü ‘отразя’ *(св.)*) çekim ise iki kategoride oluşum göstermektedir. Bulgarcada görünüşün çekim ile arasındaki bağlantı kuvvetli değildir (Örneğin, *genellikle* üçüncü çekim eylemlerin bitmemiş görünüşte olması). Çekimin fonetik özellikleri ilk aşamada eylemin son sesleriyle bağlantılıdır. Bu durumun akabinde ikinci aşamada zamansal özellik belirlenir. Çekimin görünüşle ilişkisi zayıf olmasına rağmen, zamanla ilişkisi (şimdiki zamandan ötürü) kuvvetlidir. Çünkü, çekim şimdiki zamanda ortaya çıkar ve eylemin çekime göre tasnifini oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere, **Şekil 1**’de her iki ana oluşumun (görünüş ve çekim) art alanda şimdiki zamanla bağlantısını ortadadır.

Morfolojik olarak **eylem** ve **fiil** terimlerinin kullanılması uygundur. Fakat aralarında nüans vardır. Fiiller 'iş, oluş, hareket' bildirir ve daha geniş kapsamlıdır. Eylemler ise sadece hareketi bildirir ve gerçekleşmesi / gerçekleşmemesi zamanla ilişkilidir. Çalışmamız, Bulgarca eylemlerin biçimlenmesini zamana bağlı olarak incelediğinden eylem teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

Çalışmamızda, şimdiki zamanın merkezdeki konumuna ilişkin kısaca bilgilendirme sonrasında; konumuzun amacı, önemi, araştırma yöntemi, yararlanılan temel Türkçe ve Bulgarca kaynaklar ve Türkçe ve Bulgarcanın genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

0.1. AMAÇ (Цел на изследването)

Gerçek dünyada varlıkların isimleri ve bir de onların değişimlerini gösteren eylemleri vardır. Söz varlık arasındaki ilişki ve sözün taşıdığı anlamla toplumsal uzlaşıya dayalı varlıklara isim verilmektedir.[5] Varlığın var olması, gerçek dünyada algılanışı ile varlık ve eylem arasındaki ilişki süreci başlamaktadır.[6] Bu ilişkiyi şu yönleriyle açıklayabiliriz: Varlık ve varlığın algılanması insanın bilgi dünyasının temelini oluşturmaktadır.[7] Varlığın varlığını sürdürmesi değişimlere bağlı ise, varlıktaki değişim eylemdir.[8] Varlık eylemsiz var olamaz, eyleme sahip olmayan varlıktan söz edilemez, var oluşun kendisi bile bir eylemdir.[9] Çünkü varlık aynı kalamaz, sürekli

[5] Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 27.

[6] Günay Karaağaç, *age*., s. 389.

[7] Gös. yer.

[8] Gös. yer.

[9] Gös. yer.

değişim göstermektedir; bu durum süreç içinde gerçekleşir, değişimin süreci ise zamandır.[10]

Tabandaki bu bilgilerden hareketle bir cümlenin ve bir ifadenin anlamlı olabilmesi isim ve eylem arasındaki tutarlı ilişkiyle gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu iki morfolojik alan Bulgarca açısından oldukça karışık ve sorunlu görünmektedir. Bunun nedeni ise şöyle sıralanabilir: İsimlerde gramatik cinsiyet kategorisi ve eylemlerin biçimlenmesi, çekimi ve görünüşüdür (aspekt). Görüldüğü üzere Bulgarcada isim ve eylem morfolojik alanlarını birbiriyle karşılaştırdığımızda Bulgarca eylemlerin isimlere göre daha karmaşık yapıda olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamız Bulgarca eylemlerin karmaşık yapısına ilişkin biçimlenme üzerine odaklanmış ve kaynaktan (şimdiki zaman) hedefe doğru (istenilen biçim) bu biçimlenmenin sistematiğini incelemiştir. Konuya bağlı olarak şimdiki zamandan hareketle Bulgarcadaki eylemlerin biçimlenmesinde yöntem(ler) ortaya konulacaktır. Çalışmamızın ortaya koyduğu yöntem(ler)in temelde amacı iki maddeden oluşmaktadır.

1- Bulgarcadaki eylemlerin sistemli olarak biçimlendiğini, her parçanın birbiriyle bağlantılı olarak bütünü oluşturduğunu ortaya koymak:

Bu amacı gerçekleştirebilmek için eylemin başlangıç noktasından hareket etmemiz gerekmektedir (kaynak nokta). Bulgarcada bu başlangıç noktasını şimdiki zaman (сегашно време) oluşturmaktadır. Bu bilgiyi şöyle destekleyebiliriz: Bulgarca eylemlerin zaman sisteminde çekimlenmesi / biçimlenmesi dokuz zamana bağlı olarak gerçekleşmektedir: Şimdiki zaman (сегашно време), bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време-аорист),

[10] Gös. yer.

bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време-имперфект), belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време-перфект), geçmişte önceki zaman (минало предварително време-плусквамперфект), gelecek zaman (бъдеще време), gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време), geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото), geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото). Bu dokuz zaman birbiriyle ilişkilidir ve bu ilişkiyi sağlayan merkez konumdaki şimdiki zamandır. Eylemin biçimlenmesinde şimdiki zamanın rolü bu kadarla da sınırlı değildir. Eylemin çekiminin ve görünüşünün belirlenmesi de şimdiki zamanda gerçekleşmektedir. Bu durumun oluşmasının da temelde tek bir nedeni vardır. Bulgarcada eylemlerin Türkçeden farklı olarak mastar (infinitive) hâlinin mevcut olmamasıdır. Bu durumda eylem biçimlenme açısından hazır bir konumda olması gerektiğinden, şimdiki zaman eyleme bu konumu sağlamaktadır. Bulgarcadaki şimdiki zamanın merkezdeki konumu çekimsiz eylemler (sıfat - eylem / причастие, zarf - eylem / деепричастие, isim - eylem / отглаголни съществителни), aktif (действителен), pasif (страдателен) oluşumlar ve kipler üzerinde de etkilidir. Bu durum açıkça, Bulgarcadaki eylemlerin biçimlenmesinde şimdiki zamanın işlevselselliğini ortaya koymaktadır.

2- Alana ve yakın alanlara katkı sunmak: Türkiye'de Bulgarca dil bilgisi alanındaki sınırlı çalışmalara katkı sağlamak ve bu bilim dalındaki (Bulgaristik) ve diğer bilim alanlarına (Balkanistik, Slavistik, dil bilimi gibi) kaynak oluşturmaktır. Böylece çalışmanın toplumsal katkı düzeyine bakıldığında Bulgarca öğretenlere / öğrenenlere, çevirmenlere, Bulgarcayı ve Slavcayı araştıran dilcilere çalışmamız kılavuzluk edecektir.

0.2. ÖNEM (Значението на изследването)

Genel duruma baktığımızda günümüzde dil bilmek, öğrenmek, öğretmek insan yaşamının ve toplumun ilerleyebilmesi için alternatif olmaktan ziyade, zaruri hâle gelmiştir. 2000'li yıllar sonrasında Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinin çok yönlü gelişmesi (sosyal, kültürel, ekonomik gibi) sonucunda Balkan dillerinin öğrenilmesi de zaruri hâle gelmiştir. Bu durumu sadece son zamanlardaki ikili ilişkilerle açıklamak yetersiz olacaktır. Çünkü tarihe bakıldığında Osmanlı Devleti Balkanlarda yüzyıllardır varlığını sürdüren, bu coğrafyada fetih politikaları üreten bir devlet anlayışı gütmüştür. Osmanlı Devleti Balkanlardan çekildiğinde ise geride derin izler bırakmıştır.

Çalışmamız açısından baktığımızda, Türk ve Bulgar toplumunun geçmişten gelen ortak yazgısı, komşuluk ilişkileri, modern zamanda iki toplumun artan ilişkilerinin boyutu dışında, Türk kültürünün Bulgar kültürünü derinden etkilemesi ve geçmişte olduğu gibi bugün de Balkanlarda en fazla Türk'ün Bulgaristan'da yaşaması Bulgaristan'a yönelik araştırmaları daha da önemli kılmaktadır. Bulgaristan'a yönelik araştırmalar hangi bilim alanı kapsamında yürütülürse yürütülsün dil bunların ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle Bulgarcanın araştırılması, öğrenilmesi / öğretilmesi belirleyici bir faktördür. Lakin Türkiye'de yabancı dil olarak Bulgarcanın öğretilmesine ilişkin kaynaklar yok denecek kadar az olduğundan ihtiyacı karşılamak amacıyla (yukarıda belirtilen 2. amaç doğrultusunda) *Bulgarca Eylemlerin Biçimlenmesinde Merkezdeki Şimdiki Zamanın Rolü* adlı çalışma Balkan Çalışmaları alanında katkı sağlayacak güncel bir çalışma özelliği taşımaktadır.

0.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ (Метод на изследването)

Bulgarcada eylem morfolojisinin karmaşık yapısı ve bununla birlikte öğretilmesinin / öğrenilmesinin güçlüğü eylemlerin tüm alanlarda biçimlenmesinin incelenmesini ve oluşumun saptanmasını gerekli kılmıştır. Bulgarca eylemlerin biçimlenmesi tek bir kaynakla açıklanabilir mi, eylemlerin oluşumu nasıl aşamalandırılabilir, biçimlenmede nasıl bir formül ortaya konabilir ve buna bağlı olarak kolay öğretilme / öğrenme nasıl sağlanabilir gibi sorular Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesinde kaynağın aranmasını zorunlu kılmıştır. Bulgarcada infinitive (mastar) yapının olmaması nedeniyle eylemler birinci teklik şahsa göre şimdiki zamandadır. Bu temel özellik, başlangıç noktasını belirlemeye yardımcı olsa da beraberinde şu soruları getirmiştir: Tüm alanlarda etkili midir, bunu hangi koşullara bağlı olarak gerçekleştirir ve rolün belirlenmesinde sadece zamansal etki mi söz konusudur yoksa başka belirleyiciler mevcut mudur?

Bu sorunlara cevap aramak için 'içerik analiz yöntemiyle' nitel araştırmaya bağlı olarak Bulgarca dil bilgisi kaynakları incelenmiş, Bulgarcanın örneklemi kullanılmış (bkz. s. 41) ve eylemler kategorize edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde *kısıtlı* nicel veriler de paylaşılmıştır.

Bulgarca Eylemlerin Biçimlenmesinde Merkezdeki Şimdiki Zamanın Rolü adlı doktora çalışması için **389** eylem belirlenmiş (birinci çekimde **252** eylem, ikinci çekimde **110** eylem ve üçüncü çekimde **27** eylem) ve bu eylemlerin fonetik temellerine (eylemin son sesleri) göre aynı biçimlenmeye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu aynı zamanda eylemin biçimlenmesinin şimdiki zamanın fonetik temellerine (eylemin son sesleri) bağlı gerçekleştiğini de ortaya koymaktadır. Sonrasında belirlenen eylemler fonetik belirleyicilerine göre gruplara ayrılmıştır ve alt grupları

tanımlanmıştır: **1.** Ünlü – ünlü (çift ünlü), **2.** Ünsüz – ünlü, **3.** Ünlü – ünsüz. Alt gruplarda şöyle belirlenmiştir:

1. Ünlü – ünlü (çift ünlü): Sonu **-ая** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-ея** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-ия** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-уя** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-юя** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-яя** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-оя** ile biten eylemler (2. Çekim), sonu **-ая** ile biten eylemler (2. Çekim).

2. Ünsüz – ünlü: Sonu **-ва** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-да** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-(е)ра** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-жа** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-за** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-ка** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-ма** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-на** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-ра** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-са** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-та** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-ча** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **-ша** ile biten eylemler (1. Çekim), sonu **ünsüz + я** ile biten eylemler (nadir) (1. Çekim), sonu **ünsüz + я** ile biten eylemler (yaygın) (2. Çekim), sonu **-жа** ile biten eylemler (2. Çekim), sonu **-ча** ile biten eylemler (2. Çekim), sonu **-ша** ile biten eylemler (2. Çekim).

3. Ünlü – ünsüz: Sonu **-а(м)** ile biten eylemler (3. Çekim), sonu **-я(м)** ile biten eylemler (3. Çekim).

0.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI (Методи за събиране на данни)

Çalışmada ağırlıklı olarak Bulgarca kaynakların incelenmesi dışında, İngilizce kaynaklar da incelenmiştir. Eylemlerin anlamları ve görünüşleri için ‘Bılgarski Tılkoven Reçnik (Nauka i izkustvo, Sofya, 2015),

Bulgarca Türkçe Sözlük / Bılgarsko Turski Reçnik (Bulgaristan İlimler Akademisi Yayınevi, Sofya, 1961) ve Yeni Bulgarca Türkçe Sözlük / Nov Bılgaro-Turski Reçnik (Haz. Ahmet Emin Atasoy, Aziz Kliment Ohridski Üniversite Yayınevi, Sofya, 2019) kullanılmıştır. Alt gruplardaki eylemlerin şimdiki zaman biçimleri, diğer zamanların, kip ve çekimsiz biçimlerin şimdiki zamana bağlı oluşumları incelenmiş, böylece zamansal ilişkiler, çekim görünüş saptamaları ve oluşum aşamalarının yöntem(ler)i belirlenmiştir. Çalışmamızda Bulgarcadaki eylem tabanlarında meydana gelen fonetik değişimler de incelenmiştir.

0.5. ÇALIŞMANIN ÖN HAZIRLIĞI (Предварителна подготовка на изследването)

Dil bilgisi temelleri üzerine eylem morfolojisini inceleyen *Bulgarca Eylemlerin Biçimlenmesinde Merkezdeki Şimdiki Zamanın Rolü* adlı doktora çalışmamız, *Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi (Bulgarian Conjugation System)* adlı yüksek lisans çalışmamızın ve *Bulgarcada Zaman Sistemi ve Merkezdeki Şimdiki Zaman* adlı makalemizin devamı niteliğindedir. *Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi* adlı yüksek lisans çalışmamızda Bulgarca eylemler çekime göre tasnif edilmiş zaman, görünüş ve kip gramer kategorileri *genel* hatlarıyla belirtilmiş ve Türkçe ile karşılaştırılmıştır. *Bulgarcada Zaman Sistemi ve Merkezdeki Şimdiki Zaman* adlı makalemizde ise Bulgarcanın zamanları üzerinde durulmuş, şimdiki zamanın eylem biçimlenmesi üzerindeki etkisi *sınırlı* bilgilerle sunulmuştur.

0.6. ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEMİ (Граматичен пример за изследване)

Yukarıda belirtilen tasnif (bkz. s. 40) Bulgarcadaki şimdiki zamandaki belirtilen gramatik kural örnek alınarak geliştirilmiştir. Bu

gramatik kural şöyledir: Ünsüz sonrasında [а] ünlüsünün gelmesi ya da [а], [е], [и], [у] ünlülerinden sonra [я] ünlüsünün gelmesi → birinci çekimi oluşturmaktadır **[е]**.

Ünsüz sonrası [я] ünlüsünün gelmesi ya da [о] ünlüsü sonrası [я] ünlüsünün gelmesi → ikinci çekimi oluşturmaktadır **[и]**.

Bulgarcada şimdiki zamanda [а] ya da [я] ünlüleri sonrası şahıs eklerinin gelmesi → üçüncü çekimi oluşturmaktadır **(-а(м) ya da -я(м))**.

0.7. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI (Ограничения на изследването)

Çalışmamız Bulgarca eylemleri başka bir dille karşılaştırma yapmadan (Giriş Bölümündeki 'Bulgarca ve Türkçenin Genel Özelliklerine Bakış' bölümü ve II. Bölüm 'zaman tanımlamaları'na ilişkin açıklamalar hariçtir), kendi dinamizmi içinde şimdiki zamandan hareketle eylemlerin biçimlenmesini incelemiş ve yöntem ortaya koymuştur.

Fonetik Temellerine Göre Eylemlerin Şimdiki Zamanda Tasnifi bölümünde Bulgarcadaki eylemlerin çekim ve görünüş özellikleri saptanacak ve eylemler fonetik özelliklerine göre gruplara ayrılacaktır. Üç ana grubun genel özellikleri belirtilecek, çalışma öncesinde incelenen eylemler gruplara göre alt gruplara ayrılacak ve biçimlenme aynı / benzer olduğundan gruptaki tüm eylemlerin biçimlenmesi şimdiki zamandaki örneklem üzerinde verilecektir. Eylem çiftleri ve eylemin türetilip / türetilemeyeceği belirtilmiştir. Bu bölümün sonunda Bulgarcadaki -ва son ekinin işlevi üzerinde durulmuştur.

Zamanın Biçimlenmesinde Şimdiki Zamanın Rolü bölümünde Bulgarcada eylem zamanları üzerinde durulacaktır. İlgili zamanın tanımı yapılacak ve örnek cümlelerle kullanımı gösterilecektir. İlgili zamanda eylemin zamansal biçimlenmesi şimdiki zamana göre üç ana grubun alt gruplarıyla birlikte verilecektir. Böylece eylemin fonetik temelli incelemesi gerçeklecek ve benzer / aynı fonetik özellikler saptanacaktır. Zamansal yapı çerçevesinde parçaların birbiriyle ilişkisi biçimsel ve anlamsal olarak incelenecektir. Zamanların incelenmesinde sentaks oluşumlar, görünüşün işlevsel incelenmesi ve zaman üzerindeki etkisi araştırmamızın dışında bırakılmıştır.

Eylem Kipinin Biçimlenmesinde Şimdiki Zamanın Rolü bölümünde Bulgarcada kip ve kiplik kavramları üzerinde durulacaktır. İlgili kipin tanımı yapılacak ve örnek cümlelerle ayrıntılı açıklama yapılacaktır. Kiplerin oluşumu şimdiki zamanda üç grubun alt gruplarına göre incelenecektir. Kiplerin zamana bağlı oluşumları ve zamanla olan yakın anlamsal ilişkileriyle birlikte, Bulgarcada eylemlerin kip biçimlerinin oluşumları fonetik temelli gruplar üzerinden incelenecektir. Kiplerin incelenmesinde sentaks oluşumlar araştırmamızın dışında bırakılmıştır.

Çekimsiz Eylemlerin Biçimlenmesinde Şimdiki Zamanın Rolü bölümünde Çekimsiz eylemlerin biçimlenmesi şimdiki zamanda üç grubun alt gruplarına göre incelenecektir. Bu incelemede biçimlenmede gramatik cinsiyet kategorisi, buna bağlı teklik / çokluk biçimlerde belirlilik morfemlerinin kullanımları, edilgen yapılar ve bu yapılara bağlı olan dönüşlülük, geçişli / geçişsiz eylemler araştırmamızın dışında bırakılmıştır.

0.8. YARARLANILAN KAYNAKLAR (Използвани източници)

Bulgarcadaki eylemlerin tanımlanması, zaman ve kip bakımında biçimlenmesi, aktif ve pasif yapılar konularında yararlanılan temel kaynakların birincisi Stoyan Stoyanov'un '*Gramatika na Bılgarskiya Knijoven Ezik - Fonetika i Morfologiya'* adlı çalışmadır. Çalışmada eylemlerin görünüşleri konusunda, görünüşünün konuşma anında ya da aynı zamanda meydana gelen, içinde bulunulan ana ya da geçmişteki / gelecekteki bir ana yönelinen eylemin durumundan etkilenmediği belirtilmiştir. Bitmiş görünüşteki eylemlerden bitmemiş oluşum ya da tam tersi olarak bitmemiş görünüşteki eylemden bitmiş oluşum meydana gelebilmektedir.

İkinci olarak Zoya Barbolova *'Sıvremenen Bılgarski Ezik - Morfologiya'* adlı çalışmadır. Söz konusu çalışmayı incelediğimizde görünüş konusunda çift görünüşlü eylemlere de ayrıntılı yer verilmiştir. Bitmiş görünüşteki eylemler içinde bulunulan anda, bitmemiş görünüşteki eylemler prensip olarak zamana yayılma göstermektedir. Çift görünüşlü eylemlerin oluşmasında biçimsel olarak son ekler belirleyicidir (-ира). Barbolova çalışmasında, eylem çiftlerinin türetiminde ön eklerden (представки) ve son eklerden (наставки) bahsetmektedir.

Üçüncü olarak Petır Paşov'un *'Bılgarska Gramatika'* adlı çalışmasıdır. Söz konusu çalışmayı incelediğimizde bitmiş görünüşteki eylemlerin başlangıç, gerçekleşme ve sonucu ile birlikte olmasına rağmen; tüm bu evrelerin parçalara ayrılmaksızın bir bütünlük içinde ifade edildiği belirtilmektedir. Bunun aksine bitmemiş görünüşteki eylemlerin başlangıç ve sonucu kapsamaksızın, sadece eylemin gerçekleşmesine yöneldiğini belirtmektedir. Çalışmada, son ekler aracılığıyla bitmiş görünüşteki eylemlerden bitmemiş görünüşteki eylemlerin oluştuğunu ve bu oluşumun

sonucunda sözcüğün anlamının değişmediği belirtilmiş ve şemalaştırılmıştır. Şemada özetle şöyledir: Bitmiş görünüşteki eyleme son ek gelerek bitmemiş görünüş, bitmemiş görünüşteki eyleme ön ek gelerek bitmiş görünüş oluştuğu görülmektedir.

Bulgarcadaki eylemlerin zaman, kip, sıfat-eylem bakımından biçimlenmesini incelemek arkaik dönemde Bulgarcanın gramer tarihine kısa bakışı mecburi kılmaktadır. Çünkü Proto-Slavcanın parçalanması, Bulgarcanın Slavcadan ayrılarak ayrı bir kol olması, Bulgarcanın tarihi dönemleri (Eski Bulgarca, Orta Bulgarca, Çağdaş Bulgarca) içindeki sürekli değişimi gramer ve leksik yapısında değişimleri beraberinde getirmiştir. Söz konusu değişikliklerin aşamalı olarak gelişimini incelemek ve açıklamak aynı zamanda bugün Çağdaş Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesini aşamalandırmanın, anlamlandırmanın temelini oluşturacağından dördüncü olarak Kiril Mirçev'in '*İstoriçeska Gramatika na Bılgarskiya Ezik*' adlı çalışmasını inceledik ve Çağdaş Bulgarcadaki eylem morfolojisinin gramatik kategorilerini Eski Bulgarcadaki biçim ve oluşumlarından açıklamaya çalıştık.

Çalışmamızda bir diğer yararlandığımız beşinci çalışma, Bulgarca eylem morfolojisinde zaman, kip, isim-eylem, sıfat-eylem, zarf-eylem gibi önemli gramer kategorilerinde genel bilgi ve biçimlenme aşamalarının incelenmesi ve söz konusu kategorilerin sorunsalına ilişkin görüşler ve açıklamalar için Petır Paşov ve Ruselina Nitsolova tarafından derlenen '*Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*' adlı çalışmasıdır. Bu kaynaktaki bilgilerden yola çıkarak Çağdaş Bulgarcadaki eylemlerin sorunsalları incelenmeye çalışılmıştır.

Bulgarca eylem morfolojisinin gramer yapısını sistematik ve bilimsel açıdan tanımını yapabilmek amacıyla çalışmamızda yararlandığımız altıncı çalışma, Çağdaş Bulgarcanın sorunlarını inceleyen, Bulgar edebî

dilinin tarihiyle ilgilenen, Bulgarca dilbilgisi çalışmalarının kurucusu Prof. Lyubomir Andreyçin, Bulgar edebî dilinin söz dizimi çalışmalarında büyük katkıları olan Prof. Konstantin Popov ve Bulgar diyalektolojisinin gelişimine önemli katkıları olan Prof. Stoyan Stoyanov tarafından beraber oluşturulan '*Gramatika na Bılgarskiya Ezik*' adlı çalışmadır.

Çalışmamızda yedinci incelediğimiz çalışma Yu. S. Maslov'un 1957 yılında doktora tezi olan "*Glagoliniy vid v sovremennom bolgarskom literaturnom yazike (Znaçenie i upotreblenie)*" adlı çalışmasıdır. Maslov, Bulgarca eylemlerin bitmemiş ve bitmiş görünüşleri üzerine incelemelerde bulunmuş, iki kategorinin nesnel sınırlarını konuşmacıya göre belirlemiştir. Bulgarcadaki görünüşe göre olan iki geçmiş zamanı (bitmiş geçmiş zaman – aorist ve bitmemiş geçmiş zaman –imperfekt) basit geçmiş zaman çerçevesinde açıklamış, görünüş ve zaman arasındaki ilişki çerçevesinde her iki görünüşteki eylemlerin her iki zamanda da biçimlendiğini belirtmiştir. Bulgarca eylem morfolojisinde görünüş ve zaman bakımından Maslov'un tespitleri, çalışmamızda aorist, imperfekt ve perfekt zamanların birbiriyle olan ilişkilerini sınırlamamız açısından önem taşımaktadır.

Bulgarcada eylem morfolojisinin biçim açısından işleyişine ilişkin aşamalara ve sorunlara yönelik bakış oluşturmak, dil bilgisi açısında üslubun incelenmesi, konuşmacının ortaya koyduğu ifadeyle eyleme karşı tutumunun belirlenmesi açısından çalışmamızda sekizinci incelediğimiz çalışma, Valentin Stankov'un "*Stilistiçni osobenosti na Bılgarskiya glagol*" adlı çalışmasıdır. Stankov'un çalışmasında, uygulamada aynı seviyede anlam ve duyguyu ifade edemediklerinden eylem morfolojisinin gramatik kategorilerinde üslup bakımından önemli ölçüde farklıların mevcut olduğu ileri sürülmektedir. Çalışmamızda özellikle Bulgarca zamanlar konusunda üslubun incelenmesi ve nüansların belirlenmesi açısından söz konusu çalışma önem taşımaktadır.

Konumuza ilişkin ve dolayısıyla Bulgar dil bilgisine yönelik yeni bir çalışma olması, yeni terimlerin kullanılması ve yeni gramer yaklaşımlarını belirtmesi sebebiyle çalışmamızda dokuzuncu incelediğimiz çalışma, Borimir Krıstev'in "*Gramatika za Vsiçki*" adlı çalışmasıdır. Çalışmada Bulgarca eylem morfolojisinin gramatik kategorileri ilave anlam ve kullanışlarıyla birlikte açıklanmıştır.

Buraya kadar belirttiğimiz ana kaynaklar araştırmamızda sıkça atıf yaptığımız ve konu bakımından öne çıkan çalışmalardan bazılarını içermektedir. *Bulgarca Eylemlerin Biçimlenmesinde Merkezdeki Şimdiki Zamanın Rolü* adlı doktora çalışmamız *ağırlıklı* olarak Bulgar dilbilimcilerin çalışmalarını ve Bulgarca dil bilgisi kaynaklarını incelemiş ve bu incelemeler sonucunda, Bulgarca eylemlerin tüm gramatik kategorilerde (zaman, kip, çekimsiz eylemler gibi) biçimlenmesini şimdiki zaman tabanında açıklamaya çalışmış ve aşamalandırmıştır.

0.9. BULGARCA VE TÜRKÇENİN GENEL ÖZELLİKLERİNE BAKIŞ (Преглед на общите характеристики на българския и турския език)

Çalışmamız eylemleri iki dilde karşılaştırma amacını taşımamasına rağmen, bu bölümde iki dilin özelliklerinden hareketle fonetik, morfolojik ve sentaks olarak ne denli farklı olduğunu görmemizi sağlayacaktır. Bu farklılıklara yönelik birkaç örnek verelim.

Fonetik olarak, Bulgarcada bir harf iki sesten oluşabilir. Örneğin, ю → [йу/yu], [‘у] ya da я → [йа/ya], [‘а / ‘ъ] gibi.

Sentaks olarak, basit bir cümle kurulduğunda Türkçede eylem cümlenin sonunda yer alırken, aynı cümleyi Bulgarca kurduğumuzda eylem özneden hemen sonra ya da cümlenin başında yer alacaktır. Bunun haricinde,

Bulgarcada tüm cümlenin tertibi öncelikle teklik / çokluk biçime göredir ve cümle teklik kurulumda ise gramatik cinsiyet kategorisine göre biçimlenecektir.

Örnek 1: Ако срещнете Али, поздравете го от мен.[11]

Ali'ye rastlarsanız, benden selam söyleyin(iz).

Yukarıdaki örneği (Örnek 1) incelediğimizde, iki ayrı ifadeyle cümlenin oluştuğunu görmekteyiz. Birinci ifade 'Ако срещнете Али / Ali'ye rastlarsanız' yan önermeyi oluşturmakta, ikinci ifade 'поздравете го от мен / benden selam söyleyin(iz)' temel önermeyi oluşturmaktadır. Asıl yargı temel önerme üzerindedir. Görüldüğü üzere, yan cümledeki eylem (срещна 'karşıla-, rastla-') ikinci çokluk şahsa (вие / siz) göredir. Temel cümle ise emir cümlesidir (поздравя 'selamla-' → поздрави 'selam söyle' → поздрав**ете** 'selam söyleyin(iz)'). Emir cümlesi de ikinci çokluk şahsa (вие / siz) göre biçimlenmiştir. Bulgarca cümlede örtülü özne (вие / siz), eylemlerin biçiminden bellidir ve eylemler cümle içinde yer almaktadır. Türkçe cümlede ise hem yan cümlede hem de temel cümlede eylemler sonda yer almaktadır.

Örnek 2: Параходът е вид кораб, който се задвижва с помощта на парна машина. Корабът е голям речен или морски плавателен съд. Корабите могат да бъдат измервани и сравнявани по техните габарити, по обема на превозваните товари, по водоизместимостта.[12]

[11] David Pollard i Asuman Çelen Pollard, *Hauçi Sam Turski* (Научи сам Турски), Skyprint, Sofya, 2006, s. 134.

[12] Rafie Demirova i Yordanka Zaharieva, *Uçebno Pomagalo po Bılgarski Ezik*, İzdatelstvo Avangard Prima, Sofya 2008, s. 241.

Vapur, buhar makinesi kullanılarak hareket eden gemi türüdür. Gemi büyük bir nehir veya deniz aracıdır. Gemiler boyutlarıyla, taşıdıkları yük hacmiyle, tonajlarıyla ölçülebilir ve karşılaştırılabilir.[13]

Yukarıdaki örneğin (Örnek 2) Bulgarcası üç ayrı parçadan oluşmaktadır.

1. Parça: Параходът е вид кораб, който се задвижва с помощта на парна машина

2. Parça: Корабът е голям речен или морски плавателен съд

3. Parça: Корабите могат да бъдат измервани и сравнявани по техните габарити, по обема на превозваните товари, по водоизместимостта

1. Parçadaki özne (параход ‘vapur’) eril teklik biçimde ve bu doğrultuda belirlilik morfemi almış (определеност / tanımlılık / -ът) ve temel önermenin yardımcı eylemi (e) 3. teklik şahsa göre, şimdiki zamandadır (o / vapur → параход). Yan önermeyi temel önermeye bağlayan nispet (bağlantı) zamiri (относително местоимение /който) eril teklik biçimdedir ve yan önermenin eylemi 3. teklik şahsa (задвижва се ‘hareket et-, harekete geç-’) göre biçimlenmiştir. Görüldüğü üzere, 1. Parça eril teklik özne (o / vapur → параход) üzerine biçimlenmiştir.

2. Parçadaki özne (кораб ‘gemi’) eril teklik biçimde ve bu doğrultuda belirlilik morfemi almış (определеност / tanımlılık / -ът), cümlenin yardımcı eylemi (e) 3. teklik şahsa göre, şimdiki zamandadır (o /

[13] Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımdan yapılmıştır.

gemi → кораб). Kullanılan sıfatlar gramatik açıdan isimle uyumludur (съд ‘kab’) uyumludur (речен ‘nehre, ait, ırmak -(s)ı’, морски ‘denize ait, deniz -(s)ı’, плавателен ‘yüzme, yüzer-(s)ı’). Görüldüğü üzere, 2. Parça da eril teklik özne üzerine biçimlenmiş, kullanılan diğer morfolojik parçalar teklik biçimde oluşarak, gramatik cinsiyet kategorisine göre biçimlenmiştir (ismin ve bu ismi niteleyen sıfatların eril cinste olması).

3. Parçadaki özne (кораби ‘gemiler’) çokluk biçimde ve bu doğrultuda belirlilik morfemi almış (определеност / tanımlılık / -те), cümlenin gelecek zaman yardımcı eylemi (бъдат) 3. çokluk şahsa (onlar / gemiler → кораби) göre, şimdiki zamanda çekimlenmiş ve да konstrüksiyonu (мога ile birleşerek) yeterlilik anlamı cümleye kazandırmaktadır. Yardımcı eylemle birlikte kullanılan geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem (минало страдателно причастие) biçimleri (измервам ‘ölç-’ измервани ‘ölçülmüş’; сравнявам ‘mukayese et-, kıyasla-’ сравнявани ‘mukayese edilmiş, kıyaslanmış’) özneye göre çokluk biçimde edilgen yapıyı oluşturmaktadır. Cümledeki isimler (габарити ‘ölçüler, boyutlar’ ve товари ‘yükler’) çokluk biçimde, iyelik (aitlik) (притежателно местоимение) bildiren zamir (техен, тяхна, тяхно, техни ‘onların’) ve çokluk isme (товари ‘yükler’) paralel biçimlenen bağımsız kullanımlı (yardımcı eyleme gerek duyulmayan) geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem (превозвам ‘taşı-’ → превозвани ‘taşınmış’) çokluk biçimde edilgen yapıyı oluşturmuştur.

Görüldüğü üzere, 3. Parça da çokluk özne üzerine biçimlenmiş, kullanılan diğer morfolojik parçalar çokluk biçimde oluşmuş, çokluk biçim söz konusu olduğundan gramatik cinsiyet kategorisi devre dışı kalmıştır.

Bulgarca sentaks oluşumunu incelediğimizde, eylemin özne sonrasında olması (cümle içinde olması), oluşumun teklik / çokluk biçimde gerçekleşmesi ve teklik biçimde çeşitli morfolojik alanlarda gramatik cinsiyet

kategorisinin etkisi görülmektedir. Türkçede ise eylem sonda yer almaktadır. Teklik / çokluk biçimin Bulgarcadaki kadar keskin olmadığı görülmektedir. Örneğin, Türkçede belirli (adetli) çoklukta isim çoğul eki almaz. Örneğin, 'iki araba'. Bulgarcada ise belirli çoklukta 'две коли' şeklindedir ve biçim olarak isim кола (dişil) 'araba' – кол**и** 'araba**lar**' çoğul ekini (-и) almıştır.

Türkçede gramatik cinsiyet kategorisi mevcut olmamasına rağmen, biyolojik kaynaklı anlamsal cinsiyet kategorisi mevcuttur. Lakin Türkçede anlamsal cinsiyet kategorisinin ve Bulgarcadaki gramatik cinsiyet kategorisinin farklı morfolojik alanlarda (isim haricinde) ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumu aşağıdaki örneklerle açıklayalım. Aşağıdaki tablo Doç. Dr. Enfel Doğan'ın *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri* adlı çalışmasından yararlanılarak oluşturulmuştur.[14]

Tablo 2: Türkçede anlamsal cinsiyet kategorisine örnekler

morfolojik kategori	**eril**	**dişil**
isimler	başpehlivan emmi oğlu kayınço	ayın on dördü kuma paçoz
sıfatlar	delikanlı kadınımsı top sakal	cilveli kadınca telli duvaklı
zarflar	aslancasına delikanlıca efece	anaca fettanca hamaratça
eylemler	dayılan- horozlan-	aşer- cadalozlaş-

[14] Enfel Doğan, "Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 17, 2011, s. 94-95.

	kılıbıklaş-	kahpelen-
ünlemler	aslanım koç mirim	anam hanımefendi teyze

Türkçede biyolojik kaynaklı anlamsal cinsiyet kategorisi yukarıdaki tabloda (Tablo 2) görüldüğü üzere, farklı morfolojik alanlarda kendini göstermektedir. Türkçede biyolojik kaynaklı anlamsal cinsiyet kategorisi oluşsa da cinsiyet oluşumu sözcüğün biçimlenmesine bağlı gerçekleşmez.[15] Bulgarcada ise gramatik cinsiyet kategorisi üzerinde fonetik özellikler belirleyici olduğundan biçimlenme söz konusudur.

Örnek 3: Брат ми никога не **е** работи**л**.[16]

Erkek kardeşim hiçbir zaman çalışmamıştır.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 3) Bulgarca özne, erkek kardeşe gönderme yapmakta (брат) ve bu nedenle cümle oluşumu eril cinse göre gerçekleştiğinden asıl eylem (работи**л** ‘çalışmış’) eril biçimdedir. Cümlede şimdiki zaman yardımcı eylemi üçüncü teklik şahsa (erkek kardeşim → o → той) göre kullanılarak (е) belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време) oluşturulmuştur. Bulgarcadaki öznenin zamiri de (той → o) eril cinse göredir. Bulgarca ifadenin Türkçe karşılığını aynen verebilmek için biyolojik kaynaklı cinsiyeti belirtmek gerekmektedir. Çünkü Türkçede ‘kardeş’ sözcüğü hem erkek hem de kadın için kullanılmaktadır. Türkçe ifadede

[15] Arapçadan Türkçeye girmiş **-e** isim ekiyle dişil tanımlamalarda yaygın olmayan biçimlenme ile karşılaşılabilmektedir. Örneğin, müdür – müdire, merhum – merhume gibi. Bkz. Dağabakan, *agm.*, s. 292.

[16] Krasimira Aleksova, Mihaela Moskova, Vanya Stoeva, Nika Akimova, Liliya Halembakova, Jivka Koleva, Kristofır Kauıl i Aleksandır Gercev, *Bılgarski Ezik za Çujdentsi* (Nivo A2), 1. Baskı, İD Print, Sofya, 2015, s. 200.

öznenin zamiri üçüncü teklik şahıs (erkek kardeşim → o) cinsiyete göre değişim göstermemekte ve cümlede cinsiyete göre oluşum gerçekleşmemektedir. Çünkü Türkçede cinsiyet anlama bağlı ortaya çıktığından biyolojik kaynaklıdır ve sözcük üzerinde biçimlenme söz konusu değildir.

Örnek 4: Тя е живял**а** дълги години в Одрин.

O uzun yıllar Edirne'de yaşamıştır.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 4) Bulgarca eylem özneyle biçimsel olarak uyum içindedir (özne: тя (o) üçüncü teklik şahıs dişil, eylem: живял**а** 'yaşamış'). İfadenin Türkçesinde özne üçüncü teklik şahıstır (o), hem öznenin hem de eylemin cinsiyeti yoktur. Bulgarcada ifadede herhangi bir şahıs zamiri kullanılmasa da eylemden öznenin cinsiyeti tespit edilebilmektedir. Böylesi bir durum sentaksta farklılık meydana getirmektedir.

Örnek 5: Живял**а е** дълги години в Одрин.

Uzun yıllar Edirne'de yaşamıştır.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 5) Bulgarcadaki asıl eylem (живял**а** 'yaşamış') dişil cinse göre biçimlendiğinden öznenin dişil olduğu çıkarılabilmektedir. Cümlede şimdiki zaman yardımcı eylemi üçüncü teklik şahsa (тя → o) göre kullanılarak (е) belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време) oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere, Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesi isim morfolojik alanındaki fonetik özelliklere uygun gerçekleşmektedir.

Türkçedeki anlamsal cinsiyet kategorisi ve Bulgarcadaki gramatik cinsiyet kategorisi farklı morfolojik alanlarda etkisini göstermektedir. Örneğin, Bulgarcadaki gramatik cinsiyet kategorisi zarflar ve ünlemlerde kendini göstermez. Türkçede ise zarflar ve ünlemlerde anlamsal cinsiyet kategorisi kendini göstermektedir (Bkz. Tablo 2 s. 51).

Bulgarcanın morfolojik farklılıkların başında bütün isimlerin gramatik cinsiyet kategorisine sahip olması gelmektedir. Bu noktada fonetik özellikler belirleyicidir. İsimler sondaki sese göre eril (мъжки род), dişil (женски род) ya da orta cins (среден род) gramatik cinsiyet kategorilerine ayrılmaktadır. İsim ünsüzle bitiyorsa bu sözcük erildir, -a, -я ünlüleriyle bitiyorsa dişildir, -o, -e, -y, -ю, -и ünlüleriyle bitiyorsa orta cinstir. Bu durum isimlerin teklik ve çokluk biçimlenmelerinde de etkilidir.

Tablo 3: Bulgarcada isimlerin teklik / çokluk bakımından biçimlenmesi

Kategoriler	**Eril Cins (мъжки род)**	**Dişil Cins (женски род)**	**Orta Cins (среден род)**
Teklik (единствено число)	**един** молив *bir kalem*	**една** кола *bir araba*	**едно** момче *erkek çocuk*
Adetli Biçim (бройна форма)	**два** молива *iki kalem*	**две** коли *iki araba*	**две** момчета *iki erkek çocuk*
Çokluk Biçimi (множествено число)	моливи *kalemler*	коли *arabalar*	момчета *erkek çocuklar*

Yukarıdaki tabloda (Tablo 3) *genel* kurallar verilmiştir. Bu kurallara yönelik istisnalar oldukça fazladır. Çünkü gramatik cinsiyet kategorisinin fonetik belirleyicileri ismin nitelikleriyle çakışabilmektedir. Bazı durumlarda ismin anlamsal niteliği öne çıkmaktadır. Örneğin, Баща ‘baba’ kelimesi gramatik cinsiyet kategorisine göre erildir. Çünkü bu özellik erkeğe

yöneliktir. Oysa kelimenin son sesini incelediğimizde dişil cins kurallarına uygundur. Konuya ilişkin başka bir örnek de verilebilir. Örneğin, Türkçedeki ‘çocuk’ sözcüğü küçük yaştaki hem erkek hem de kız için kullanılsa da Bulgarcada момче ‘erkek çocuk, oğlan’; момиче ‘kız çocuk’ gibi iki farklı sözcük kullanılmaktadır. Lakin gramatik cinsiyet kategorisine göre fonetik belirleyicilerin etkisiyle (sözcüğün sonundaki ses / -e ünlüsüyle bitmesi) her iki sözcük de (момче / момиче) orta cinstir. İsimlerin çokluk biçimleri de teklik biçimdeki fonetik belirleyicilere bağlıdır. Nesne ya da kavramın adetli ve çokluk biçiminde cinsiyet etkisini kaybetmektedir. Örneğin, Учебник (eril) ‘ders kitabı’ → **два** учебник**а** ‘iki ders kitabı’ → **много** учебни**ци** ‘ders kitapları (çok sayıda)’. İnsan ve insan vasıflarına yönelik kavramlarda ise çokluk biçimde cinsiyetin etkisini gösterdiği görülmektedir. Örneğin, Учител ‘(erkek) öğretmen’ → учител**и** ‘(erkek) öğretmenler’; учител**ка** ‘(kadın) öğretmen’ → учител**ки** ‘(kadın) öğretmenler’.

Eylemler morfolojisi açısından Türkçe ve Bulgarcayı incelediğimizde farklılık oldukça keskindir. Bulgarcada eylemler, şimdiki zamanda (сегашно време) birinci teklik şahsa (аз / ben) göredir. Buna bağlı olarak, Bulgarcada eylemlerin *mastar* (infinitive) hâli mevcut değildir. Türkçede ise *-mak / -mek* eklerini alarak eylemler isimleştiğinden *mastar* (infinitive) hâli mevcuttur. Türkçede çekimli eyleme kök üzerinde zaman veya çekim eki üzerinde şahıs eki eklenir. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 4: İki dilde eylemlerin karşılaştırılması

	Eylem	**Özellikleri**
Bulgarca	пиша	• Bitmemiş *(нсв.)* görünüştedir • Birinci çekimdedir • Çifti yoktur, türetilmeye açıktır • Eylem birinci teklik şahsa göre şimdiki zamanda *‘yazıyorum / yazarım’* anlamındadır.

Türkçe	yaz-	• Eylemin gövdesi ‘yaz’dır. • -mak ekiyle birlikte eylem isim gibi kullanılmaktadır. • Şahısla bağlantılı değildir (çekimsizdir) • Kökteki eylemin aksiyonu sınırsızdır. Bu yüzden bitmemiş görünüştedir.

Bulgarcada tüm eylemlerde görünüş mevcuttur. Eylem çiftleri *bitmemiş* (imperfective / несвършен вид) ya da *bitmiş* (perfective / свършен вид) görünüşte olabilir.

Örneğin, казвам (bitmemiş / *нсв.*) – кажа (bitmiş / *св.*) ‘söyle-, de-’; виждам (bitmemiş / *нсв.*) – видя (bitmiş / *св.*) ‘gör-, fark et-’; отивам (bitmemiş / *нсв.*) - отида (bitmiş / *св.*) ‘git-’.

Eylemlerin zaman ve şahıs bakımından çekimi Türkçe ve Bulgarcada başka bir ayrımı göstermektedir. Türkçede eylemin kök ve gövdesine zaman ve kişi ekleri getirilerek eylem çekimlenmektedir. Türkçedeki eylemlerin mastar (infinitive) hâli mevcut olduğundan biçimlenmenin kaynağını herhangi bir zaman oluşturmaz. Bulgarcada ise eylemlerin mastar (infinitive) hâli mevcut olmadığından, eylemin biçmlenme kaynağını şimdiki zaman oluşturmaktadır. Şimdiki zamandaki eylem fonetik temellerine göre çekimlenmektedir. Çekim, görünüş, zaman, kip ve çekimsiz biçimler art alanda şimdiki zamanla bağlantı kurarak Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesini sağlamaktadır

.

I. BÖLÜM

(I. ЧАСТ)

FONETİK TEMELLERİNE GÖRE EYLEMLERİN ŞİMDİKİ ZAMANDA TASNİFİ

(Çekim ve Görünüş Saptama)

(Класификация на глаголите в сегашно време

според фонетичната основа)

Aleksandır Teodorov-Balan'ın belirttiği üzere, diğer Slav dilleriyle mukayese edildiğinde tipolojik olarak zengin eylem sistemlerinden birine sahip olmasından ötürü Çağdaş Bulgarca, Eski Bulgarcadaki eylemleri biçim ve anlam açısından zenginleştirmiş ve genel özelliklerini korumuştur.[17] Bulgarcada bir eylemin kişi, sayı, cinsiyet (sıfat-eylemler, birleşik eylem biçimleri, rivayet biçimleri, çatı, zaman, kip gibi) bakımından tüm biçimleri 1500'den daha az değildir.[18] Bir de eylemin bitmemiş görünüşündeki ve bitmiş görünüşündeki biçimlenme biçimi incelendiğinde Bulgarcada bir eylemin 3000'den fazla biçimi olduğu söylenebilir.[19]

Bulgarca eylemlerin ifade ettiği dilbilgisel anlamlar dinamik özelliğin göndermede bulunduğu nesneyi karakterize edebilir (kişi, cinsiyet gibi), dinamik özelliğin kendisiyle bağlantılı olabilir (zaman ve görünüş

[17] Ruselina Nicolova, *Bulgarian Grammar*, Frank & Timme, Berlin, 2017, s. 318.

[18] Petır Paşov (a), "Bılgarskite glagolni vremena (Za osnovnite im znaçeniya i onagledyavaneto im sıs shemi i formuli)", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya 1976, s. 186.

[19] Gös. yer.

gibi), özne ve dinamik özellik arasındaki ilişkiye göndermede bulunabilir (çatı gibi) ya da dinamik özelliğe ilişkin konuşurun bilgisine dayalı olabilir (kip, kanıtsallık (evidensiyel), imrenimli (admirative) gibi).[20] Söz konusu dilbilgisel anlamlar ve belirtilen kategoriler eylem biçimlerinin belirli paradigmaları tarafından ortaya konmaktadır.[21]

Bulgarcada eylem biçimlerinin belirli paradigmasını çekim sistemi oluşturmaktadır. Bulgarcada çekim sistemi fonetik temellidir. Bulgarcada eylemin başlangıç noktasında mastar (infinitive) hâlinin mevcut olmamasından kaynaklı, çekime dayalı sistem zamansal alanı gerekli kılmaktadır. Bu alanı şimdiki zaman sağlamaktadır. Bulgarcada her eylem başlangıç noktasında şimdiki zamanda birinci teklik şahsa (аз / ben) göre çekime ve biçimlenmeye hazır durumdadır.

1.1. ŞİMDİKİ ZAMAN VE ÇEKİM ARASINDAKİ İLİŞKİ

(връзката между сегашно време и спрежението)

Çağdaş Bulgarcada eylemler şimdiki zaman temelinde ana (tematik) seslere göre çekimlenmek için üç gruba ayrılmaktadır: Bu gruplar, 1. Çekim (първо спрежение), 2. Çekim (второ спрежение) ve 3. Çekimden (трето спрежение) oluşmaktadır.[22]

[20] Ruselina Nicolova, *age*., s. 318.

[21] Gös. yer.

[22] Stoyan Stoyanov, *Gramatika na Bılgarskiya Knijoven Ezik- Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya, 1977, s. 351.

Birinci çekim eylemlerin [е] ünlüsüyle, ikinci çekim eylemlerin [и] ünlüsüyle çekimlenmesi, üçüncü çekim eylemlerin ise sonunun -а(м) ya da -я(м) ile bitmesi eylemlerin çekime göre tasnifini ortaya koymaktadır.

Bulgarcada 1. Çekim ve 2. Çekim eylemlerin birinci teklik şahsında (аз / ben) ve üçüncü çokluk şahsında (те / onlar) çekimlenme biçim olarak kendini göstermez.[23] Bu durum kökten sonra gelen [а] veya [я] ünlüleriyle yazılan, lakin [ъ] ünlüsü olarak telaffuz edilen oluşuma yol açmıştır.[24]

Örnek 6: Пѝша (1. Çekim) ‘yaz-’ → пиша ‘yazıyorum’ → пиша**т** ‘yazıyorlar’.

Örnek 7: Вървѝ (2. Çekim) ‘yürü-’ → вървя ‘yürüyorum’ → вървя**т** ‘yürüyorlar’.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 6 / Örnek 7) görüldüğü üzere başlangıç noktasında eylemler şimdiki zamanda birinci teklik şahsa (аз / ben) göredir. Eylemlerin üçüncü çokluk şahıstaki (те / onlar) biçimlenmesinde eylem köküne [Т] ünsüzü eklenmiştir. Her iki eylemde birinci teklik şahısta ve üçüncü çokluk şahısta çekimlenme meydana gelmemiştir. Çekimlenme ikinci ve üçüncü teklik şahıslarda ve birinci ve ikinci çokluk şahıslarda kendini göstermektedir (пишеш ‘yazıyorsun’; пише ‘yazıyor’; пишем ‘yazıyoruz’; пишете ‘yazıyorsunuz’ / вървиш ‘yürüyorsun’; върви ‘yürüyor’; вървим ‘yürüyoruz’; вървите ‘yürüyorsunuz’).

[23] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 352.

[24] Gös. yer.

Bulgarcada eylemler üç çekim grubuna ayrılmakta ve eylemin tasnifi şimdiki zamanda kullanılan tematik ünlüye dayanmaktadır.[25] Tematik ünlü (тематична гласна), eylem kök morfeminden (biçim birimi / коренна морфема) sonra ya da başka bir deyişle, teklik / çokluk şahsa göre son sesten önce gelen (dinamik) ya da eylemin tabanında kalan (sabit, 3. Çekim) tek bir ünlüdür (birinci çekim -е, ikinci çekim -и, üçüncü çekim -а / -я).[26]

Bulgarcada eylemlerin fonetik temelli belirlenmesi [а] ve [я][27] ünlüleri üzerinden gerçekleşmektedir. Ünsüz sonrasında [а] ünlüsünün gelmesi ya da [а], [е], [и], [у] ünlülerinden sonra [я] ünlüsünün gelmesi çekimin **[е]** ünlüsüyle gerçekleşmesini meydana getirir ve bu oluşum birinci çekim eylemleri oluşturmaktadır.

Ünsüz sonrası [я] ünlüsünün gelmesi ya da [о] ünlüsü sonrası [я] ünlüsünün gelmesi çekimin **[и]** ünlüsüyle gerçekleşmesini meydana getirir ve bu oluşum ikinci çekim eylemleri oluşturmaktadır.

Bulgarcada şimdiki zamanda [а] ya da [я] ünlüleri sonrası şahıs eklerinin gelmesi (-а(м) ya da -я(м)) üçüncü çekim eylemleri oluşturmaktadır.

Eylem biçimsel türlerinin incelenmesi biçime dayalıdır ve aynı biçimsel ögelerin birleştirilmesine, farklı yapıya sahip olan ögelerin ayrılmasına ve her birinin diğer ögelerle karşıtlık üzerinden ilişki kurması ve

---

[25] Jingyi Ye, "Vowel and Consonant Alternations in the Bulgarian Verbal System", *UCL Working Papers in Linguistics* (UCLWPL), United Kingdom, 2018, s. 83.

[26] Gös. yer.

[27] Bir harf iki ses: [йа] → ['а], [йъ] → ['ъ]. Bkz. Petır Paşov i Mariya Paşova, *Pomagalo po Bılgarski Ezik / Tablitsi, Shemi, Primeri* (V-XII Klas), İzdatelska Kışta 'Hermes', Plovdiv, 2011, s. 7.

böylece sistemdeki yerinin belirlenmesi biçimsel tasniflerle mümkündür.[28] Biçimlendirici tiplerin temsil modeli tüm fiil / eylem yapısını kapsamayı amaçlamaktadır: Şahıslı – şahıssız eylemler, geçişli - geçişsiz eylemler, bitmiş – bitmemiş görünüşteki eylemler ve çekim sınıflaması (birinci çekim, ikinci çekim ve üçüncü çekim) ayrı kümeler oluşturur ve bu kümenin ögeleri belirli biçimsel özelliklerine göre birbiriyle özdeştir.[29]

Fonetik temel çekimin tasnifini sağlamaktadır. Bu bilgiyi iki açıdan açıklayabiliriz. İlk açıklama şöyledir: Bulgarcada şimdiki zamanda [a] ve [я] tematik ünlüleri değişken olduklarında yerlerini [e] ve [и] ünlülerine bırakarak birinci ve ikinci çekim eylemleri oluşturmaktadır. Bulgarcada şimdiki zamanda [a] ve [я] tematik ünlüleri sabit kaldıklarında kendinden sonra gelen ünsüzlerle (şahıs ekleriyle) birleşerek üçüncü çekimi oluşturmaktadır. Şimdiki zamanda [a] ünlüsünün kendisinden önce gelen ünsüzlerle birleşimi (ünsüz + ünlü) 1. Teklik (аз / ben) ve 3. Çokluk (те / onlar) şahıslar dışında [e] tematik ünlüsüyle biçimlenmeyi sağlayarak birinci çekimi oluşturur. Şimdiki zamanda [я] ünlüsünün kendisinden önce gelen ünlülerle birleşimi (/o/ ünlüsü dışında) (ünlü + ünlü) 1. Teklik (аз / ben) ve 3. Çokluk (те / onlar) şahıslar dışında [e] tematik ünlüsüyle biçimlenmeyi sağlayarak birinci çekimi oluşturur. Şimdiki zamanda [я] ünlüsünün kendisinden önce gelen ünsüzlerle birleşimi (ünsüz + я) (ünsüz + ünlü) 1. Teklik (аз / ben) ve 3. Çokluk (те / onlar) şahıslar dışında [и] tematik ünlüsüyle biçimlenmeyi sağlayarak ikinci çekimi oluşturur. Şimdiki zamanda [a] ve [я] ünlüsünün sabit kalarak kendisinden sonra gelen ünsüzlerle birleşimi (ki bunlar şahıs ekleri olarak tanımlanır) (ünlü + ünsüz) üçüncü çekimi oluşturur. Sonuç olarak, şimdiki zamanda [a] ve [я] ünlülerinin kendinden önce gelen ünlü ya da ünsüzlerle birleşimi ya da bu iki ünlünün

[28] Tatyana Aleksandrova-Ruska Stançeva, "Nyakoi formoobrazuvatelni tipove pri glagoli ot pırvo sprejenie v Bılgarskiya knijoven ezik", *Slavia Meridionalis*, Issue 18, 2018, s. 2.

[29] Tatyana Aleksandrova-Ruska Stançeva, *agm.*, s. 2-3.

kendinden sonra gelen ünsüzlerle birleşimi çekimi belirlediğinden Bulgarcada eylem fonetik temeliyle tespit edilebilmektedir. Şimdiki zamanda fonetik temelli gruplandırma eylemin tüm alanlarda biçimlenmesini kolaylaştırmaktadır. Çalışmamızın örneklemi de bu bilgi üzerine kuruludur.[30]

Örneğin, мечтая 'hayal kur-, arzu et-' eylemi bitmemiş görünüştedir. Belirttiğimiz fonetik özelliklere göre [а] ünlüsünden sonra [я] ünlüsünün gelmesiyle çekimin [е] ünlüsüyle gerçekleşeceği bellidir. Bu nedenle 'мечтая' eylemi birinci çekimdedir. Eylem aynı zamanda birinci teklik şahsa göre (аз мечтая) 'hayal kuruyorum, arzu ediyorum' anlamındadır. Örneğin, ходя 'yürü-, dolaş-, git-' eylemi bitmemiş görünüştedir. Belirttiğimiz fonetik özelliklere göre ünsüz [д] sonrası [я] ünlüsünün gelmesiyle çekimin [и] ünlüsüyle gerçekleşeceği bellidir. Bu nedenle 'ходя' eylemi ikinci çekimdedir. Eylem aynı zamanda birinci teklik şahsa göre (аз ходя) 'yürüyorum, dolaşıyorum, gidiyorum' anlamındadır. Örneğin, гледам 'bak-' eylemi bitmemiş görünüştedir. Belirttiğimiz fonetik özelliklere göre [а] ünlüsü sonrası şahıs eklerinin gelmesiyle (-а(м)) üçüncü çekimdedir. Eylem aynı zamanda birinci teklik şahsa göre (аз гледам) 'bakıyorum' anlamındadır.

İkinci açıklama ise şöyledir: Eylem şimdiki zamanda üçüncü teklik şahsa göre (той, тя, то / о) çekimlendiğinde şahıs eki almaz ve çekim kendiliğinden ortaya çıkar. Lakin eylemin çekimlenme öncesi biçimini ve eylemin tüm alanlarda biçimlenmesini açıklamaya yeterli değildir.

[30] Örneklemin alındığı kaynak: Stefka Petrova, Pravda Tsankova, Elitsa Kurteva, Kristina Tomova i Ivan Iliev, *Uçete Bılgarski Ezik* (Учете български език), Nivo 1, Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie – (IÇS), İzdatelstvo 'Dr. Ivan Bogorov', Sofya, 2004, s. 85.

Tablo 5: Şimdiki zamanda eylemlerin şahsa göre çekimlenmesi

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**мечтая** 1. Çekim	**ходя** 2. Çekim	**гледам** 3. Çekim
аз (ben)	мечтая *hayal kuruyorum*	ходя *yürüyorum*	гледам *bakıyorum*
ти (sen)	мечтаеш *hayal kuruyorsun*	ходиш *yürüyorsun*	гледаш *bakıyorsun*
той / тя / то (o)	мечта**е** *hayal kuruyor*	ход**и** *yürüyor*	гледа **а** *bakıyor*
ние (biz)	мечтаем *hayal kuruyoruz*	ходим *yürüyoruz*	гледаме *bakıyoruz*
вие (siz)	мечтаете *hayal kuruyorsunuz*	ходите *yürüyorsunuz*	гледате *bakıyorsunuz*
те (onlar)	мечтаят *hayal kuruyorlar*	ходят *yürüyorlar*	гледат *bakıyorlar*

Yukarıdaki tabloda (Tablo 5) görüldüğü üzere, eylemin şimdiki zamanda şahsa göre çekimlenmesinde üçüncü teklik şahısta (той / тя / то (o)) herhangi bir şahıs eki eyleme gelmez, eylem yalın olarak kalır. Fonetik açıdan ya da eylemin çekimi açısından baktığımızda Bulgarca eylemin başlangıç noktasını şimdiki zamanın oluşturduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 1: Bulgarca eylemin tasnifi, s. 34).

1.2. DİLBİLİMCİLERİN FARKLI YAKLAŞIMLARI

(Различните подходи на езиковедите)

Stoyanov, Paşov ve Hauge gibi dilbilimcilere göre, Bulgarca eylemlerin şimdiki zaman ve geçmiş zaman olmak üzere iki tip kökü mevcuttur.[31] Stoyanov'a göre, birinci ve ikinci çekim eylemler eski son eklerini korumuş olmaları şimdiki zamanda ve bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време - аорист) iki farklı biçimlenmeyi meydana getirmiştир.[32] Örneğin, пиша (1. Çekim) 'yaz-' → пи**ш**е 'yazıyor' (şimdiki zamanda üçüncü teklik şahsa göre – той / тя / то 'o') → пи**с**а 'yazdı' (bitmiş geçmiş zamanda üçüncü teklik şahsa göre – той / тя / то 'o'); търпя (2. Çekim) 'sabret-' → търпи 'sabrediyor' (şimdiki zamanda üçüncü teklik şahsa göre – той / тя / то 'o') → търпя 'sabretti' (bitmiş geçmiş zamanda üçüncü teklik şahsa göre – той / тя / то 'o').[33]

Son yıllarda Nicolova gibi bazı dilbilimciler (Nicolova, 2017, s. 382) ise Bulgarca eylemlerin üç köke sahip olabileceği üzerinde durmaktadır.[34] Nicolova, birinci ve ikinci çekim eylemlerin şimdiki zaman, bitmiş geçmiş zaman ve bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време - имперфект) olmak üzere üç kökü olduğunu, üçüncü çekim eylemlerin ise şimdiki zaman olmak üzere sadece bir köke sahip olduğunu ileri sürmektedir.[35] Stoyanov da üçüncü çekimden eylemlerin biçimlenmesinde ayrım bulunmadığı belirtmiştir.[36]

---

[31] Jingyi Ye, *agm*., s. 83.

[32] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 353.

[33] Gös. yer.

[34] Jingyi Ye, *agm*., s. 84.

[35] Gös. yer.

[36] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 353.

Bulgarcada fonetik temellerle oluşan çekim sistemi Proto-Slavcanın ve Eski Kilise Slavcasının geleneksel tanımı olan 5 eylem çekimi üzerine olup şimdiki zamanın tematik ünlüsüne ya da ünsüz / ünlü ses modeline dayanmaktadır.[37] Çağdaş Bulgarcanın çekim sistemi Proto-Slavcanın çekim sisteminin daralmış biçimdir. Proto-Slavcadaki birinci çekim eylemler ve üçüncü çekim eylemlerin bir kısmı Çağdaş Bulgarcada birinci çekim eylemleri, Proto-Slavcadaki dördüncü çekim eylemler Çağdaş Bulgarcada ikinci çekim eylemleri oluşturmaktadır.[38] Aşağıdaki tabloda Proto-Slavcanın çekim kategorisi sunulmuştur.[39]

Tablo 6: Proto-Slavca Çekim Kategorisi

Çekim Grubu	**Ekler**	**Kök**
1. Çekim	-e-	nes- ‘carry / taşı-’, mog- ‘be able / yapabil-’
2. Çekim	-ne-	dvig- ‘move / hareket’, gib- ‘bend / eğil-’
3. Çekim	-je-	a. Kökün ünlüyle bitmesi: zn<u>a</u>- ‘know / bil-’, m<u>y</u>- ‘wash / yıka-’ b. kökün ünsüzle bitmesi: pi<u>s</u>- ‘write / yaz-’, pla<u>k</u>- ‘cry / ağla-’
4. Çekim	-i-	pros- ‘ask / sor-’, vid- ‘see / gör-’, lez - ‘lie / yat-’

[37] Roland Sussex-Paul Cubberley, *The Slavic Languages* (Cambridge Language Surveys), Cambridge University Press, 2006, pp. 280.

[38] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 353.

[39] Roland Sussex-Paul Cubberley, *age*., pp. 282.

5. Çekim	-ø- (tematik dışı)	(j)es- ‘be / ol-’, da(d)- ‘give / ver-’

Yukarıdaki tabloda (Tablo 6) görüldüğü üzere, Bulgarcanın tarihinde eylem çekimlerinde *göreceli* yeniden gruplaşma ve azalma görülmektedir.[40] Örneğin Paşov, şimdiki zaman kökünün tematik sesini dikkate almış ve Eski Bulgarcanın ilk üç çekimini birinci çekimle, dördüncü çekimi ise ikinci çekimle birleştirmiş, küçük atematik eylem grubunu içeren beşinci çekim grubunu (‘съм’ yardımcı eylemi bu grup içindedir) da ayrı tutmuştur.[41] Alman dilbilimci August Schleicher ise, Eski Bulgarcadaki eylemleri şimdiki zamana göre beş çekime dağıtmış bir de altıncı çekim grubunu ortaya koymuştur.[42] Beşinci çekim atematik eylemlerden oluşur ve bu gruba kural gereği kendine özgü çekimi olan eylemler dâhilken, atematik eylemlerin küçük bir grubu üç çekimden hiçbirine dâhil olmamış (‘съм’) ve geriye kalan bazı eylemler de mevcut tabanlarında değişime uğrayarak ayrı bir çekim grubu oluşturmuştur (6. Çекim grubu) (Örneğin, ям *(нсв.)* ‘ye-’ яд**е**ш яд**е**; дам *(св.)* ‘ver-’ дад**е**ш gibi).[43]

Yukarıdaki iki eylem (ям / дам) çalışmamızın ortaya koyduğu şimdiki zaman tabanında fonetik temelli sınıflandırmanın dışındadır. Bu eylemlerin şimdiki zamanda çekim özellikleri tanımlansa da (birinci çekim)

[40] Ivan Haralampiev, “İz diahronnata problematika na Bılgarskiya glagol, *Bılgarski Ezik*, Organ na Instituta za Bılgarski Ezik pro Bılgarskata Akademiya na Naukite, god. XXXVIII, Kn. 5, Sofia 1988, s. 393.

[41] Ivan Haralampiev, *agm*., s. 394.

[42] Ivan Haralampiev, *agm*., s. 395.

[43] Gös. yer.

bu tanımlama fonetik temelli değildir. Mevcut tabanları değişime uğrayarak istisnai bir durumu oluştururlar.

1.3. ŞİMDİKİ ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ ARASINDAKİ İLİŞKİ

(връзката между сегашно време и вида на глагола)

Bulgarcada her bir eylem başlangıçta bitmemiş ya da bitmiş görünüşten birine sahiptir. Eylemin bitmemiş ya da bitmiş görünüşte olması eylemin şimdiki zamanda birinci teklik şahıs biçimde bellidir. Örneğin, четà 'oku-' eylemi 1. Çekim, çifti bulunmamakta ve bitmemiş görünüştedir; видя 'gör-' eylemi 2. Çekim, çifti mevcut olup (виждам), bitmiş görünüştedir. Bulgarcada şimdiki zamanda eylemin görünüşü bellidir ve bu nedenle zaman, çekim ve görünüş arasında bağlantı mevcuttur. Bu bağlantının sağlayıcısı da şimdiki zamandır. Söz konusu bağlantı eylemin tüm türlerde biçimlenmesi üzerinde etkilidir. Şimdiki zamanda eylemin fonetik belirleyicilerine göre belirlenen çekim, eylemin diğer sekiz zamana göre biçimlenmesi üzerinde etkili olduğu kadar, aynı zamanda eylemin diğer biçimleri (kip, edilgen yapı, çekimsiz eylemler gibi) üzerinde de etkilidir ve bu durum çekim-zaman arasındaki bağlantıyla eylemin biçimlenmesini açıklamaktadır.

Şimdiki zamanda görünüşün belli olması ayrıca zaman sınırlamasını ortaya koymaktadır. Şimdiki zamanın konuşma anında gerçekleşmesi ya da zamana yayılma göstermesi bitmemiş görünüşlü eylemlerin kullanılmasına yol açmaktadır.[44] Geçmişte bir bütün olarak (başlama / son bulma) gerçekleşmiş ve bitmiş eylemlerde (bitmiş geçmiş zamanda / минало свършено време - аорист) ya da gelecekte bir noktada bir bütün olarak (başlama / son bulma) gerçekleşecek eylemlerde (gelecek zaman / бъдеще

[44] Dimitır Ivanov, Borimir Krıstev, Rosina Boneva, *Bılgarski Ezik* (Za Çujdestrannite Studenti, Sledvaşti vıv Vissite Uçebni Zavedeniya), Nauka i İzkustvo, Sofya, 1969, s. 414.

време) bitmiş görünüşün kullanılması görünüşün zaman üzerindeki sınırlayıcı etkisidir.[45] Bulgarcadaki zaman üzerinde sınırlayıcı etkisi dışında görünüş, eylemin diğer alanlarda biçimlenmesinde de etkilidir. Örneğin, Bulgarcada emir kipinin olumsuz biçiminde bitmiş görünüşteki eylemler kullanılmaz (не казвай 'söyleme').[46] Örneğin, Bulgarcada şimdiki zaman etken sıfat-eylemi (сегашно деятелно причастие) eş zamanlı gerçekleşen eylemleri gösterdiğinden, sadece bitmemiş görünüşteki eylemlerden oluşmaktadır (четà 'oku-' *(нсв.)* → четящ 'okuyan').[47] Tüm bu açıklamalar Bulgarcada zaman, çekim ve görünüş arasında bağlantının mevcut olduğunun ispatıdır ve çekim-görünüş arasındaki bağlantıyı sağlayan zamandır ve bu da Bulgarcada şimdiki zamandır.

Bulgarcada bitmemiş ya da bitmiş görünüşteki eylemler tüm zamanlarda biçimlenebilmektedir. Örneğin, кажа 'söyle-, de-' eylemi 1. Çekim, çifti mevcut olup (казвам), bitmiş görünüştedir. Bulgarcada 'кажа' eylemi hem bitmiş geçmiş zamanda hem de bitmemiş geçmiş zamanda biçimlenebilmektedir.

Örneğin, кажа → казах 'söyledim'- Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време -аорист)

Örneğin, кажа → кажех 'söylüyordum, söylerdim'- Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време -имперфект)

Bulgarcada 'кажа' *(св.)* eylemi gibi, eylem çifti olan 'казвам' *(нсв.)* eylemi de hem bitmiş geçmiş zamanda hem de bitmemiş geçmiş zamanda

[45] Gös. yer.

[46] Petır Paşov, *Bılgarska Gramatika*, İzdatelska Kışta 'Hermes', Plovdiv, 1999, s. 181.

[47] Petır Paşov, *age.*, s. 197.

biçimlenebilmektedir. Bu durumun, görünüş ve zaman arasındaki bağlantıyı zayıflattığı görülmektedir.

Örneğin, казвам → казвах ‘söyledim’ – Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време -аорист)

Örneğin, казвам → казвах ‘söylüyordum, söylerdim’; казваше[48] ‘söylüyordun, söylerdin’- Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време -имперфект)

Bunun dışından görünüş ve çekim arasındaki bağlantının da güçlü olmadığını söyleyebiliriz. Üçüncü çekim eylemlerin *genellikle* bitmemiş görünüşte olduğu söylenebilir. Lakin ön ek (prefix / представка) almış üçüncü çekim eylem bitmiş görünüşte olabilir. Bu noktada başka bir belirleyici olarak üçüncü çekim eylemin son ek (suffix / наставка) alarak ikinci derece bitmemiş görünüşe (вторични имперфективи) dönüşebilmesidir. Şayet, üçüncü çekimdeki eylem son ek alamadığı takdirde, bitmiş görünüşte kalacaktır.

Örnek 8: Мачкам ‘ez-’ – 3. Çekim *(нсв.)* → **пре**+мачкам ‘şiddetle ez-’ – 3. Çekim *(св.)* → премачк+**(в)а**м ‘şiddetle ez-’ 3. Çekim *(нсв.)*

Yukarıdaki örnekte (Örnek 8) görüldüğü üzere, başlangıçta üçüncü çekimde bitmemiş görünüşte olan eylem (мачкам), ön ek alarak (пре-) anlam ve görünüş değişikliğine uğramıştır (премачкам). Bitmemiş görünüşte olan eylem bitmiş görünüşe dönüşmüştür. Son aşamada eylem son ek alarak

[48] Bu eylem aynı zamanda bitmemiş geçmiş zamanda üçüncü teklik şahısta da kullanılmaktadır: Казваше ‘söylüyordu, söylerdi’.

(-(в)ам) yeniden bitmemiş görünüşe dönüşmüştür. Bu aşamaların gözlemlenemediği durumlar da mevcuttur.

Örnek 9: Лекувам ‘tedavi et-’ – 3. Çekim *(нсв.)* → из+лекувам ‘tedavi et-, iyileştir-’ 3. Çekim *(св.)*

Yukarıdaki örnekte (Örnek 9) görüldüğü üzere başlangıçta üçüncü çekimde bitmemiş görünüşte olan eylem (лекувам), ön ek alarak (из-) anlam ve görünüş değişikliğine uğramıştır (излекувам). Bitmemiş görünüşte olan eylem bitmiş görünüşe dönüşmüştür. Eylem son ek alamadığından son aşamada bitmiş görünüşte kalmıştır. Bu tip oluşumlarda eylem üçüncü çekim olsa da bitmiş görünüşte olabilmektedir.[49]

Bulgarcada zaman, çekim ve görünüş arasındaki ilişkileri inceledikten sonra, çekimin ortaya çıktığı şimdiki zamanda eylemin fonetik temelleri üzerinde duracağız. Çalışmamızda daha önce belirttiğimiz bilgiden hareketle tematik ünlülerin durumuna göre oluşumdan ziyade (çekim öncesi) eylemleri son seslerine göre tasnif edeceğiz. Şimdiki zamanda tasnif edilen eylem fonetik özelliklerine göre üç ana gruptan (eylemin son seslerine göre ünlü + ünlü, ünsüz + ünlü ve ünlü + ünsüz) birinde yerini alacaktır. Çünkü Bulgarcada temelde [a] ve [я] ünlülerinin, ünlü / ünsüz sonrası ya da ünsüz (şahıs eki) öncesi gelmesine göre belirlenen şimdiki zamandaki biçim, eylemin son seslerine göre tasnifine yol açtığından burada tematik ünlülerin işlevi devreye girecektir ve çekimi ortaya çıkaracaktır.

[49] Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Serkan Cömertel, “Bulgarcada Fiillerin İkinci Derece Bitmemiş Görünüş Kazanması”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2016, s. 145-156.

Örnek 10: Игрàя *(нсв.)* ‘oyna-’ → ‘oynuyorum’ (şimdiki zaman / сегашно време) → [я] ünlüsü önünde ünlü (/a/) bulunduğundan 1. Çekim → **diğer tespit:** sonu –ая ile biten eylemler 1. Çekim.

Örnek 11: Вòдя *(нсв.)* ‘götür-, naklet-, muamele et-’ → ‘götürüyorum, nakliyorum’ (şimdiki zaman / сегашно време) → /я/ ünlüsü önünde ünsüz [д] bulunduğundan 2. Çekim → **diğer tespit:** ünsüз + я ile biten eylemler 2. Çekim.

Örnek 12: Отговàрям *(нсв.)* ‘cevap ver-, yanıtla-’ → ‘cevap veriyorum, yanıtlıyorum’ (şimdiki zaman / сегашно време) → [я] ünlüsü sonrasında şahıs eki (-м) bulunduğundan 3. Çekim → **diğer tespit:** -я(м) ile biten eylemler 3. Çekim.

Çalışmamızda Bulgarca eylemleri [a] ve [я] ünlülerinin, ünlü / ünsüz sonrası ya da öncesi gelmesini ortaya koyduğumuz son iki ses üzerinden (yukarıdaki örneklerde (Örnek 10, Örnek 11, Örnek 12)) belirttiğimiz gibi ‘diğer tespit’ üzerinden) inceleyeceğiz. Bunun nedeninin şu noktalardan ötürü olduğunu açıklamak yerinde olacaktır:

1. Bulgarcada eylemler morfolojik açıdan olduğu kadar fonolojik açıdan da bütünlük taşımaktadır. Morfolojik açıklama getirmek için öncelikle fonolojik benzerlikleri ortaya çıkarmak gerekmektedir.

2. Fonolojik açıdan bakıldığında Bulgarcadaki eylemler aynı özellikler göstermektedir. Bulgarca eylemler fonetik olarak üç ana grupta (ünlü + ünlü, ünsüz + ünlü ve ünlü + ünsüz) 28 alt başlıkta toplanabilmektedir. Örneğin, sonu -ия ile biten eylemler 1. Çekimdir. Sonu -оя ile biten eylemler 2. Çekimdir.

3. Fonolojik benzerlik doğrultusunda morfolojik biçimlenme aşaması ortaya konabilir ve bunların saptanması daha kolaydır. Örneğin, sonu –ея ile biten eylemler 1. Çekimdir ve bitmiş geçmiş zamanda [е] ünlüsü düşer. Belirsiз geçmiş zamanda bunun üzerine şekillenme gerçekleşmektedir (-ея → -ях → -ял (tekil) → -е̲л**и** (çoğul)). Örneğin, пѐя *(нсв.)* ‘şarkı söyle-’ → п**ях** ‘şarkı söyledim’ → п**ял** съм ‘şarkı söylemişim’. Örneğin, дебелѐя *(нсв.)* ‘şişmanla-’ → дебел**ях** ‘şişmanladın’ → дебел**ял** съм ‘şişmanlamışım’. Belirsiz geçmiş zamanda çokluk biçimdeki oluşumlarda [я] ünlüsü [е] ünlüsüne dönüşür. Bu durum Bulgarcada sabit fonetik bir olaydır. Örneğin, п**ял** съм ‘şarkı söylemişim’ → п**ели** сме ‘şarkı söylemişiz’; дебел**ял** съм ‘şişmanlamışım’ → дебел**ели** сте ‘şişmanlamışsınız’.

Bu tespitler eylemin biçimlenmesi dışında, görünüşe yönelik çıkarımlarda da kendini göstermektedir. Örneğin, sonu –ма ile biten eylemler 1. Çekimdir ve bitmiş görünüştedir. Örneğin, наѐма *(св.)* ‘kirala-’; приѐма *(св.)* ‘kabul et-, al-, benimse-’. Sonu -та ile biten eylemler 1. Çekimdir ve bitmemiş görünüştedir (ön ek almamak koşuluyla; **про**четà ‘tamamını oku-’ → bitmiş görünüş). Örneğin, четà *(нсв.)* ‘oku-’; метà *(нсв.)* ‘süpür-’.

4. Bulgarcada eylemlerin çekimdeki ve biçimlenmedeki bazı durumlardaki karışıklık ortadan kaldırılabilir. Örneğin, [а] ünlüsünün önünde [ж] ünsüzü bulunması her iki çekimi de sağlamaktadır. Örneğin, лъ̀**жа** *(нсв.)* ‘yalan söyle-’ → 1. Çekim; мрѐ**жа** *(нсв.)* ‘ör-’ → 2. Çekim. Buradaki açıklama şöyle basitleştirilebilir: Sonu –жа ile biten eylemler hem birinci çekimde hem de ikinci çekimde olabilir ve fonetik açıdan ünsüz + ünlü oluşumludur. Buradaki ayırt edici nokta, birinci çekimde vurgu sondaki [а] ünlüsü üzerinde olmazken, ikinci çekimde vurgu sondaki [à] ünlüsü üzerinde olabilir. Örneğin, откàжа *(св.)* ‘reddet-’ → 1. Çekim; придружà *(св.)* ‘eşlik et-’ → 2. Çekim.

Belirttiğimiz nedenler doğrultusunda, şimdiki zamandaki biçime bağlı olarak fonetik belirleyiciler üzerinden (eylemin son sesleri) salt veriler (çekim ve görünüş) tespit edilmiş olur. Bu salt veriler eylemi tanımlamak için olup tasnif için gerekli değildir. Tasnifi oluşturan eylemin şimdiki zamanda 1. Teklik şahsa göre olan biçimi üzerinden fonetik belirleyicileridir. Eylemin salt verilerinin tanımlanması ve fonetik belirleyiciler üzerinden tasnifi için şimdiki zaman tabanı oluşturmaktadır. Çünkü eylem, biçimlenmesi ve bu doğrultudaki aşamaları gerçekleşmeden başlangıçta daha belli bir biçimdedir. Bu nedenle, Bulgarcada başlangıçtaki biçim şimdiki zaman olduğundan, geçmiş zaman (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време - аорист; bitmemiş geçmiş zaman / минало несвършено време - имперфект; belirsiz geçmiş zaman / минало неопределено време - перфект; geçmişte önceki zaman / минало предварително време - плусквамперфект) ve gelecek zaman (gelecekte önceki zaman / бъдеще предварително време; geçmişte gelecek zaman / бъдеще време в миналото; geçmişte önceki gelecek zaman / бъдеще предварително време в миналото) biçimlenmelerinde ya da eylemin kip ve çekimsiz biçimlenmelerinde şimdiki zaman belirleyici rol oynamaktadır.

Bu bölümün sonunda, şimdiki zamanda fonetik benzerliklerin görülmesi, buraya kadar ki açıklamaların anlaşılır hâle gelmesi ve aynı türdeki eylemlerin çekimlerinin tespiti için Bulgarca eylemlerin üç ana grupta tasnifi sunulacaktır.

1.4. ÜNLÜ + ÜNLÜ İLE BİTEN EYLEMLER (Глаголи завършващи с гласен + гласен)

- Ağırlıklı olarak 1. Çekim [e] eylemlerden oluşmaktadır.

- [я] ünlüsü dinamiktir. 1. Çekimde [е] ve 2. Çekimde [и] tematik ünlüleriyle biçimlenmektedir. 3. Çokluk şahısta (onlar) **-ят** eklenir. Örneğin, мечт**а̀я** *(нсв.)* → мечта**ят**; разл**оя̀** *(св.)* → разло**я̀т** *(св.)*.

1.4.1. Sonu -ая ile Biten Eylemler (yaygın kullanım) (1. Çekim)

(Глаголи завършващи на -ая) (обща употреба) **(1. спр.)**

Tablo 7: Bulgarcada sonu **-ая** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ая	-ая	-аеш	-ае	-аем	-аете	-аят

Tablo 8: ‘Игра̀я *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Игра̀я *(нсв.)*: Oyna- (Eylem çifti yok -türetilebilir)	
	Заиграя *(св.)* - заигра̀вам *(нсв.)* ‘oynamaya başla-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Игр**ая** ‘oynuyorum’
	ти (sen)	Игр**аеш** ‘oynuyorsun’
	той / тя / то (o)	Игр**ае** ‘oynuyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Игр**аем** ‘oynuyoruz’
	вие (siz)	Игр**аете** ‘oynuyorsunuz’
	те (onlar)	Игр**аят** ‘oynuyorlar’

Diğer örnek eylemler: Благопожелàя *(св.)* ‘dile-, temenni et-’; величàя *(нсв.)* ‘yücelt-, öv-’; венчàя *(св.)* ‘nikâh kıy-, evlendir-’; възжелàя *(св.)* ‘şiddetle arzu etmeye başla-’; възмечтàя *(св.)* ‘hayale dal-’; възридàя *(св.)* ‘feryat et-’; възроптàя *(св.)* ‘mırıldan-, homurdan-’; доигрàя *(св.)* ‘oyunu sonuna kadar oyna-, oyunu bitir-’; докопàя *(св.)* ‘kazmayı bitir-’; завещàя *(св.)* ‘kalıt (miras) olarak bırak-’; закопàя *(св.)* ‘göm-, defnet-’; занимàя *(св.)* ‘meşgul et-, uğraştır-, çalıştır-, okut-, eğlendir-’; издълбàя *(св.)* ‘kaz-, oy-, hafriyat yap-’; изкопàя *(св.)* ‘kaz-, kazarak çıkar-, topraktan çıkar-’; изругàя *(св.)* ‘azarlamaya başla-, küfretmeye başla-’; мàя *(нсв.)* ‘oyala-, geciktir-’; мечтàя *(нсв.)* ‘hayal et-, iste-’; обещàя *(св.)* ‘söz ver- (vaat et-)’; потрàя *(св.)* ‘bir süre bekle-’; терзàя *(нсв.)* ‘işkence (eziyet) et-’; трàя *(нсв.)* ‘sür-, devam et-’.

İncelediğimiz 23 eylem **Tablo 7**’ye göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu son hecedeki [à] ünlüsü üzerindedir.

1.4.2. Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ея) **(1. спр.)**

Tablo 9: Bulgarcada sonu **-ея** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ея	-ея	-еeш	-ее	-еем	-еете	-еят

Tablo 10: ‘Живѐя *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Живѐя *(нсв.)*: Yaşa- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Поживѐя *(св.)* – поживя̀вам *(нсв.)* ‘bir yerde kısa süre yaşa-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Жив**ея** ‘yaşıyorum’
	ти (sen)	Жив**ееш** ‘yaşıyorsun’
	той / тя / то (o)	Жив**ее** ‘yaşıyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Жив**еем** ‘yaşıyoruz’
	вие (siz)	Жив**еете** ‘yaşıyorsunuz’
	те (onlar)	Жив**еят** ‘yaşıyorlar’

Diğer örnek eylemler: Белѐя *(нсв.)* ‘beyazlaş-, ağır-’; бледнѐя *(нсв.)* ‘rengi kaç-, sarar-, sol-’; вѐя *(нсв.)* ‘es-, savur-, yay-, dağıt-’; владѐя *(нсв.)* ‘sahip ol-, kullan-, hâkim ol-’; влѐя *(св.)* ‘dök-, akıt-, boşalt-, *mec.* kat-’; възгордѐя се *(св.)* ‘gururlan-, övün-, kibirlen-’; възмъжѐя *(св.)* ‘erginleş-, olgunlaş-, reşit ol-’; гаснѐя *(нсв.)* ‘sön-, *mec.* zayıfla-, sararıp sol-, eriyip bit-’; дебелѐя *(нсв.)* ‘şişmanla-’; доживѐя *(св.)* ‘… kadar yaşa-, ….-a (e), -ya (ye) dek ömür sür-’; жаднѐя *(нсв.)* ‘susuzluk çek-, çok arzu et-, özle-’; жалѐя *(нсв.)* ‘üzül-, kederlen-’; заболѐя *(св.)* ‘hastalan-, hastalığa tutul-’; загордѐя се *(св.)* ‘kibirlenmeye başla-’; закъснѐя *(св.)* ‘gecik-’; излѐя *(св.)* ‘dök-, boşalt-’; линѐя *(нсв.)* ‘eriyip bit-, takatten düş-’; обеднѐя *(св.)* ‘yoksullaş-’; пѐя *(нсв.)* ‘şarkı söyle-’; сѐя *(нсв.)* ‘ek-, *mec.* saç-, dağıt-’; смѐя се *(нсв.)* ‘gül-’; старѐя *(нсв.)* ‘yaşlan-’; тъмнѐя *(нсв.)* ‘karar-, karanlık bas-’.

İncelediğimiz 25 eylem **Tablo 9**’a göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu son hecedeki [è] ünlüsü üzerindedir.

1.4.3. Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ия) **(1. спр.)**

Tablo 11: Bulgarcada sonu **-ия** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ия	-ия	-иеш	-ие	-ием	-иете	-ият

Tablo 12: ‘Пѝя *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Пѝя *(нсв.)*: İç- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Отпѝя *(св.)* – отпѝвам *(нсв.)* ‘az miktarda iç-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	П**ия** ‘içiyorum’
	ти (sen)	П**иеш** ‘içiyorsun’
	той / тя / то (o)	П**ие** ‘içiyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	П**ием** ‘içiyoruz’
	вие (siz)	П**иете** ‘içiyorsunuz’
	те (onlar)	П**ият** ‘içiyorlar’

Diğer örnek eylemler: Бѝя *(нсв.)* ‘döv-, vur-, ateş et-’; вшѝя *(св.)* ‘(bir şeyin) içine dik-, astar dik-’; възвѝя *(св.)* ‘yön değiştir-, dön-, sap-’;

гнѝя *(нсв.)* ‘çürü-, bozul-, *mec.* yıpran-, eziyet çek-’; закрѝя *(св.)* ‘ört-, gizle-, kapa(t)-’; изрѝя *(св.)* ‘kaz-, yeri oy-’; мѝя *(нсв.)* ‘yıka-’; навѝя *(св.)* ‘sar-, dola-’; отвѝя *(св.)* ‘aç-, arala-’; понабѝя *(св.)* ‘biraz döv-’; разкрѝя *(св.)* ‘aç-’; разтрѝя *(св.)* ‘ovalaya ovalaya toz hâline getir-’; свѝя *(св.)* ‘büz-, katla-, sar-, sap-, yerleş-, kur-’; скрѝя *(св.)* ‘sakla-, gizle-, ört-’; трѝя *(нсв.)* ‘sürt-, ovuştur-’; убѝя *(св.)* ‘öldür-, katlet-’; шѝя *(нсв.)* ‘dikiş yap-’.

İncelediğimiz 19 eylem **Tablo 12**’ye göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu çekimin eklendiği [ѝ] ünlüsü üzerindedir.

1.4.4. Sonu -уя /-юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -уя / -юя) **(1. спр.)**

Tablo 13: Bulgarcada sonu **-уя /-юя** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-уя	-уя	-уеш	-уе	-уем	-уете	-уят
-юя	-юя	-юеш	-юе	-юем	-юете	-юят

Tablo 14: ‘Чӳя *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Чӳя *(св.)*: İşit-, duy-	
	Eylem çifti: Чӳвам *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	**Чуя** ‘duyuyorum’
	ти (sen)	**Чуеш** ‘duyuyorsun’
	той / тя / то (o)	**Чуе** ‘duyuyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	**Чуем** ‘duyuyoruz’
	вие (siz)	**Чуете** ‘duyuyorsunuz’
	те (onlar)	**Чуят** ‘duyuyorlar’

Diğer örnek eylemler: Изӳя *(св.)* ‘giyilmiş bir şeyi çıkar- (ayakkabı, çorap vb. için)’; обӳя *(св.)* ‘giy- (ayakkabı, çorap vb. için)’; събӳя *(св.)* ‘çıkar- (ayakkabı, çorap vb. için)’.

İncelediğimiz 5 eylem **Tablo 13**’e göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu çekimin gerçekleştiği [ӳ] ünlüsü ya da [ю] ünlüsü üzerindedir.

Tablo 15: ‘Плю̀я *(нсв. / св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Плю̀я *(нсв. / св.)*: Tükür-	
	Eylem çifti: Плю̀вам *(нсв.)*, плю̀на *(св.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Плю**я** ‘tükürüyorum’
	ти (sen)	Плю**еш** ‘tükürüyorsun’
	той / тя / то (o)	Плю**е** ‘tükürüyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Плю**ем** ‘tükürüyoruz’
	вие (siz)	Плю**ете** ‘tükürüyorsunuz’
	те (onlar)	Плю**ят** ‘tükürüyorlar’

1.4.5. Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -яя) **(1. спр.)**

Tablo 16: Bulgarcada sonu **-яя** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-яя	-яя	-яеш	-яе	-яем	-яете	-ят

Tablo 17: ‘Влия̀я *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Влия̀я *(нсв.)*: Etkile-, yönlendir- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Повлия̀я *(св.)* – повлия̀вам *(нсв.)* ‘etkile-, etkisini göster-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Влия**я** ‘etkiliyorum’
	ти (sen)	Влия**еш** ‘etkiliyorsun’
	той / тя / то (o)	Влия**е** ‘etkiliyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Влия**ем** ‘etkiliyoruz’
	вие (siz)	Влия**ете** ‘etkiliyorsunuz’
	те (onlar)	Влия**ят** ‘etkiliyorlar’

Diğer örnek eylemler: Просия̀я *(св.)* ‘aydınlan-, kuvvetle parla-’; разгуля̀я се *(св.)* ‘zevk ve eğlenceye düş-’; сия̀я *(нсв.)* ‘parla-, ışık saç-’.

İncelediğimiz 5 eylem **Tablo 16**’ya göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu çekimin gerçekleştiği en sondaki [я] ünlüsü üzerinde değildir.

1.4.6. Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -оя) **(2. спр.)**

Tablo 18: Bulgarcada sonu **-оя** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

İkinci Çekim (второ спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-оя	-оя	-оиш	-ои	-оим	-оите	-оят

Tablo 19: ‘Стоя̀ *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Стоя̀ *(нсв.)*: Dur-, otur- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Настоя̀ *(св.)* – настоя̀вам *(нсв.)* ‘ısrar et-, dayat-, diret-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Ст**оя** ‘duruyorum’
	ти (sen)	Ст**оиш** ‘duruyorsun’
	той / тя / то (o)	Ст**ои** ‘duruyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Ст**оим** ‘duruyoruz’
	вие (siz)	Ст**оите** ‘duruyorsunuz’
	те (onlar)	Ст**оят** ‘duruyorlar’

Diğer örnek eylemler: Броя̀ *(нсв.)* ‘say-’; двоя̀ *(нсв.)* ‘ikiye böl-, taksim et-’; достроя̀ *(св.)* ‘inşasını sona erdir-’; доя̀ *(нсв.)* ‘sütünü sağ-’; надстроя̀ *(св.)* ‘bir şeyin üzerine bina et-, yükselt-, kaldır-’; побоя̀ се *(св.)* ‘kork-, ürk-, yılv’; поя̀ *(нсв.)* ‘sula- (toprak, bitki vb. için)’; прebроя̀ *(св.)* ‘sayım yap- (nüfus, hayvan vb. için), oy say-’; раздвоя̀ *(св.)* ‘ikiye böl- / ayır-’; разслоя̀ *(св.)* ‘tabakalara ayır-, sosyal ya da sınıfsal gruplara böl-’; скроя̀ *(св.)* ‘makasla kes-, biç-, uydur-’; строя̀ *(нсв.)* ‘bina et-, kur-, inşa et-’; състоя̀

се *(нсв.)* ‘ibaret ol-, oluş-, gerçekleş-, yapıl-, düzenlen-’; убоя̀ се *(св.)* ‘korkmaya başla-’.

İncelediğimiz 16 eylem **Tablo 18**’e göре biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu en sondaki [я̀] ünlüsü üzerindedir.

1.4.7. Sonu -ая ile Biten Eylemler (nadir kullanım) (2. Çekim)

(Глаголи завършващи на -ая) (рядка употреба) **(2. спр.)**

Tablo 20: Bulgarcada sonu **–ая** (nadir) ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

İkinci Çekim (второ спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ая	-ая	-аиш	-аи	-аим	-аите	-аят

Tablo 21: ‘тая̀ *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	тая̀ *(нсв.)*: Gizle-, sakla- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Притая̀ *(св.)* – притàйвам, притая̀вам *(нсв.)* ‘sessiz ol-, çıt çıkarma-, kimseye duyurma-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	т**ая** ‘gizliyorum’
	ти (sen)	т**аиш** ‘gizliyorsun’
	той / тя / то (o)	т**аи** ‘gizliyor’

Çokluk (множествено число)	ние (biz)	т**аим** ‘gizliyoruz’
	вие (siz)	т**аите** ‘gizliyorsunuz’
	те (onlar)	т**аят** ‘gizliyorlar’

‘таѝ *(нсв.)*’ eyleminin ön ek almasıyla bu tip oluşuma örnek verilebilir. Örneğin, **за**таѝ *(св.)* ‘gizle-, sakla-, açığa vurma-, söyleme-’.

1.5. ÜNSÜZ + ÜNLÜ İLE BİTEN EYLEMLER (Глаголи завършващи с съгласен + гласен)

- Kapsamlı ve karmaşık gruptur.
- Ağırlıklı olarak 1. Çekim [e] eylemlerden oluşmaktadır.
- [а] ve [я] ünlüleri dinamiktir.
- 1. Çekim (nadir) ve 2. Çekimde (yaygın) ünsüz + я oluşumlu eylemler görülmektedir.
- 3. Çokluk şahısta (onlar) **-ат** ve **-ят** eklenir. Örneğin, плà**ча** *(нсв.)* → плà**чат** (1. Çekim); хвърч**à** *(нсв.)* → хвърч**àт** (2. Çekim); кà**пя** *(нсв.)* → кàп**ят** (1. Çekim); говò**ря** *(нсв.)* → говò**рят** (2. Çekim).

1.5.1. Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ва) **(1. спр.)**

Tablo 22: Bulgarcada sonu **-ва** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ва	-ва	-вeш	-ве	-вем	-вете	-ват

Tablo 23: ‘Зовà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Зовà *(нсв.)*: Seslen- (Eylem çifti yok -türetilebilir)	
	Назовà *(св.)* - назовàвам *(нсв.)* ‘çağır-, seslen-, adını söyle-, de-, adlandır-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Зо**ва** ‘sesleniyorum’
	ти (sen)	Зо**веш** ‘sesleniyorsun’
	той / тя / то (o)	Зо**ве** ‘sesleniyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Зо**вем** ‘sesleniyoruz’
	вие (siz)	Зо**вете** ‘sesleniyorsunuz’
	те (onlar)	Зо**ват** ‘sesleniyorlar’

Diğer örnek eylemler: Вковà *(св.)* ‘mıhla-, birbirine perçinle-, sağlamlaştır-’; изковà *(св.)* ‘demiri kızdırıp döv-, işle-, *mec.* elde et-, kazan-’; изтървà *(св.)* ‘istemeyerek kaçır-, düşür-’; ковà *(нсв.)* ‘(çekiçle) döv-’; обосновà *(св.)* ‘dayandır-, temellendir-, gerekçelendir-’; основà *(св.)* ‘tesis et-, kur-, meydana getir-’; подковà *(св.)* ‘nalla-, nal çak-’; позовà *(св.)* ‘davet et-, seslen-’; поревà *(св.)* ‘yüksek sesle ağla-, zaman zaman ağla-’; призовà

(св.) ‘çağır-, davet et-, seslen-’; приковà *(св.)* ‘aniden yüksek sesle ağlamaya başla-, hıçkırıklar içinde yalvar-’; приревà *(св.)* ‘aniden yüksek sesle ağlamaya başla-’; разковà *(св.)* ‘çivilerini sök-’.

İncelediğimiz 15 eylem **Tablo 22**’ye göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu en sondaki [à] ünlüsü üzerindedir.

1.5.2. Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -да) **(1. спр.)**

Tablo 24: Bulgarcada sonu -**да** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-да	-да	-деш	-де	-дем	-дете	-дат

Tablo 25: ‘Дòйда *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Дòйда *(св.)***:** Gel-	
	Eylem çifti: Дохòждам - дохàждам *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Дойд**а** ‘geliyorum’
	ти (sen)	Дойд**еш** ‘geliyorsun’
	той / тя / то (o)	Дойд**е** ‘geliyor’

Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Дойд**ем** ‘geliyoruz’
	вие (siz)	Дойд**ете** ‘geliyorsunuz’
	те (onlar)	Дойд**ат** ‘geliyorlar’

Diğer örnek eylemler: Въведà *(св.)* ‘sok- (ithal et-), içeri koy-, tanıştır-’; възпроизведà *(св.)* ‘yeniden yarat-, yenile-’; доведà *(св.)* ‘getir-, kendine doğru çek-’; заведà *(св.)* ‘(birisini) götür-, yönet-’; изведà *(св.)* ‘dışarıya çıkar-, bir yere götür-’; наведà *(св.)* ‘eğ-, yönelt-, akla getir-’; отѝда *(св.)* ‘git-’; подведà *(св.)* ‘sok-, koy-’; приведà *(св.)* ‘hafifçe / biraz eğ-’; придòйда *(св.)* ‘bas-, taş- (su, sel vb. için), akın et-’; прикладà *(св.)* ‘ateşe yeniden odun at-, harlat-’; прободà *(св.)* ‘del-, sivri bir şey batır-, sapla-’; проведà *(св.)* ‘yap-, tertiple-, düzenle-’; разведà *(св.)* ‘boşa-, evliliği sonlandır-’; складà *(св.)* ‘istif et-, yığ-’; убодà *(св.)* ‘batır-, sok-, *mec.* iğnele-.

İncelediğimiz 17 eylem **Tablo 24**’e göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde tabandaki ünlülere bağlı olarak ([a], [e], [o]) vurgu en sondaki [à] ünlüsü üzerindedir. Lakin tabanda [и] ünlüsü ya da [й] ünsüzü bulunduğu *nadir* durumlarda vurgu sonda bulunmaz (‘дòйда’ ya da ‘отѝда’ gibi).

1.5.3. Sonu -epa ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -(е)ра) (1. спр.)

Sonu -epa ve -pa ile biten eylemler *aynı* fonetik özelliğe ve çekime sahip olduğunda burada [e] ünlüsü belirleyicidir. Örneğin, събе**рà** *(св.)* (1.Çekim); зам**рà** *(св.)* (1.Çekim).

Tablo 26: Bulgarcada sonu **-ера** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ера	-ера	-ереш	-ере	-ерем	-ерете	-ерат

Tablo 27: ‘Перà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Перà *(нсв.)*: Yıka- (Eylem çifti yok -türetilebilir)	
	Изперà *(св.)* – изпѝрам *(нсв.)* ‘tamamını yıka-, sonuna kadar yıka-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	П**ера** ‘yıkıyorum’
	ти (sen)	П**ереш** ‘yıkıyorsun’
	той / тя / то (o)	П**ере** ‘yıkıyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	П**ерем** ‘yıkıyoruz’
	вие (siz)	П**ерете** ‘yıkıyorsunuz’
	те (onlar)	П**ерат** ‘yıkıyorlar’

Diğer örnek eylemler: Берà *(нсв.)* ‘seçip al-, topla-’; дерà *(нсв.)* ‘derisini soy-, parçala-’; доберà *(св.)* ‘her şeyi topla-, artıkları topla-’; доразберà *(св.)* ‘tam olarak anla-, iyice kavra-’; заберà *(св.)* ‘mikrop kap-’;

изберà *(св.)* ‘seç-, uygun gör-’; издерà *(св.)* ‘yırt-’; наберà *(св.)* ‘dalından topla-, kopar-’; наперà *(св.)* ‘çok / aşırı yıka-’; оберà *(св.)* ‘soygun yap-, soy-’; продерà *(св.)* ‘yırt-, del-’; съберà *(св.)* ‘topla-, bir yere yığ-’.

İncelediğimiz 14 eylem **Tablo 26**’ya göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu en sondaki [à] ünlüsü üzerindedir. Bu tipteki eylemler (берà, дерà, перà) tabana eklenen ön eklerle oluşmaktadır. Elbette, tabanın önüne eklenen ön ek eylemin görünüşünü değiştirmesine rağmen (нсв. → св. / örneğin, берà *(нсв.)* → до+берà *(св.)*), çekim üzerinde değişikliğe yol açmaz. Sadece eylemin 3. Çekimi (yeniden bitmemiş görünüşe dönüşme) için uygun zemini hazırlar (нсв. → св. → нсв. / örneğin, берà *(нсв.)* → до+берà *(св.)* → доб+**ира**(м) *(нсв.)*). Eylemin ön ek alması son seslerde değişiklik meydana getirmez. Lakin ön ek alan eylem anlam değişikliğine uğradığından ayrı bir eylem olarak incelenmelidir.

1.5.4. Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -жа) **(1. спр.)**

Tablo 28: Bulgarcada sonu **-жа** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-жа	-жа	-жеш	-же	-жем	-жете	-жат

Tablo 29: ‘Кàжа *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Кàжа *(св.)*: Söyle-	
	Eylem çifti: Кàзвам *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Ка**жа** ‘söylüyorum’
	ти (sen)	Ка**жеш** ‘söylüyorsun’
	той / тя / то (o)	Ка**же** ‘söylüyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Ка**жем** ‘söylüyoruz’
	вие (siz)	Ка**жете** ‘söylüyorsunuz’
	те (onlar)	Ка**жат** ‘söylüyorlar’

Diğer örnek eylemler: блѝжа *(нсв.)* ‘yala-’; вѐржа *(св.)* ‘bağla-, birleştir-’; завѐржа *(св.)* ‘bağla-, kur-, başlat-’; лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’; мàжа *(нсв.)* ‘yağla-’; навѐржа *(св.)* ‘hepsini bağla-, art arda bağla-’; откàжа *(св.)* ‘reddet-’; рѐжа *(нсв.)* ‘kes-’; срѐжа *(св.)* ‘kes-, yar-’.

İncelediğimiz 10 eylem **Tablo 28**’e göre biçimlenmektedir. Birinci çekim **-жа** ile biten eylemlerde vurgu sonda bulunmaz. Vurgu önceki ünlü üzerindedir.

1.5.5. Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -за) **(1. спр.)**

Tablo 30: Bulgarcada sonu **-за** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-за	-за	-зеш	-зе	-зем	-зете	-зат

Tablo 31: ‘Излѝза *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Излѝза *(св.)*: Dışarıya çık-, çık-	
	Eylem çifti: Излѝзам – излазям *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Изля**за** ‘çıkıyorum’
	ти (sen)	Изле**зеш** ‘çıkıyorsun’
	той / тя / то (o)	Изле**зе** ‘çıkıyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Изле**зем** ‘çıkıyoruz’
	вие (siz)	Изле**зете** ‘çıkıyorsunuz’
	те (onlar)	Изля**зат** ‘çıkıyorlar’

Diğer örnek eylemler: Везà *(нсв.)* ‘nakış işle-, işlemelerle süsle-’; влѝза *(св.)* ‘gir-, içeriye gir-’; възлѝза *(св.)* ‘çık-, yüksel-, tırman-, toplama ulaş-, miktar elde et- (hesapla ilgili); извезà *(св.)* ‘işlemelerle süsle-’; навлѝза *(св.)* ‘içeri gir-’; огризà *(св.)* ‘tamamını kemir-’; поизлѝза *(св.)* ‘biraz dışarı çık-’.

Bu tipteki eylemler *genellikle* вля̀за ve изля̀за eylemlerinin ön ekli biçimlerinden (örneğin, на+вля̀за, про+изля̀за *(св.)* ‘meydana gel-, türe-’) oluşmaktadır. Bu tip eylemlerde vurgu tabandaki [я̀] ünlüsü üzerindedir ve şimdiki zamanda eylem şahsa göre biçimlenirken bu tabandaki ünlü, [е] ünlüsüne dönüşmektedir (1. Teklik (аз / ben) ve 3. Çokluk (те / onlar şahıslar hariç).

Şayet oldukça *nadir* olarak, yukarıda belirttiğimiz iki eyleme (вля̀за, изля̀за) bağlı olmayan eylemler de mevcuttur (извеза̀, огриза̀). Bu durumdaki eylemlerde tabanda değişim meydana gelmez ve vurgu en sondaki [а̀] ünlüsü üzerindedir.

1.5.6. Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ка) **(1. спр.)**

Tablo 32: Bulgarcada sonu **-ка** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ка	-ка	-чеш	-че	-чем	-чете	-кат

Tablo 33: ‘Пекà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Пекà *(нсв.)*: Pişir- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Напекà *(св.)* – напѝчам *(нсв.)* ‘ısıt-, kızdır-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Пе**ка** ‘pişiriyorum’
	ти (sen)	Пе**чеш** ‘pişiriyorsun’
	той / тя / то (o)	Пе**че** ‘pişiriyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Пе**чем** ‘pişiriyoruz’
	вие (siz)	Пе**чете** ‘pişiriyorsunuz’
	те (onlar)	Пе**кат** ‘pişiriyorlar’

Diğer örnek eylemler: Влекà *(нсв.)* ‘sürükleyerek çek-, zorla sevk et-’; втъкà *(св.)* ‘doku-, ör-, bük-, dola-’; завтекà се *(св.)* ‘koşmaya başla-’; извлекà *(св.)* ‘sürükleyerek çek-’; изрекà *(св.)* ‘söyle-, telaffuz et-’; навлекà *(св.)* ‘beraberinde getir-, sürükleyerek taşı-’; натъкà *(св.)* ‘doku-’; облекà *(св.)* ‘giy-’; отвлекà *(св.)* ‘sürükle-, sürükleyerek götür-’; повлекà *(св.)* ‘sürüklemeye başla-’; привлекà *(св.)* ‘çek-, cezbet-’; развлекà *(св.)* ‘gelişigüzel yay-, saç-’; рекà *(св.)* ‘söyle-’; текà *(нсв.)* ‘ak-’; тъкà *(нсв.)* ‘doku-’; увлекà *(св.)* ‘çek-, cezbet-, merak uyandır-’.

İncelediğimiz 18 eylem **Tablo 32**’ye göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu en sondaki [à] ünlüsü üzerindedir. Çekimle birlikte şahsa göre biçimlenme esnasında [к] ünsüzü [ч] ünsüzüne dönüşmektedir.

1.5.7. Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ма) **(1. спр.)**

Tablo 34: Bulgarcada sonu **-ма** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ма	-ма	-меш	-ме	-мем	-мете	-мат

Tablo 35: ‘Взѐма *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Взѐма *(св.)*: Al-, kabul et-, elde et-, eş olarak al- (evlen-), başla-	
	Eylem çifti: Взѐмам - взи́мам *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Взе**ма** ‘alıyorum’
	ти (sen)	Взе**меш** ‘alıyorsun’
	той / тя / то (o)	Взе**ме** ‘alıyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Взе**мем** ‘alıyoruz’
	вие (siz)	Взе**мете** ‘alıyorsunuz’
	те (onlar)	Взе**мат** ‘aldılar’

Diğer örnek eylemler: Заѐма *(св.)* ‘kapla-, doldur-, zapt et- (mekânla ilgili)’; надзѐма *(св.)* ‘gereğinden fazla al-’; наѐма *(св.)* ‘kirala-’; обзѐма *(св.)* ‘al-, kapla-, sar-’; обнѐма *(св.)* ‘içine al-, kapsa-’; отзѐма *(св.)*

‘biraz al-’; подзѐма *(св.)* ‘tut-, yakala-, başla-, al-’; приѐма *(св.)* ‘kabul et-, al-, benimse-’; раззѐма *(св.)* ‘yağ- et-, kapış-’; снѐма *(св.)* ‘çıkar-, çek-, kaldır-, *mec.* indir-, görevden al- (azlet-)’.

İncelediğimiz 11 eylem **Tablo 34**’e göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu orta hecedeki [è] ünlüsü üzerindedir.

1.5.8. Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -на) **(1. спр.)**

Tablo 36: Bulgarcada sonu **-на** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-на	-на	-неш	-не	-нем	-нете	-нат

Tablo 37: ‘Сѐдна *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Сѐдна *(св.)*: Otur-	
	Eylem çifti: Сѝдам *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Сед**на** ‘oturuyorum’
	ти (sen)	Сед**неш** ‘oturuyorsun’
	той / тя / то (o)	Сед**не** ‘oturuyor’

Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Сед**нем** ‘oturuyoruz’
	вие (siz)	Сед**нете** ‘oturuyorsunuz’
	те (onlar)	Сед**нат** ‘oturuyorlar’

Diğer örnek eylemler: Бàрна *(св.)* ‘dokun-, değ-’; блъ̀сна *(св.)* ‘şiddetle vur-, it-, hırpala-, döv-’; бу̀тна *(св.)* ‘it-, devir-, yık-’; вдѝгна *(св.)* ‘kaldır-, yükselt-’; вѝкна *(св.)* ‘bağır-, çağır-, haykır-’; въ̀рна *(св.)* ‘geri çevir-, iade et-, döndür-, geri ver-’; гàсна *(нсв.)* ‘sön-, *mec.* zayıfla-, sararıp sol-’; дѐбна *(нсв.)* ‘usulca yaklaş-, gizlice bekle-, sinsice izle-’; дрàсна *(св.)* ‘çiz-, beceriksizce resim yap-, çak-, *hlk.* koşup kaç-’; затѝсна *(св.)* ‘bastır-, kapat-, önle-’; изгѝна *(св.)* ‘yok ol-, mahvol-’; измъ̀кна *(св.)* ‘çekerek çıkar-, çal-’; мѐтна *(св.)* ‘at-, fırlat-’; мѝна *(св.)* ‘geç-’; мръ̀зна *(нсв.)* ‘üşü-, don-, buzlaş- (sıvılar için)’; пàдна *(св.)* ‘düş-’; помѐгна *(св.)* ‘yardım et-’; пѐчна *(св.)* ‘başla-’; почѝна *(св.)* ‘dinlen-, istirahat et-’; пу̀сна *(св.)* ‘bırak-, sal-’; смѐтна *(св.)* ‘hesapla-, hallet-, çöz-, düşün-, niyet et-, saygı göster-’; срѐщна *(св.)* ‘karşıla-, rastla-’; стàна *(св.)* ‘ayağa kalk-, uyan-, ol-’; стѝгна *(св.)* ‘yetiş-, yaklaş-, ulaş-, er-’; тѝрна *(св.)* ‘kov-, defet-’; тѝхна *(св.)* ‘sakin ol-, din-, sükûnet bul-’; тръ̀гна *(св.)* ‘yola çık-, hareket et-’; шу̀мна *(св.)* ‘gürültü et-’.

İncelediğimiz 29 eylem **Tablo 36**’ya göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu sonda bulunmaz. Vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir.

1.5.9. Sonu -pa ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -pa) **(1. спр.)**

Tablo 38: Bulgarcada sonu **-pa** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-pa	-pa	-реш	-ре	-рем	-рете	-рат

Tablo 39: ‘Подозрà *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Подозрà *(св.)*: Kuşkulan-	
	Eylem çifti: Подозѝрам *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Подоз**ра** ‘kuşkulanıyorum’
	ти (sen)	Подоз**реш** ‘kuşkulanıyorsun’
	той / тя / то (o)	Подоз**ре** ‘kuşkulanıyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Подоз**рем** ‘kuşkulanıyoruz’
	вие (siz)	Подоз**рете** ‘kuşkulanıyorsunuz’
	те (onlar)	Подоз**рат** ‘kuşkulanıyorlar’

Diğer örnek eylemler: Замрà *(св.)* ‘can çekiş-’; напрà *(св.)* ‘bastır-, sıkıştır-, zorla-’; озрà се *(св.)* ‘etrafa bakın-’; орà *(нсв.)* ‘toprağı sür-’; отмрà

(св.) ‘yok ol-, kaybol-’; подрà *(св.)* ‘ekilmiş yeri sür-, sınır boz-’; подпрà *(св.)* ‘dayan-, yaslan-’; премрà *(св.)* ‘fenalaş-, baygınlık geçir-’; прозрà *(св.)* ‘belli belirsiz gör- / görün-, hisset-’; разпострà *(св.)* ‘yay-, uzat-, ser-’; сврà *(св.)* ‘sokuştur-, tık-, sıkıştır-’; спрà *(св.)* ‘uğra-, kal-, dur-, durdur-’; съзрà *(св.)* ‘gözüne iliş-, farkına var-’; уврà се *(св.)* ‘sokul-’; умрà *(св.)* ‘öl-, can ver-’.

İncelediğimiz 16 eylem **Tablo 38**’e göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu en sondaki [à] ünlüsü üzerindedir.

1.5.10. Sonu -ca ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -са) **(1. спр.)**

Tablo 40: Bulgarcada sonu **-ca** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ca	-ca	-сеш	-се	-сем	-сете	-сат

Tablo 41: ‘Донесà *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Донесà *(св.)*: Getir-	
	Eylem çifti: Донàсям *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Доне**са** ‘getiriyorum’
	ти (sen)	Доне**сеш** ‘getiriyorsun’
	той / тя / то (o)	Доне**се** ‘getiriyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Доне**сем** ‘getiriyoruz’
	вие (siz)	Доне**сете** ‘getiriyorsunuz’
	те (onlar)	Доне**сат** ‘getiriyorlar’

Diğer örnek eylemler: Внесà *(св.)* ‘ithal et-’; възнесà *(св.)* ‘yükselt-, öv-’; допринесà *(св.)* ‘katkıda bulun-, payı ol-, neden ol-’; занесà *(св.)* ‘taşı-, götür-’; изнесà *(св.)* ‘dışarıya çıkar-, ihraç et-’; надвнесà *(св.)* ‘depozito ver-, fazla para yatır-’; нанесà *(св.)* ‘çok miktarda taşı-, taşı-, getir-, uçur-, savur-, sürükle- (ır-, akıntı vb.) || ce taşın-; отнесà *(св.)* ‘götür-’; пасà *(нсв.)* ‘otlat-’; понесà *(св.)* ‘taşımaya başla-’; разнесà *(св.)* ‘taşı-, götür-’; тресà се *(нсв.)* ‘titre-, sallan-’.

İncelediğimiz 13 eylem **Tablo 40**’a göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu en sondaki [à] ünlüsü üzerindedir.

1.5.11. Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -та) **(1. спр.)**

Tablo 42: Bulgarcada sonu **-та** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-та	-та	-теш	-те	-тем	-тете	-тат

Tablo 43: ‘Плетà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Плетà *(нсв.)*: Ör- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Разплетà *(св.)* – разплѝтам *(нсв.)* ‘çöz- (saç, örgü vb. için)’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Плет**а** ‘örüyorum’
	ти (sen)	Плет**еш** ‘örüyorsun’
	той / тя / то (o)	Плет**е** ‘örüyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Плет**ем** ‘örüyoruz’
	вие (siz)	Плет**ете** ‘örüyorsunuz’
	те (onlar)	Плет**ат** ‘örüyorlar’

Diğer örnek eylemler: Гнетà *(нсв.)* ‘ez-, tazyik et-’; метà *(нсв.)* ‘süpür-’; растà *(нсв.)* ‘büyü-’; четà *(нсв.)* ‘oku-’.

İncelediğimiz 6 eylem **Tablo 42**'ye göre biçimlenmektedir. Bu tipteki eylemlerde vurgu en sondaki [à] ünlüsü üzerindedir.

1.5.12. Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ча) **(1. спр.)**

Tablo 44: Bulgarcada sonu **-ча** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ча	-ча	-чеш	-че	-чем	-чете	-чат

Tablo 45: 'Плàча *(нсв.)*' eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Плàча *(нсв.)*: Ağla- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Приплàча *(св.)* – приплàквам *(нсв.)* 'yüksek sesle (hıçkıra hıçkıra, hüngür hüngür) ağla-'	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Пла**ча** 'ağlıyorum'
	ти (sen)	Пла**чеш** 'ağlıyorsun'
	той / тя / то (o)	Пла**че** 'ağlıyor'
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Пла**чем** 'ağlıyoruz'
	вие (siz)	Пла**чете** 'ağlıyorsunuz'
	те (onlar)	Пла**чат** 'ağlıyorlar'

Diğer örnek eylemler: Дъ̀вча *(нсв.)* ‘çiğne-’; претъ̀пча *(св.)* ‘tıka basa doldur-’; тъ̀пча *(нсв.)* ‘ayakla çiğne-’; усу̀ча *(св.)* ‘bük-, kıvır-’.

İncelediğimiz 6 eylem **Tablo 44**’e göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu sonda yer almaz. Vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir.

1.5.13. Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) (Глаголи завършващи на -ша) **(1. спр.)**

Tablo 46: Bulgarcada sonu **-ша** ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ша	-ша	-шеш	-ше	-шем	-шете	-шат

Tablo 47: ‘Бъ̀рша *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Бъ̀рша *(нсв.)*: Kurula-, temizle- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Забъ̀рша *(св.)* – забъ̀рсвам *(нсв.)* ‘sil-, temizle-, tozunu al-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik	аз (ben)	Бър**ша** ‘temizliyorum’

(единствено число)	ти (sen)	Бър**шеш** ‘temizliyorsun’
	той / тя / то (o)	Бър**ше** ‘temizliyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Бър**шем** ‘temizliyoruz’
	вие (siz)	Бър**шете** ‘temizliyorsunuz’
	те (onlar)	Бър**шат** ‘temizliyorlar’

Diğer örnek eylemler: Мирѝша *(нсв.)* ‘kok-, hisset-, sezinle-’; обърѐша *(св.)* ‘tozunu al-, sil-’; пѝша *(нсв.)* ‘yaz-’; чѐша *(нсв.)* ‘kaşı-’.

İncelediğimiz 6 eylem **Tablo 46**’ye göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu sonda yer almaz. Vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir.

1.5.14. Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (nadir kullanım) (1. Çekim) (Глаголи завършващи на съгласен + я) (рядка употреба) (1. спр.)

Bulgarcada sonu ünsüz + я ile biten birinci çekim eylemler oldukça nadirdir.

Tablo 48: Bulgarcada sonu **Ünsüz + Я** (nadir kullanım) ile biten birinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Birinci Çekim (първо спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
ünsüz + я (nadir kullanım)	Ünsüz + я	-еш	-е	-ем	-ете	-ят

Tablo 49: ‘Сѝпя *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Сѝпя *(св.)*: Dök- (su, çorba vb. için), akıt-, doldur-	
	Eylem çifti: Сѝпвам *(нсв.)*, сѝпна *(св.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Сип**я** ‘döküyorum’
	ти (sen)	Сип**еш** ‘döküyorsun’
	той / тя / то (o)	Сип**е** ‘döküyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Сип**ем** ‘döküyoruz’
	вие (siz)	Сип**ете** ‘döküyorsunuz’
	те (onlar)	Сип**ят** ‘döküyorlar’

Diğer örnek eylemler: Кàпя *(нсв.)* ‘damla-, dök-, koy-’; клѐпя *(нсв.)* ‘çekiçle vurarak keskinleştir- (kılıç, değirmen taşı vb. için), *mec.* iftira et-’; къ̀пя *(нсв.)* ‘yıka-, banyo yaptır-’; стѐля *(нсв.)* ‘yay-, dağıt-, ser-, ört-’; хàпя *(нсв.)* ‘ısır-, *mec.* dokundur-, kırıcı ol-’.

İncelediğimiz 6 eylem **Tablo 48**’e göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu sonda yer almaz. Vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir.

1.5.15. Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (yaygın kullanım) (2. Çekim) (Глаголи завършващи на съгласен + я) (обща употреба) **(2. спр.)**

Bulgarcada sonu ünsüz + я ile biten ikinci çekim eylemler oldukça yaygındır.

Tablo 50: Bulgarcada sonu **ünsüz + я** (yaygın kullanım) ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

İkinci Çekim (второ спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
ünsüz + я (yaygın kullanım)	Ünsüz + я	-иш	-и	-им	-ите	-ят

Tablo 51: ‘Хòдя *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Хòдя *(нсв.)***:** Yürü-, git- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Разхòдя *(св.)* – разхòждам *(нсв.)* ‘gezdir-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Ход**я** ‘yürüyorum’
	ти (sen)	Ход**иш** ‘yürüyorsun’
	той / тя / то (o)	Ход**и** ‘yürüyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Ход**им** ‘yürüyoruz’
	вие (siz)	Ход**ите** ‘yürüyorsunuz’
	те (onlar)	Ход**ят** ‘yürüyorlar’

Diğer örnek eylemler: Бàвя *(нсв.)* ‘geciktir-, uzat-’; бòря се *(нсв.)* ‘mücadele et-, savaş-, güreş-, gayret et-’; вградѝ *(св.)* ‘duvarı yaparken içine yerleştir-’; вдъхновѝ *(св.)* ‘isteklendir-, ilham ver-’; вѝдя *(св.)* ‘gör-, fark et-, bak-’; вися̀ *(нсв.)* ‘sark-, asılı kal-, bir şey üzerinde eğilip dur-’; вкѝся *(св.)* ‘tat-, tecrübe et-’; вòдя *(нсв.)* ‘götür-, naklet-, eşi ol-, muamele et-’; възмутѝ *(св.)* ‘kızdır-, çileden çıkar-, öfkelendir-’; възстановѝ *(св.)* ‘yeniden yap-,

yenile-, ıslah et-, tazele-, yeniden kur-’; говòря *(нсв.)* ‘konuş-, söyle-, de-, anlat-’; гу̀бя *(нсв.)* ‘kaybet-, yitir-, zarara uğrat-’; жѐня *(нсв.)* ‘evlendir-, nikâh kıy-’; крепя̀ *(нсв.)* ‘destekle-, *mec.* himaye et-, cesaretlendir-’; ку̀пя *(св.)* ‘satın al-’; летя̀ *(нсв.)* ‘uç-, *mec.* hızlı hareket et-’; меня̀ *(нсв.)* ‘değiştir-’; мѐря *(нсв.)* ‘ölç-’; мо̀ля *(нсв.)* ‘rica et-, istirham et-’; мъ̀мря *(нсв.)* ‘azarla-, payla-, fırçala-’; намѐля *(св.)* ‘çok miktarda hububat öğüt-’; платя̀ *(св.)* ‘öde-, *mec.* intikam al-, karmaşıklık, belirsizlik’; плѐща *(нсв.)* ‘zırvala-, saçmala-’; пра̀вя *(нсв.)* ‘yap-, işle-, neden ol-’; пра̀тя *(св.)* ‘gönder-, yolla-, *mec.* aldat-, işlet-’; пъ̀пля *(нсв.)* ‘sürün-, tırman- (genellikle böcekler için)’; трепѐря *(нсв.)* ‘titre-’; трещя̀ *(нсв.)* ‘çatırda-, gürle-’; тъ̀рся *(нсв.)* ‘ara-, araştır-’; тъ̀ртя *(св.)* ‘hızla koşmaya başla-’; тъ̀тря *(нсв.)* ‘sürükle-’; ценя̀ *(нсв.)* ‘değer ver-, kıymetini bil-’.

İncelediğimiz 34 eylem **Tablo 50**’ye göre biçimlenmektedir. Görüldüğü üzere, ‘**ünsüz + я’** ile biten ikinci çekim eylemlerde vurgu yeri değişkendir. Vurgu en sonraki [я] ünlüsü üzerinde de olabilmektedir. Oranlama yapıldığında *çifti olmayan bitmemiş görünüşteki* eylemlerde *genellikle* (22 eylemin 16’sı) vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir. Çifti olan *bitmiş görünüşteki eylemlerde* de *genellikle* (12 eylemin 7’si) vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir.

1.5.16. Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -жа) **(2. спр.)**

Tablo 52: Bulgarcada sonu **-жа** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

İkinci Çekim (второ спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-жа	-жа	-жиш	-жи	-жим	-жите	-жат

Tablo 53: ‘Лежà *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Лежà *(нсв.)*: Yat-, uzan-, gecele-, uyu- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Полежà *(св.)* – полежàвам *(нсв.)* ‘biraz yat-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Ле**жа** ‘yatıyorum’
	ти (sen)	Ле**жиш** ‘yatıyorsun’
	той / тя / то (o)	Ле**жи** ‘yatıyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Ле**жим** ‘yatıyoruz’
	вие (siz)	Ле**жите** ‘yatıyorsunuz’
	те (onlar)	Ле**жат** ‘yatıyorlar’

Diğer örnek eylemler: Белѐжа *(нсв.)* ‘not düş-, belirt-’; влѝжа *(св.)* ‘koy-, para yatır-, *mec.* sarf et-, kullan-’; възлѝжа *(св.)* ‘ödevlendir-, görev ver-’; въоръжà *(св.)* ‘silahlandır-, cephaneyle donat-’; грѝжа се *(нсв.)* ‘hizmet et-, bak-, ihtimam et-, kaygılan-’; двѝжа *(нсв.)* ‘harekete geçir-, devindir-, sür-, oynat-, tahrik et-, sevk et-, *mec.* çalıştır-’; дължà *(нсв.)* ‘borçlu ol-, mecburiyetinde ol-’; държà *(нсв.)* ‘tut-, bulundur-, alıkoy-,

muhafaza et-, hüküm sür-, rivayet edil- (anlatıl-)'; забелѐжа *(св.)* 'gör-, fark et-, not et-, kaydet-, belirt-, *mec.* sez-, hisset-, dikkati çek-'; залòжа *(св.)* 'koy-, kur-, tertiple-'; излòжа *(св.)* 'göster-, ortaya koy-'; мрѐжа *(нсв.)* 'ör-'; наближà *(св.)* 'yaklaş-'; налòжа *(св.)* 'kur-, koy-, bas-, zorla yaptır-, kabul ettir-, *hlk.* döv-, dayak at-'; придружà *(св.)* 'eşlik et-, yanında (ol-) bulun-, beraber git-'; прилòжа *(св.)* 'uygula-'; тревòжа *(нсв.)* 'telaşa ver-, endişeye düşür-'; тъжà *(нсв.)* 'hasret çek-, özle-'; умножà *(св.)* 'arttır-, çoğalt-, *mat.* çarp-'.

İncelediğimiz 21 eylem **Tablo 52**'ye göre biçimlenmektedir. Birinci çekim **-жа** ile biten eylemlerde vurgu sondaki [a] ünlüsü üzerinde olmazken, ikinci çekim **-жа** ile biten *bazı* eylemlerde vurgu sondaki [à] ünlüsünde olabilmektedir. Görünüş açısından değerlendirdiğimizde her iki görünüşte (bitmemiş ve bitmiş) de vurgunun sabit olmadığı görülmektedir. Örneğin, лежà *(нсв.)* - мрѐжа *(нсв.)* ya da въоръжà *(св.)* - залòжа *(св.)* gibi. Oranlama yaptığımızda *çifti olmayan bitmemiş* görünüşteki ikinci çekim **-жа** ile biten eylemlerde vurgunun *genellikle* sondaki [a] ünlüsü üzerinde olmadığını görmekteyiz (9 eylemin 5'i). Aynı şekilde *çifti olan bitmiş görünüşteki* ikinci çekim **-жа** ile biten eylemlerde de vurgunun *genellikle* sondaki [a] ünlüsü üzerinde olmadığını görmekteyiz (11 eylemin 7'si).

1.5.17. Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -ча) **(2. спр.)**

Tablo 54: Bulgarcada sonu **-ча** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

İkinci Çekim (второ спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ча	-ча	-чиш	-чи	-чим	-чите	-чат

Tablo 55: ‘У̀ча *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	У̀ча *(нсв.)*: Okut-, öğret- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Разу̀ча *(св.)* – разучàвам *(нсв.)* ‘iyice öğren-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	У**ча** ‘okutuyorum’
	ти (sen)	У**чиш** ‘okutuyorsun’
	той / тя / то (o)	У**чи** ‘okutuyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	У**чим** ‘okutuyoruz’
	вие (siz)	У**чите** ‘okutuyorsunuz’
	те (onlar)	У**чат** ‘okutuyorlar’

Diğer örnek eylemler: Влàча *(нсв.)* ‘sürükle-, çekerek sür-, çek-’; възкачà *(св.)* ‘çık-, tırman-, geç-, otur-’; горчà *(нсв.)* ‘acı ol-, acılık ver-’; гълчà *(нсв.)* ‘*hlk.* azarla-, çıkış-, yüksek sesle konuş-’; загмѐча *(св.)* ‘ezmeye, yoğurmaya başla-’; задълбочà *(св.)* ‘derinleştir-’; заключа *(св.)* ‘sonuca var-, sonuçlandır-’; избучà *(св.)* ‘birdenbire gürle-’; изквичà *(св.)* ‘cıyakla-, havlamaya başla- (köpek, domuz için)’; качà *(св.)* ‘çıkar-, yükselt-, bindir-,

arttır-, yükle-’; мълчà *(нсв.)* ‘sus-, *mec.* sır tut-’; мъ̀ча *(нсв.)* ‘eziyet ver-, işkence et-, acı çektir-’; обрàмча *(св.)* ‘sar-, kuşat-’; развлàча *(св.)* ‘tara-’; смекчà *(св.)* ‘yumuşat-, gevşet-, hafiflet-’; сòча *(нсв.)* ‘göster-’; тàча *(нсв.)* ‘hürmet et-, saygı göster-’; увеличà *(св.)* ‘çoğalt-, arttır-, yükselt-, büyüt-’; хвърчà *(нсв.)* ‘uç-’.

İncelediğimiz 21 eylem **Tablo 54**’e göre biçimlenmektedir. Birinci çekim **-ча** ile biten eylemlerde vurgu sondaki [a] ünlüsü üzerinde olmazken, ikinci çekim **-ча** ile biten *bazı* eylemlerde vurgu sondaki [à] ünlüsünde olabilmektedir. Görünüş açısından değerlendirdiğimizde, her iki görünüşte (bitmemiş ve bitmiş) de vurgunun sabit olmadığını tespit etmekteyiz. Örneğin, горчà *(нсв.)* - сòча *(нсв.)* ya da възкачà *(св.)* - развлàча *(св.)* gibi. Oranlama yaptığımızda *çifti olmayan bitmemiş görünüşteki* ikinci çekim **-ча** ile biten eylemlerde vurgunun *genellikle* sondaki [à] ünlüsü üzerinden olmadığını görmekteyiz (9 eylemin 5’i). Buna karşılık *çifti olan bitmiş görünüşteki* ikinci çekim **-ча** ile biten eylemlerde vurgunun *genellikle* sondaki [à] ünlüsü üzerinden olduğunu görmekteyiz (11 eylemin 7’si).

1.5.18. Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) (Глаголи завършващи на -ша) (2. спр.)

Tablo 56: Bulgarcada sonu **-ша** ile biten ikinci çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

İkinci Çekim (второ спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-ша	-ша	-шиш	-ши	-шим	-шите	-шат

Tablo 57: ‘Утешà *(св.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Утешà *(св.)*: Teselli et-	
	Eylem çifti: Утешàвам *(нсв.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Уте**ша** ‘teselli ediyorum’
	ти (sen)	Уте**шиш** ‘teselli ediyorsun’
	той / тя / то (o)	Уте**ши** ‘teselli ediyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Уте**шим** ‘teselli ediyoruz’
	вие (siz)	Уте**шите** ‘teselli ediyorsunuz’
	те (onlar)	Уте**шат** ‘teselli ediyorlar’

Diğer örnek eylemler: Влошà *(св.)* ‘kötüleştir-, ağırlaştır-, boz-’; вър̀ша *(нсв.)* ‘yap-, yerine getir-, icra et-, ifa et-’; грешà *(нсв.)* ‘günah işle-, günaha gir-, suç işle-, yanıl-’; завър̀ша *(св.)* ‘sona erdir-, bitir-, sonlandır-, noktala-’; заглушà *(св.)* ‘sağırlaştır-, bastır-, sustur-, söndür-, bunalt-, meydan verme-’; извишà *(св.)* ‘yükselt-, yücelt-’; изкушà *(св.)* ‘özendir-’; лишà *(св.)* ‘mahrum et-, elinden al-’; навър̀ша *(св.)* ‘bitir-, sona erdir-, tamamla-’; плàша *(нсв.)* ‘korkut-, ürküt-, tehdit et-’; повишà *(св.)* ‘artır-, yükselt-, yücelt-’; пȕша *(нсв.)* ‘tütün (sigara) iç-, tüt-’; решà *(св.)* ‘karar ver-, çöz-’; сушà *(нсв.)* ‘kurut-, zayıflat-, erit-’.

İncelediğimiz 15 eylem **Tablo 56**’ya göre biçimlenmektedir. Birinci çekim **-ша** ile biten eylemlerde vurgu sondaki [a] ünlüsü üzerinde olmazken, ikinci çekim **-ша** ile biten *bazı* eylemlerde vurgu sondaki [à] ünlüsünde olabilmektedir. Görünüş açısından değerlendirdiğimizde, her iki görünüşte (bitmemiş ve bitmiş) de vurgunun sabit olmadığını tespit etmekteyiz.

Örneğin, въ̀рша *(нсв.)* - сушà *(нсв.)* ya da утешà *(св.)* - навъ̀рша *(св.)* gibi. Oranlama yaptığımızda *çifti olmayan bitmemiş görünüşteki* ikinci çekim **-ша** ile biten eylemlerde vurgunun *genellikle* sondaki [à] ünlüsü üzerinden olmadığını görmekteyiz (5 eylemin 3'ü). Buna karşılık *çifti olan bitmiş görünüşteki* ikinci çekim **-ша** ile biten eylemlerde vurgunun *genellikle* sondaki [à] ünlüsü üzerinden olduğunu görmekteyiz (10 eylemin 8'i).

1.6. ÜNLÜ + ÜNSÜZ İLE BİTEN EYLEMLER (Глаголи завършващи с гласен + съгласен)

- Basit gruptur.
- 3. Çekim [-ам] / [-ям] eylemlerden oluşmaktadır.
- [а] ve [я] ünlüleri sabittir.
- 1. Çokluk şahısta (ние / biz) **-ме** eklenir. Örneğin, харè**сам** *(св.)* → харè**саме** (3. Çekim).
- Eylem çiftlerini **-ва** sonu eki türetir. Örneğin, харè**ва**м *(нсв.)* → харè**сам** *(св.)*.

1.6.1. Sonu -а(м) ile Biten Eylemler (3. Çekim) (Глаголи завършващи на -ам) **(3. спр.)**

Tablo 58: Bulgarcada sonu **-ам** ile biten üçüncü çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Üçüncü Çekim (трето спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-а(м)	-ам	-аш	-а	-аме	-ате	-ат

Tablo 59: ‘Чàкам *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Чàкам *(нсв.)*: Bekle- (Eylem çifti yok – türetilebilir)	
	Почàкам *(св.)* – почàквам *(нсв.)* ‘kısa bir süre bekle-’	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Чак**ам** ‘bekliyorum’
	ти (sen)	Чак**аш** ‘bekliyorsun’
	той / тя / то (o)	Чак**а** ‘bekliyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Чак**аме** ‘bekliyoruz’
	вие (siz)	Чак**ате** ‘bekliyorsunuz’
	те (onlar)	Чак**ат** ‘bekliyorlar’

Diğer örnek eylemler: Абонѝрам *(нсв.- св.)* ‘abone et-’; ангажѝрам *(нсв.- св.)* ‘angaje et-, yükümlülük altına sok-, hizmetine al-’; бя̀гам *(нсв.)* ‘kaç-, koş-, kork-, terk et-’; взѐмам *(нсв.)* ‘al-, kabul et-, tut-, yakala-, elde et-, başla-, evlen-’; вѝждам *(нсв.)* ‘gör-, fark et-, bak-, tasavvur et-, anla-, görüş-’; кàрам *(нсв.)* ‘sür-, götür-, sevk et-, zorla-’; мàхам *(нсв.)* ‘salla-, işaret ver-, defet-, vur-, dayak at-, bırak-, terk et-’; пѝпам *(нсв.)* ‘dokun-, karıştır-, karanlıkta ara-, *mec.* çalış-, *hlk.* çal-’; пѝкам *(нсв.)* ‘patlat-, del-, çatlat-, *mec.* öl-’; улѝсам *(св.)* ‘birinin dikkatini başka bir şey üzerine çek-, oyala-’; харѐсам *(св.)* ‘beğen-, hoşlan-’.

İncelediğimiz 13 eylem **Tablo 58**’e göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu son seste bulunmaz. Vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir.

1.6.2. Sonu -я(м) ile Biten Eylemler (3. Çekim) (Глаголи завършващи на -ям) **(3. спр.)**

Tablo 60: Bulgarcada sonu **–ям** ile biten üçüncü çekim eylemlerin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

Üçüncü Çekim (трето спрежение)						
Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той / тя / то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
-я(м)	-ям	-яш	-я	-яме	-яте	-ят

Tablo 61: ‘Донàсям *(нсв.)*’ eyleminin şimdiki zamanda şahıs zamirlerine göre çekimi

	Донàсям *(нсв.)*: Getir-, götür-, *mec.* sebep ol-, bildir-	
	Eylem çifti: Донесà *(св.)*	
	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	**Eylem Çekimi (спрежение на глагола)**
Teklik (единствено число)	аз (ben)	Донас**ям** ‘getiriyorum’
	ти (sen)	Донас**яш** ‘getiriyorsun’
	той / тя / то (o)	Донас**я** ‘getiriyor’
Çokluk (множествено число)	ние (biz)	Донас**яме** ‘getiriyoruz’
	вие (siz)	Донас**яте** ‘getiriyorsunuz’
	те (onlar)	Донас**ят** ‘getiriyorlar’

Diğer örnek eylemler: Задъ̀ням *(нсв.)* ‘bir nesneye dip yerleştir-’; закрѐпям *(нсв.)* ‘tuttur-, tak-, iliştir-, bağla-, kuvvetlendir-’; застрѐлям *(св.)* ‘ateş et-, silahla vur-’; избàвям *(нсв.)* ‘kurtar-, muhafaza et-’; изгòтвям *(нсв.)*

‘işi bitir-, sonlandır-, hazırla-, yap-’; изстрѐлям *(св.)* ‘ateş et-, ateşle-, sık-’; обмѐням *(нсв.)* ‘değiş tokuş et-, mübadele et-, karşılıklı alışverişte bulun-, bozdur-’; раздѐлям *(нсв.)* ‘ayır-, böl-, paylaştır-’; раздрàзням *(нсв.)* ‘kışkırt-, sinirlendir-’; разкàлям *(св.)* ‘çamurla-’; разхвъ̀рлям *(нсв.)* ‘dağıt-, taksim et-’; спрàвям се *(нсв.)* ‘başar-, becer-, başa çık-, üstesinden gel-, yen-; удàрям *(нсв.)* ‘vur-, *mec.* yönel-, kendini bir şeye ver-, kaptır-’.

İncelediğimiz 14 eylem **Tablo 60**’a göre biçimlenmektedir. Bu tip eylemlerde vurgu son seste bulunmaz. Vurgu ilk hecedeki ya da orta hecedeki ünlü üzerindedir.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz üzere, üçüncü çekim eylemler (ам / -ям) hem bitmemiş hem de bitmiş görünüşte olabilmektedir. Üçüncü çekim bitmiş görünüşteki eylemlerde **/ва/** son ekinin işlevsel kullanılışı bitmemiş görünüş çiftini oluşturmaktadır. Örneğin, улѝс**ам** *(св.)* → улѝс**ва**м *(нсв.)*; разкàл**ям** *(св.)* → разкàл**ва**м *(нсв.)*. Ayrıca belirtmek gerekir ki **/ва/** son eki birinci ve ikinci çekim eylemlerde de bitmemiş görünüş çiftini oluşturabilmektedir. Örneğin, стàна *(св.)* → стà**ва**м *(нсв.)*; стъ̀пя *(св.)* → стъ̀п**ва**м *(нсв.)* ‘bas-, ayakla bas-’.

Bulgarcadaki üç grupta (ünlü + ünlü, ünsüz + ünlü, ünlü + ünsüz) üç çekimin dağılımına göre varılan sonuçlar şöyledir: Çifti olmayan eylemler *genellikle* bitmemiş görünüşte olup bitmiş çifti türetilmeye açıktır. İkinci bitmemiş eylemin türetilmesi son eklerin kullanıldığı dilbilgisel türetmedir.[50] Son ek /ва/ bitmiş / tamamlanmış eylemi bitmemiş / tamamlanmamış eyleme dönüştürür ve bu aynı zamanda eylemin görünüş bakımından çiftini

[50] Anelia Stefanova Ignatova, *Aktionsart and Bulgarian Verbal Aspect*, Vision Libros, Madrid, 2012, s. 81.

oluşturmaktadır.[51] Örneğin, жѐня *(нсв.)* (eylem çifti yok, türetilebilir) → **раз**+жѐня *(св.)* → разжѐн+**ва**(м) *(нсв.)* ‘ayır-, (evli eşler için) boşat-’.

Ünsüz sonrasında [а] ünlüsünün gelmesi ile oluşan birinci çekimde vurgu [à] ünlüsü üzerindedir (основà, доведà, развлекà, премрà, изнесà, четà v.b.; bu örneklerin zıttı da mevcuttur: наѐма, пàдна v.b.). Diğer yandan [а], [е], [и], [у] ünlülerinden sonra [я] ünlüsünün gelmesi ile oluşan birinci çekimde vurgu [я] ünlüsü üzerinde değildir (трàя, жаднѐя, убѝя v.b.). Bu bilgiler doğrultusunda birinci çekim eylemlerde vurgu ikinci çekim eylemlere göre daha sabit olduğu görülmektedir (плат**я̀** (2. Çekim), пр**а̀**тя (2. Çекim) v.b.); -оя ile biten ikinci çekim eylem hariçtir: скро**я̀** (2. Çekim), убо**я̀** се (2. Çekim)).

1.6.3. Bulgarcada -(в)а Son Ekinin İşlevleri (Функции на наставката -(в)а в български език)

Diğer Slav dillerinin aksine, Bulgarca temel *analitik* özelliklere sahiptir. Ayırt edici morfolojik özellikleri, örneğin kendine uygun çekim sistemine sahip olması, mastar eksikliğinden kaynaklı da + eylem biçimi, eylemin birinci teklik şahsa göre şimdiki zamandaki son fonetik biçimleri Bulgarcanın zaman sistemini diğer Slav dillerine göre oldukça zenginleştirmiştir (9 zaman sistemi - şimdiki zaman (сегашно време), bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време), bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време), belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време), geçmişte önceki zaman (минало предварително време), gelecek zaman (бъдеще време), gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време), geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото), geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото), 3 kip - emir kipi

[51] Ignatova, *age*., s. 81.

(повелително наклонение), şart kipi (условно наклонение), duyulan (öğrenilen) rivayet kipi (преизказно наклонение)[52], 2 çatı - etken / aktif eylem çatısı (действителен залог) ve edilgen / pasif eylem çatısı (страдателен залог) mevcuttur).[53]

Slavca geleneksel olarak çekimli bir dil türü olarak kabul edilmesine rağmen, bu dil grubunun çekim açısından homojen olmadığı da bilinmektedir.[54] Çünkü bir noktada tüm Slav dilleri çekim türü açısından birbirine farklılık göstermektedir.[55] Bulgarca çekimli bir dildir, türetme ve çekim eki eylemde ayrımı oluşturmaktadır.[56]

Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesi şu aşamalarda gerçekleşmektedir:

Ön Ek (представка / prefix) + Eylem Tabanı - Kök (глаголна основа / base) + Türetme Son Eki (наставка за образуване на глагола / derivational suffix) + Tematik Ünlü (тематична гласна -спрежение / thematic marker) + Çekim Eki (лично местоимение / inflectional suffix)[57]

---

[52] Bulgarcada zamana bağlı olarak gelişen haber kipi (изявително наклонение) de mevcuttur. Bu kipte ayrı biçimlenme söz konusu değildir.

[53] Petya Osenova, "Bulgarian", *Revue belge de philologie et d'histoire / Belgish Tijdschrift voor Filologie En Geschiedenis* [Langues et littératures modernes], Cilt 88, Fasikül 3, 2010, s. 644.

[54] Walter Breu, "Der Faktor Sprachkontakt in einer dynamischen Typologie des Slavischen", *Slavistische Linguistik 1993*, Ed. Hans Robert Mehlig, Verlag Otto Sagner, München, 1994, s. 41.

[55] Vladimír Skalička, *Typologische Studien* [Schriften zur Linguistik], Vieweg Teubner Verlag, 1979, s. 248.

[56] Stela Manova, "Suffix combinations in Bulgarian: parsability and hierarchy-based ordering", *Morphology*, Vol. 20, 2010, s. 269.

[57] Stela Manova, *agm.*, s. 270.

Örnek 13: желая *(нсв.)* ‘arzu et-, iste-, ümit et-, dile-’ → жела**еш** ‘arzu ediyorsun, istiyorsun’ **1. Çekim** → пожелая *(св.)* - пожела**ва**м *(нсв.)* ‘arzu et-, temenni et-’.

по (ön ek) + жела**(я)** (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + /e/ (пожела**е**ш) → /a/ пожелав**а**ш (tematik ünlü) + пожелава**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 14: дълбая *(нсв.)* ‘oy-, kaz-’ → дълба**еш** ‘oyuyorsun, kazıyorsun’ **1. Çekim** → издълбая *(св.)* - издълба**ва**м *(нсв.)* ‘oy-, kaz-, çukurlaştır-’.

из (ön ek) + дълба**(я)** (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + /e/ (издълба**е**ш) → /a/ издълбав**а**ш (tematik ünlü) + издълбава**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 15: зова *(нсв.)* ‘davet et-, çağır-, çağrıda bulun-, adını söyle-, isim tak-’ → зов**еш** ‘davet ediyorsun, çağırıyorsun’ **1. Çekim** → призова *(св.)* - призова**ва**м *(нсв.)* ‘çağır-, davet et-’.

при (ön ek) + зов**(а)** (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + /e/ (зов**е**ш) → /a/ призовав**а**ш (tematik ünlü) + призовава**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 16: плещя *(нсв.)* ‘boşboğazlık et-, boş konuş-, zırvala-, saçmala-’ → плещиш ‘boş konuşuyorsun, zırvalıyorsun, saçmalıyorsun’ **2. Çekim** → поплещя *(св.)* - поплещ**ва**м *(нсв.)* ‘zaman zaman boş konuş-, arada sırada zırvala-’.

по (ön ek) + плещ**(я)** (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + /и/ (плещ**и**ш) → /а/ поплещв**а**ш (tematik ünlü) + поплещва**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 17: тревожа *(нсв.)* ‘telaşlandır-, endişeye düşür-’ → тревожиш ‘telaşlandırıyorsun, endişe veriyorsun, endişeye düşürüyorsun’ **2. Çekim** → разтревожа *(св.)*-разтревожвам *(нсв.)* ‘telaşlandır-, endişelendir-’.

раз (ön ek) + тревож**(а)** (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + /и/ (тревож**и**ш) → /а/ разтревожв**а**ш (tematik ünlü) + разтревожвам**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 18: лича *(нсв.)* ‘görün-, gözük-, belli ol-, fark edil-’ → личиш ‘görünüyorsun’ **2. Çekim** → отлича *(св.)* - отличавам *(нсв.)* ‘ayırt et-, fark et-’.

от (ön ek) + лич**(а)** (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + /и/ (лич**и**ш) → /а/ отличав**а**ш (tematik ünlü) + отличава**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 19: карам *(нсв.)* ‘sür-, götür-, sevk et-, zorla-’ → караш ‘sürüyorsun, götürüyorsun, sevk ediyorsun, zorluyorsun’ **3. Çekim** → накарам *(св.)* - накар**ва**м *(нсв.)* ‘zorla-, kandır-, mecbur et-’.

на (ön ek) + кара(м) (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + накарв**а**м (tematik ünlü) + накарва**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 20: махам *(нсв.)* ‘salla-, işaret ver-, defet-, vur-, dayak at-, bırak-, terk et-’ → махаш ‘sallıyorsun, işaret veriyorsun, defediyorsun,

vuruyorsun, dayak atıyorsun, bırakıyorsun, terk ediyorsun' **3. Çekim** → размахам *(св.)* - размах**ва**м *(нсв.)* 'salla-, savur-, saldır-'.

раз (ön ek) + маха(м) (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + размахв**а**м (tematik ünlü) + размахва**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Örnek 21: калям *(нсв.)* 'çamurla-, kirlet-, *(тес.)* lekele-, kötüle-' → каляш 'çamurluyorsun, çamura bulaştırıyorsun, lekeliyorsun, kötülüyorsun' **3. Çekim** → разкалям *(св.)* - разкал**ва**м *(нсв.)* 'çamurla-, çamurlat-'.

раз (ön ek) + каля(м) (eylem tabanı) + ва (türetme son eki) + разкалв**а**м (tematik ünlü) + разкалва**(м)** 3. Çekim *(нсв.)* (çekim eki).

Bulgarcada eylemin kökü sabit kalır ve sondaki fonetiklere göre (ünlü / ünlü (1. Çekim ve 2. Çekimde gözlemlenir), ünsüz / ünlü (1. Çekim ve 2. Çekimde gözlemlenir), ünlü / ünsüz (3. Çekimde gözlemlenir)) tematik ünlünün belirlenmesiyle eylem çekim kategorisindeki yerini almış olur. Böylece eylem çekimlenmeye hazır konuma geçmektedir. Bu aşamadan sonra eylemin türetilmesi ön ek ve son eklere bağlı olarak gelişmektedir. Kökün eylem olması dışında (isim, sıfat, sayı gibi) türetmede ön ek başlı başına gerekli değildir.

Örnek 22: нощ 'gece' → нощ + **увам** 'gecele-' → **пре** + нощувам 'geceyi geçir-, gecele-'.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 22) dişil isim köke (нощ) **-ва** son eki varyantıyla (-у**ва**(м)) eklenerek isimden eylem türetmiştir (нощувам). Sonrasında ortaya çıkan eylem (нощувам) üzerinden ön ek **(пре-)** eylemden yeniden eylem türetmiştir (пренощувам).

Örnek 23: кандидат ‘aday’ → кандидат + **ст[ву]вам** ‘adaylığını koy-, aday ol-’ → кандидат + **ирам** ‘adaylığı teklif et-’.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 23) eril isim köke (кандидат) **-ва** son eki uzun varyantıyla (-ст[ву]ва(м)) ya da **-ира** son eki eklenerek isim tabanından farklı anlamda eylemler türetmiştir (кандидатст[ву]вам, кандидатирам).

Başka dillerden ödünçlenmiş eylem oluşturucular (-ира ya da -изира) görünüş açısından farklılık taşıdıklarından Bulgarcanın eylem sistemi dışındadır.[58] Çünkü, Bulgarcada **-ва** son ekiyle oluşan eylemler *genellikle* bitmemiş görünüşte olurken **-ира** ya da genişletilmiş varyantı **-изира** son ekiyle oluşan eylemler çift görünüştedir.

Örnek 24: адвокатст[ву]**ва**м ‘avukatlık et-’ → 3. Çekim → bitmemiş görünüş *(нсв.)* → eylem çifti yok.

Yukarıdaki eylem (Örnek 24) isimden türetilmiştir (адвокат ‘avukat’). Latince isim Bulgarcaya ödünçlenmiş ve Bulgarcanın gramatik kurallarına uygun eylem olarak türetilmiştir.

Örnek 25: критику**ва**м ‘eleştir-, tenkit et-’ → 3. Çekim → bitmemiş görünüş *(нсв.)* → eylem çifti yok.

Yukarıdaki eylem (Örnek 25) isimden türetilmiştir (критика ‘eleştirme, tenkit’). Yunanca isim Bulgarcaya ödünçlenmiş ve Bulgarcanın gramatik kurallarına uygun eylem olarak türetilmiştir.

[58] Stela Manova, *agm.*, s. 273.

Örnek 26: дезаву**ира**м ‘kabul etme-, inkâr et-’ → 3. Çekim → bitmemiş görünüş *(нсв.)* ve bitmiş görünüş *(св.)* → eylem çifti yok.

Yukarıdaki Fransızcadan Bulgarcaya ödünçlenmiş eylem (Örnek 26) Bulgarcanın gramatik kurallarına uygun türetilmiş olup çift görünüştedir.

Örnek 27: митолог**изирам** ‘mitolojik hâle getir-, efsane yarat-, efsane oluştur-, efsaneye dönüştür-’ → 3. Çekim → bitmemiş görünüş *(нсв.)* ve bitmiş görünüş *(св.)* → eylem çifti yok.

Yukarıdaki eylem (Örnek 27) isimden türetilmiştir (мит ‘mit, efsane’). Yunanca isim türetilmiş (мит → митолог ‘mitolog’), Bulgarcaya ödünçlenmiş (мит / митолог) ve ismin türetilmiş hâli (митолог) Bulgarcanın gramatik kurallarına uygun eylem olarak türetilmiştir.

Eylemin sonu *-ва(м)* son ekiyle (-ва son ek (м) şahıs eki olarak tanımlanmaktadır) ya da diğer genişletilmiş varyantları *-ст[ву]ва(м)* (беда → dişil isim ‘bela, şansızlık, bedbahtlık’ → бед**ст[ву]вам** → 3. Çekim, bitmemiş görünüş ‘sefalet çek-, bedbaht hayat sür-, başı belada ol-’), *-[у]ва(м)* (полза → dişil isim ‘fayda, istifade’ → ползвам – полз**увам** → 3. Çekim, bitmemiş görünüş ‘fayda ver-, faydalandır-’) son eklerini taşıyan eylemler ilerleyici doğası gereği uzun süreli olan / sürece yayılan bitmemiş görünüşteki eylemleri oluşturmaktadır.[59] Bulgarcada eylemin görünüş çifti temelde, aynı anlamlı iki farklı görünüş tipinde iki eylemin mevcut olmasıdır.[60] Son ek olarak **-ва(м)** Bulgarcada eylemlerin görünüş çiftini

[59] Kjetil Ra Hauge, *A Short Grammar of Contemporary Bulgarian*, Slavica Pub., 1999, s. 89. Açıklamadaki örnekler tarafımdan verilmiştir.

[60] Spas Rangelov, “Verbal Aspectuality and Situation Types in Bulgarian: Preliminary Observations. Topics: Linguistics, Foreign-Language Learning”, *Rhetoric and*

oluşturmada (bitmemiş görünüş – bitmiş görünüş), görünüş çifti türetmede (bitmiş görünüş – bitmemiş görünüş) ve görünüş geçişlerinde (bitmemiş görünüş - bitmiş görünüş – yeniden (2. Derece) bitmemiş görünüş) oldukça işlevseldir.

Birinci tip işlev: Bitmemiş görünüşte eylem türetme. Örneğin, След**вам** 'izle-, takip et-, devam et-, tahsil et-, oku-, lazım gel-' 3. Çekim, bitmemiş görünüş *(нсв.)* → eylem çifti yoktur.

Yukarıdaki tipte görüldüğü üzere, edata (след 'sonra, -den sonra') -ва(м) son eki gelerek, eylemi türetmiş ve görünüş kazandırmıştır.

İkinci tip işlev: İki farklı görünüşte aynı anlamlı iki eylem oluşturma (yaygın kullanım). Örneğin, липс**вам** → 3. Çekim, bitmemiş görünüş *(нсв.)*; липс**ам** → 3. Çekim, bitmiş görünüş *(св.)* 'eksik ol-, yok ol-, ortadan kaybol-, mevcut olma-'.

Yukarıdaki tipte görüldüğü üzere aynı anlamlı eylem çifti görünüş ayrımına sahiptir. Örnekte -ва(м) son ekinin oldukça işlevsel olduğu görülmektedir. Çünkü [-в] ünsüzü düşerek, aynı çekimle (3. Çekim) Bulgarcanın dinamiklerine uygun görünüş çiftini (bitmemiş / bitmiş) oluşturmuştur.

Üçüncü tip işlev: Ön ekli eylemlerde çift bitmemiş görünüş türetme: Örneğin, болка → dişil isim 'ağrı, acı, keder, ızdırap'; боля (yalnız üçüncü şahıs, бол**и**) 'ağrı-, acı-'; **по** (ön ek) + боля → 2. Çekim, bitmiş görünüş *(св.)*;

Communications Journal (A Peer Reviewed Scientific Journal), November 2017, Issue: 31, s. 1.

поболя**вам** → 3. Çekim, bitmemiş görünüş *(нсв.)*; поболв**ам** → 3. Çekim, bitmemiş görünüş *(нсв.)* ‘hasta et-, hastalandır-’.

Yukarıdaki tipte görüldüğü üzere, isim tabanlı eylemin (болка → боля) görünüş çifti olmadığından (боля → bitmemiş görünüş *(нсв.)*) ön ek alarak (по+) bitmiş görünüş çifti oluşturulmuş (поболя) ve -ва(м) son ekiyle birlikte yeniden bitmemiş görünüş kazandırılmıştır (поболявам). Ünsüz ve [-я] ünlüsü ile birlikte oluşan 2. Çekimdeki eylem tabanındaki (бол**я** → поболявам) [-я] ünlüsü düşerek (bu aynı zamanda eylemin şahısla bağlantısını oluşturmaktadır) tabandaki ünsüzle [-л] -ва(м) son ekinin birleşmesi eylem çiftinde ikinci bitmemiş görünüş çiftini oluşturmaktadır (поболвам). Bu durum -ва(м) son ekinin oldukça işlevsel olduğunu bir kez daha ispatlamaktadır.

Dördüncü tip işlev; başka dillerden ödünçlenmiş sözcüklerden eylem türetme: Örneğin, дамга → dişil isim ‘işaret, iz, damga’ (Türkçe → Bulgarca)[61], дамгос**ва**м → 3. Çekim, bitmemiş görünüş *(нсв.)*; дамгосам → 3. Çekim, bitmiş görünüş *(св.)* ‘damgala-, işaret koy-, lekele-’; оратор → eril isim ‘hatip, konuşmacı’ (Latince → Bulgarca)[62]; ораторст[ву]**ва**м[63] → 3. Çekim, bitmemiş görünüş *(нсв.)* ‘nutuk söyle-, hatiplik et-’; патент → eril isim ‘patent’ (Latince → Fransızca → Bulgarca)[64]; патенто**ва**м → 3. Çekim, çift görünüş *(нсв. / св.)* ‘patent ver-’.

---

[61] *Reçnik na Çujdite dumi vıv Bılgarskiya Ezik sıs Prilojeniya* (Речник на чуждите думи в българския език с приложения), Gaberoff, V. Tırnovo, 2002, s. 170.

[62] *Reçnik na Çujdite dumi vıv Bılgarskiya Ezik sıs Prilojeniya* (Речник на чуждите думи в българския език с приложения), Gaberoff, V. Tırnovo, 2002, s. 551.

[63] Bazı kaynaklarda eylem hem bitmemiş *(нсв.)* hem de bitmiş görünüşte *(св.)* verilmektedir. Bkz. Gös. yer.

[64] *Reçnik na Çujdite dumi vıv Bılgarskiya Ezik sıs Prilojeniya* (Речник на чуждите думи в българския език с приложения), Gaberoff, V. Tırnovo, 2002, s. 578.

Yukarıdaki açıklamalar Bulgarcanın eylem özelliklerine bağlı olarak **-ва(м)** son ekinin farklı işlevlerde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bulgarcada **-ва(м)** son ekiyle oluşan eylemler *genellikle* bitmemiş görünüşte olmakla birlikte, bitmiş ya da çift görünüşte de olabilmektedir.

II. BÖLÜM

(II. ЧАСТ)

ZAMANIN BİÇİMLENMESİNDE ŞİMDİKİ ZAMANIN ROLÜ

(Ролята на сегашното време за оформяне на времето)

İnsanın zaman içerisindeki varlığı süreklilik belirtmekle birlikte doğal olduğu kadar ilerleyici (doğrusal) ve müdahale edilemezdir.[65] Buna rağmen, doğal zaman içinde (geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman) geleneksel referans noktalarına dayanan bir dizi olaya dayanarak zaman kavramsallaştırılabilir.[66] Kavramsallaştırılmış zaman içindeki olayları doğal zamanla bağlantı kurarak ifade edebilmek için her dilin kendine özgü özellikleri / hükümleri, yani kendine özgü dilsel zamanı mevcuttur.[67] Örneğin, Çincedeki eylemler belirgin morfolojik zaman belirteçleriyle çekimlenmediğinden zaman kipleri mevcut değildir.[68] Lakin bununla birlikte, zaman yorumunu sağlayan zaman zarfı, görünüş gibi faktörler mevcuttur.[69]

---

[65] Mayang Pipit, "The Expression of English Linguistic Time through Simple Past Tense by Indonesian Learners", in *Eleventh Conference on Applied Linguistics* (CONAPLIN 2018), Atlantis Press, 2019, pp. 202.

[66] Gös. yer.

[67] Gös. yer.

[68] Jo-wang Lin, "Time in a language without Tense: The case of Chinese", *Journal of Semantics*, 23.1, 2006, pp. 1.

[69] Gös. yer.

Dilsel zamanı fiziksel zamandan ayırmak için bugün dil bilimciler tarafından kabul edilen tanım *Bernard Comrie* tarafından yapılmıştır.[70] Comrie'nin tanımına göre, dilsel zaman zaman içindeki yerinin / konumunun (noktanın) *dil bilgisel* olarak ifade edilmesidir.[71] Bir eylemi zaman içinde konumlandırmak için geleneksel olarak kabul edilmiş bir *yerleştirme noktası* belirlemek gerekmektedir.[72] Görüldüğü üzere, Comrie dilsel zamanı ilgili dilde eylemin morfolojik olarak çekime uğramasıyla ilişkili olarak *dil bilgisel* açıdan ifade edilmesi ve eylemin doğal (gerçek) zaman içinde bir noktaya *yerleşmesi* açısından iki belirleyici üzerinden tanımlamıştır.[73]

Zaman noktasının belirlenmesi aslında konuşma anının göndermede bulunduğu zamanla ilişkiyi ortaya koymaktadır.[74] Tanımı daha da netleştirecek olursak, dilbilimciler zamanın düz bir çizgide gösterildiğini ve geçmişte meydana gelen olayların çizginin sol tarafını, gelecekte meydana gelen olayların ise çizginin sağ tarafını işgal ettiğini varsayarlar.[75]

Eylemin konuşma anına bağlı kalarak içinde bulunulan anla, geçmişle ya da gelecekle bağlantı kurması zaman tanımlanmasında görünüş kategorisinin yavaş yavaş şekillenmesine yol açmıştır. Doğal zamanın dilsel zamanla ifade edilmesi insan düşünce yapısına paralel gelişmiştir. Çünkü insan düşüncesinin gelişimi somuttan soyuta doğru gerçekleşmekte, somut bir karaktere sahip olan sözlü eylemin algılanması, soyut bir karaktere sahip olan

---

[70] Muzaffer Malkoç, "Dil Biliminde Zamanın Tanımı ve İşlevi Nedir", *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6.3, 2011, s. 1077.

[71] Bernard Comrie, "Aspect and Tense", *Encyclopaedia of the Linguistic Sciences: Issues and Theories*, Ed. Vennelakanti Prakasam, Allied, New Delhi, 2008, pp. 457.

[72] Gös. yer.

[73] Muzaffer Malkoç, *agm.*, s. 1077.

[74] Mayang Pipit, *agm.*, pp. 202.

[75] Gös. yer.

zaman farkının anlamından önce gelmektedir.[76] (Той) е ходил ‘gitmiş’ (ход**я** ‘yürü-, git-’ → ход**их** ‘yürüdüm, gittim’ → ходи**л** ‘gitmiş’) diye ifade edilen eylem geçmişteki belirsiz bir noktada gerçekleştiğinden (belirsiz geçmiş zaman / минало неопределено време) gözlemlenemez ve bu nedenle de soyut bir karaktere sahiptir.[77] Görünüş kategorisi Bulgarcada ve genel olarak diğer tüm Slav dillerinde sözlü eylemlerde özellikle eylemin nüanslarının belirlenmesine olanak tanıyarak zaman kategorisiyle yakından ilişkilidir.[78]

Ana Slavcaya baktığımızda eylemlerin sürecini ve durumunu tanımlamak için eylemin tamamlanmışlık ya da tamamlanmamışlık açısından ele alınmasına bağlı olarak farklı iki görünüşlü eyleme ihtiyaç duyulmaktadır.[79] Bugün modern Slav dillerinin en belirgin özelliği olan görünüş, eylemin anlamıyla yakın ilişkili olduğundan ve aynı zamanda görünüşün zamanla da ilişki içinde olması, bu iki soyut kavramın (görünüş ve zaman) iç içe geçmesine yol açmıştır.[80] Sınırlı zaman içinde kendini gösteren geçmişteki bir nokta ya da evrensel tipte perfective ‘bitmiş / süreksiz / свършен вид’ ve imperfective ‘bitmemiş / sürekli / несвършен вид’ karşıtlığı bugün mevcut yorumların bir kısmını oluşturmaktadır.[81]

Marovska’nın çalışmasında belirtiği açıklamaları Bulgarca açısından yorumladığımızda, Bulgarcada şimdiki zamandaki eylemlerde bitmemiş görünüşteki eylemlerin kullanılması görünüşün zamanla ilişkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Bulgarcadaki geçmişteki eylemin bir noktada

---

[76] Vladimir Georgiev-Ivan Duridanov, *Ezikoznanie*, Nauka i İzkustvo, Sofia, 1965, s. 196.

[77] Gös. yer.

[78] Gös. yer.

[79] Oswald Szemerényi, “The origin of aspect in the Indo-European languages”, *Glotta*, 65.1./2., 1987, pp. 1.

[80] Vera Marovska, “Leksikalno gramatichnata kategoriya vid na glagola”, *Nauchni trudove-Filologia*, Tom. 54, Kn. 1, Sb. A, Plovdivski Universitet “Paisiy Hilendarski”, 2016, s. 155.

[81] Vera Marovska, *agm*., s. 156.

gerçekleşmesi ya da sürece yayılması görünüş üzerine kurulu iki geçmiş zamanı göstermektedir –bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време (аорист)) ve bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време (имперфект)).

Slavcanın temelindeki iki görünüş farkı Klasik Yunancaya dayandırılmaktadır.[82] Aynı zamanda, Bulgarcada ve Yunanca arasındaki benzerliğe işaret eden morfolojik belirtiler *aorist* ve *imperfective* biçimlerdir.[83] Lakin Slav dillerindeki görünüş karşıtlığı sadece geçmiş zamanla sınırlı olan Klasik Yunancadaki aorist / aorist olmayan karşıtlıktan farklıdır.[84] Slavcada görünüş sadece geçmiş zamanla sınırlı olmayan, şimdiki zamanda ve gelecek zamanda eylem biçimlenmesinde etkili olduğu gibi, eylemin kip biçimlenmesinde ya da çekimsiz biçimlerinde de etkilidir.[85] Örneğin, Slavcanın özelliklerini bugün güçlü bir biçimde üzerinde taşıyan Bulgarcada, yukarıda da belirttiğimiz gibi (Bkz. Marovska'nın açıklamaları s. 128), iki geçmiş zaman karşıtlığı dışında (bitmiş geçmiş zaman / bitmemiş geçmiş zaman), şimdiki zamanda bitmemiş görünüşteki eylemin kullanılması ya da gelecek zamanda bitmiş görünüşteki eylemlerin kullanılması görünüşün zamanla bağlantısını ortaya koymaktadır. Bunun dışında, Bulgarcada zarf-eylemlerin oluşması (плувам *(нсв.)* 'yüz-' → плувайки 'yüzerek') ya da olumsuz emir kiplerinin oluşması *sadece* bitmemiş görünüşteki eylemlerle mümkündür (закъснявам *(нсв.)* – закъснея *(св.)* 'geç kal-' → не закъснявай 'geç kalma'). Klasik Yunanca ve Slavca arasındaki görünüş ayrımı

[82] Oswald Szemerényi, *agm*., pp. 2.

[83] Desislava Dimitrova, "Relatsiyata perfektiv - imperfektiv i aorist - imperfekt v Bılgarskiya i v novogrıtskiya ezik", *Nauchni trudove- Filologia*, Tom. 58, Kn. 1, Sb. A, Plovdivski Universitet "Paisiy Hilendarski", 2020, s. 201.

[84] Mariana Gotseva, "The Category of Aspect in English and Bulgarian", *Godishnik na Shumenskia Universitet "Episkop Konstantin Preslavski", Fakultet po humanitarni nauki*, 33.1, 2022, s. 193.

[85] Gös. yer.

eylemlerin biçimlenmesiyle sınırlı değildir. Daha başlangıçta eylemlerin edindikleri görünüş kategorisinde de ayrımlar mevcuttur. Örneğin, Yunancada iki görünüş mevcutken, Slavcada üçüncü tipten söz etmemiz mümkündür.[86]

Dimitrova'nın çalışmasında belirtiği açıklamaları Bulgarca açısından yorumladığımızda, Bulgarcada bitmiş görünüşteki eylem de şimdiki zamanda oluşabilir ve eylem hem bitmemiş hem de bitmiş görünüşte olabilir. Örneğin, кажа *(св.)* 'söyle-, de-'; река *(св.)* 'de-, söyle-'; благодаря *(нсв.)* / (*св.)* 'teşekkür et-'; поразтягам *(нсв.)* / (*св.)* 'gerdir-, genişlet-'. Ayrıca, Bulgarcada görünüş arasında geçişler dinamiktir. Örneğin, Bulgarcada bitmemiş görünüşteki eylem, bitmiş görünüşe ve son aşamada yeniden bitmemiş görünüşe geçiş yapabilir. Örneğin, летя̀ ***(нсв.)*** 'uç-, *mec.* hızlı hareket et-' → полетя̀ ***(св.)*** полетя̀вам ***(нсв.)*** 'uçmaya başla-, kısa bir zaman uç-'.

Çalışmamızın bu bölümünde zaman, görünüş ve Slavca üzerine genel bilgileri ortaya koyduktan sonra Slavcanın alt kollarını belirtelim ve Bulgarcanın konumuna bakalım.

Slav dilleri tipik olarak üç kola ayrılmaktadır: Batı Slav kolunu Çekçe, Kaşupça, Aşağı Sorbca, Lehçe, Slovakça ve Yukarı Sorbca; Doğu Slav kolunu Belarusça, Rusça, Ukraynaca; Güney Slav kolu Bulgarca, Makedonca, Slovence, Sırpça-Hırvatça oluşturmaktadır.[87] Slav dilleri birçok tamamlayıcı forma sahip olup bu dillerde zaman biçimlenmesi olarak tek

[86] Desislava Dimitrova, *agm*., s. 201.

[87] Anna Siewierska-Ludmila Uhlírová, "An Overview of Word Order in Slavic Languages", *Constituent Order in the Languages of Europe*, Ed. Anna Siewierska, Mouton de Gruyter, Berlin – New York 1998, pp. 105.

sentetik zaman (çekim sistemine bağlı olarak) şimdiki zamandır.[88] Slav dillerinin üç kolu arasında keskin ayrımlar mevcuttur. Örneğin Bulgarca, Makedonca, Sırp-Hırvatça, Aşağı Sorbca Yukarı Sorbca "aorist" ve "imperfekt" biçimleri korumuş, ancak Sırp-Hırvatçada bu biçimler yalnızca yazılı olarak kullanılma eğilimi göstermektedir.[89]

Güney Slav dillerinin kendi içinde de keskin ayrımlar mevcuttur. Güney Slav dilleri Güneydoğu Slav dilleri ve Güneybatı Slav dilleri olmak üzere tipolojik olarak iki farklı gruba ayrılabilir.[90] Güneydoğu Slav dilleri eylem kategorisindeki çeşitlilik, Slav dili ana yapısının etkisiyle isim soylu kategoride azalma ve mastar hâlinin bulunmayışı, öte yandan Güneybatı Slav dillerinde eylem kategorisinin daralması, bunun aksine isim soylu biçimlerdeki çeşitliliğin korunması gibi özellikler iki grup arasındaki farklılığı belirgin biçimde ortaya koymaktadır.[91] Güneydoğu Slav dilleri ile Güneybatı Slav dilleri arasındaki tipolojik farklılığın temelini ise Güneydoğu Slav dillerinde duyulan (öğrenilen) eylem kipi (bilginin edinildiği kaynaktan aktarım, rapor edilme, kanıtlanabilirlik dışı (non-testimonial)) mevcut olup Güneybatı Slav dillerinde bunun bulunmayışı oluşturmaktadır.[92] Bulgarca açısından bakıldığında, duyulan (öğrenilen) eylem kipinde şimdiki zaman neredeyse tamamen belirsiz geçmiş zamana (минало неопределено време (перфект)) eş değerdir (mış / miş durumda) ve bunun tarihsel olarak Orta Çağ

[88] Anna Siewierska-Ludmila Uhlírová, *agm*., pp. 106.

[89] Gös. yer.

[90] Jadranka Gvozdanović, "Western South Slavic Tenses in a Typological Perspective", *Tense Systems in European Languages II* (Linguistische Arbeiten), Ed. Rolf Thieroff, Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1995, pp. 181.

[91] Gös. yer.

[92] Gös. yer.

sonlarından bu yana iki dilliliğin (Bulgarca-Türkçe) koşullarından kaynaklandığı ileri sürülmektedir.[93]

Görünüş ve zaman kategorisi prensipte bağımsız olmakla birlikte aralarında etkileşim mevcuttur (bu bölümün girişinde de belirttiğimiz üzere) ve görünüş, tüm Slav dilleri için önem taşıyan bir eylem türetme kategorisi olup Güney Slavcada bitmemiş görünüş eylemin bütünlüğünü / sınırlarını belirtmezken, bitmiş görünüş eylemin sınırlarını bir bütün olarak sunmaktadır. [94]

Bulgarcanın mevcut morfolojik yapısı muhtemelen Eski Bulgarcanın Yunanca ile olan ilişkine bağlı olarak geçmiş sentetik biçimlerin korunmasıyla ya da sonradan dil bilgisi açısından gelişmesiyle ortaya çıkmıştır.[95] Çalışmamızın konusu gereği Bulgarcada eylem morfolojisinin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz ve bu Simeonova'nın belirttiği nedenlerden kaynaklanmaktadır (sentetik biçimlerin korunması, sonradan dil bilgisi açısından gelişme göstermesi). Aslında bu durum özetle başlangıçtaki sentetik yapının sonradan ortaya çıkan analitik yapıyla çakışmasından meydana gelmektedir. Eylem sistemindeki karmaşıklık zaman sisteminde de kendini göstermektedir. Bu noktada da Tilev, Simeonova'ya benzer bir açıklama yapmıştır. Bulgarcanın zaman kategorisinin Rusçaya kıyasla daha karmaşık bir sistemsel yapıya sahip olduğunu belirten Tilev, Bulgarcanın Eski Bulgarcadaki anlamların / kullanımların büyük bir bölümünü korumuş olduğunu belirtmiştir.[96] Tilev'e göre, Kutsarov'un ileri

---

[93] Gös. yer.

[94] Gös. yer.

[95] Vesela Simeonova, "On tense, aspect, and mood interaction in Bulgarian and Slavic", *The Study of Slavic grammar from multiple perspectives*, Heidelberg University, 2015, pp. 3.

[96] Enço Tilev, "Vremeto kato abstraktsiya – aspekti i problemi na temporalnostta v lingvistiçnite izsledvaniya", *Bılgarski Ezik i Literatura* (Bulgarian Language and Literature), Vol. 63, Number 1, 2021, s. 39.

sürdüğü Bulgarcanın muzdarip olduğu zaman sorunsalı (темпоралната болест) nedeniyle Bulgarcanın zaman kategorisi daha derinlemesine analiz edilmelidir.[97] Eski Bulgarcadaki yapıların korunması ve yeni yapıların gelişmesi Bulgarcanın zaman sistemini oluşturan parçalarda da karmaşıklık yaratmaktadır. Ivanova, süreklilik / süreksizlik karşıtlığının Bulgarcanın zaman sisteminin temelini oluşturduğu ve Proto-Slavcanın geçmiş zaman varyantlarında (sigmatik ve asigmatik ya da eş zamanlı ve ardışık) dilbilgisel önceliğin kaybolduğunu ve bitmiş geçmiş zamanın / aoristin belirsiz bir zaman olarak korunduğu belirtmiştir (eski infinitive yapı).[98]

Proto-Slavcaya baktığımızda K. M. Migdalski, üç farklı bitmiş geçmiş zaman / aorist oluşumundan bahsetmektedir: Eklerin doğrudan eylem köküne eklenmesiyle 'basit bitmiş geçmiş zaman / aorist', Proto-Hint-Avrupa dilinden miras kalan kök ve son ek arasına zaman belirtecinin getirilmesiyle 'sigmatik bitmiş geçmiş zaman / aorist' ve bu iki tip aoristin yanında ortaya çıkıp bunların yerini alan üçüncü tip bitmiş geçmiş zaman / aorist.[99] Biçimsel olarak bu değişimlerin yanında anlamsal açıdan Bulgarcada bitmiş geçmiş zamanın / aoristin süreklilik belirten bir işaretleyicisinin bulunmayışı, sonuç bildirmeyişi başka geçmiş zaman alternatiflerinin gelişmesine yol açmıştır. Örneğin, yapısal modellerin ödünç alınmasıyla (Bulgarcada duyulan /

---

[97] Gös. yer. Ayrıca bkz. Ivan Kutsarov, *Teoretiçna gramatika na Bılgarski ezik, Morfologiya*, Universitetsko izdatelstvo 'Paisii Hilendarski', Plovdiv, 2007, s. 205.

[98] Rumyana Ivanova, "Nevızmojni formi v Bılgarskata glagolna sistema", *Spisanie Proglas*, Velikotırnovski Universitet "Sv. Sv. Kiril i Metodiy" Universitetsko İzdatelstvo, Broy 4, Tom 9, 1995, s. 64.

[99] Krzysztof Marek Migdalski, *The Syntax of Compound Tenses in Slavic*, Published by Netherlands Graduate School of Linguistic, Number: 130, Utrecht, 2006, pp. 16-17.

öğrenilen/ rivayet kipinin Türkçe ile etkileşim sonucunda ortaya çıkması)[100] aoristin sonuç bildirme yetersizliği perfekt zamanla giderilmiştir.

Eski Bulgarcanın kalıntıları ve meydana gelen değişimler, Çağdaş Bulgarcanın biçimbirimlerinin (morfem) tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bulgarca eylemlerde sözcüğün tabanı (лексикална основа) eylem köklü (глаголния корен) ya da daha başka bir morfolojik alandan olabilir. Kökü içeren parça anlam da taşımayabilir (ilgili örnek için bkz. s. 135 (изков- / куп- biçimlenme)). Örneğin, давам *(нсв.)* 'ver-' → **раз+**давам *(нсв.)* 'tamamını ver-, dağıt-'; говор (eril isim) 'konuşma, diyalekt' → говор+я *(нсв.)* 'konuş-' → из+говоря *(св.)* 'söyle-, telaffuz et-' → изговар+ям *(нсв.)* 'söyle-, telaffuz et-'.

Eylemin sözcük tabanına eklenen morfemler görünüşü ve üç temel zamanı oluşturduğundan morfolojik olarak önem taşımaktadır.[101] Eylemin görünüşü (bitmemiş görünüş için) sözcük tabanına bitmemiş görünüşü oluşturan son ekin eklenmesiyle (-ва morfeminin ve varyantlarının (-ава-, -ява-, -а-, -я-, -ува-) yardımıyla) meydana gelmektedir (sözcük tabanı (лексикална основа) + son ek (суфикси)).[102] Örneğin, дух 'ruh, can, nefes' → дух+**ва**м *(нсв.)* 'üfle-, *hlk.* savuş-'; глас 'rey, oy' → глас+**ува**м *(нсв.)* 'oy ver-'; меря *(нсв.)* 'ölç-' → домеря *(св.)* → домер+**ва**м *(нсв.)* 'ölçmeyi bitir-, tamamla-'.

Görünüşün anlamıyla bağlantılı ön ekler ve diğer bazı son ekler sözcük anlamının taşıyıcısı olduklarından, sözcük tabanının bir parçasını

---

[100] Kiril Mirçev, *İstoriçeska gramatika na Bılgarskiya ezik*, Dırjavno İzdatelstvo "Nauka i İzkustvo", III. İzdanie, Sofya, 1978, s. 231. Ayrıca bkz. s. 235.

[101] Petır Paşov (b), "Za osnovite pri glagolnoto formoobrazuvane v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya 1976, s. 48.

[102] Gös. yer.

meydana getirmektedir.[103] Örneğin, четà *(нсв.)* ‘oku-’ → за+четà *(св.)* ‘okumaya başla-’ → про+четà *(св.)* ‘baştan sona kadar oku-’ → пре+четà *(св.)* ‘yeniden oku-’. Örneklerde de görüldüğü üzere, ön ek eylemin anlamını bizzat taşıdığı anlam doğrultusunda değiştirmektedir. Sözcük tabanına eklenen за- ön eki eyleme başlangıç anlamı, про- ön eki eyleme bütünlük anlamı ve пре- ön eki eyleme yineleme anlamı katmıştır.

Örneğin, sözcük tabanı изков- (kökü içeren -ков ve sözcüğü oluşturan ön ek из-) ve sözcük tabanı куп- (diğer örnekle (изков-) farklıdır, çünkü sözcüğü oluşturan herhangi bir ön ek yoktur) bitmemiş görünüşü oluşturan morfemlerle oluşmaktadır (изков-ав- ve куп-ув-); lakin sözcük tabanları aynı zamanda bitmiş görünüş özelliği taşımaktadır (изков-а ‘demiri ateşte kızdırıp döv-, işle-’ ve куп-я ‘satın al-’).[104] Tematik ünlüler aracılığıyla şimdiki zamanda zamansal sistemdeki yerlerini alırlar (изков**е** → 1. Çekim ‘demiri ateşte kızdırıp dövüyor, işliyor’ ve куп**и** → 2. Çekim ‘satın alıyor’).[105] Her iki eylemin bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време -имперфект) biçimlenmesi oldukça benzerdir (изков**еше** ‘demiri ateşte kızdırıp dövüyordu, işliyordu’ ve куп**еше** ‘satın alıyordu’). Sözcük tabanları bitmiş görünüş özelliği taşımasına rağmen, tabana eklenen son eklerle bitmemiş görünüşe dönüşebilmektedir (изкова**ва**м → 3. Çekim ve купу**ва**м → 3. Çekim).[106] Bulgarcada bu tip oluşumlarda da görünüşe bağlı iki geçmiş zaman arasında benzerlik ortaya çıkmaktadır (изкова**вах** ‘demiri ateşte kızdırıp dövdüm, işledim’ → bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист / изкова**вах** ‘demiri ateşte kızdırıp dövüyordum, işliyordum’ → bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време -имперфект); купу**вах** → ‘satın aldım’ bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -

[103] Petır Paşov (b), *agm*., s. 48-49.

[104] Petır Paşov (b), *agm*., s. 51.

[105] Gös. yer.

[106] Gös. yer.

аорист / купу**вах** ‘satın alıyordum’ → bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време -имперфект)). Benzerliğin ayırt edilmesi ikinci ve üçüncü teklik şahıslarda mümkündür (изковава ‘demiri ateşte kızdırıp dövdün, işledin; demiri ateşte kızdırıp dövdü, işledi’ → bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист) / изковаваше ‘demiri ateşte kızdırıp dövüyordun, işliyordun; demiri ateşte kızdırıp dövüyordu, işliyordu’ → bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време -имперфект); купува ‘satın aldın; satın aldı’→ bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист) / купуваше ‘satın alıyordun, satın alıyordu’ → bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време -имперфект)).

Bulgarcanın zaman sistemi, zaman ve görünüş, zaman ve kip arasındaki ilişki dilbilimciler açısından oldukça farklı açıklamalarla sunulmuştur. Bulgarcadaki iki gramer birimi olan bitmiş geçmiş zamanın (минало свършено време / aorist) ve bitmemiş geçmiş zamanın (минало несвършено време / imperfekt) Çağdaş Bulgarcada da korunmuş olması, Bulgarcayı diğer Slav dillerinden ayıran en önemli morfolojik özelliklerden biridir.[107]

Görünüş ve zaman arasındaki ilişki incelendiğinde, dilbilimciler bu iki gramatik konuyu birbirlerine yakın olmalarına rağmen, iki faklı kategori olarak ele almaktadır.[108] Bulgarca araştırmalarında (aynı zaman Slav dilleri araştırmalarında) iki görünüş arasındaki anlam basitçe eylemin tamamlanmış (bitmiş / свършен вид) ya da tamamlanmamış (bitmemiş / несвършен вид)

[107] Krasimira Çakırova, “Kım Vıprosa za Protivopostavyaneto Aorist – İmperfekt v Sıvremenniya Bılgarski Ezik”, *Da (Pre)Otkrivaş Dumite*, Yubileen Sbornik, Posveten na Prof. d.f.n. Vera Marovska, Universitetsko İzdatelstvo ‘Paisiy Hilendarski’, Plovdiv 2015, s. 49.

[108] Ruselina Nitsolova, “Bılgarskiyat Glagol (обзор)”, *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo ‘Nauka i İzkustvo’, Sofya, 1976, s. 14.

olmasıyla açıklanmaktadır. Temelde bu basit tanıma dilbilimciler farklı açılardan yaklaşmış ve yeni tanımlamalar eklemiştir. Örneğin, Bulgarcada görünüş ve zaman arasındaki karmaşık ilişkiyi açıklamaya çalışan L. Andreyçin görünüşü kipten ayırmış, eylemi bir bütün olarak (başlangıç ve bitiş) tanımlayan bitmiş görünüşü sentetik görünüş olarak (синтетичен аспект); eylemi gelişen, ilerleyen süreç olarak tanımlayan bitmemiş görünüşü ise analitik görünüş (аналитичен аспект) olarak ileri sürmüştür. Ayrıca, L. Andreyçin, iki görünüş arasında bir noktaya kadar bütünlük taşıma ya da bütünlük taşımama açısından anlamsal farkı kabul etse de iki görünüş karşıtlığının eş değer olduğunu ileri sürmüştür.[109] Roman Jakobson'un çalışmalarından etkilen, Yu. S. Maslov ise bitmiş ve bitmemiş görünüşün birbirinden ayrı özellikler taşıdığını, buna bağlı olarak iki görünüşün eş değer bir karşıtlık içinde olmadığını ileri sürmüştür.[110] Yu. S. Maslov'a göre, Çağdaş Bulgarcada (ayrıca genel olarak çağdaş Slav dillerinde) bitmiş ve bitmemiş eylem görünüş kategorisi, eylem anlamının konuşmacı tarafından nesnel olarak algısının bir yansımasıdır.[111]

Bu durumu Yu. S. Maslov iki şekilde açıklamıştır:[112]

1. Eylemlerin anlamıyla bağlantılıdır, yani bir durumda ifade edilen eylemlerin doğası / anlamı gereği sınırları ve sonu belirlenebilen eylemler her iki biçimde (bitmemiş / bitmiş) de ifade edilebilir. Bunun dışında ise, sınırları ve sonu belirlenemeyen eylemler konuşmacının her zaman bitmemiş

[109] Lyubomir Andreyçin, *Osnovna Bılgarska Gramatika*, Nauka i izkustvo, Sofia, 1978, s. 189.

[110] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 12.

[111] Yu. S. Maslov, "Glagoliniy vid v sovremennom bolgarskom literaturnom yazike (Znaçenie i upotreblenie)", *Voprosi grammatiki bolgarskogo literaturnogo yazika*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSCB, Moskva, 1959, s. 309.

[112] Gös. yer.

görünüşte ifade etmesine ya da bitmemiş görünüşteki eylem tipini tercih etmesine yol açmaktadır.

2. Eylemi bütün olarak sunmak (başlangıç ve bitiş noktasıyla birlikte) mümkün olduğunda görünüş seçimi eylemin özellikle diğer eylemlerle zaman ilişkisi açısından nesnel ilişkisine bağlı olarak belirlenir, ifade nesnel gerçekliğin aslında bir kısmına bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Diğer taraftan Bulgar Slavist Ivançev, görünüşü zaman kullanımı içinde (şimdiki zaman içinde / konuşma anına bağlı olarak) anlamsal açıdan ayırmaya çalışmıştır. Ona göre, bitmiş ve bitmemiş görünüş morfolojik karşıtlığı, semantik açıdan içeriği ve kullanımı (şimdiki zaman içinde / konuşma anına bağlı olarak) keskin bir biçimde sınırlı iki temel karşıtlığa (bütünlük ve süreç) denk gelmektedir.[113] Bitmiş görünüşteki biçimler bütünlük taşıma (комплексност) - sürece yayılmama (непроцесност) anlamı taşımaktayken, bitmemiş görünüşteki biçimler ise, bütünlük taşımama (некомплексност) – sürece yayılma (процесност) ya da bütünlük taşıma (комплексност) – sürece yayılmama (непроцесност) anlamlarını taşımaktadır.[114] Kullanımları şöyle ayırt edilebilir: İlki (bütünlük taşımama (некомплексност) – sürece yayılma (процесност)) konuşma anında / mevcut durumda kendini göstermektedir, ikincisi ise (bütünlük taşıma (комплексност) – sürece yayılmama (непроцесност)) konuşma anı / mevcut durum dışında kendini göstermektedir.[115] Şimdiki zamanda ya da bitmemiş geçmiş zamanda tekrarlanan eylemler bu duruma örnektir.[116]

---

[113] Krasimira Çakırova, "Nov pogled kım vidovata teoria na svetomir ivanchev", *Slavyanski Dialozi* (spisanie za slavyanski ezitsi, literaturi i kulturi), *Nauçni izsledvania Ezikoznanie*, Knizhka 4.1, 2005, s. 88.

[114] Gös. yer.

[115] Gös. yer.

[116] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 13.

İlk kaşıtlık (св – нс2) sözcük ve dilbilgisel yapıdadır; св (комплексност) -bitmiş görünüşteki eylem bütünlüğünü sağlarken, нс2 (некомплексност) –ikinci tipteki bitmemiş görünüşteki eylem bütünlüğü sağlamaz.[117] İkinci karşıtlığı ise (св – нс1), sadece gramatik olarak incelenen (sadece gramatik açıdan karşıtlığı olan) ve aynı anlamlı olmasına rağmen iki görünüş karşıtlığına sahip (bitmemiş / bitmiş) ya da diğer bir deyişle, aynı anlamlı olmasına rağmen sonuç taşıma, sınırın belirlenememesi, şimdiki zamanın hikâyesi kullanımı gibi belirleyicilere sahip birinci tipteki bitmemiş görünüşteki eylemler (нс1) oluşturmaktadır.[118]

Şimdi şöyle bir soruyu yöneltelim: Eylem konuşma anına sürekli bağlı mıdır? Eylem konuşma anıyla bağlantılı olarak açıklanmak zorundadır. Çünkü insan içinde bulunduğu andan ibarettir; konuşmasını, açıklamasını içinde bulunduğu anda gerçekleştirmektedir. Yani eylem ister geçmişte olsun ister gelecekte olacak olsun içinde bulunulan anda aktarılmaktadır. Peki, bir de şöyle bir soru yöneltelim: Konuşma anında devam eden / süren eylemlerin bitmemiş görünüşteki eylem tipiyle açıklanması, bitmemiş görünüşün kullanım alanını sınırlandırabilir mi? Eylemin bitmemiş görünüşte olması konuşma anında gerçekleştiği ya da bir şekilde konuşma anında eylemin devam ettiği anlamına gelmez. Her ne kadar eylemin görünüş çifti bulunsa da anlamdan ötürü eylem süreklilik taşımayabilir. Çünkü bazı durumlarda bitmemiş görünüşteki eylem konuşma anında gerçekleşmeyebilir ya da devam etmiyor olabilir, kısacası "şimdi ne yapıyorsun?" sorusunun cevabı olmayabilir.[119] Ivançev, Bulgarcadaki bazı bitmemiş görünüşteki eylemlerin нс1 (birinci tipteki bitmemiş görünüşteki eylemler / bütünlük taşıma, sınırlandırılamayan tekrarlanma)'den farklı olarak нс2 (ikinci tipteki bitmemiş görünüşteki eylemler / bütünlük taşımama – sürece yayılma) olarak

[117] Krasimira Çakırova (2005), *agm*., s. 88.

[118] Gös. yer.

[119] Gös. yer.

tanımlamış чуквам *(нс1)* – чукна *(св)* ‘arada sırada vur-, çarp-, çal-, tıklat-, it-’ eylemlerini örnek göstermiştir.[120]

Konunun daha anlaşılır hâle gelmesi adına, Ivançev’in нс1 – нс2 ayrımını örneklendirelim. Убивам *(нс1)* – убия *(св)* ‘öldür-, katlet-’; откривам *(нс1)* – открия *(св)* ‘aç-, keşfet-’; почвам *(нс1)* – почна *(св)* ‘başla-, giriş-’. Belirtilen örnekleri incelediğimizde eylemlerin sözcük anlamından kaynaklı bir bütünlük ortaya koyduğu ortadadır ya da diğer bir deyişle, bu eylemler ne kadar sürece yayılma gösterebilir? ‘Öldür-, aç-, keşfet-, başla-’ eylemlerine anlamsal olarak bakıldığında an içinde gerçekleşmekte ve sonlanmaktadır.

Örnek 28:[121] Ловецът убива зайци ‘Avcı tavşanlar öldürüyor / öldürür’.

Yukarıdaki örnek eylem (убива) iki şekilde yorumlanmaktır. Birinci olarak, eylem içinde bulunulan anda gerçekleşebilir. Lakin ‘öldürme’ eylemi an içinde (konuşma anında -öldürüyor) bir kez gerçekleşir, sürece yayılmaz. İkinci olarak, eylem an içinde gerçekleşmez, geniş zamanda gerçekleşir (genelleme belirtir). Yani, avcı bütünlük taşıyan eylemi (убивам ‘öldür-’ - öldürür) tekrarlar ve bu tekrarın sınırları belli değildir. Ivançev’in нс1 – нс2 ayrımı arasında geçişler de mevcuttur. Bu durumu belirttiğimiz örnekler üzerinden açıklayalım.

[120] Gös. yer.

[121] *Bulgarca-Türkçe Sözlük* (българско турски речник), Bulgaristan Bilimler Akademisi Yayınevi (издателство на българската академия на науките), Sofya, 1961, s. 1153.

Örnek 29:[122] (1) Убивам времето си ‘Vakit öldürüyorum, vaktimi boşa harcıyorum’.

Örnek 30:[123] (2) Обувката ме убива ‘Ayakkabı ayağımı sıkıyor’.

Yukarıdaki örneklerdeки (Örnek 29 ve Örnek 30) eylemler (убивам / убива) bütünlük taşımamaktadır. Mantıksal olarak elbetteki bu eylemler bir başlangıç noktasına sahiptir (eylemin gerçekleşmesi nedeniyle) lakin eylemlerin sonu belli olmadığından süreç içinde devamlılık göstermektedir. Bu tipteki eylemler geniş zaman içinde bir noktada değil; sürekli (aralıksız / devamlılık) gerçekleşmektedir. Ivançev'in iki görünüş ayrımı (нс1 – нс2) arasındaki ilişki aşağıdaki şemada gösterilmiştir:[124]

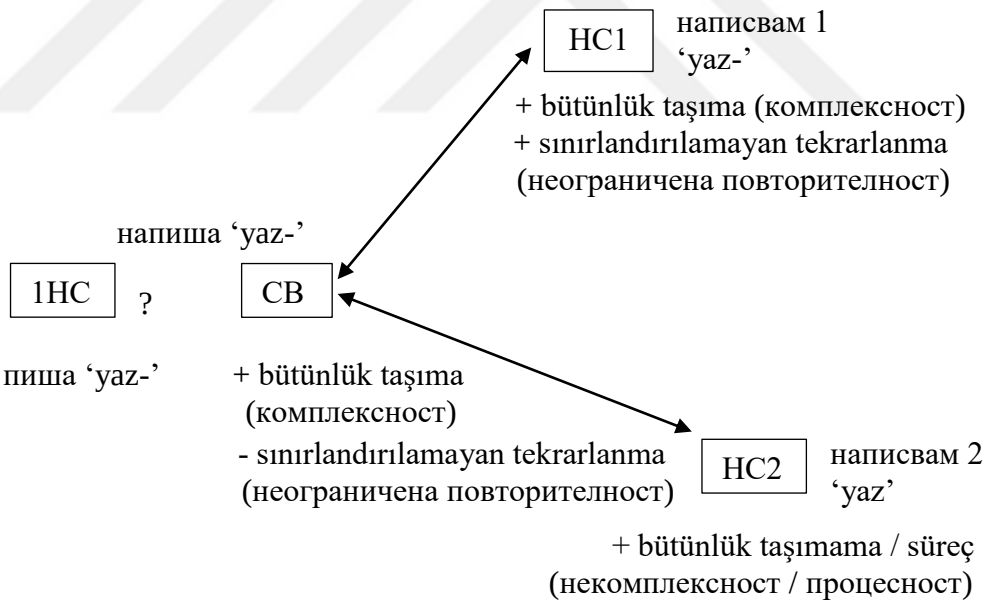

Şekil 2: İki görünüş arasıdaki ilişki modeli

[122] Gös. yer.

[123] Ahmet Emin Atasoy, *Yeni Bulgarca-Türkçe Sözlük* (нов българо-турски речник), Aziz Kliment Ohridski Üniversitesi Yayınevi (Университетско издателство “Св. Климент Охридски”), Sofya 2019, s. 1068.

[124] Krasimira Çakırova (2005), *agm.*, s. 88.

Ivançev, Yu. S. Maslov'dan farklı olarak görünüş teorisine yaklaşmış ve Bulgarcanın zamansal sistemini de üç tipe ayırmıştır:[125] İlk olarak, eylemin üç temel zamanda (şimdiki zaman / сегашно време, geçmiş zaman / минало време, gelecek zaman / бъдеще време) - eylem bu zamanlar dışında başka bir zamana atıfta bulunmaz; ikincisi, geçmişte (önce) gerçekleşen eylemler (perfekt tip ya da diğer benzer sıfat-eylem oluşumlar); üçüncüsü, gelecekte (sonra) gerçekleşen eylemler.[126] İki görünüşe yönelik tanımlamalarda gramatik olmaktan ziyade anlamsal açıdan tanımlamalar ağır basmaktadır. Rassudova, bitmiş görünüşteki anlamın bitmemiş görünüşten daha özel, daha dar anlamda olduğunu belirtmiştir.[127] Rassudova'ya göre, bitmemiş görünüşteki eylemler anlamdan yoksundur (süreç odaklıdır) ve sınırsız süreci ve sınırsız sayıdaki tekrarı belirtmektedir.[128] Eylemin sınırlı derecede sürece yayılması ya da sınırlı derecede tekrarı her iki görünüşün de kullanımına uygun olduğundan, iki görünüş arasında kullanım koşullarına göre sınırlamayı şöyle Rassudova şöyle tanımlamıştır: [129]

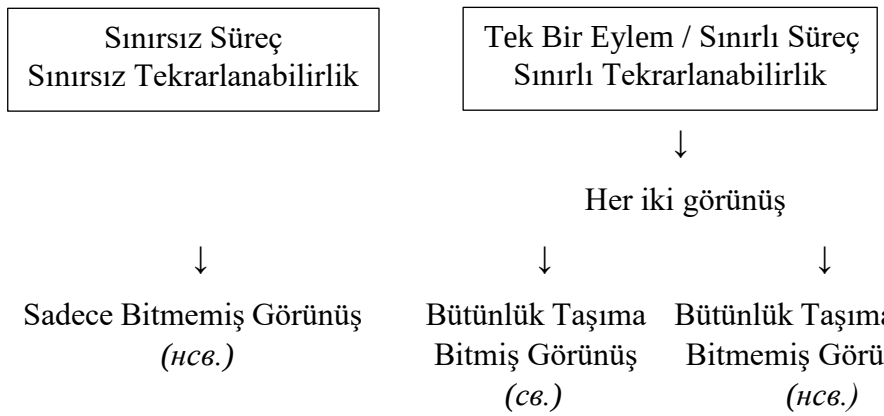

Şekil 3: Rassudova'ya göre görünüşler arasında kullanım sınırları

[125] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 14.

[126] Gös. yer.

[127] Olyga P. Rassudova, *Upotreblenie vidov glagola v russkom yazike*, İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta, Moskva, 1968, s. 5.

[128] Gös. yer.

[129] Olyga P. Rassudova, *age*., s. 7.

Bulgarcanın zamansal yapısı hakkında ortaya atılan fikirler temelde iki farklı modifikasyona dayanmaktadır. Birincisi, temel (основни времена) veya mutlak (bütün) (абсолютни времена) zamanlar (konuşma anına odaklı); ikincisi, bağıntılı (göreceli) (относителни времена) (konuşma anına yönlendirme) zamanlardır.[130] L. Andreyçin, Petır Paşov, V. Stankov yönlendirmeyi zamanın ikinci bir açıklaması niteliğinde değerlendirmiş, eylemi başka bir zamansal biçimde gösterme ya da durumun bağlam tarafından ima edilmesiyle gerçekleştiğini ileri sürmüş, öte yandan İ. K. Bunina, M. Deyanova, Y. Pençev konuşmacı tercihleriyle oluşan zamansal biçimlerin kullanılmasıyla bağıntılı (göreceli) zamanların yönlendirildiğini ileri sürmüştür.[131]

Zamanı yönlendirme hakkında Bulgar dilcileri arasında ihtilaflar söz konusu olsa da genellikle üç kategori kabul görmektedir: Bunlardan birincisi, gelecekteki bir noktadan gelecekteki önceki noktaya yönlendirme (бъдеще предварително време); ikincisi, geçmişteki bir noktadan sürece (bitmemiş geçmiş zaman (imperfekt) / минало несвършено време -имперфект), uzak geçmişteki noktaya (geçmişte önceki zaman (pluskvamperfekt) / минало предварително време - плусквамперфект) ve geçmişteki gelecek noktaya (geçmişte gelecek zaman / бъдеще време в миналото); son olarak da geçmişteki bir noktadan gelecekteki bir noktaya yönlendirme ve konuşma anı *öncesinde* sürecin tamamlanması (geçmişte önceki gelecek zaman / бъдеще предварително време в миналото).[132]

Bulgarcanın zamansal yapısı üzerine (ister *mutlak* zamanlar olsun ister *bağıntılı* zamanlar olsun) fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. L. Andreyçin, İ. K. Bunina, M. Deyanova Bulgarcada *basit* zamanları şimdiki

[130] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 14.

[131] Gös. yer.

[132] Gös. yer.

zaman (сегашно време), gelecek zaman (бъдеще време), bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист) olarak üçe ayırmakta, geriye kalan zamanları (belirsiz geçmiş zaman / минало неопределено време - перфект, bitmemiş geçmiş zaman / минало несвършено време -имперфект, geçmişte önceki zaman / минало предварително време -плусквамперфект, geçmişte gelecek zaman / бъдеще време в миналото, gelecekte önceki zaman / бъдеще предварително време, geçmişte önceki gelecek zaman / бъдеще предварително време в миналото) *bağıntılı* zaman olarak açıklasa da, bu görüş genel olarak kabul görmemiştir.[133]

Bulgarcanın zaman sistemindeki anlaşmazlıkların çoğu perfekt zaman ve alt tiplerinin (belirsiz geçmiş zamanın - perfectum / минало неопределено време –перфект; geçmişteki önceki zaman - plusquamperfectum / минало предварително време –плусквамперфект; gelecekte önceki zaman - perfectum futuri / бъдеще предварително време; geçmişte önceki gelecek zaman - perfectum futuri praeteriti / бъдеще предварително време в миналото) zaman çizgisindeki konumu ve perfekt zamanın (ve aynı zamanda alt tiplerinin) anlamı üzerine olup, özellikle de bitmiş geçmiş zamanla oluşturdukları karşıtlıktan kaynaklanmaktadır.[134] Bu karşıtlık aynı zamanda Bulgarcadaki eylem zamanın ayrımıyla da açıklanabilir. Yukarıda belirtilen perfekt zaman ve alt tipleri aynı zamanda sonuç bildiren eylem zamanlarıdır. Süreç ya da eylemin gerçekleşme anına denk gelmezler; yani diğer bir deyişle, perfekt zaman ve alt tipleri süreç değil sonuç odaklıdır (резултативните глаголни времена).

Paşov'a göre de Bulgarcanın zaman sisteminde eylemin gerçekleştiği zamana karşılık gelen ana odaklanan zamanlar aktif zamanlardır (акционни времена); bunun zıttı olarak eylemin gerçekleştiği ana

[133] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 15.

[134] Gös. yer.

odaklanmaktan ziyade, sonuca odaklanana zamanlar sonuç bildiren zamanlardır (резултативни времена).[135]

Tablo 62: Bulgarcada zamansal ayrım

aktif zamanlar (акционни времена)	**sonuç bildiren zamanlar (резултативни времена)**
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Belirsiz Geçmiş Zaman (минало неопределено време)
Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)	Geçmişte Önceki Zaman (минало предварително време)
Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време)	Gelecekte Önceki Zaman (бъдеще предварително време)
Gelecek Zaman (бъдеще време)	Geçmişte Önceki Gelecek Zaman (бъдеще предварително време в миналото)
Geçmişte Gelecek Zaman (бъдеще време в миналото)	

Yukarıdaki tablodan (Tablo 62) hareketle Paşov, basit şekilde Bulgarcadaki aktif zamanlarla sonuç bildiren zamanlar arasındaki temel ayrımın bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem (минало свършено деятелно причастие) biçiminden kaynaklandığını belirtmiştir.[136] Bulgarcada aktif zamanları oluşturan beş zamanda eylem **–л** biçimini almaz; çünkü bu zamanlarda eylemler gerçekleştiği ana karşılık gelmektedir.[137]

[135] Petır Paşov, *age*., s. 165.

[136] Petır Paşov, *age*., s. 166.

[137] Gös. yer.

Bulgarca eylemler oldukça zengin zaman sistemine sahip olmakla birlikte, diğer Slav dilleriyle karşılaştırdığımızda zaman sistemi en gelişmiş olanıdır.[138] Bulgarcada dokuz zaman sistemi şöyle oluşmaktadır:[139]

1. Şimdiki zaman (сегашно време, praesens): правя *(нсв.)* 'yapıyorum'; направя *(св.)* 'yapıyorum'

2. Belirsiz geçmiş zamanın (минало неопределено време – перфект, perfectum): правил съм 'yapmışım'; направил съм 'yapmışım'

3. Bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време –аорист, aorist): правих 'yaptım'; направих 'yaptım'

4. Bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време – имперфект, imperfectum): правех 'yapıyordum, yapardım'; направех 'yapıyordum, yapardım'

5. Geçmişte önceki zaman (минало предварително време – плусквамперфект, perfectum praeteriti, plusquamperfectum): бях правил 'yapmıştım'; бях направил 'yapmıştım'

6. Gelecek zaman (бъдеще време, futurum): ще правя 'yapacağım'; ще направя 'yapacağım'

---

[138] Petır Paşov, *age*., s. 162.

[139] Lyubomir Andreyçin (a), "Obshta harakteristika na bılgarskata glagolna sistema", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 24.

7. Gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време, perfectum futuri): ще съм (бъда) правил ‘yapmış olacağım’; ще съм (бъда) направил ‘yapmış olacağım’

8. Geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото, futurum praeteriti): щях да правя ‘yapacaktım’; щях да направя ‘yapacaktım’

9. Geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото, perfectum futuri praeteriti): щях да съм (бъда) правил ‘yapmış olacaktım’; щях да съм бъда направил ‘yapmış olacaktım’

Yukarıda belirttiğimiz zamanlar yönelim yapısına göre iki türlüdür: Basit yönelimli (tek yönelimli) zamanlar (писах ‘yazdım’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време –аорист) -eylem bir noktada gerçekleşti) ve karmaşık yönelimli (iki hatta üç yönelimli) zamanlar (ще съм заминал ‘yola çıkmış olacağım’ (gelecekte önceki zaman / бъдеще предварително време –eylem gelecekteki bir noktadan önceki noktada gerçekleşir (iki yönelimli); щях да съм заминал ‘yola çıkmış olacaktım’ (geçmişte önceki gelecek zaman / бъдеще предварително време в миналото – eylem geçmişteki bir noktada başlar, geçmişte gelecekteki herhangi noktaya gönderme yapar, konuşma anından önceki bir noktada tamamlanır (üç yönelimli)).[140]

Bulgarcadaki zamanlar yapıları gereği iki türlüdür: Basit yapıdaki zamanlar şimdiki zaman (сегашно време), bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време –аорист) ve bitmemiş geçmiş zamandır (минало несвършено време –имперфект). Bu zamanların dışında geriye kalan zamanlar ise birleşik yapıdadır. Asıl eylemin yardımcı eylemler (съм, бях, ща) ya da ‘да’ bağlacıyla (съюз) birlikte kullanılmasıyla birleşik yapıdaki

[140] Petır Paşov, *age*., s. 164.

eylemler oluşmaktadır. Örneğin, четà ‘okuyorum’ basit yapıdadır; ще четà ‘okuyacağım’ birleşik yapıdadır, çünkü asıl eylemle basit yapıda gramer yapısını oluşturan bölümcükle / takıyla (ще / частица) birlikte kullanılmıştır.

2.1. ŞİMDİKİ ZAMAN (Сегашно време)

Basit tanımıyla eylem konuşma anıyla örtüştüğünde şimdiki zaman kullanılmaktadır. Bulgarcada oldukça çelişkili işlevlere sahip şimdiki zaman bağlamına göre, sadece konuşma anına ait eylemleri değil aynı zamanda konuşma anına ait geçmiş ve gelecek eylemleri de ifade edebilmektedir.[141]

Örnek 31: Баща ми поправя счупения кран.

Babam bozuk musluğu tamir ediyor.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 31) eylemin konuşma anıyla örtüştüğü görülmektedir. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Попрàвям *(нсв.)* - попрàвя *(св.)* ‘tamir et-, onar-’. Şimdiki zamanda eylemin bitmemiş görünüş biçimi kullanılır ve eylem üçüncü teklik şahsa göre biçimlenmiştir (Баща ми ‘babam’ → той / о). Eylemin fonetik temelleri şöyle incelenmektedir: Попрàв**ям** → я(м) → ünlü + ünsüz (3. Çekim).

Eylemin konuşma anıyla örtüşmesi her durumda gerekli olmadığı gibi geçmişte gerçekleşen eylemler konuşmacının tercihiyle şimdiki zamanla verilebilmektedir. Aşağıdaki örneği (Örnek 32) inceleyelim.

[141] Valentin Stankov, *Bılgarskite glagolni vremena*, Nauka i İzkustvo, Sofya, 1969, s. 9.

Örnek 32: Вчера гледам телевизия и изведнъж започна да ме боли главата.

Dün televizyon seyrediyorum, birden başım ağrımaya başladı.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 32) eylemin konuşma anıyla örtüşmediği ve ifadenin devamından ve zaman zarfından (вчера 'dün, önceki gün') geçmişte gerçekleştiği ortadadır. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Глѐдам *(нсв.)* 'bak-, gör-, seyret-'. Şimdiki zamanda eylem bitmemiş görünüştedir ve eylem birinci teklik şahsa göre biçimlenmiştir (аз / ben). Eylemin fonetik temelleri şöyle incelenmektedir: Глѐд**ам** → а(м) → ünlü + ünsüz (3. Çekim). Örnekte muhatap eylemlerin (гледам 'seyrediyorum' ve започна 'başladı') anlamsal olarak geçmişte gerçekleştiğini anlasa da, konuşmacının görünüş tercihinden ziyade, zamansal tercihi söz konusudur (konuşmacını tercihi şimdiki zamandır). Bu durum şimdiki zamanın anlatım çeşitliliğine bağlı olarak geçmiş zamanda da kullanılabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Gelecekte gerçekleşecek eylemler de konuşmacının tercihiyle şimdiki zamanla verilebilir. Aşağıdaki örnekleri (Örnek 33 ve Örnek 34) inceleyelim.

Örnek 33:[142] Ще тръгна едва когато се съмне.

Ancak şafak vakti (şafak söktüğünde) yola çıkacağım.

[142] Elena Yu. Ivanova, "Gramariçeski kategorii v strukturata na Bılgarskoto podçineno izreçenie: Kontekstovo obusloveni znaçeniya i reliktovi sıstoyaniya", Spisanie *Bılgarski ezik, Prilojenie* / *Bulgarian Language, Supplement*, 66, 2019, s. 37.

Örnek 34:[143] Когато ти кажа, ще предизвестиш старицата.

Sana söylediğimde, yaşlı kadını haberdar edeceksin.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 33 ve Örnek 34) eylemlerin konuşma anıyla örtüşmediği biçim olarak şimdiki zamanda olup geleceğe gönderme yaptığı görülmektedir. Her iki örneğin yan cümleleri aslında şöyledir: **1)** Когато се съмне → ще се съмне 'şafak sökecek' **2)** Когато ти кажа → ще ти кажа 'sana söyleyeceğim'. Örneklerde görüldüğü üzere zaman ve koşula bağlı yan cümlelerde belli bir akışa göre sıralı gerçekleşen eylemlerde ilk gerçekleşme noktasındaki gelecek zamanın biçiminin ve anlamının nötrleşmesi (eylemlerin biçim olarak şimdiki zaman biçiminde olması 'съмне се', 'кажа') söz konusudur.[144]

Örnek 35: От детството ми обичам да ям шоколадова торта.

Çocukluğumdan beri çikolatalı pasta yemeye bayılıyorum.

Yukarıdaki örnekte (Örнek 35) eylemin konuşma anıyla örtüşmediği görülmektedir. Eylem belli bir noktadan itibaren (от детството ми 'çocukluğumdan beri') tekrarlanmış ve alışkanlığa dönüşmüştür. Böylece eylem geniş zamana yayılmaktadır. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Обѝчам *(нсв.)* 'sev-, hoşlan-'. Şimdiki zamanda eylemin bitmemiş görünüş biçimi kullanılır ve eylem birinci teklik şahsa göre biçimlenmiştir (аз / ben). Eylemin fonetik temelleri şöyle incelenmektedir: Обѝч**ам** → а(м) → ünlü + ünsüz (3. Çekim).

[143] Gös. yer.

[144] Gös. yer.

Örnek 36: Всяка година около 1500 земетресения се случват в Япония, но много малко хора умират.

Japonya'da her yıl yaklaşık 1500 deprem meydana geliyor, fakat çok az insan yaşamını yitiriyor.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 36) eylemin konuşma anıyla örtüşmediği görülmektedir. Eylemler (слу̀чвам се 'ol-, meydana gel-' ve умѝрам 'öl-, can ver-') belli bir zaman aralığında (всяка година 'her yıl') tekrarlanmakta ve böylece eylemler geniş zamana yayılmaktadır. Her iki eylem de şimdiki zamanda ve bitmemiş görünüş biçiminde olup üçüncü çokluk şahsa göre biçimlenmiştir (земетресения 'depremler (те / onlar) (adetli çokluk biçimi (бройна форма) – 1500 deprem)' / много малко хора 'çok az insan' (те / onlar)). Eylemlerin fonetik temelleri şöyle incelenmektedir: Слу̀чв**ам** се → а(м) → ünlü + ünsüz (3. Çekim) ve умѝр**ам** → а(м) → ünlü + ünsüз (3. Çekim).

Bu bölümün sonunda şöyle bir soru yöneltelim: Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesinde şimdiki zamanın rolü *sadece* eylemin başlangıç noktasında şimdiki zamanda birinci teklik şahsa göre olmasından mı kaynaklanmaktadır?

Bu durum tek bir biçimlenmeye bağlı değildir. Başka belirleyiciler de mevcuttur. Bulgarcada eylemler *sadece* konuşma anına göre değil, aynı zamanda başka bir zamana göre de çift yönlü yönelime sahiptirler. Örneğin, bitmemiş geçmiş zaman biçimleri konuşma anına göre geçmişte gerçekleşmiş, lakin öte yandan geçmişte aynı anda gerçekleşen başka bir eylemle çakışmaktadır (Örneğin, вчера, когато излязох, той чакаше някой пред дома си 'Dün dışarı çıktığımda, o evinin önünde birini bekliyordu'). Geçmişte önceki zaman konuşma anına göre *sadece* geçmişte gerçekleşen eylemi değil, aynı zamanda geçmişteki başka bir eyleme göre önce

gerçekleşen eylemi belirtmektedir (uzak geçmiş) (Örneğin, дъщеря ми беше почистила цялата къща, когато се върнах от пазара ‘Pazardan döndüğümde, kızım bütün evi temizlemişti’). Gelecekte önceki zaman gelecekteki bir eylemden önce yine gelecekte gerçekleşen başka bir eylemi belirtmektedir (Örneğin, ще сме пристигнали на спирката, докато пристигне автобусът ‘Otobüs gelene kadar, durağa varmış olacağız’). Geçmişte gelecek zaman geçmişteki bir eylemden sonra yine geçmişte gerçekleşen başka bir eylemi belirtmektedir (Örneğin, ако ми беше казал предварително, веднага щях да дойда при теб ‘Bana önceden söylemiş olsaydın, hemen yanına gelecektim’).

Görüldüğü üzere, Bulgarcada eylemler çift yönelimlidir (hatta bir zamanda üçlü yönelimden bahsedilebilir; örneğin, geçmişte önceki gelecek zaman), lakin eylemin gerçekleşmesi tek bir nokta üzerindedir ve gerçekleşme noktasının tespiti zaman çizelgesinde şimdiki zamandan hareketle gerçekleşmektedir.[145] Bu durumu Bulgarcada zamanların birbirlerine göre yönelimleri olsa da şimdiki zamanın *referans noktası* işlevini göstermektedir.[146]

Bulgarcada eylemin şimdiki zamanda çekime göre ayrılması Eski Bulgarca dönemine dayanmaktadır ve Bulgarcanın tarihsel gelişimi içinde korunmuştur.[147] Çağdaş Bulgarcanın modern sisteminde şimdiki zaman kökündeki tematik ünlü türüne göre üç çekim türünden oluşması Eski Bulgarcaya dayanmaktadır.[148] Bu belirleyiciler doğrultusunda eylemin biçimlenmesinde *kaynak* şimdiki zamandır.

---

[145] Petır Paşov (a), *agm.*, s. 187.

[146] Gös. yer. Ayrıca bkz. Stoyan Stoyanov, *age*., s. 347.

[147] Kiril Mirçev, *age*., s. 208.

[148] Ivan Haralampiev, *agm.*, s. 394.

Çalışmamızın birinci bölümünde şimdiki zamana bağlı olarak eylemlerin biçimlenmesi ayrıntılı (tablolu) verildiğinden, bu bölümde *sadece* şimdiki zamanın anlamsal çeşitliliği üzerinde durulmuştur.

2.2. GEÇMİŞ ZAMAN (Минало време)

Bulgarcada geçmiş zamanlar daima –х ve –л morfemleriyle biçimlenmektedir. Örneğin, четà *(нсв.)* (1. Çekim) 'oku-' → четà 'oku**yor**um' (şimdiki zaman / сегашно време) → чет**ох** 'oku**du**m' (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време) → чет**ях** 'oku**yordu**m' (bitmemiş geçmiş zaman / минало несвършено време) → чел съм 'oku**muş**um' (belirsiz geçmiş zaman / минало неопределено време) → бях чел 'oku**muştu**m' (geçmişte önceki zaman / минало предварително време).

Bulgarcada –х morfemi "aorist (-di'li geçmiş zaman) ve imperfekt (-yordu)" zamanları oluşturmaktayken, –л morfemi "perfekt zamanları" oluşturmaktadır (-mış). Bulgarcadaki "perfekt zamanların" oluşumu bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi biçimlenmesine paraleldir ve geçmiş zamanın alt kolu olan belirsiz geçmiş zaman hem geçmiş zamanın diğer bir alt kolu olan geçmişte önceki zamanın oluşumunda hem de gelecek zamanın alt kolları olan gelecekte önceki zaman ve geçmişte önceki gelecek zamanın biçimlenmesini sağlamaktadır.

Tablo 63: Bulgarcada perfekt zamanlar

Perfekt	**Geçmiş Zaman**	belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време) (перфект, perfectum)
		geçmişte önceki zaman (минало предварително време)

		(плусквамперфект, perfectum praeteriti, plusquamperfectum)
	Gelecek Zaman	gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време) (perfectum futuri)
		geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото) (perfectum futuri praeteriti)

Bulgarcada –л morfeminin eylemi biçimlendirmesi –х morfemine bağlıdır. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

Örneğin, мечтая *(нсв.)* (1. Çekim) ‘hayal et-’ → мечт**ая** ‘hayal edi**yor**um’ (şimdiki zaman / сегашно време) → мечта**х** ‘hayal et**ti**m’ (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време) → мечта**л** ‘hayal et**miş**’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) (х → л) → мечта**л** съм ‘hayal et**miş**im’ (belirsiz geçmiş zaman / минало неопределено време) → бях мечта**л** ‘hayal et**mişti**m’ (geçmişte önceki zaman / минало предварително време); губя *(нсв.)* (2. Çekim) ‘kaybet-’ → губ**я** ‘kaybedi**yor**um’ (şimdiki zaman / сегашно време) → губи**х** ‘kaybet**ti**m’ (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време) → губи**л** ‘kaybet**miş**’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) (х → л) → губи**л** съм ‘kaybet**miş**im’ (belirsiz geçmiş zaman / минало неопределено време) → бях губи**л** ‘kaybet**mişti**m’ (geçmişte önceki zaman / минало предварително време); харесам *(св.)* (3. Çekim) ‘beğen-’ → харес**ам** ‘beğeniyorum’ (şimdiki zaman / сегашно време) → хареса**х** ‘beğen**di**m’ (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време) → хареса**л** ‘beğen**miş**’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) (х → л) → хареса**л** съм ‘beğen**miş**im’ (belirsiz geçmiş zaman / минало неопределено време) → бях

харесал ‘beğen**miştim**’ (geçmişte önceki zaman / минало предварително време).

Bulgarcada –х morfeminin oluşturduğu “aorist ve imperfekt” zamanlar basit yapıda olup –л morfemiyle oluşan “perfekt zamanlar” ise birleşik yapıdadır. Örneğin, писа**х** ‘yaz**dı**m’ → пиш**ех** ‘yazı**yordu**m’ → писа**л** съм ‘yaz**mış**ım’ (съм yardımcı eylem / спомагателен глагол)

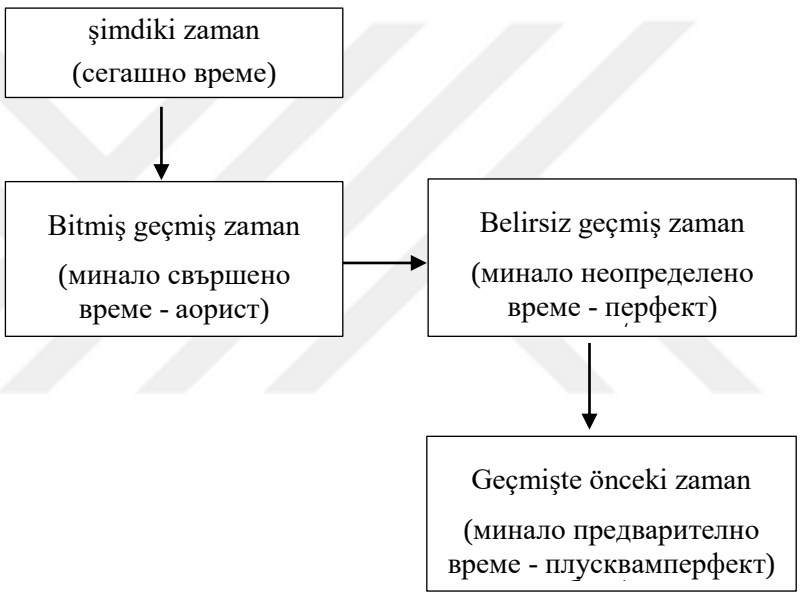

Şekil 4: Bulgarcadaki geçmiş zamanların birbirleriyle ve şimdiki zamanla olan ilişkisi

2.2.1. BİTMİŞ GEÇMİŞ ZAMAN - AORİST (Минало свършено време-аорист)

Eski Bulgarca dilbilgisinde Yunancaki “aorist” terimiyle adlandırılmış olan Bulgarcada bitmiş geçmiş zaman, meydana gelen bazı değişikliklerle birlikte (özellikle son eklerde meydana gelen değişiklikler)

Eski Bulgarcadan gelen basit biçimlere sahiptir.[149] Eski Bulgarcada üç tür aorist biçim mevcuttur: Çok erken zamanda kaybolan ve Çağdaş Bulgarcada bulunmayan basit (asigmatik)[150] aorist, Çağdaş Bulgarcada varlığını koruyan birinci birleşik (sigmatik) aorist ve ikinci birleşik (sigmatik) aoristtir (Birinci Çekim ve İkinci Çekim eylemler bu biçimdedir).[151]

Proto-Hint Avrupa ve Proto-Slav dillerinde herhangi bir görünüş ayrımı mevcut değilken, aorist biçim anlam açısından değişikliğe uğramış, 'perfekt' ve 'pluskvamperfekt'in gelişmesiyle birlikte aorist zaman tamamlanmış eylemleri (bitmiş / sonlanmış) belirtmek için kullanılmıştır.

Proto-Slavcadan beslenen Çağdaş Bulgarcada da bitmiş geçmiş zamanın tanımlanması için belirli şartların oluşması gerekmektedir. Öncelikle, zaman açısından eylemin geçmişte bir noktada bitmiş olması, görünüş açısından eylemin bütünlük taşıması (eylemin başlangıcı / bitişi, sonlanması) ve konuşmacının eyleme karşı tutumu (modal şartlar) oluşmalıdır.[152]

Örnek 37: Иван написа писмото преди половин час.[153]

Ivan mektubu yarım saat önce yazdı (yazıp bitirdi).

---

[149] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 359.

[150] Asigmatik (асигматичен) ve sigmatik (сигматичен) terimleri, Proto-Hint Avrupa dilinin mirası olarak Proto Slavcaya geçmiş ve Eski Bulgarcada var olan eylemin geçmiş zaman biçimlerini anlatmaktadır.

[151] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 359, 360.

[152] Miroslav Yanakiev, "Bılgarskite glagolni formi, s koito se sıobştava za minali sıbitia, i naçinite za prevejdane na ruskoto 'proshedshee vremya'", *Bılgarski ezik i literatura 2*, 1962, s. 3.

[153] Gös. yer.

Yukarıdaki örneği (Örnek 37) incelediğimizde, eylem konuşma anından önce gerçekleşmiştir. İfadede bunu belirleyen iki nokta vardır: Birincisi eylem, ikincisi zaman zarfıdır (преди - наречия за време). Eylemi incelediğimizde ise, eylem 3. teklik şahsa göre (той / o / Ivan) bitmiş geçmiş zamanda çekimlenmiştir. Görünüş açısından da eylem bitmiş *(св.)* görünüştedir.

написа → написах → напиша → пиша

4 3 2 1

4. Eylem bitmiş görünüşte *(св.)*, bitmiş geçmiş zamanda, 3. teklik şahsa göre (той / o / Ivan)

3. Eylem bitmiş görünüşte*(св.)*, bitmiş geçmiş zamanda, 1. teklik şahsa göre (аз / ben)

2. Eylem ön ek almış (-на), görünüş (пиша *(нсв.)* → напиша *(св.)*) ve anlam değişmiştir (пиша ‘yaz-’ → напиша ‘yaz-, yazıp bitir-’).

1. Eylemin başlangıç noktası. Şimdiki zamanda (son sesler: ünsüz + ünlü), bitmemiş görünüşte *(нсв.)*, birinci teklik şahsa göre (аз / ben)

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü üzere eylem biçimlenme ve görünüş açısından bitmiş geçmiş zamana uygundur. Eylemin bitmiş görünüşü anlamı öne çıkarmakta, eylemin bütün olarak gerçekleştiğini ve sonlandığını belirtmektedir. Konuşmacı da dışarıdan eyleme tam anlamıyla şahit olmuş, kesinlik taşıyan bir ifadedir.

Burada kısaca bir konuya da değinmemiz gerekmektedir. Konuşmacı eylemin bizzat gerçekleştireni de olabilir (Örneğin, написах

писмото преди половин час ‘yarım saat önce mektubu yazdım). Buradaki asıl mesele, konuşmacının eylemi bizzat gerçekleştirmesi ya da şahit olmasından ziyade, eylemin kesin olarak meydana gelmesidir.

Bulgarcada geçmişte meydana gelen eylemler bitmiş geçmiş zamanda ve eylem kendi doğal sınırlarına ulaşmış olduğundan bitmiş görünüşteki biçimiyle oluşmaktadır.[154] İfadede bitmiş geçmiş zamanın verilmesi için zamana göre biçimlenme dışında görünüş tercihi de önem taşımaktadır. Eylem zaman açısından geçmişte bir noktada gerçekleşmiş olsa da anlam açısından bitmemiş görünüşteki eylem bütünlük taşımayacaktır. Bulgarca dil bilgisi açısından bakıldığında, bitmemiş görünüşteki eylem bitmiş geçmiş zamanda biçimlenebilir ve bitmemiş görünüşteki eylem, eylemin geçmişte tekrarlandığını ve devamlılığını ifade edebilir.[155]

Örnek 38: Вчера те търсих няколко пъти.[156]

Dün birkaç kez seni aradım.[157]

търс**я** *(нсв.)* ➔ търс**их** ‘aradım’
↓
ara- (arıyorum)
ünsüz + я →-и tematik ünlü
ikinci çekim

Yukarıdaki örnekte (Örnek 38) görüldüğü üzere, eylemin şimdiki zamandaki (merkezdeki) görünüşü bitmemiş görünüştür. İfadedeki bitmemiş

[154] Dobrinka Paskaleva, “On Verb Aspect and Teaching Bulgarian as a Foreign Language”, *Knowledge -International Journal*, Vol. 41, No.2, Skopje, 2020, pp. 412.

[155] Gös. yer.

[156] Gös. yer.

[157] Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımdan yapılmıştır.

görünüşteki eylem bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmiştir. Anlam açısından bakıldığında ise, tekrarlanmış eylem sürece yayılma göstermemektedir (→ · →). Eylem geçmişte aralıklı gerçekleşmiş, sonlanmış, yeniden tekrarlanmış ve sonuç olarak bir nokta üzerinde toplanmamıştır.

Örnek 39: *Цяла нощ* мислих за тебе.[158]

Bütün gece seni düşündüm.

мисл**я** *(нсв.)* ➔ мисл**их** ‘düşündüm’

↓

düşün- (düşünüyorum)

ünsüz + я →►-и tematik ünlü

ikinci çekim

Yukarıdaki örnekte (Örnek 39) görüldüğü üzere, eylemin şimdiki zamandaki (merkezdeki) görünüşü bitmemiş görünüştür. İfadedeki bitmemiş görünüşteki eylem bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmiştir. Anlam açısından bakıldığında ise, önceki örnekten (Örnek 38) farklı olarak eylem sürece yayılma göstermektedir (bütün gece) (→). Eylem görünüş açısından devamlılık belirttiğinden, eylem bütünlük taşımaz ve sonuç olarak bir nokta üzerinde toplanmamıştır.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 38 ve Örnek 39) görüldüğü üzere, bitmemiş görünüşteki eylemler bitmiş geçmiş zamanda kullanıldığında, eylemi geçmişte belirli bir zaman içinde daha net bir şekilde sınırlamak için, genellikle eylemin sonlanmasının / tamamlanmasının ne kadar sürdüğünü

[158] Gös. yer.

gösteren ikinci açıklamalarla birlikte (няколко пъти ‘birkaç kez’, цяла нощ ‘bütün gece’) kullanılmaktadır.[159]

Bulgarcada bitmiş geçmiş zamanda bitmemiş görünüşteki eylemin biçimlenmesi zaman ve görünüşün örtüşmediğini göstermektedir. Yanakiev’in çalışmasında belirttiği gibi, geçmişteki eylemin biçimlenmesi zaman açısından olduğu kadar, görünüş açısından da karşılanmalıdır ve bu yüzden taşıdıkları anlamdan dolayı bitmiş görünüşteki eylemler, geçmiş eylemleri ifade etmeye daha uygundur ve konuşmacı için tanımlanan geçmiş bir an veya zaman parçası içinde eylem tamamlanmıştır.[160] Aksini düşündüğümüzde, bitmemiş görünüşteki eylem, eylem bütünlüğünü nasıl verebilir ya da bir başka deyişle, eylemin geçmişte gerçekleşip sonlandığını (bir nokta üzerinde tamamlanma) nasıl ortaya koyabilir? Soruyu Yanakiev’in örneği üzerinden cevaplamaya çalışalım:

Örnek 40: Иван написа писмото преди половин час.

Ivan mektubu yarım saat önce yazdı (yazıp bitirdi).

Yukarıdaki örnekte (Örnek 40) bitmiş görünüşteki eylemden (напиша) ön eki (на+пиша) çıkardığımızda bitmemiş görünüşteki eyleme ulaşırız (пиша). Bitmemiş görünüşteki eylemin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi zaman açısından mümkündür (писах) ve böylece zaman şartı sağlanmış olur (eylem geçmişte gerçekleşmiştir).

[159] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 368.

[160] Gös. yer.

Örnek 41: Иван писа писмото преди половин час

Ivan mektubu yarım saat önce yazdı

Yukarıdaki örnekte (Örnek 41) zaman açısından geçmiş zaman tespit edilse de eylemin leksik anlamında nüans farkları mevcuttur. Пиша *(нсв.)* 'yaz-'; напиша *(св.)* 'tamamını yaz-, sonuna kadar yaz-, yazma işini tamamlamış ol-' anlamındadır. Eyleme eklenen на- ön eki sonuç bildirmekle birlikte eylemin son noktaya kadar gerçekleştiği anlamını vermektedir. Bulgarcada ön ekler eylemin aspektif değerini oluşturmaktadır.

Her ne kadar bitmemiş görünüşteki eylemlerin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi zaman açısından mümkün olsa da, bitmiş geçmiş zamanda bitmiş görünüşteki eylemler bitmemiş görünüşteki eylemlere göre önemli ölçüde sık kullanılmaktadır.[161] Zamana göre ortaya çıkan görünüş uyuşmazlıkları (bitmiş geçmiş zamanda bitmemiş görünüş) konuşma dilinde önemli olmamakla birlikte, eylem temelde anlam açısından farklılıklar taşıdığından Bulgarca dil bilgisi açısından uygun değildir.

Bitmiş geçmiş zaman diğer zamanlarla mukayese edildiğinde, üslubu ve kullanımı bakımından çok fazla gelişmemiş olsa da güçlü bir anlatım gücü vardır.[162] Örneğin, bitmiş geçmiş zaman gelecek zaman anlamında kullanıldığında eylemin gerçekleştirilmesi güçlü bir şekilde vurgulanan kesinliği belirtmektedir.[163] Nadir durumlarda konuşmacının duygusal durumuna bağlı olarak, konuşma anından hemen sonra

[161] Gös. yer.

[162] Valentin Stankov, *Stilistiçni osobenosti na Bılgarskiya glagol*, Dırjavno İzdatelstvo 'Narodna Prosveta', Sofya, 1981, s. 51.

[163] Gös. yer.

gerçekleşecek bir eylem, yani gelecekteki bir eylem bitmiş geçmiş zaman biçiminde ifade edilebilir.[164]

Örnek 42:[165] На помощ, братя, загинах.

Yardım edin kardeşlerim, öldüm.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 42) konuşmacının duygusallığına bağlı olarak, gelecekte bir noktada gerçekleşek eylem bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmiştir. İfadedeki asıl anlam şöyledir: *Şayet bana yardım etmezseniz, öleceğim* (ще загина). Загивам (3. Çekim) *(нсв.)* загина (1. Çekim) *(св.)* 'can ver-, öl-, telef ol-'. Burada bir noktaya değinmemiz gerekmektedir. Eylem ister bitmiş geçmiş zamanda olsun ister gelecek zamanda olsun, bitmiş görünüştedir. Anlam açısından bakıldığında eylem her iki zamanda da (bitmiş geçmiş zaman – gelecek zaman) belli bir noktada gerçekleşip tamamlanmaktadır.

Anlam açısından bitmiş geçmiş zamanı inceledikten sonra, şimdi çalışmamızda bu zamanda eylemin biçimlenmesini inceleyelim. Bulgarcada bitmiş geçmiş zamanda eylemin biçimlenmesi iki aşama üzerinden gerçekleşmektedir:

Şimdiki Zaman → -x geçmiş zaman eki

1. Aşama	2. Aşama
ünlü + ünlü ünsüz + ünlü ünlü + ünsüz	**-x**

[164] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 368.

[165] Gös. yer.

1. Aşamada eylem şimdiki zamanda birinci teklik şahsa göre fonetik olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama eylemin son seslerine göre gerçekleşmektedir (ünlü + ünlü (жал**ея** ‘üzül-, kederlen-’); ünsüz + ünlü (забеле**жа** ‘gör-, fark et-); ünlü + ünsüz (кар**ам** ‘sür-, götür-, sevk et-, zorla-’). 1. Aşamada eylemin görünüşü bellidir (bitmemiş görünüş ya da bitmiş görünüş). 1. Aşamada eylemin mastar hâlinin bulunmayışı sebebiyle birinci teklik şahsa göre olması eylemi tematik ünlünün eklenmesine hazır hâle getirmektedir (Bkz. s. 61). 2. Aşamada bitmiş geçmiş zamanda eylemin biçimlenmesi (-х geçmiş zaman ekini alması) eylemin şimdiki zamandaki (1. Aşama) son sesleri üzerinden gerçekleşmektedir. 2. Aşamada eylemin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi yedi varyantı karşımızda çıkarmaktadır (-ах, -ях, -ох, -их, -ех, -ух, -юх).

Zoya Barbolova “*Sıvremenen Bılgarski Ezik - Morfologiya*” adlı çalışmasında bitmiş geçmiş zamanda eylemlerin biçimlenmesini altı tarzda incelemiştir:[166]

1. Birinci çekim eylemlerde /е/ ünlüsünün düşmesi, geçmiş zaman ekinin /-х/ doğrudan köke eklenmesi: Örneğin, мия ‘yıka-’ (şimdiki zaman, 1. Çekim, *(нсв.)*) → ми**е**ш ‘yıkıyorsun’, ми**е** **‘**yıkıyor’ (şimdiki zaman) → ми**х** ‘yıkadım’ (bitmiş geçmiş zaman).

2. -е**я** ile biten eylemlerde /е/ ünlüsünün düşmesi, yerine tematik /я/ ünlüsünün getirilmesi: Örneğin, се**я** ‘ek-, *mec.* saç-, dağıt-’ (şimdiki zaman, 1. Çekim, *(нсв.)*) → се**е**ш ‘ekiyorsun, *mec.* saçıyorsun, dağıtıyorsun’, се**е** ‘ekiyor, *mec.* saçıyor, dağıtıyor’ (şimdiki zaman) → с**я**х ‘ektim, *mec.* saçtım, dağıttım’ (bitmiş geçmiş zaman).

[166] Zoya Barbolova, *Sıvremenen Bılgarski Ezik-Morfologiya*, İzdatelstvo Svetlik, Zemizdat, Sofya, 1997, s. 95-96.

3. /р/ ünsüzü önündeki /е/ ünlüsünün düşmesi ve tematik ünlü sesin /а/ ünlüsüne dönüşmesi: Örneğin, разбера ‘anla-’ (şimdiki zaman, 1. Çekim, *(св.)*) → разбер**е**ш ‘anlıyorsun’, разбер**е** ‘anlıyor’ (şimdiki zaman) → разбр**ах** ‘anladım’, разбр**а** ‘anladın’**,** рабр**а** ‘anladı’ (bitmiş geçmiş zaman).

4. Birinci çekim eylemlerde tematik /е/ ünlüsünün /о/ ünlüsüне ya da /а/ ünlüsüne dönüşmesi: Örneğin, четà ‘oku-’ (şimdiki zaman, 1. Çekim, *(нсв.)*) → чет**е**ш ‘okuyorsun’, чет**е** ‘okuyor’ (şimdiki zaman) → чет**ох** ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman); пиша ‘yaz-’ (şimdiki zaman, 1. Çekim, *(нсв.)*) → пиш**е**ш ‘yazıyorsun’, пиш**е** ‘yazıyor’ (şimdiki zaman) → пис**ах** ‘yazdım’ (bitmiş geçmiş zaman).

5. İkinci çekimde tematik /и/ ünlüsünün korunması: Örneğin, работя ‘çalış-’ (şimdiki zaman, 2. Çekim, *(нсв.)*) → работ**и**ш ‘çalışıyorsun’, работ**и** ‘çalışıyor’ (şimdiki zaman) → работ**их** ‘çalıştım’ (bitmiş geçmiş zaman); tematik /и/ ünlüsünün /я/ ünlüsüne dönüşmesi: Örneğin, търпя ‘sabret-’ (şimdiki zaman, 2. Çekim, *(нсв.)*) → търп**и**ш ‘sabrediyorsun’, търп**и** ‘sabrediyor’ (şimdiki zaman) → търп**ях** ‘sabrettim’ (bitmiş geçmiş zaman); /ж/, /ч/, /ш/ ünsüzlerinden sonra /а/ ünlüsünün gelmesi: Örneğin, мълча ‘sus-’ (şimdiki zaman, 2. Çekim, *(нсв.)*) → мълч**и**ш ‘susuyorsun’, мълч**и** ‘susuyor’ (şimdiki zaman) → мълч**ах** ‘sustum’ (bitmiş geçmiş zaman).

6. Üçüncü çekimde tematik /а/ ünlüsünün ve /я/ ünlüsünün korunması: Örneğin, полива**м** ‘dök-, akıt-’ (şimdiki zaman, 3. Çekim, *(нсв.)*) → полива**ш** ‘döküyorsun, akıtıyorsun’, полив**а** ‘döküyor, akıtıyor’ (şimdiki zaman) → полив**ах** ‘döktüm, akıttım’ (bitmiş geçmiş zaman); стрел**я**м ‘ok at-, ateşle-’ (şimdiki zaman, 3. Çekim, *(нсв.)*) → стрел**я**ш ‘ok atıyorsun, ateşliyorsun’, стрел**я** ‘ok atıyor, ateşliyor’ (şimdiki zaman) → стрел**ях** ‘ok attım, ateşledim’ (bitmiş geçmiş zaman).

Borimir Krıstev "*Gramatika za vsiçki*" adlı çalışmasında Bulgar dil bilgisinde bitmiş geçmiş zaman biçimlerini eylemin şimdiki zamandaki birinci teklik şahıstaki (аз/ben) son seslerine göre üç çekimi kategorilere ayırmıştır:[167]

1. Birinci Çekim Eylemlerde

1.1. Sonu **-ox** ile biten eylemler: Четà *(нсв.)* 'oku-' → чет**ox** 'okudum'; река *(св.)* 'söyle-' → рек**ox** 'söyledim'; плета *(нсв.)* 'ör-' → плет**ox** 'ördüm'; вляза *(св.)* 'gir-' → вляз**ox** 'girdim'; изляза *(св.)* 'dışarıya çık-, çık-' → изляз**ox** 'çıktım'; ненеса *(св.)* 'çok miktarda taşı-, getir-, savur-, sürükle- (ırmak, akıntı vb. ile ilgili)' || **-се** 'taşın-' → нанес**ox** 'taşıdım, naklettim || **-се** 'taşındım'; трecà *(нсв.)* 'titret-, salla-' || **-се** 'titre-, sarsıl-' → трес**ox** 'titrettim, salladım' || **-се** 'titredim, sarsıldım'.

1.2. Sonu **-ax** ile biten eylemler: Тръгна 'yola çık-, hareket et-' → тръгн**ax** *(св.)* 'yola çıktım, hareket ettim'; седна *(св.)* 'otur-' → седн**ax** 'oturdum'; обещая *(св.)* 'söz ver- (vaat etmek)'→ обещ**ax** 'söz verdim'; изкова *(св.)* 'demiri kızdırıp döv-, işle-, *mec.* elde et-, kazan-' → изков**ax** 'demiri kızdırıp dövdüm, işledim, *mec.* elde ettim, kazandım'; веза *(нсв.)* 'nakış işle-, işlemelerle süsle-' → вез**ax** 'nakış işledim, işlemelerle süsledim'.

1.3. Geçmiş zaman ekinin (-х) önündeki ünsüzün değiştiği eylemler: Пиша *(нсв.)* 'yaz-' → пи**сax** 'yazdım'; обърша *(св.)* 'tozunu al-, sil-' → обър**сax** 'tozunu aldım, sildim'; вържа *(св.)* 'bağla-, birleştir-' → върз**ax** 'bağladım, birleştirdim'; лъжа *(нсв.)* 'yalan söyle-' → лъг**ax** 'yalan söyledim'; мажа *(нсв.)* 'yağla-, sür-' → маз**ax** 'yağladım sürdüm'.

[167] Borimir Krıstev, *Gramatika za Vsiçki*, İzdatelstvo 'Pergament', Sofya, 2016, s. 116-117. **Açıklama:** Kaynaktaki örnekler çeşitlendirilmiştir.

1.4. Sonu **-ях** ile biten eylemler: Простра *(св.)* ‘ser-, yay-’ → простр**ях** ‘serdim yaydım’; умра *(св.)* ‘öl-, can ver-’ → умр**ях**, умр**я** (ти/sen), умр**я** (той, тя, то / o) ‘öldü’; трая *(нсв.)* ‘sür-, devam et-’ → тра**ях**, тра**я** (ти/sen), тра**я** (той, тя, то / o) ‘sürdü devam etti’; мая *(нсв.)* ‘oyala-, geciktir-’ → ма**ях** ‘oyaladım, geciktirdim’; премра *(св.)* ‘fenalaş-, baygınlık geçir-’ → премр**ях** ‘fenalaştım, baygınlık geçirdim’.

1.5. Şimdiki zamandaki eylem tabanında kısalma: Живея *(нсв.)* ‘yaşa-, hayatta ol-’ → жив**ях** ‘yaşadım’; играя *(нсв.)* ‘oyna-’ → игр**ах** ‘oynadım’; пия *(нсв.)* ‘iç-’ → п**их** ‘içtim’; закъснея *(св.)* ‘gecik-’ → закъсн**ях** ‘geciktim’; дера *(нсв.)* ‘derisini soy-, parçala-’ → др**ах** *(нсв.)* ‘derisini soydum, parçaladım’; стеля *(нсв.)* ‘yay-, dağıt-, ser-, ört-’ → стл**ах** ‘yaydım, dağıttım, serdim, örttüm’.

2. İkinci Çekim Eylemlerde

2.1. Sonu **-их** ile biten eylemler: Работя *(нсв.)* ‘çalış-’ → работ**их** ‘çalıştım’; говоря *(нсв.)* ‘konuş-, söyle-’ → говор**их** ‘konuştum, söyledim’; броя *(нсв.)* ‘say-’ → бро**их** ‘saydım’; приложа *(св.)* ‘uygula-’ → приож**их** ‘uyguladım’; уча *(нсв.)* ‘okut-, öğret-’ ǁ **-се** ‘öğren-’ → уч**их** ‘okuttum, öğrettim’ ǁ **-се** ‘öğrendim’.

2.2. Sonu **-ях** ile biten eylemler: Вървя *(нсв.)* ‘yürü-, git-’ → върв**ях** ‘yürüdüm, gittim’; търпя *(нсв.)* ‘sabret-’ → търп**ях** ‘sabrettim’; видя *(св.)* ‘gör-, fark et-’ → вид**ях** ‘gördüm, fark ettim’; летя *(нсв.)* ‘uç-’ → лет**ях** ‘uçtum’; стоя *(нсв.)* ‘ayakta dur-, otur-’ → сто**ях** ‘ayakta durdum, oturdum’.

2.3. Sonu **-ах** ile biten eylemler: Мълча *(нсв.)* ‘sus-’ → мълч**ах** ‘sustum’; лежа *(нсв.)* ‘yat-, uzan-’ → леж**ах** ‘yattım, uzandım’; дължа *(нсв.)* ‘borçlu ol-, mecburiyetinde ol-’ → дълж**ах** ‘borçlu oldum, mecburiyetinde

oldum’; държа *(нсв.)* ‘tut-, alıkoy-, muhafaza et- → държ**ах** ‘tuttum, alıkoydum, muhafaza ettim’.

3. Üçüncü Çekim Eylemlerde

3.1. Sonu **-ах** ile biten eylemler: Гледам *(нсв.)* ‘bak-’ → глед**ах** ‘baktım’; искам *(нсв.)* ‘iste-’ → иск**ах** ‘istedim’; виждам *(нсв.)* ‘gör-, fark et-, bak-’ → вижд**ах** ‘gördüm, fark ettim, baktım’; харесам *(св.)* ‘beğen-, hoşlan-’ → харес**ах** ‘beğendim, hoşlandım’.

3.2. Sonu **-ях** ile biten eylemler: Отварям *(нсв.)* ‘aç-’ → отвар**ях** ‘açtım’; отговарям *(нсв.)* ‘cevap ver-’ → отговар**ях** ‘cevap verdim’; избавям *(нсв.)* ‘kurtar-, muhafaza et-’ → избав**ях** ‘kurtardım, muhafaza ettim’; кашлям *(нсв.)* ‘öksür-’ → кашл**ях** ‘öksürdüm’.

B. Krıstev aynı çalışmasında bitmiş geçmiş zamanda eylemlerin biçimlenmesi esnasında fonetik değişimleri de dört kategoriye ayırmıştır:[168]

1. /к/ ünsüzünün /ч/ ünsüzüne dönüşmesi: Река *(св.)* → ре**кох** ‘söyledim’, ре**че** ‘söyledin’, ре**че** ‘söyledi’; завтека се *(св.)* → завте**кох** се ‘koşmaya başladım’, завте**че** се ‘koşmaya başladın’, завте**че** се ‘koşmaya başladı’; пека *(нсв.)* → пе**кох** ‘pişirdim’, пе**че** ‘pişirdin’, пе**че** ‘pişirdi’.

/к/ ünsüzünün /ч/ ünsüzüne dönüşmesi şimdiki zamanda sonu **-ка** (birinci çekim) ile biten eylemlerde görülmektedir. Lakin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmede bu tipteki eylemlerin *tamamında* görülmez. Örneğin, тъка *(нсв.)* → тък**ах** ‘dokudum’, тък**а** ‘dokudun’, тък**а** ‘dokudu’.

---

[168] Borimir Krıstev, *age.*, s. 118. **Açıklama:** Kaynaktaki örnekler çeşitlendirilmiştir.

Tersi durum incelendiğinde, yani /ч/ ünsüzünün /к/ ünsüzüne dönüşmesi de mümkündür. Şimdiki zamanda sonu **-ча** (birinci çekim) ile biten eylemler bitmiş geçmiş zamanda biçimlendiğinde bu durumla karşılaşılmaktadır. Örneğin, пла<u>ч</u>а *(нсв.)* → пла<u>к</u>**ах** ‘ağladım’.

2. /я/ ünlüsünün /е/ ünlüsüne dönüşmesi: обл<u>е</u>ка *(св.)* → обл<u>як</u>**ох** ‘giydim’, обл<u>еч</u>**е** ‘giydin’, обл<u>еч</u>**е** ‘giydi’; влека *(нсв.)* → вл<u>як</u>**ох** ‘sürükledim, zorla sevk ettim’, вл<u>еч</u>**е**, ‘sürükledin, zorla sevk ettin’, вл<u>еч</u>**е** ‘sürükledi, zorla sevk etti’; привлека *(св.)* → привл<u>як</u>**ох** ‘cezbettim’, привл<u>еч</u>**е**, ‘cezbettin’, привл<u>еч</u>**е** ‘cezbetti’.

3. Eylem kökünün uzaması: Дам *(св.)* ‘ver-, feda et-, gözden çıkar-, müsaade et- → да<u>д</u>**ох** ‘verdim, feda ettim, gözden çıkardım, müsaade ettim; ям *(нсв.)* ‘ye-’ → я<u>д</u>**ох** ‘yedim’.

4. Eylem kökünün kısalması: Вземa *(св.)* → вз**ех** ‘aldım, kabul ettim’; заема *(св.)* → за**ех**, за**е**, за**е** ‘kapladı, doldurdu, zapt etti (mekânla ilgili)’; наема *(св.)* → на**ех** ‘kiraladım’.

Bulgarcada şimdiki zamanda üç çekim kategorisindeki sınıflandırmaya bağlı olarak bitmiş geçmiş zamanda /–х/ geçmiş zaman ekinin eyleme eklenmesiyle oluşan varyantlar, eylemlerin geçmiş zamanda biçimlenme açısından sınıflandırılmasına yol açmıştır. Bugün Bulgarcada üç çekim sistemi kabul görmüş olmasına rağmen, “aorist” yani bitmiş geçmiş zamanda eylemin biçimlenmesi daha fazla sınıfa ayrılmış ve bu sınıflar üzerinde belli bir uzlaşı sağlanamamıştır.[169] Tarihsel olarak geçmiş zaman biçimi (aorist kök), Eski Bulgarcada (ve bugün bile diğer Slav dillerinde)

[169] Petır Paşov (c), “Klasifikatsiya na Bılgarskite glagoli spored segaşnata i aoristnata im osnova”, *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo ‘Nauka i İzkustvo’, Sofya, 1976, s. 30.

eylemin temel biçimi olarak kabul edilen "infinitive" yapıyla yakından ilişkilidir.[170]

Bulgarcayla ilgili ilk ciddi ders kitabında Miklosich'in oluşturduğu şemanın rehberliğinde At. Iliev, şimdiki zamana bakılmaksızın birinci teklik şahsa göre bitmiş geçmiş zamanda oluşan eylemleri tabana bağlı kalarak sınıflandırmıştır.[171] Manol Ivanov da "Modern Bulgar Dilinde Çekimler Üzerine" adlı kapsamlı çalışmasında, At. Iliev'in sınıflandırmasıyla neredeyse *tamamen* örtüşen bir eylem sınıflamasını benimsemiştir.[172] Şimdiki zaman temelinde bitmiş geçmiş zamana göre sınıflandırma şöyle yapılmıştır:[173]

Birinci Çekim (-e): Şimdiki zaman temelinde dört sınıfa ayrılmıştır:

1. Temel bir ek yardımıyla birinci teklik şahsa (аз / ben) göre bitmiş geçmiş zamanı oluşturan eylemler; geçmiş zaman eki eyleme /o/ ünlüsü ile eklenir, ikinci (ти / sen) ve üçüncü teklik (той / o) şahısta bu ünlü /e/ ünlüsüne dönüşmektedir /o/ → /e/. Bu kategori ana son ekten önceki ünsüzlere göre üç alt sınıfa ayrılmaktadır:

1.1. Diş eti ünsüzleri (зъбна съгласна) /д/ veya /т/ ünsüzleri: Ям *(нсв.)* 'ye-' → яд**ох** 'yedim' → яд**е** 'yedin' → яд**е** 'yedi';

[170] Gös. yer.

[171] Gös. yer.

[172] Gös. yer.

[173] Petır Paşov (c), *agm*., s. 31.

1.2. Tıslamalı ünsüzler (съскава съгласна) /з/ veya /с/ ünsüzleri: Неса се *(нсв.)* ‘taşın-’ → нес**ох** се ‘taşındım’ → нес**е** се ‘taşındın’ → нес**е** се ‘taşındı’;

1.3. Gırtlak ünsüzleri / ön damak ünsüzleri (гърлена съгласна) /г/, /к/ veya /х/ ünsüzleri: Река *(св.)* ‘de-, söyle- → рек**ох** ‘dedim, söyledim’ → реч**е** ‘dedin, söyledin’ → реч**е** ‘dedi, söyledi’.

2. Geçmiş zaman eki (-х) eyleme /а/ ünlüsüyle birlikte eklenir. /а/ ünlüsünün önündeki ünsüze göre üç alt sınıf mevcuttur:

2.1. Tıslamalı ünsüzler (съскава съгласна) /з/ veya /с/ ünsüzleri: Режа *(нсв.)* ‘kes-, doğra-, biç-’ → ряз**ах** ‘kestim, doğradım, biçtim’ → ряз**а** ‘kestin, doğradın, biçtin’ → ряз**а** ‘kesti, doğradı, biçti’. Şimdiki zamanda bu ünsüzler /**ж/, /ш/, /щ/** ünsüzleri biçimindedir;

2.2. Çarpmalı / titremeli ünsüzler (плавна съгласна) /р/ veya /л/ ünsüzleri: Бера *(нсв.)* ‘topla-’ → бр**ах** ‘topladım’ → бр**а** ‘topladın’ → бр**а** ‘topladı’. Şimdiki zamanda bu ünsüzler -ер, -ел biçimindedir.

2.3. Diğer /б/, /п/, /в/, /т/ veya /н/ ünsüzleri: Мина *(св.)* ‘geç-’ → мин**ах** ‘geçtim’ → мин**а** ‘geçtin’ → мин**а** ‘geçti’.

3. Kökte son ünlüsü /я/ olan eylemlerden oluşmaktadır (<Ѣ): Остаре**я** *(св.)* ‘ihtiyarla-’ → остар**ях** ‘ihtiyarladım’ → остар**я** ‘ihtiyarladın’ → остар**я** ‘ihtiyarladı’.

4. Tabanda son ek olmaksızın, yani bitmiş geçmiş zamanda tabanı değişmeyen eylemlerden oluşmaktadır. Bu kategori, kökün bitimine bağlı olarak üç alt gruba ayrılmaktadır.

4.1. Kökte -е- ünlüsü (şimdiki zaman eylem kökü: -ем-, -н-, -ън-): Приема *(св.)* ‘kabul et-, al-’ → прие**х** ‘kabul ettim, aldım’ → прие ‘kabul ettin, aldın’ → прие ‘kabul etti, aldı’.

4.2. Bitmiş geçmiş zamanda -ря-, -ля-: Умра *(св.)* ‘öl-’ → умря**х** ‘öldüm’ → умря ‘öldün’ → умря ‘öldü’.

4.3. Kökte -а-, -и-, -я- (Ѣ), -у- ünlüleri: Пия *(нсв.)* ‘iç-’ → пих ‘içtim’ → пи ‘içtin’ → пи ‘içti’.

İkinci Çekim (-и): Şimdiki zaman temelinde üç kategoriye ayrılmıştır.

1. Bitmiş geçmiş zamanda -и ile biçimlenme: Греша *(нсв.)* ‘günah işle-, günaha gir-’ → греш**и**х ‘günah işledim, günaha girdim’ → греш**и** ‘günah işledin, günaha girdin’ → греш**и** ‘günah işledi, günaha girdi’.

2. Kökte son ünlüsü /я/ olan eylemlerden oluşmaktadır (Ѣ): Седя *(нсв.)* ‘otur-, bulun-, ikamet et-’ → сед**я**х ‘oturdum, bulundum, ikamet ettim’ → сед**я** ‘oturdun, bulundun, ikamet ettin’ → сед**я** ‘oturdu, bulundu, ikamet etti’.

3. Bu grup ‘спя, стоя, лежа’ gibi eylemlerden oluşmaktadır. Спя *(нсв.)* ‘uyu-’ → сп**а**х ‘uyudum’ → сп**а** ‘uyudun’ → сп**а** ‘uyudu’; стоя *(нсв.)* ‘dur-, otur-’ → сто**я**х ‘durdum, oturdum’ → сто**я** ‘durdun, oturdun’ → сто**я** ‘durdu, oturdu’; лежа *(нсв.)* ‘yat-, uzan-’ → леж**а**х ‘yattım, uzandım’ → леж**а** ‘yattın, uzandın’ → леж**а** ‘yattı, uzandı’. Bu alt grup ikinci alt gruba oldukça yakındır.

Üçüncü Çekim (-а- ve -я-): Üçüncü çekimdeki eylemler şimdiki zamanla *tamamen* aynıdır (fonetik değişim gözlemlenmez). Викам *(нсв.)* ‘bağır-, seslen-, davet et-’ → вика**х** ‘bağırdım, seslendim, davet ettim’ → вик<u>а</u> ‘bağırdın, seslendin, davet ettin’ → вик<u>а</u> ‘bağırdı, seslendi, davet etti’.

Manol Ivanov’un bitmiş geçmiş zamana ait eylem sınıflandırması, Çağdaş Bulgarcada tüm bitmiş geçmiş zaman eylem sınıflandırmaları için başlangıç noktası olarak kabul görmektedir.[174]

Bulgarcada eylem sınıflandırmaları bilimsel temelli olmasına rağmen, uygulanabilir bir yöntem olmadığının altını çizen B. Tsonev, bunun nedenini Bulgarcada “infinitive” yapının olmamasına bağlar.[175] B. Tsonev, Bulgarca eylemlerin üç bağımsız biçime (şimdiki zaman, bitmemiş geçmiş zaman (ya da imperfekt) ve bitmiş geçmiş zaman (ya da aorist)) sahip olduğunu dikkate alarak şöyle sınıflandırmıştır:[176]

1. Şimdiki zaman göre eylemin sınıflandırılması:

1.1. Birinci teklik şahsa (аз / ben) göre;

1.1.1. Sonu /a/ ünlüsü ile biten eylemler: Örneğin, мета (1. Çekim) *(нсв.)* ‘süpür- / süpürüyorum’; държа (2. Çekim) *(нсв.)* ‘tut- / tutuyorum, bulundur- / bulunduruyorum, alıkoy- / alıkoyuyorum, muhafaza et- / muhafaza ediyorum, hüküm sür- / hüküm sürüyorum.

[174] Petır Paşov (c), *agm.*, s. 32.

[175] Petır Paşov (c), *agm.*, s. 33.

[176] Gös. yer. **Açıklama:** Örnekler tarafımdan eklenmiştir.

1.1.2. Sonu /а/ ünlüsü + şahıs ekiyle /м/ biten eylemler: Örneğin, виждам (3. Çekim) *(нсв.)* ‘gör- / görüyorum, fark et- / fark ediyorum, bak- / bakıyorum, tasavvur et- / tasavvur ediyorum, anla- / anlıyorum.

1.2. İkinci teklik şahsa (ти / sen) göre;

1.2.1. -еш (1. Çekim): Мета → мет**еш** ‘süpürüyorsun’

1.2.2. -иш (2. Çekim): Държа → държ**иш** ‘tutuyorsun, alıkoyuyorsun, muhafaza ediyorsun, hüküm sürüyorsun’

1.2.3. -аш (3. Çekim): Вижд**ам** → вижд**аш** ‘görüyorsun, fark ediyorsun, bakıyorsun, tasavvur ediyorsun, anlıyorsun’

2. Bitmemiş geçmiş zamana (imperfekt) göre;

2.1. -ех: срещна (1. Çekim) *(св.)* ‘karşıla-, rastla-’ → срещн**ех** ‘karşılıyordum, rastlıyordum’; видя (2. Çekim) *(св.)* ‘gör-, fark et-, bak-’ → вид**ех** ‘görüyordum, fark ediyordum, bakıyordum’

2.2. **-**ах: пека (1. Çekim) *(нсв.)* ‘pişir-’ → печ**ах** ‘pişiriyordum’; мълча (2. Çekim) *(нсв.)* ‘sus-, *mec.* sır tut-’ → мълч**ах** ‘susuyordum, *mec.* sır tutuyordum’; питам (3. Çekim) *(нсв.)* ‘sor-’ → пит**ах** ‘soruyordum’

3. Bitmiş geçmiş zamana (aorist) göre beş gruba ayrılır:

3.1. -ох: Мета → мет**ох** ‘süpürdüm’

3.2. -ах: Вържа *(св.)* → върз**ах** ‘bağladım, birleştirdim’

3.3. -ях: побоя се *(св.)* → побо**ях** се ‘korktum, ürktüm, yıldım’

3.4. -их: броя *(нсв.)* → бро**их** ‘saydım’

3.5. -ух: обуя *(св.)* → об**ух** ‘giydim (çorap, ayakkabı vb. için)’

P. Kalkandzhiev de eylemleri şimdiki zaman ve bitmiş geçmiş zaman olmak üzere iki ayrı sınıfa ayırmış; şimdiki zamanı üç çekim sistemine göre ve bitmiş geçmiş zamanı beş sınıfa göre incelemiştir.[177] Bunun dışında, St. Mladenov, St. P. Vasilev, Nikola Kostov, Al. T. Balan, D. Popov ve L. Andreyçin gibi Bulgar dilbilimciler eylemleri iki zamanda (şimdiki zaman / bitmiş geçmiş zaman) benzer şekilde sınıflandırma yoluna gitmiştir. Bunların dışında, daha kapsamlı (açıklayıcı) bir sınıflandırma Lyubomir Andreyçin, Konstantin Popov ve Stoyan Stoyanov tarafından hazırlanan “Gramatika na Bılgarskiya ezik” adlı çalışmada mevcuttur. Çalışmada bitmiş geçmiş zaman eylemlerin fonetik özelliklerine de değinilerek şimdiki zamandaki üç çekim toplamda 10 sınıfa ayrılmıştır:[178]

Birinci Çekimde

1. Birinci çekime ait yaklaşık 20 temel eylem: Бода *(нсв.)* ‘batır-, sapla-’ → бод**ox** ‘batırdım, sapladım’, бод**e** ‘batırdın, sapladın’, бод**e** ‘batırdı, sapladı’; клада *(нсв.)* ‘sıralayarak odun yığ-, istif et-’ → клад**ox** ‘sıralayarak odun yığdım, istif ettim’, клад**e** ‘sıralayarak odun yığdın, istif ettin’, клад**e** ‘sıralayarak odun yığdı, istif etti’; паса *(нсв.)* ‘otlat-’ → пас**ox** ‘otlattım’, пас**e** ‘otlattın’, пас**e** ‘otlattı’.

[177] Petır Paşov (c), *agm*., s. 34.

[178] Lyubomir Andreyçin, Konstantin Popov i Stoyan Stoyanov, *Gramatika na Bılgarskiya ezik*, İzdatelstvo “Prosveta – Sofia”, Sofya, 2020, s. 218.

2. Sonu -ва ve -на ile biten eylemler: Бликна *(св.)* ‘fışkırmaya başla- *mec.* gelişmeye başla-’ → бликн**ах**, бликн**а**, бликн**а** ‘fışkırmaya başladı, *mec.* gelişmeye başladı’; тропна *(св.)* ‘vur-, patırtı çıkar-’ → тропн**ах** ‘vurdum, patırtı çıkardım’, тропн**а** ‘vurdun, patırtı çıkardın’, тропн**а** ‘vurdu, patırtı çıkardı’; рева *(нсв.)* ‘feryat figan et-, haykırarak ağla-’ → рев**ах** ‘feryat figan ettim, haykırarak ağladım’, рев**а** ‘feryat figan ettin, haykırarak ağladın’, рев**а** ‘feryat figan etti, haykırarak ağladı’; снова *(нсв.)* ‘dokunacak kumaşa atkı at- (atkı kaydı yap-), gidip gel-, koştur-, mekik doku-’ → снов**ах** ‘dokunacak kumaşa atkı attım, gidip geldim, koşturdum, mekik dokudum’, снов**а** ‘dokunacak kumaşa atkı attın, gidip geldin, koşturdun, mekik dokudun’, снов**а** ‘dokunacak kumaşa atkı attı, gidip geldi, koşturdu, mekik dokudu’.

3. Sonu /ч/, /ж/, /ш/ ünsüzleriyle biten eylemler: Плача *(нсв.)* ‘ağla-’ → (/ч/ → /к/) плак**ах** ‘ağladım’, плак**а** ‘ağladın’, плак**а** ‘ağladı’; мажа *(нсв.)* ‘sür-, yağla-, dalkavukluk et-’ → (/ж/ → /з/) маз**ах** ‘sürdüm, yağladım, dalkavukluk ettim’, маз**а** ‘sürdün, yağladın, dalkavukluk ettin’, маз**а** ‘sürdü, yağladı, dalkavukluk etti’; пиша *(нсв.)* ‘yaz-’ → (/ш/ → /с/) пис**ах** ‘yazdım’, пис**а** ‘yazdın’, пис**а** ‘yazdı’.

4. Sonu -ра ile biten eylemler (-ра → -ях): (Про)вра *(св.)* ‘dar bir yerden geçir-’ → провр**ях** ‘dar bir yerden geçirdim’, провр**я** ‘dar bir yerden geçirdin’, провр**я** ‘dar bir yerden geçirdi’; мра *(нсв.)* ‘öl-, vefat et-’ → мр**ях**, мр**я**, мр**я** ‘öldü, vefat etti’; (до)пра *(св.)* ‘dokun-, dayan-, temas et-’ → допр**ях** ‘dokundum, dayandım, temas ettim’, допр**я** ‘dokundun, dayandın, temas ettin’, допр**я** ‘dokundu, dayandı, temas etti’.

5. Şimdiki zamanda /я/ ünlüsü önünde başka bir ünlü varsa (-а, -е, -и, -у) (burada en çok karşılaşılan **-ея** (üreten tip) ve **-ая** ile biten eylemlerdir):

живея *(нсв.)* ‘yaşa-, hayatta ol-’ → жив**ях** ‘yaşadım’, жив**я** ‘yaşadın’, жив**я** ‘yaşadı’; играя *(нсв.)* ‘oyna-’ → игр**ах** ‘oynadım’, игр**а** ‘oynadın’, игр**а** ‘oynadı’.

İkinci Çekimde

6. Sınırsız sayıda eylemlerin biçimlenmesine aittir: Водя *(нсв.)* ‘götür-, naklet-, davran-’ → вод**их** ‘götürdüm, naklettim, davrandım’, вод**и** ‘götürdün, naklettin, davrandın’, вод**и** ‘götürdü, nakletti, davrandı’; работя *(нсв.)* ‘çalış-’ → работ**их** ‘çalıştım’, работ**и** ‘çalıştın’, работ**и** ‘çalıştı’; чупя *(нсв.)* ‘kır-’ → чуп**их** ‘kırdım’, чуп**и** ‘kırdın’, чуп**и** ‘kırdı’.

7. Çok sayıda eylemlerin biçimlenmesine aittir: Блестя *(нсв.)* ‘ışılda-, parılda-, dikkat çek-’ → блест**ях**, блест**я**, блест**я** ‘ışıldadı, parıldadı, dikkat çekti’; седя *(нсв.)* ‘otur-, ikamet et-’ → сед**ях** ‘oturdum, ikamet ettim’, сед**я** ‘oturdun, ikamet ettin’, сед**я** ‘oturdu, ikamet etti’; пищя *(нсв.)* ‘çığlık at-, feryat et-’ → пищ**ях** ‘çığlık attım, feryat ettim’, пищ**я** ‘çığlık attın, feryat ettin’, пищ**я** ‘çığlık attı, feryat etti’.

8. Sonu /ч/ ve /ж/ ünsüzleriyle biten eylemler: Хвърча *(нсв.)* ‘uç-’ → хвърч**ах** ‘uçtum’, хвърч**а** ‘uçtun’, хвърч**а** ‘uçtu’; лежа *(нсв.)* ‘yat-, uzan-’ → леж**ах** ‘yattım, uzandım’, леж**а** ‘yattın, uzandın’, леж**а** ‘yattı, uzandı’.

Üçüncü Çekimde

9. Sınırsız sayıda eylemlerin biçimlenmesine aittir: Тичам *(нсв.)* ‘koş-’ → тич**ах** ‘koştum’, тич**а** ‘koştun’, тич**а** ‘koştu’; помагам *(нсв.)* ‘yardım et-’ → помаг**ах** ‘yardım ettim’, помаг**а** ‘yardım ettin’, помаг**а** ‘yardım etti’; асимилирам *(нсв. - св.)* ‘asimile et-’ → асимилир**ах**, асимилир**а**, асимилир**а** ‘asimile etti’.

10. Önemli ölçüde daha az sayıdaki eylemlerin biçimlenmesine aittir: Свалям *(нсв.)* ‘çıkar- (elbise, ayakkabı vb. için)’ → свал**ях** ‘çıkardım’, свал**я** ‘çıkardın’, свал**я** ‘çıkardı’; разделям *(нсв.)* ‘ayır-, böl-’ → разде**лях** ‘ayırdım, böldüm’, разде**ля** ‘ayırdın, böldün’, разде**ля** ‘ayırdı, böldü’; претеглям *(нсв.)* ‘tart-, *mec.* değerlendir-’ → претегл**ях** ‘tarttım, *mec.* değerlendirdim’, претегл**я** ‘tarttın, *mec.* değerlendirdin’, претегл**я** ‘tarttı, *mec.* değerlendirdi’.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde, buraya kadar incelediğimiz çalışmalardan yola çıkarak, eylemleri şimdiki zamandaki son seslerine göre üç grupta (ünlü + ünlü, ünsüz + ünlü, ünlü + ünsüz) bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesini ve bu biçimlenme esnasında meydana gelen fonetik değişimleri inceleyeceğiz ve bunun sonucunda ortaya çıkan yedi bitmiş geçmiş zaman varyantına (-ах, -ях, -ох, -их, -ех, -ух, -юх) göre eylemlerin dağılımını **Tablo 67**’de göstererek şimdiki zamandan hareketle bitmiş geçmiş zamana göre Bulgarca eylemleri sınıflandırmış olacağız. Bu aynı zamanda Bulgarcanın diğer geçmiş zaman alt tipi biçimlerine (perfekt, pluskvamperfekt gibi) de temel oluşturmaktadır. Buradan şöyle bir sonuca da varılabilmektedir: Bulgarcada bitmiş geçmiş zaman diğer geçmiş zaman alt tiplerinin biçimlenmesine temel oluşturmaktadır ve kendi biçimlenmesi de şimdiki zamanla bağlantılıdır.

Ortaya koyduğumuz sınıflandırmanın amacı, şimdiki zamanın merkezdeki konumunu fonetik belirleyicilerle somutlaştırarak Bulgarcada bitmiş geçmiş zamanın tutarlı / dizgesel biçimlendiğini ispatlamak ve bununla birlikte Bulgarcada bitmiş geçmiş zamanın öğrenilmesini kolaylaştırmaktır.

2.2.1.1. Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler

(Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало свършено време (аорист))

Tablo 64: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünlü ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.св.**	**Açıklama (обяснение)**
-ая (1. Çekim)	-ах	Yaygın biçimlenme венчая *(св.)* → венч**ах** 'nikâh kıydım, evlendirdim'	Fonetik değişim gözlemlenmez
	-ях	потрая *(св.)* → потра**ях** 'bir süre bekledim'	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ея (1. Çekim)	-ях	заболея *(св.)* → забол**ях** 'hastalandım, hastalığa tutuldum'	Yaygın biçimlenme Sondaki [e] ünlüsü düşer
	-ах	възмъжея *(св.)* → възмъж**ах** 'olgunlaştım, reşit oldum'	Nadir biçimlenme [e] → [a]
-ия (1. Çekim)	-их	убия *(св.)* → уб**их** 'öldürdüm'	Tek tip biçimlenme [я] → [x]
-уя (1. Çekim)	-ух	обуя *(св.)* → об**ух** 'giydim (çorap, ayakkabı vb. için)	Tek tip biçimlenme [я] → [x]
-юя (1. Çekim)	-юх	плюя *(нсв.)* → пл**юх** 'tükürdüm'	Tek tip biçimlenme [я] → [x]
-яя (1. Çekim)	-ях	влияя *(нсв.)* → вли**ях** 'etkiledim, yönlendirdim'	Tek tip biçimlenme [я] → [x]
-оя	-их	броя *(нсв.)* → бро**их** 'saydım'	Yaygın biçimlenme

(2. Çekim)			[я] → [и]
	-ях	състоя се *(нсв.)* → състо**ях** се, състо**я** се, състо**я** се ‘oluştu, gerçekleşti, düzenlendi’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ая (2. Çekim)	-их	таѝ *(нсв.)* → та**их** ‘gizledim, sakladım’	Tek tip biçimlenme [я] → [и]

2.2.1.2. Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало свършено време (аорист))

Tablo 65: Bulgarcada şimdiki zamanda ünsüz + ünlü ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.св.**	**Açıklama (обяснение)**
-ва (1. Çekim)	-ах	зова *(нсв.)* → зов**ах** ‘seslendim’	Tek tip biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-да (1. Çekim)	-ох	приклада *(св.)* → прикла**дох** ‘ateşe yeniden odun attım, harlattım’	Tek tip biçimlenme прикладе (2. ve 3. Teklik) [о] → [е]
-ера (1. Çekim)	-ах	събера *(св.)* → съб**рах** ‘topladım, bir yere yığdım’	Tek tip biçimlenme Tabandaki [е] ünlüsü düşer
-жа (1. Çekim)	-ах	вържа *(св.)* → вър**зах** ‘bağladım, birleştirdim’ лъжа *(нсв.)* → лъг**ах** ‘yalan söyledim’	Tek tip biçimlenme [ж] → [з] [ж] → [г] [е] → [я]

		срежа *(св.)* → сря**зах** ‘kestim’	
-за (1. Çekim)	-ох	вляза *(св.)* → вля**зох** ‘girdim, içeri girdim’; вле**зе**, вле**зе** ‘girdi, içeri girdi’	Yaygın biçimlenme [а] → [о] [я] → [е]
	-ах	огриза *(св.)* → огриз**ах**, огриз**а**, огриз**а** ‘tamamını kemirdi, aşındırdı’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ка (1. Çekim)	-ох	пека *(нсв.)* → пек**ох** ‘pişirdim’ пе**че**, пе**че** ‘pişirdi’ влека *(нсв.)* → вля**кох**, вле**че**, вле**че** ‘sürükledim, sürükledin, sürükledi’	Yaygın biçimlenme [а] → [о] [к] → [ч] [е] → [я]
	-ах	тъка *(нсв.)* → тък**ах** ‘dokudum’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ма (1. Çekim)	-ех	приема *(св.)* → при**ех** ‘kabul ettim, benimsedim’	Tek tip biçimlenme [м] ünsüzü düşer
-на (1. Çekim)	-ах	срѐщна *(св.)* → срещн**ах** ‘karşıladım, rastladım’	Tek tip biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ра (1. Çekim)	-ях	озра се *(св.)* → озр**ях** се ‘etrafa bakındım’	Yaygın biçimlenme [а] → [я]
	-ах	ора *(нсв.)* → ор**ах** ‘toprağı sürdüm’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-са (1. Çekim)	-ох	нанеса *(св.)* → нанес**ох,** нанес**е,** нанес**е** ‘taşıdım, taşıdın, taşıdı’ ǁ **-се** ‘taşındım, taşındın, taşındı’	Tek tip biçimlenme [а] → [о] [о] → [е]

-та (1. Çekim)	-ох	плета *(нсв.)* → плет**ох,** плет**е,** плет**е** ‘ördüm, ördün, ördü’	Tek tip biçimlenme [а] → [о] [о] → [е]
-ча (1. Çekim)	-ах	дъвча *(нсв.)* → дъвк**ах** ‘çiğnedim’	Tek tip biçimlenme [ч] → [к]
-ша (1. Çekim)	-ах	пиша *(нсв.)* → пис**ах** ‘yazdım’	Tek tip biçimlenme [ш] → [с]
ünsüz + я (nadir) (1. Çekim)	-ах	къпя *(нсв.)* → къп**ах** ‘yıkadım’	Tek tip biçimlenme [я] → [а] **İstisna:** стеля *(нсв.)* → стл**ах** ‘yaydım, serdim, örttüm’ [я] → [а] Tabandaki [е] ünlüsü düşer
ünsüz + я (yaygın) (2. Çekim)	-их	губя *(нсв.)* → губ**их** ‘kaybettim, yitirdim’	Yaygın biçimlenme [я] → [и]
	-ях	видя *(св.)* → вид**ях** ‘gördüm, fark ettim, baktım’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez **İstisna:** намеля *(св.)* → намл**ях**, намл**я**, намл**я** ‘çok miktarda hububat öğüttü’ Tabandaki [е] ünlüsü düşer
-жа (2. Çekim)	-их	грижа се *(нсв.)* → гриж**их** се ‘hizmet ettim, baktım, kaygılandım’	Yaygın biçimlenme [а] → [и]
	-ах	полежа *(св.)* → полеж**ах** ‘biraz yattım’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez **İstisna:**

			бележа *(нсв.)* → бел**яз**а**х** ‘belirttim, işaret ettim, not düştüm’ [е] → [я] [ж] → [з]
-ча (2. Çekim)	-их	уча *(нсв.)* → уч**их** ‘okuttum, öğrettim’	Yaygın biçimlenme [а] → [и]
	-ах	горча *(нсв.)* → горч**ах**, горч**а**, горч**а** ‘acıydı’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ша (2. Çekim)	-их	греша *(нсв.)* → греш**их** ‘günah işledim’	Tek tip biçimlenme [а] → [и]

2.2.1.3. Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало свършено време (аорист))

Tablo 66: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünsüz ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.св.**	**Açıklama (обяснение)**
-а(м) (3. Çekim)	-ах	харесам *(св.)* → харес**ах** ‘beğendim, hoşlandım’	Tek tip biçimlenme [м] → [х]
-я(м) (3. Çekim)	-ях	разкалям *(св.)* → разкал**ях**, разкал**я**, разкал**я** ‘çamurladı’	Tek tip biçimlenme [м] → [х]

-ах	-ая (1. Çekim)	-ва (1. Çekim)	-ера (1. Çekim)	-ея (N) (1. Çekim)	-жа (1. Çekim)	-за (N) (1. Çekim)	-ка (N) (1. Çekim)	-на (1. Çekim)	-ра (N) (1. Çekim)	-ча (1. Çekim)	-ша (1. Çekim)	ünsüz + я (1. Çekim)	-жа (N) (2. Çekim)	-ча (N) (2. Çekim)	-ам (3. Çekim)
-ях	-ая (N) (1. Çekim)	-ея (1. Çekim)	-ра (1. Çekim)	-яя (1. Çekim)	ünsüz + я (N) (2. Çekim)	-оя (N) (2. Çekim)	-ям (3. Çekim)								
-ох	-да (1. Çekim)	-за (1. Çekim)	-ка (1. Çekim)	-са (1. Çekim)	-та (1. Çekim)										
-их	-ия (1. Çekim)	ünsüz + я (2. Çekim)	-оя (2. Çekim)	-жа (2. Çekim)	-ча (2. Çekim)	-ша (2. Çekim)	-ая (2. Çekim)								
-ех	-ма (1. Çekim)														
-ух / -юх	-уя (1. Çekim)	-юя (1. Çekim)													

Tablo 67: Bitmiş geçmiş zaman varyantlarının fonetik temelli dağılımı

1. Çekim **2. Çekim** **3. Çekim**

* (N) Nadir Kullanımı göstermektedir.

2.2.2. BİTMEMİŞ GEÇMİŞ ZAMAN - IMPERFEKT (минало несвършено време (имперфект))

Eski Bulgarcadaki imperfekt biçim Çağdaş Bulgarcada korunmuş ve tamamen canlı bir kategori olarak kullanılmaktadır.[179] Proto Slavca ve Eski Bulgarcadaki biçimiyle anlam açısından bakıldığında geçmişte eylemin tamamlanmamış olarak nitelendirilmesi, geçmişteki eylemin sürecini ön plana çıkarma veya geçmişteki eylemin tekrarının vurgulanması ya da çoğu zaman geçmişte başka bir eylemle eş zamanlı olarak gerçekleşen bir arka plan eylemine gönderme yapmak için bitmemiş geçmiş zaman kullanılmaktadır.[180]

Bitmemiş geçmiş zamanda eylemin biçimlenmesi eylemin şimdiki zamandaki son sesleri üzerindeki vurguya bağlıdır. Vurgunun belirleyici olarak karşımıza çıkması dört tip üzerinden gerçekleşmektedir. Aşağıdaki **Tablo 68**'i inceleyelim.

Tablo 68: Bitmemiş Geçmiş Zamanda eylemin vurguya göre biçimlenmesi

TİP	Şimdiki Zamandaki Çekim	Vurgu	Bitmemiş Geçmiş Zamanda Biçimlenme 1. teklik şahsa göre	Bitmemiş Geçmiş Zamanda Biçimlenme 2. ve 3. teklik şahıslara göre
1	Birinci Çekim İkinci Çekim	Vurgu en sondaki ünlü üzerindedir	-ях	-еше

[179] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 369.

[180] Alexander M. Schenker, "Proto-Slavonic", *The Slavonic Languages*, Ed. Bernard Comrie and Greville G. Corbett, Routledge, London and New York 1993, pp. 101.

2	Birinci Çekim İkinci Çekim	Vurgu en sondaki ünlü üzerindedir	-ах	-еше
3	Birinci Çekim İkinci Çekim	Vurgu en sondaki ünlü üzerinde değildir	-ех	-еше
4	Üçüncü Çekim	Vurgu son hecede yer almaz	-ах / -ях	-аше / -яше

Yukarıdaki tablo (Tablo 68) bitmemiş geçmiş zamanda eylemin biçimlenmesini göstermektedir. Birinci ve ikinci tipte vurguyla ilgili kural aynı olduğundan (vurgu en sondaki ünlü üzerindedir) bitmemiş geçmiş zamanda biçimlenme açısından sorun yaratmaktadır. Fakat bu sorun çalışmamızda gösterdiğimiz tabloyla çözülmektedir (Bkz. Tablo: 73, s. 205). Ayrıca, bitmemiş geçmiş zamanda şu hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

1- Biçimlenmede 4. Tip 3. Çekim eylemler en kolay gruptur. Çünkü 3. Çekim eylemler doğrudan şimdiki zamanla eşleşirler ve tematik ünlülerinde (/-а/ ve /-я/) değişim meydana gelmez. Örneğin, виждам *(нсв.)* ‘gör-’ → вижд**ах** ‘görüyordum’ → вижд**аше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘görüyordun, görüyordu’.

2- Biçimlenmede 3. Tip eylemler bir diğer kolay gruptur. Çünkü 1. Çekim ve 2. Çekim eylemlerde vurgu en sondaki ünlü üzerinde değildir. Örneğin, гордѐя се *(нсв.)* (1. Çekim) ‘gurur duy-’ → горде**ех** се ‘gurur duyuyordum’ → горде**еше** се (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘gurur duyuyordun, gurur duyuyordu’; мъ̀мря *(нсв.)* (2. Çekim) ‘azarla-, payla-’ → мъмр**ех** ‘azarlıyordum, paylıyordum’ → мъмр**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘azarlıyordun, paylıyordun, azarlıyordu, paylıyordu’.

3- 1. Çekimde sonu **-жа**, **-ча**, **-ша** ile biten eylemlerde vurgu en sondaki ünlü [a] üzerinde değildir. Bu nedenle bu eylemler bitmemiş geçmiş zamanda 3. Tip eylem kategorisindedir. Örneğin, лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’ → лъж**ех** ‘yalan söylüyordum’ → лъж**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘yalan söylüyordun, yalan söylüyordu’; тъ̀пча *(нсв.)* ‘ayakla çiğne-’ → тъпч**ех** ‘ayakla çiğniyordum’ → тъпч**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘ayakla çiğniyordun, ayakla çiğniyordu’; чѐша *(нсв.)* ‘kaşı-’ → чеш**ех** ‘kaşıyordum’ → чеш**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘kaşıyordun, kaşıyordu’.

4- 2. Çekimde sonu **-жа**, **-ча**, **-ша** ile biten eylemlerde vurgu en sondaki ünlü [a] üzerinde değildir. Bu nedenle bu eylemler bitmemiş geçmiş zamanda 3. Tip eylem kategorisindedir. Örneğin, тревѝжа се *(нсв.)* ‘telaşlan-’ → тревож**ех** се ‘telaşlanıyordum’ → тревож**еше** се (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘telaşlanıyordun, telaşlanıyordu’; мъ̀ча *(нсв.)* ‘eziyet ver-, işkence et-’ → мъч**ех** ‘eziyet veriyordum, işkence ediyordum’ → мъч**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘eziyet veriyordun, işkence ediyordun, eziyet veriyordu, işkence ediyordu’; пу̀ша *(нсв.)* ‘tütün (sigara) iç-’ → пуш**ех** ‘tütün (sigara) içiyordum’ → пуш**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘tütün (sigara) içiyordun, tütün (sigara) içiyordu’.

5- 2. Çekimde sonu **-жà**, **-чà**, **-шà** ile biten eylemlerde vurgu en sondaki ünlü [à] üzerinde ise bu eylemler bitmemiş geçmiş zamanda 2. Tip eylem kategorisindedir. Örneğin, тъжà *(нсв.)* ‘hasret çek-, özle-’ → тъж**ах** ‘hasret çekiyordum, özlüyordum’ → тъж**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘hasret çekiyordun, özlüyordun, hasret çekiyordu, özlüyordu’; мълчà *(нсв.)* ‘sus-’ → мълч**ах** ‘susuyordum’ → мълч**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘susuyordun, susuyordu’; грешà *(нсв.)* ‘günah işle-’ → греш**ах** ‘günah işliyordum’ → греш**еше** (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘günah işliyordun, günah işliyordu’.

6- 1. Çekimde sonu **-кà** ile biten eylemlerde vurgu en sondaki ünlü [à] üzerinde ise bu eylemler bitmemiş geçmiş zamanda 2. Tip eylem

kategorisindedir. Örneğin, пекà *(нсв.)* ‘pişir-’ → пе**ча**х ‘pişiriyordum’ → пе**че**ше (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘pişiriyordun, pişiriyordu’.

7- 1. ve 2. Çekim eylemlerde vurgu en sondaki [à] (1. Çekim için) ve [ѝ] (2. Çekim için) ünlüleri üzerinde ise bu eylemler bitmemiş geçmiş zamanda 1. Tip eylem kategorisindedir. Örneğin, четà *(нсв.)* ‘oku-’ → чет**я**х ‘okuyordum’ → чет**е**ше (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘okuyordun, okuyordu’; броѝ *(нсв.)* ‘say-’ → бро**я**х ‘sayıyordum’ → бро**е**ше (2. ve 3. teklik şahıslar) ‘sayıyordun, sayıyordu’.

Örnek 43: Серкан не обърна внимание на телефона, защото гледаше телевизия с любимата си.

Serkan telefonla ilgilenmedi, çünkü sevgili eşiyle televizyon seyrediyordu.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 43) iki eylem (обърна (1. Çekim) *(св.)* ‘çevir-, döndür-, çek-’; гледам (3. Çekim) *(нсв.)* ‘seyret-’) bulunmaktadır. Bitmiş geçmiş zaman –aorist biçimindeki birinci eylem başlangıcı ve bitişiyle geçmişte bir noktada gerçekleşmiştir (обърна → обърн**а**х → обърн**а**). Buna bağlı olarak bitmemiş geçmiş zaman –imperfekt biçimindeki ikinci eylem sürece yayılmıştır (гледам → гледах → гледаше). İki eylem üst üste gerçekleşmiştir. İkinci eylemin bitiş sınırı mevcut değildir.

Bitmemiş geçmiş zamanın kullanım alanları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu durum bitmemiş geçmiş zamanın şimdiki zamana anlam açısından benzemesinden kaynaklanmaktadır.

Örnek 44: Неразкритите убийства не можеха да бъдат предотвратени.

Faili meçhul cinayetler önlenemiyordu.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 44) *да* konstrüksiyonuyla birleşen ve eyleme yeterlilik (-abilmek, -ebilmek) anlamı katan мòга (1. Çekim) (*нсв.*) 'yapabil-, üstesinde gelebil-' eylemi bitmemiş geçmiş zamanda biçimlenmiştir (мога → мож**ех** → може**ха**). İfade geçmişte bir noktadan itibaren süren, genelleşmiş (güncel olmayan) anlamı vermektedir. Yukarıdaki örnek (Örnek 44) şimdiki zamanda da oluşturulabilir. Her iki zaman biçiminde anlam açısından fark oluşmaz.

Örnek 45: Неразкритите убийства не могат да бъдат предотвратени.

Faili meçhul cinayetler önlenemiyor.

Örnek 46: Разхождах се из парка. Слънцето грееше. Духаше лек вятър. Възрастни хора седяха на пейките и се радваха на хубавото време.[181]

Parkta dolaşıyordum. Güneş parlıyordu. Hafif bir rüzgâr esiyordu. Yaşlılar banklarda oturuyordu ve güzel havanın tadını çıkarıyordu.

Yukarıdaki eylemlerin (Örnek 46) bitmemiş geçmiş zamanda oluşumları şöyledir: Разхòждам се (3. Çekim) (*нсв.*) 'gezin-, dolaş-' (şimdiki zaman) → разхòжд**ах** се 'geziniyordum, dolaşıyordum'- 4. TİP; грѐя (1. Çekim) (*нсв.*) 'sıcaklık ver-, ısıt-, parla-' (şimdiki zaman) → гре**ех**, гре**еше**

[181] Stefka Petrova, Pravda Tsankova, Elitsa Kurteva, Kristina Tomova i Ivan Iliev, *Uçete Bılgarski Ezik* (Учете български език), Nivo 2A, Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie –(IÇS), İzdatelstvo 'D-r Ivan Bogorov' Sofya, 2004, s. 147.

‘parlıyordu’-3. TİP; дӳхам (3. Çekim) *(нсв.)* ‘üfle-, es-’ (şimdiki zaman) → дӳх**ах**, дух**аше** ‘esiyordu’-4. TİP; седѝ (2. Çekim) *(нсв.)* ‘otur-’ (şimdiki zaman) → сед**ях** ‘oturuyordum’-1. TİP; пàдвам се (3. Çekim) *(нсв.)* ‘sevin-’ (şimdiki zaman) → пàдвах се ‘seviniyordum’-4. TİP. İfade geçmişte bir noktadan itibaren süren, konuşma anında süren eylemler genelleşmiş (güncel olmayan) ve hikâyeleşmiştir. Yukarıdaki örnek (Örnek 46) şimdiki zamanda da oluşturulabilir. Her iki zaman biçiminde anlam açısından fark oluşmazken aşağıdaki örnekte (Örnek 47) hikâyeleşme ortadan kalkmıştır.

Örnek 47: Разхождам се из парка. Слънцето грее. Духа лек вятър. Възрастни хора седят на пейките и се радват на хубавото време.

Parkta dolaşıyorum. Güneş parlıyor. Hafif bir rüzgâr esiyor. Yaşlılar banklarda oturuyor ve güzel havanın tadını çıkarıyor.

Örnek 48: Вечерите баща ми гледаше новините по телевизията.

Akşamları babam televizyonda haberleri seyrediyordu.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 48) geçmişte bir noktadan itibaren süren, tekrarlanma anlamı verilmektedir. Yukarıdaki örnek şimdiki zamanda da oluşturulabilir. Her iki zaman biçiminde anlam açısından fark oluşmaz.

Örnek 49: Вечерите баща ми гледа новините по телевизията.

Akşamları babam televizyonda haberleri seyrediyor.

Buraya kadar örneklerde görüldüğü üzere bitmemiş geçmiş zamanda genelleşmiş ya da tekrarlayan eylemler nitelikleri bakımından şimdiki zamandaki karşılık gelen eylemlerden farklı değildir, çünkü bu tarzdaki

eylemler belirli sayıda tekrarlanmazlar (bitiş sınırları belli değildir) ve birbirini takip etmezler, iki zamandaki eylemler ancak üst üste bindirilmiş eşzamanlı girişimlerdir.[182]

Örnek 50: Днес избухваше стачката, предстояха безредици, арести, побоища, но той щеше да ги гледа само като зрител, от безопасно място (Д. Димов)[183]

Bugün grev başlıyordu, yakında isyanlar, tutuklamalar, dayaklar olurdu, lakin o bunları güvenli bir yerden seyirci olarak izleyecekti.

Yukarıdaki örnekteki (Örnek 50) eylemlerin bitmemiş geçmiş zamanda oluşumları şöyledir: Избýхвам (3. Çekim) (*нсв.*) 'patla-, infilak et-, başla-' (şimdiki zaman) → избýхвах, избухв**аше** 'patlıyordu, infilak ediyordu, başlıyordu, patlak veriyordu' - 4. TİP; предстоя̀ (2. Çekim) (*нсв.*) 'yakında yapılacak, ileride olacak' (şimdiki zaman) → предсто**ях**, предсто**яха** 'yakında yapılıyordu, yapılırdı' - 1. TİP. İfade şimdiki zamana eş değer olarak geleceğe yönelik kesinlik taşıyan eylemlerin bitmemiş geçmiş zamanda biçimlenmesiyle verilmiştir.

Yukarıda verilen örnekler görüldüğü üzere, şimdiki zamanla bitmemiş geçmiş zamanın anlam açısından paralellik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Her iki zamanda da genelleştirilmiş eylemlerin gerçekleşme ya da gerçekleşmeme durumlarının belirtilmesi, ifadede belirtilen sürenin herhangi bir noktasında (yani eylem tek bir noktada toplanmamaktadır) ortaya çıkmaktadır.[184]

[182] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 98.

[183] Valentin Stankov (1981), *age.*, s. 59.

[184] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 98.

Bitmemiş geçmiş zamanın şimdiki zamanla olan anlamsal benzerliğine değindikten sonra, bitmemiş geçmiş zamanı biçimsel olarak benzer olduğu bitmiş geçmiş zamanla karşılaştıralım. "Aorist" ve "imperfekt" terimleri ilk olarak Tsankov kardeşlerin 1852 yılında Almanca olarak yayımladığı gramer çalışmasında ortaya çıkmış ve Bulgar gramer literatüründe popüler olarak "aorist" için bitmiş geçmiş zaman, "imperfekt" için bitmemiş geçmiş zaman karşılıkları kullanılmıştır.[185]

Bulgar zaman sisteminin tarihsel sürecine bakıldığında, "aorist" ve "imperfekt" zamanların gelişimi birbiriyle yakından ilişkili olup iki basit yapıdaki geçmiş zamanın sonlarının (sona eklenen geçmiş zaman eklerinin) birbirine benzemesi ve bu yüzden karıştırılması Eski Bulgarca döneminde zaten başlayan değişimden kaynaklanmıştır.[186] Ünlü seslerdeki değişimler (ünlü daralması) Eski Bulgarcada başlayan önemli bir süreç olmakla birlikte "imperfekt" biçimler üzerinde etkili olmuş ve iki basit yapıdaki geçmiş zamanın sonlarının aynı olmasına (harmanlanmasına) yol açmıştır.[187] Bu nedenle, Eski Bulgarcadan Çağdaş Bulgarcaya kadar olan süreçte bitmiş geçmiş zaman -aorist ve bitmemiş geçmiş zaman –imperfekt arasındaki yakın bağların birlikte incelenmesi gereklidir.[188] Bugün Çağdaş Bulgarcada bitmemiş geçmiş zamanda biçimlenmenin temelleri geçmişte tamamlanmış / bitmiş eylemi ifade etmek için Eski Bulgarcadaki biçim çeşitliliğinin zaman içinde hassas sınırlamalara maruz kalmasıyla açıklanabilmektedir.[189] Örneğin, bitmemiş geçmiş zamanda eylemin biçimlenmesi daralma yoluyla elde edilen sondaki ünlü üzerinde gerçekleşmiş ve bunun sonucunda bitmiş

[185] Krasimira Çakırova (2015), *agm*., s. 49.

[186] Rita Csizmadia, "Metodi i rezultati v istoriyata na Bılgarskia glagol", *9th Conference for Young Slavists in Budapest (Fiatal Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája IX) 9 May 2019*, Budapest, 2020, s. 26.

[187] Gös. yer.

[188] Kiril Mirçev, *age*., s. 212.

[189] Gös. yer.

geçmiş zaman için kullanılan –ях ve –ах varyantları üzerinde çakışma meydana gelmiştir (Bkz. Tablo 67 s. 183 ve Tablo 73 s. 205).[190]

Modern bakış açısına göre, bitmiş geçmiş zamanın ve bitmemiş geçmiş zamanın temellerini şimdiki zamanın oluşturduğu varsayılmaktadır.[191] Çalışmamızda da buraya kadar görüldüğü üzere, her iki geçmiş zamanın biçimlenmesi **-х** ekinin tabana eklenmesiyle oluşmaktadır.[192] Geçmиş zamanda kullanılan **-х** ekinin *sonrasındaki* ekler Bulgarca eylemin teklik/çokluk şahsını bildirirken, **-х** ekinin *öncesindeki* ünlüler ise iki geçmiş zaman arasındaki zaman açısından anlam farkını ortaya koymaktadır.[193]

Örnek 51:

пратя *(св.)* ‘gönder-’ → **Eylem çifti:** пращам *(нсв.)*

Bitmiş Geçmiş Zaman и ← х

прат**И**х ‘gönderdim’ — teklik (ben) gönderdim

х||**ме** ‘gönderdik’ — çokluk (biz) gönderdik

х||**те** ‘gönderdiniz’ — çokluk (siz) gönderdiniz

х||**а** ‘gönderdi’ — çokluk (onlar) gönderdi

Örnek 52:

пратя *(св.)* ‘gönder-’ → **Eylem çifti:** пращам *(нсв.)*

Bitmemiş Geçmiş Zaman е ← х

прат**Е**х ‘gönderiyordum’

хме ‘gönderiyorduk’

хте ‘gönderiyordunuz’

ха ‘gönderiyordu’

[190] Kiril Mirçev, *age*., s. 217.

[191] Petır Paşov, *age*., s. 148.

[192] Gös. yer.

[193] Gös. yer.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 51 ve Örnek 52) görüldüğü üzere geçmişteki anda iki geçmiş zaman arasındaki anlamsal fark, genel olarak eylemin sonlanması / tamamlanması ya da sonlanmaması / tamamalanmaması ayrımını ifade etmektedir.[194] Bitmiş geçmiş zaman (aorist) ve bitmemiş geçmiş zaman (imperfekt) arasında zamansal ayrımın olmadığını belirten Ivançev'e göre, eş zamanlı gerçekleşen eylemler zamansal algıda ayrım oluşturmaz, ayrım *sadece* eylemin bitmiş / bitmemiş görünüşüyle sınırlıdır.[195]

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, basit geçmiş zaman terimi Bulgarca ve Slavca dil bilgisinde kabul görmemesine rağmen, Yu. S. Maslov "aorist" ve "imperfekt" biçimleri basit geçmiş zaman çerçevesinde birleştirmiş ve bu birleşimin hem biçim açısından hem de anlam açısından çok güçlü temelleri olduğunu belirtmiştir.[196]

Özetle biçim açısından (sentetik biçim oluşumu) ve diğer geçmiş zaman oluşumları açısından incelendiğinde Bulgarcada eylemlerin geçmiş zamanda iki karşıtlık üzerine biçimlendiği görülmektedir: Bunlardan birincisi dar anlamda görünüş karşıtlığıdır - bitmemiş / bitmiş görünüş. İkincisi ise geniş anlamda aorist ve imperfect zaman karşıtlığıdır.[197] Aşağıdaki tabloda söz konusu karşıtlık örnekle gösterilmiştir.

[194] Gös. yer.

[195] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 14.

[196] Yu. S. Maslov, *agm*., s. 252.

[197] Yu. S. Maslov, *agm*., s. 253.

Tablo 69: Görünüş ve geçmiş zaman karşıtlığı[198]

	Bitmemiş Görünüş *(нсв.)*	**Bitmiş Görünüş** *(св.)*
Aorist (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време)	Bitmemiş aorist *ставах*	Bitmiş aorist *станах*
Imperfekt (bitmemiş geçmiş zaman / минало несвършено време)	Bitmemiş imperfekt *ставах*	Bitmiş imperfekt *станех*

Tablo 69'da görüldüğü üzere, Bulgarcada görünüş çifti olan eylem (ставам *(нсв.)* - стана *(св.)* 'ayağa kalk-, doğrul-, ol-') her iki geçmiş zamanda da (bitmiş geçmiş zaman -aorist / bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt) biçimlenebilmektedir. Bitmiş görünüşteki eylemin (стана *(св.)*) her iki geçmiş zamanda da biçimlenmesi anlam açısından farklılık göstermektedir (стан**ах** 'ayağa kalktım, doğruldum, oldum'; стан**ех** 'ayağa kalkıyordum, doğruluyordum, oluyordum'). Bitmemiş görünüşteki eylemin (ставам *(нсв.)*) her iki geçmiş zamanda da biçimlenmesi aynı olmakla (став**ах** → bitmiş geçmiş zaman -aorist / став**ах** → bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt) beraber, anlamsal fark (став**ах** (3. Çekim) 'ayağa kalktım, doğruldum, oldum' → bitmiş geçmiş zaman -aorist / став**ах** 'ayağa kalkıyordum, doğruluyordum, oluyordum'→ bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt) mevcuttur.

Bu noktada meseleyi ayrıntılı incelediğimizde, üçüncü çekim eylemler *genellikle* bitmemiş görünüştedir ve üçüncü çekim eylemlerde her iki geçmiş zamanda da biçimlenme aynıdır. Fakat bu durumla *sadece* üçüncü

[198] Gös. yer.

çekim eylemlerde karşılaşılmaz. Nadir olarak birinci ve ikinci çekim eylemlerde de bu durumla karşılaşılmaktadır. Örneğin, премра *(св.)* (1. Çekim) → премр**ях** ‘fenalaştım, baygınlık geçirdim’ → bitmiş geçmiş zaman -aorist / премр**ях** ‘fenalaşıyordum, baygınlık geçiriyordum’ → bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt; държа *(нсв.)* (2. Çekim) → държ**ах** ‘tuttum, alıkoydum, muhafaza ettim’ → bitmiş geçmiş zaman -aorist / държ**ах** ‘tutuyordum, alıkoyuyordum, muhafaza ediyordum’ → bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt.

Her üç çekimde de biçimsel zaman ayrımı sadece ikinci teklik (ти/sen) ve üçüncü teklik (той-тя-то/o) şahıslarda mevcuttur. Örneğin, став**а** (3. Çekim) ‘ayağa kalktın, doğruldun, oldun’, став**а** ‘ayağa kalktı, doğruldu, oldu’→ bitmiş geçmiş zaman -aorist / став**аше** ‘ayağa kalkıyordun, doğruluyordun, oluyordun’**,** став**аше** ‘ayağa kalkıyordu, doğruluyordu, oluyordu’→ bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt; премр**я** (1. Çekim) ‘fenalaştın, baygınlık geçirdin’, премр**я** ‘fenalaştı, baygınlık geçirdi’ → bitmiş geçmiş zaman -aorist / премр**еше** ‘fenalaşıyordun, baygınlık geçiriyordun’, премр**еше** ‘fenalaşıyordu, baygınlık geçiriyordu’→ bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt; държ**а** (2. Çekim) ‘tuttun, alıkoydun, muhafaza ettin’, държ**а** ‘tuttu, alıkoydu, muhafaza etti → bitmiş geçmiş zaman -aorist / държ**еше** ‘tuttuyordun, alıkoyuyordun, muhafaza ediyordun’, държ**еше** ‘tuttuyordu, alıkoyuyordu, muhafaza ediyordu’→ bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt.

Geçmişteki bir noktada ya da geçmişte bir süre devam edip sonlanmış eylem mantıksal olarak bitmiş görünüş biçiminde bütünlük taşır (eylem başlangıç ve bitiş noktalarıyla birlikte), diğer bir deyişle süreçten

bağımsız olarak bitmiş geçmiş zamanla bağlantı kurar ve ifade sonuç olarak kesinlik taşımaktadır.[199]

Eylemin tamamlandığı noktada tükenmesiyle bu söz konusu kesinlik zaman ve görünüş faktörleriyle belirlenmiş, bitmiş görünüşteki 'aorist' biçimde eyleme kazandırılmıştır.[200] Süreçselliğin yalın tanımı bitmiş görünüşteki eylemin bağlam tarafından belirlenen anlamına ve dahası tekrarı sınırsız olan varyantlara dayanmaktadır.[201] Bu yüzden, bitmemiş görünüşteki eylemin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi teorik olarak mümkün olmakla birlikte, uygulamada ise sınırlayıcıdır.[202] Eylem bitmemiş görünüşte olmasına rağmen "aorist" biçimde eylemin bitmiş görünüşü uygundur. Çünkü aynı zamanda Bulgarcada eylemin görünüş çifti olmadığında ise eylem türetilmeye açık konumdadır.

Örneğin, плаших детето 'çocuğu korkuttum' ifadesi uygun değildir.[203] Bu ifade yerine уплаших детето 'çocuğu korkuttum' ifadesi uygundur. Bu iki ifadedeki eylemi şöyle inceleyebiliriz:

Bulgarcadaki плаша 'kokut-, ürküt-' eylemi bitmemiş görünüşte ve ikinci çekimdedir. Eylemin bitmiş görünüş çifti yoktur. Lakin eylem türetilmeye açıktır. Eylem ön ek (prefix/представка) alarak bitmiş görünüş çiftini türetir. Örneğin, плаша *(нсв.)* 'kokut-, ürküt-' → **у**+плаша *(св.)* 'korkut-, korku sal-, ürküt-'. Eylem bu noktadan itibaren son ek (suffix/наставка) alarak bitmemiş görünüş çiftini türetir. Örneğin, **у**плаша

[199] Zoya Barbolova, *age*., s. 101.

[200] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 60.

[201] Mariya Deyanova, "Slavyanskata glagolna opozitsiya imperfekt i aorist", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya 1976, s. 319.

[202] Zoya Barbolova, *age*., s. 101.

[203] Zoya Barbolova, *age*., s. 102.

(св.) → уплаш+**ва**(м) *(нсв.)* ‘korkut-, korku sal-, ürküt-’. Böylece, eylem yeniden başlangıçtaki bitmemiş görünüşünü elde eder.[204] Yukarıdaki örnekte ifade incelendiğinde eylemin geçmişte bir noktada bütün olarak gerçekleşmesi eylemin biçimi üzerinde etkili olmuş ve bitmiş çiftini türetmiştir.

Bitmiş geçmiş zamanda olduğu gibi şimdiki zamanın merkezdeki konumundan hareketle üç gruba ayrıdığımız fonetik belirleyicilerle Bulgarcada bitmemiş geçmiş zamanın biçimlenmesi ve biçimlenme esnasındaki fonetik değişimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

2.2.2.1. Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало несвършено време (имперфект))

Tablo 70: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünlü ile biten eylemlerde bitmemiş geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.нсв.**	**м.нсв.**	**Açıklama (обяснение)**
-ая (1. Çekim)	-ах	-ех	възроптая *(св.)* → възропта**ех** ‘mırıldanıyordum, homurdanıyordum’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]
	-ях		потрая *(св.)* → потра**ех** ‘bir süre bekliyordum’	[я] → [е]
-ея (1. Çekim)	-ях	-ех	сея *(нсв.)* → се**ех** ‘ekiyordum, saçıyordum, dağıtıyordum’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]

[204] Konuya ilişkin ayrıca bkz. Cömertel (2016), *agm*., s. 145-156.

	-ах		възмъжея *(св.)* → възмъже**ех** ‘olgunlaşıyordum, reşit oluyordum’	[я] → [е]
-ия (1. Çekim)	-их	-ех	мия *(нсв.)* → ми**ех** ‘yıkıyordum’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]
-уя (1. Çekim)	-ух	-ех	обуя *(св.)* → об**уех** ‘giyiyordum (çorap, ayakkabı vb. için)’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]
-юя (1. Çekim)	-юх	-ех	плюя *(нсв.)* → пл**юех** ‘tükürüyordum’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]
-яя (1. Çekim)	-ях	-ех	влияя *(нсв.)* → вли**яех** ‘etkiliyordum, yönlendiriyordum’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]
-оя (2. Çekim)	-их	-ях	броя *(нсв.)* → бро**ях,** бро**еше,** бро**еше** ‘sayıyordum, sayıyordun, sayıyordu’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]
	-ях		състоя се *(нсв.)* → състо**ях** се, състо**еше** се, състо**еше** се ‘oluşuyordu, gerçekleşiyordu, düzenleniyordu’	[я] → [е]
-ая (2. Çekim)	-их	-ях	тая *(нсв.)* → та**ях,** та**еше,** та**еше** ‘gizliyordum, saklıyordum’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]

2.2.2.2. Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало несвършено време (имперфект)

Tablo 71: Bulgarcada şimdiki zamanda ünsüz + ünlü ile biten eylemlerde bitmemiş geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.нсв.**	**м.нсв.**	**Açıklama (обяснение)**
-ва (1. Çekim)	-ах	-ях	зова *(нсв.)* → зов**ях,** зов**е**ше, зов**е**ше ‘sesleniyordum, sesleniyordun, sesleniyordu’	Tek tip biçimlenme [а] → [я] [я] → [е]
-да (1. Çekim)	-ох	-ях	проведа *(св.)* → провед**ях,** провед**еше**, провед**еше** ‘yapıyordum, düzenliyordum, yapıyordun, düzenliyordun, yapıyordu, düzenliyordu’	Yaygın biçimlenme [а] → [я] [я] → [е]
		-ех	отида *(св.)* → отид**ех** ‘gidiyordum’	Nadir biçimlenme [а] → [е]
-**е**ра (1. Çekim)	-ах	-ях	събера *(св.)* → събер**ях,** събер**еше,** събер**еше** ‘topluyordum, bir yere yığıyordum, topluyordun, bir yere yığıyordun, topluyordu, bir yere yığıyordu’	Tek tip biçimlenme [а] → [я] [я] → [е]
-жа (1. Çekim)	-ах	-ех	вържа *(св.)* → върж**ех** ‘bağlıyordum, birleştiriyordum’	Tek tip biçimlenme [а] → [е]

			лъжа *(нсв.)* → лъж**ех** ‘yalan söylüyordum’ срежа *(св.)* → срež**ех** ‘kesiyordum’	
-за (1. Çekim)	-ох	-ех	вляза *(св.)* → влез**ех** ‘giriyordum, içeriye giriyordum’; влез**еше**, влез**еше** ‘girdi, içeri girdi’	Yaygın biçimlenme [а] → [е] [я] → [е]
	-ах	-ях	огриза *(св.)* → огриз**ях**, огриз**еше**, огриз**еше** ‘tamamını kemiriyordu, aşındırıyordu’	Nadir biçimlenme [а] → [я] [я] → [е]
-ка (1. Çekim)	-ох	-ах	пека *(нсв.)* → печ**ах** ‘pişiriyordum’ печ**еше**, печ**еше** ‘pişiriyordu’ влека *(нсв.)* → влеч**ах**, влеч**еше**, влеч**еше** ‘sürüklüyordum, sürüklüyordun, sürüklüyordu’	[к] → [ч] [а] → [е]
	-ах		тъка *(нсв.)* → тъч**ах**, тъч**еше**, тъч**еше** ‘dokuyordum, dokuyordun, dokuyordu’	[к] → [ч] [а] → [е]
-ма (1. Çekim)	-ех	-(м)ех	приема *(св.)* → прием**ех** ‘kabul ediyordum, benimsiyordum’	Tek tip biçimlenme [а] → [е]

-на (1. Çekim)	-ах	-ех	срещна *(св.)* → срещн**ех** ‘karşılıyordum, rastlıyordum’	Tek tip biçimlenme [а] → [е]
-ра (1. Çekim)	-ях	-ях	премра *(св.)* → премр**ях**, премр**еше**, премр**еше** ‘fenalaşıyordum, baygınlık geçiriyordum, fenalaşıyordun, baygınlık geçiriyordun, fenalaşıyordu, baygınlık geçiriyordu’	Tek tip biçimlenme [а] → [я] [я] → [е]
	-ах		ора *(нсв.)* → ор**ях**, ор**еше**, ор**еше** ‘toprağı sürüyordum, toprağı sürüyordun, toprağı sürüyordu’	[а] → [я] [я] → [е]
-са (1. Çekim)	-ох	-ях	нанеса *(св.)* → нанес**ях**, нанес**еше**, нанес**еше** ‘taşıyordum, taşıyordun, taşıyordu’ ǁ **-се** ‘taşınıyordum, taşınıyordun, taşınıyordu’	Tek tip biçimlenme [а] → [я] [я] → [е]
-та (1. Çekim)	-ох	-ях	плета *(нсв.)* → плет**ях**, плет**еше**, плет**еше** ‘örüyordum, örüyordun, örüyordu’	Tek tip biçimlenme [а] → [я] [я] → [е]
-ча (1. Çekim)	-ах	-ех	дъвча *(нсв.)* → дъвч**ех** ‘çiğniyordum’	Tek tip biçimlenme [а] → [е]

-ша (1. Çekim)	-ах	-ех	пиша *(нсв.)* → пиш**ех** ‘yazıyordum’	Tek tip biçimlenme [а] → [е]
ünsüz + я (nadir) (1. Çekim)	-ах	-ех	къпя *(нсв.)* → къп**ех** ‘yıkıyordum’	Tek tip biçimlenme [я] → [е]
ünsüz + я (yaygın) (2. Çekim)	-их	-ех	правя *(нсв.)* → прав**ех** ‘yapıyordum’	Yaygın biçimlenme [я] → [е]
		-ях	възмутя *(св.)* → възмут**ях**, възмут**еше**, възмут**еше** ‘kızdırıyordum, öfkelendiriyordum, kızdırıyordun, öfkelendiriyordun, kızdırıyordu, öfkelendiriyordu’	[я] → [е]
	-ях	-ех	видя *(св.)* → вид**ех** ‘görüyordum, fark ediyordum, bakıyordum’	[я] → [е]
		-ях	летя *(нсв.)* → лет**ях**, лет**еше**, лет**еше** ‘uçuyordum, uçuyordun, uçuyordu’	[я] → [е]
-жа (2. Çekim)	-их	-ех	приложа *(св.)* → приложе**х** ‘uyguluyordum’	Yaygın biçimlenme [а] → [е]
		-ах	тъжа *(нсв.)* → тъж**ах,** тъж**еше,** тъж**еше** ‘hasret çekiyordum, özlüyordum, hasret çekiyordun, özlüyordun, hasret	[а] → [е]

			çekiyordu, özlüyordu’	
	-ах	-ах	полежа *(св.)* → полеж**ах**, полеж**еше,** полеж**еше** ‘biraz yatıyordum, biraz yatıyordun, biraz yatıyordu’	[а] → [е]
		-ех	бележа *(нсв.)* → бележ**ех** ‘not düşüyordum, belirtiyordum’	[а] → [е]
-ча (2. Çekim)	-их	-ех	уча *(нсв.)* → уч**ех** ‘okutuyordum, öğretiyordum’	Yaygın biçimlenme [а] → [е]
		-ах	възкача *(св.)* → възкач**ах**, възкач**еше**, възкач**еше** ‘çıkıyordum, tırmanıyordum, geçiyordum, oturuyordum, çıkıyordun, tırmanıyordun, geçiyordun, oturuyordun, çıkıyordu, tırmanıyordu, geçiyordu, oturuyordu’	[а] → [е]
	-ах	-ах	избуча *(св.)* → избуч**ах**, избуч**еше**, избуч**еше** ‘birdenbire gürlüyordu’	Nadir biçimlenme [а] → [е]
-ша (2. Çekim)	-их	-ах	греша *(нсв.)* → греш**ах,** греш**еше,** греш**еше** ‘günah işliyordum, günah işliyordun, günah işliyordu’	[а] → [е]

		-ех	плаша *(нсв.)* → плаш**ех** ‘korkutuyordum, tehdit ediyordum’	[а] → [е]

2.2.2.3. Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало несвършено време (имперфект))

Tablo 72: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünsüz ile biten eylemlerde bitmemiş geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.нсв.**	**м.нсв.**	**Açıklama (обяснение)**
-а(м) (3. Çekim)	-ах	-ах	харесам *(св.)* → харес**ах,** хареса**ше,** хареса**ше** ‘beğeniyordum, hoşlanıyordum’	Tek tip biçimlenme [м] → [х]
-я(м) (3. Çekim)	-ях	-ях	разкалям *(св.)* → разкал**ях**, разкаля**ше**, разкаля**ше** ‘çamurlanıyordu’	Tek tip biçimlenme [м] → [х]

-ах	-кà (1. Çekim)	-жà (2. Çekim)	-чà (2. Çekim)	-шà (2. Çekim)	-ам (3. Çekim)												
-ех	-àя (1. Çekim)	-да (N) (1. Çekim)	-èя (1. Çekim)	-жа (1. Çekim)	-за (1. Çekim)	-ия (1. Çekim)	-ма (1. Çekim)	-на (1. Çekim)	-ча (1. Çekim)	-ша (1. Çekim)	-ỳя (1. Çekim)	-ю̀я (1. Çekim)	-я̀я (1. Çekim)	ünsüz + я (1. Çekim)	ünsüz + я (2. Çekim)	-жа (2. Çekim)	-ча (2. Çekim)	-ша (2. Çekim)
-ях	-вà (1. Çekim)	-дà (1. Çekim)	-ерà (1. Çekim)	-зà (N) (1. Çekim)	-рà (1. Çekim)	-сà 1. Çekim	-тà (1. Çekim)	ünsüz + я (2. Çekim)	-оя̀ (2. Çekim)	-ая̀ (2. Çekim)	-ям (3. Çekim)							

Tablo 73: Bitmemiş geçmiş zaman varyantlarının fonetik temelli dağılımı

1. Çekim **2. Çekim** **3. Çekim**

* (N) Nadir Kullanımı göstermektedir.

(‘) Vurguyu göstermektedir.

2.2.3. BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN - PERFEKT (Минало неопределено време (перфект))

Slav dillerinde "aorist" ve "imperfekt "biçimler mevcut olmakla birlikte, bu biçimlerin tüm Slav dillerinde aynı seviyede olmadığı kabul görmektedir.[205] Örneğin, Bulgarcada "aorist" ve "imperfekt" biçimler mevcut olmasına rağmen, yabancı dillerle teması orta seviyeli olan Batı Slav dilleri kendi "aorist" ve "imperfekt" biçimlerini kaybetmiş ve geçmişteki eylemleri ifade etmek için eski perfekt biçimlerini kullanmıştır (üçüncü şahıs hariç, yardımcı eylem oluşumlarına bağlı).[206] Bulgarcada Proto Hint-Avrupa dilindeki "aorist" ve "imperfekt" arasındaki ayrım korunmakla birlikte "perfekt" biçim de kullanılmış, geçmişte gerçekleşmiş ancak konuşma anına atıfta bulunma biçiminde, özgün genel Slav işlevini korurken yeni model işlev kazanmıştır.[207] Yeni model işlev çalışmamızın III. Bölümünde (Bkz. 'Eylem Kipinin Biçimlenmesinde Şimdiki Zamanın Rolü' s. 276) ele alınacaktır.

Bulgarcada belirsiz geçmiş zaman, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi biçiminde (минало свършено деятелно причастие -л partisip) ve şimdiki zaman yardımcı eylemiyle (съм) oluştuğundan birleşik yapıdadır.[208] Eski Bulgarcada da Latince perfekt (perfectum) ismiyle anılan bu tür biçimler

---

[205] Olga Miseska Tomic, "Grammatical Categories Across Cultures", *Language Acrosss Culturess*, Irish Association for Applied Linguistics, Ed. Liam Mac Mathuna and David Singleton, Dublin, 1983, pp. 34.

[206] Gös. yer.

[207] Olga Miseska Tomic, "The perfect and the Evidential", *Balkan Sprachbund Morpho-syntactic Features* (Studies in Natural Language – Linguistic Theory), Published by Springer, Dordrecht, 2006, pp. 333.

[208] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 374.

mevcuttur.[209] Bulgarca belirsiz geçmiş zamanda bitmiş geçmiş zamanın aksine geçmişteki eylemin gerçekleştirildiği ve tamamlandığı zaman kesin olarak tanımlanamaz.[210]

Belirsiz geçmiş zaman konuşma anından önce gerçekleşmiş olan ancak gerçekleşmesi bakımından herhangi bir geçmiş zamanla ilişkili olmayan, sonucu itibariyle şimdiki zamanda (söylendiği anda) algılanan eylemi ifade etmektedir.[211]

Belirsiz geçmiş zaman eylem için iki temel anlamı ortaya koymaktadır: Birincisi geçmişteki belirsizlik, diğeri ise sonuçsallık.[212] Sonuç odaklı olduğundan (eylemin sonucu konuşma anında mevcuttur) belirsiz geçmiş zamanın geçmiş zamanla ilişkisinden ziyade şimdiki zamanla ilişkisi daha somuttur.[213]

Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanda eylemin biçimlenmesi Bulgarcada dil bilgisi kitaplarında da anlatıldığı üzere, (genel olarak) bitmiş geçmiş zaman üzerinden gerçekleşmektedir:

- Belirsiz geçmiş zamanın –perfektin biçimlenmesi

[209] Gös. yer.

[210] Borimir Krıstev, *age*., s. 120.

[211] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 376.

[212] Lyubomir Andreyçin (b), "Kım harakteristikata na perfekta (minalo neopredeleno vreme) v Bılgarskia ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 278.

[213] Gös. yer.

Orta Bulgarca döneminde sıfat-eylem biçimlerin kaybolması sonucunda, Çağdaş Bulgarcada değişmez yaygın kullanımlı sıfat-eylem biçimi (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi) mevcuttur.[214]

Şimdiki Zaman → bitmiş geçmiş zaman **(-х)** → bitmiş geçmiş zaman etken sıfat eylemi **(минало свършено деятелно причастие: -л)** → şimdiki zaman yardımcı eylemi **(спомагателния глагол в сегашно време: съм, си, е, сме, сте, са)**

- Belirsiz geçmiş zamandaki –perfekt eylemin özne ile uyumu

Özne teklik ise;

Belirsiz geçmiş zamanda –perfekt biçimdeki eylem → eril (-л), dişil (-ла), orta cins (-ло)

Özne çokluk ise;

Belirsiz geçmiş zamanda –perfekt biçimdeki eylem → çoklul (-ли)

Örnek 53: Заболея *(св.)* (1. Çekim) ‘hastalan-’ → забол**я**х ‘hastalandım’ → забол**я**л ‘hastalanmış’ (teklik – забол**я**л**а** (dişil), забол**я**л**о** (orta))→ забол**я**л **съм** ‘hastalanmışım’ (çokluk - забол**е**л**и сте** ‘hastalanmışsınız’)

Örnek 54: Плещя *(нсв.)* (2. Çekim) ‘saçmala-’ → плещи**х** ‘saçmaladım’ → плещи**л** ‘saçmalamış’ (teklik – плещи**л**а (dişil), плещи**л**о

[214] Kiril Mirçev, *age*., s. 221.

(orta)) → плещи**л съм** ‘saçmalamışım’ (çokluk - плещи**ли сте** ‘saçmalamışsınız’)

Örnek 55: Избавям *(нсв.)* (3. Çekim) ‘kurtar-, muhafaza et-’ → избави**х** ‘kurtardım, muhafaza ettim’ → избави**л** ‘kurtarmış, muhafaza etmiş’ (teklik – избави**ла** (dişil), избави**ло** (orta)) → избави**л съм** ‘kurtarmışım, muhafaza etmişim’ (çokluk - избави**ли сте** ‘kurtarmışsınız, muhafaza etmişsiniz’)

Bulgarcada zaman ile görünüş arasındaki somut ilişki geçmiş zamanlarda belirgin hâldedir. Geçmiş zamanın iki alt tipi görünüşe göre ayrılmıştır (bitmiş geçmiş zaman -aorist ve bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt). **Şekil 4**’te (Bkz. s. 155) belirttiğimiz gibi belirsiz geçmiş zaman -perfekt biçimlenme bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemine bağlı gerçekleştiğinden bitmiş geçmiş zaman tabanından biçimlenmektedir. Bu durum aslında “perfekt” ve “aorist” zamanların Bulgarcada karışmasına yol açmaktadır. Buraya kadar anlattıklarımız *genel* olarak Bulgarcada perfekt zamanın biçimlenmesini açıklamaktadır. Lakin Bulgarcada belirsiz geçmiş zaman -perfekt zaman görünüş etkisine bağlı olarak farklılık içermektedir. Bulgarcada belirsiz geçmiş zaman -perfekt zaman biçimlenmesinin bitmiş görünüşteki eylemde biçimlenmesi bitmiş geçmiş zaman -aorist zamanla, bitmemiş görünüşteki eylemde biçimlenmesi bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt zamanla ilişkiyi meydana getirmektedir. Çünkü belirsiz geçmiş zaman -perfekt biçimlenme bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemine (минало несвършено деятелно причастие) bağlı da gerçekleşebilir ve bu durumda bitmemiş geçmiş zaman tabanından biçimlenme meydana gelmektedir. Bulgarcada bitmiş ve bitmemiş görünüşteki eylemin belirsiz

geçmiş zamanda -perfekt biçimlenmesini aşağıdaki **Tablo 74**'te inceleyelim.[215]

Tablo 74: Bitmiş ve bitmemiş görünüşteki eylemin belirsiz geçmiş zamanda -perfekt biçimlenmesi

	Bitmiş görünüş (perfective) l (л) – partisip четà → четох 'okudum'		Bitmemiş görünüş (imperfective) l (л) - partisip четà → четях 'okuyordum'	
	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	чел съм 'okumuşum'	чели сме 'okumuşuz'	четял съм 'okuyormuşum'	четяли сме 'okuyormuşuz'
2. Şahıs	чел си 'okumuşsun'	чели сте 'okumuşsunuz'	четял си 'okuyormuşsun'	четяли сте 'okuyormuşsunuz'
3. Şahıs	чел (е) 'okumuş'	чели (са) 'okumuşlar'	четял 'okuyormuş'	четяли[216] 'okuyormuş(lar)'

Bulgarcada belirsiz geçmiş zaman –perfekt ile bitmiş geçmiş zamanın eş değer iki zaman olarak görülmesi biçimlenmedeki paralelliğe ve iki zaman arasındaki anlam yakınlığına bağlıdır. Çok sayıda Slav dilinde belirsiz geçmiş zaman –perfekt ile bitmiş geçmiş zamanın birleşmesi ve bu iki zaman anlamlarında var olan bariz yakınlık sebebiyle aynı işlevi yerine getirmesine rağmen, Bulgarcada böyle bir durum söz konusu değildir; ancak bazı durumlarda iki zaman birbiri yerine kullanılabilmektedir.[217] Eski

[215] Olga Miseska Tomic, *age*., s. 352.

[216] **Açıklama:** Kaynakta belirtildiği gibi verilmiştir. Doğrusu, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminde çokluk biçimlenmede fonetik değişim meydana geldiğinden четели 'okuyormuş(lar)' olmalıdır /я/ → /е/.

[217] Kiril Mirçev, *age*., s. 220.

Bulgarca ve Çağdaş Bulgarca gramerlerinde belirsiz geçmiş zaman –perfekt biçimlenme şimdiki zamana bağlı olarak sıfat-eylem biçimlerinden oluşan *tanımlayıcı* bir biçimdir.[218] Her ne kadar iki zaman arasındaki eş değerlilik söz konusu olsa da aralarında nüans mevcuttur; bu durum Bulgar gramerinde dilbilimcilerin iki zamanı tanımlanmasını zaruri kılmıştır.

İ. K. Bunina ve M. Deyanova göre, belirsiz geçmiş zaman genel geçmişi kapsar ve bu geçmişte gerçekleşen olayın sonuçları konuşma anında mevcuttur, hatta konuşma anı sonrasında da bu sonuçlar mevcut olduğundan belirsiz geçmiş zaman sadece konuşma anına ilişkin değil aynı zamanda geçmiş ve gelecek anla da ilişkili kurmaktadır.[219] M. Leonidova'ya göre ise, bitmiş geçmiş zaman geçmişte bir noktada gerçekleşen bütünlük taşıyan eylemi verirken belirsiz geçmiş zaman geçmişte gerçekleşmiş, olmuş eylemin bütünlüğünü (başlangıç ve bitiş sınırlarını) belirtmeksizin vermekte, yani bitmiş geçmiş zaman ve belirsiz geçmiş zaman (aorist / perfekt) karşıtlığı geçmişte gerçekleşmiş eylemlerin içinde bulunan anda etkisinin olması ya da olmamasına bağlı olarak meydana gelmektedir.[220]

M. Yanakiev'de belirsiz geçmiş zaman -perfekt ile bitmiş geçmiş zaman -aorist arasındaki farkın, bitmiş geçmiş zamanda eylemin geçmişte belli bir noktaya bağlı olması, belirsiz geçmiş zamanda ise böyle bir bağlantıya dair hiçbir belirti olmadığını ileri sürmüş; Ts. Mladenov ve St. Stoyanov'a göre ise, bitmiş geçmiş zamandaki -aorist eylem çift ana gönderme yaptığından (konuşma anı ve geçmişteki belirli nokta üzerine)

[218] Kiril Mirçev, *age*., s. 221.

[219] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 15.

[220] Gös. yer.

bağıntılı zaman olmakla birlikte, belirsiz geçmiş zaman -perfekt ise *sadece* konuşma anında kendini gösterdiğinden basit yönelimli zamandır.[221]

Örnek 56: Ходил ли си на театър?

Tiyatroya gitmiş misin? (Tiyatroya gittiğin var mı?)

(Tiyatroya gitmişliğin var mı?)

Örnek 57: Вчера ходи ли на театър?

Dün tiyatroya gittin mi?

Yukarıdaki örneklerin (Örnek 56 ve Örnek 57) ortak noktası eylemlerin geçmiş zamanda gerçekleşmiş olmasıdır. Her iki örneğin anlatısına bakıldığında bitmiş geçmiş zaman ve belirsiz geçmiş zaman arasındaki benzerlik kendini gösterse de iki zaman arasında nüans mevcuttur. Örnek 56'da eylem konuşma anında (şimdiki zamanda) kendini göstermekte, sonucu itibarıyla geçmişteki belirsiz bir noktadan başlayıp şimdiki zamana kadar uzanmakta ve hatta sonrasında da (gelecek zaman) sonucun etkisi devam etmektedir. Örnek 57'de ise eylem başlangıcı ve bitişi itibarıyla geçmişteki belirli bir nokta üzerinde (вчера – zaman zarfı / dün ile sınırlı) dinamik olarak (gittim ya da gitmedim) gerçekleşmiş ve konuşma anından önce tamamlanmıştır.

Belirsiz geçmiş zaman bitmiş geçmiş zaman gibi konuşma anından önce sonlanmış ve doğrudan konuşma anına yönelik olan geçmiş bir eylem anlamına geldiğinden V. Stankov'a göre, bitmiş geçmiş zaman -aorist ve

[221] Gös. yer. Ayrıca bkz. Stoyan Stoyanov, *age*., s. 376.

belirsiz geçmiş zaman -perfekt arasında zamansal ayrım bulunmamaktadır.[222] Bununla birlikte bitmiş geçmiş zamanın -aoristin aksine, belirsiz geçmiş zamanın -perfektin anlamı eylemin zamanına ilişkin verileri belirtmez; yani diğer bir deyişle, belirsiz geçmiş zaman -perfekt somut değildir ve eylemin zaman çizelgesindeki lokalizasyonu hakkında kanıt sunmaz.[223] Sadece ilave semantik belirleyicilerle eylemin zaman çizelgesindeki çıkarımsal konumu, görünüş ve kip karakteri (daha geniş anlamda) açısından ayrımlar söz konusudur.[224] Ayrıca, Stankov'a göre, bitmiş geçmiş zaman -aorist ve belirsiz geçmiş zaman -perfekt arasındaki ayrımlar aspektif sınırlara bağlıdır.[225] Öte yandan Stankov'a göre, konuşmacı *yalnızca* söz konusu eyleme şahit olmuşsa aorist biçimi kullanabilir, perfekt zamanda böyle bir ön koşul söz konusu değildir.[226] Çünkü genel olarak, Bulgarcada perfekt biçimler dolaylı olarak çıkarımda bulunulan eylemleri ifade edebilir ve kanıtlayıcı işleve sahiptir.[227] Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın kullanımlarında konuşmacının eyleme şahit olması / olmaması (bizzat gözlemlemesi / gözlemlememesi) önemli olmayıp, konuşma anında mevcut durumun sonucundan eylem hakkında çıkarımda bulunulmaktadır.[228]

Örnek 58: Крадецът е влязъл през прозореца.

Hırsız pencereden girmiş.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 58) konuşmacı eyleme şahit olmamış, fakat sonuç (delil) üzerinden bir çıkarımda bulunmuştur (pencerenin açık

[222] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 73-74.

[223] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 74.

[224] Ruselina Nitsolova, *agm*., s. 15-16.

[225] Jouko Lindstedt, *On the Semantics of Tense and Aspect in Bulgarian*, Ph.D. Dissertation, University of Helsinki, 1985, pp. 101.

[226] Gös. yer.

[227] Olga Miseska Tomic, *age*., s. 359.

[228] Lyubomir Andreyçin (b), *agm*., s. 278.

olması). Eylem geçmişteki bir noktada gerçekleşmiş ve sonuçları konuşma anında devam etmektedir. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Вляза *(св.)* (1. Çekim) 'gir-, dışarıdan içeriye gir-' → влез**ох** 'girdim' → влязъ**л** 'girmiş' → влязъ**л съм** 'girmişim' (çokluk - влез**ли сте** 'girmişsiniz').

Aynı şekilde Tomic'e göre de iki zaman arasında (aorist – perfekt) zaman açısından ayrım bulunmamaktadır, yalnızca Bulgarcadaki perfekt zaman oluşumu kapsam açısından büyük bir değişime uğramıştır ve böylece belli bir geçmiş zaman noktasında gerçekleşen bir eylemi veya durumu belirtme işleviyle sınırlayıcı (eylemi belli bir nokta üzerinde toplama) kullanımı olan aorist paradigmasının işaretlendiği bir paradigmaya dönüşmüştür.[229]

Örnek 59: Ходя 'yürü-, git-' (2. Çekim) *(нсв.)* (şimdiki zaman)

ходи 'yürüdü, gitti' (bitmiş geçmiş zaman / bitmemiş aorist (durative aorist) / past)

находи се '*hlk.* isteği kalmayıncaya kadar, kanıncaya kadar yürüdü, gezdi' (bitmiş geçmiş zaman / bitmiş aorist (non-durative aorist) / past / dönüşlü (reflexive pronouns)

ходеше 'yürüyordu, gidiyordu' (bitmemiş geçmiş zaman / bitmemiş imperfekt (durative imperfect) / past)

ходил съм 'yürümüşüm, gitmişim' – ходил е 'yürümüş' (bitmemiş perfekt (durative perfect) / past)

[229] Olga Miseska Tomic (1983), *agm*., s. 34.

находил съм се ‘*hlk.* isteğim kalmayıncaya kadar yürümüşüm, gezmişim’ (bitmiş perfekt (Non-durative) / dönüşlü (reflexive pronouns / past)

Yukaridaki örnekte (Örnek 59) şimdiki zamanda bitmemiş görünüşteki eylem bitmiş geçmiş zamanda ön ek alarak eylemin belli bir noktada toplandığını (sürmediğini) belirtmekte (bir noktaya kadar yürüdü, gezdi), bitmiş geçmiş zamanda ve belirsiz geçmiş zamanda eylemin konuşma anından önce gerçekleştiği, belirsiz geçmiş zamanda eylemin geçmişte kesin bir nokta üzerinde toplanmadığı, aynı zamanda eylemin bitişi üzerinde de veri olmadığı görülmektedir.

V. Stankov ve Tomic’in aksine Lindstedt’e göre ise bitmiş geçmiş zaman -aorist ve belirsiz geçmiş zaman -perfekt arasında tanımlama açısından, yani durum tipleri açısından herhangi bir ayrım söz konusu değilken, zamansal ayrım mevcuttur.[230]

Örnek 60: Аз съм ходил в Чанаккале

Çanakkale’ye gitmişim

Örnek 61: Аз ходих в Чанаккале

Çanakkale’ye gittim

Yukarıdaki örnekleri (Örnek 60 ve Örnek 61) incelediğimizde iki geçmiş zamanın aynı anlamda olduğu görülmektedir. Lakin iki cümle arasında farklılıklar mevcuttur. Örnek 60’da eylem belirsiz bir geçmişte başlamış ve sonucu itibariyle şimdiki zamanda kendini göstermiş ve bitiş

[230] Jouko Lindstedt, *age*., s. 101.

sınırı mevcut değildir (belirsiz geçmiş zaman). Örnek 61'de ise eylem geçmişte belli bir noktada gerçekleşmiş, geçmişte belirli bir noktada tamamlanmış ve eylem bütün olarak şimdiki zamanda belirtilmiştir (bitmiş geçmiş zaman). Yani Örnek 60'da şimdiki zamanda *sonuç* belirleyici iken, Örnek 61'de eylem *bütünü* şimdiki zamanda belirleyici olmuştur. Anlatım açısından incelediğimizde ise, Örnek 60'taki ifade aktarımdır, Örnek 61'deki ifade ise anlatımdır.

Belirsiz geçmiş zaman ile bitmiş geçmiş zaman arasındaki zaman açısından benzerlik görüldüğü üzere, yakın anlam taşıyarak paralel kullanımlarının geniş çapta gelişmesi için uygun zemin yaratmıştır.[231] Belirsiz geçmiş zamanın üslubu çoğunlukla eylem formlarında diyalojik konuşmada ortaya çıkar ve özellikle birinci teklik şahısta kişinin kendi eylemlerini, duygularını ya da deneyimlerini ifadede renklendirmek için daha büyük imkânlar sağlamaktadır.[232]

Örnek 62: Беше такава навалица, че едва съм могъл да купя билет за автобуса

O kadar kalabalıktı ki, otobüse zar zor bilet alabilmişim

Yukarıdaki örnekte (Örnek 62) *да* konstrüksiyonu perfekt yapı ile birleşmiştir. Birinci teklik şahıs (аз / ben) gerçekleştirdiği eylemi sanki iradesi dışında, bilgisi dışında gerçekleştirmiş gibi ifade ederek aynı zamanda ortamın kalabalıklığını güçlü bir şekilde tablolaştırmıştır.

Bulgarcada perfekt zamanın aorist alanı biçimlenmede bir başlangıç noktası olarak kullanması, geçmişte gerçekleşen eylemin sonucunu ortaya

[231] Valentin Stankov (1981), *age.*, s. 54.

[232] Valentin Stankov (1981), *age.*, s. 54.

çıkarması biçimsel ve anlamsal çeşitlilik oluşturmakta ve eylemin perfekt zamanda verilmesi geçmiş ile şimdiki zaman arasında kronolojik ilişki düzeyinde olmaktan ziyade konuşma anında konuşmacının tutumu düzeyinde gerçekleşmektedir.[233] Eylemin belirsizlik taşıması, konuşmacının ifade gücünü arttırmaktadır.[234]

Ivanova'nın çalışmasında belirttiği üzere, Bulgarcada zamansal izomorfizm (eş yapı) perfekt zaman aracılığıyla gerçekleşmektedir ve kip (modal) sitemlerin yapılarında da görülmektedir.[235] Bu ifadeyi şöyle açıklayabiliriz: Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın -perfektin biçimlenmesi geçmişte önceki zamanın -pluskvamperfektin biçimlenmesini de oluşturmaktadır (писал съм 'yazmışım' → бях писал 'yazmıştım'). Aynı zamanda Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın -perfektin biçimlenmesi gelecekte önceki zamanın ve geçmişte önceki gelecek zamanın biçimlenmesini de oluşturmaktadır (ще съм писал 'yazmış olacağım' → щях да съм писал 'yazmış olacaktım'). Bunların dışında, Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın -perfektin biçimlenmesi şart kipini (бих писал 'yaz-isterdim'), duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zamanı (писал съм 'yazmışım'), duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zamanı (бил съм писал 'yazmışmışım'), duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zamanı (бил съм писал 'yazmışmışım') ve bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemini (писал 'yazmış') oluşturmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde Bulgarcada bitmiş geçmiş zamana ve belirsiz geçmiş zamana yönelik görüşleri sunduk ve bu görüşlere bağlı olarak iki geçmiş zaman biçimlenme açısından paralellik göstermesine rağmen,

---

[233] Rumyana Ivanova, "Modalnata sistema na Bılgarskiya glagol – Struktura i printsipi na organizatsiya", *Spisanie Proglas*, Velikotırnovski Universitet "Sv. Sv. Kiril i Metodiy" Universitetsko İzdatelstvo, Broy 4, Tom 10, 1996, s. 30.

[234] Gös. yer.

[235] Rumyana Ivanova (1996), *agm*., s. 27.

zaman tanımları ve anlamları bakımından nüanslara sahip oldukları sonucuna varılmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünün sonunda bitmiş geçmiş zamandaki biçimlenmeye paralel, merkezdeki şimdiki zamanın konumundan hareketle üç gruba ayırdığımız fonetik belirleyicilerle Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın biçimlenmesi ve bu biçimlenme esnasındaki fonetik değişimler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

2.2.3.1. Belirsiz Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler

(Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало неопределено време (перфект))

Tablo 75: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünlü ile biten eylemlerde belirsiz geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.неоп.**	**м.неоп.**	**Açıklama (обяснение)**
-ая (1. Çekim)	-ах	-ал	венчая *(св.)* → венчал съм ‘nikâh kıymışım, evlendirmişim’	Yaygın biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
	-ях	-ял	потрая *(св.)* → потраял съм ‘bir süre beklemişim’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ея (1. Çekim)	-ях	-ял	заболея *(св.)* → забол**ял съм** ‘hastalanmışım’	Yaygın biçimlenme Sondaki [e] ünlüsü düşer <u>Çokluk şahıslarda</u>; забол**ели сте** → ‘hastalanmışsınız’ [я] → [e]

	-ах	-ал	възмъжея *(св.)* → възмъж**ал съм** ‘olgunlaşmışım, reşit olmuşum’	Nadir biçimlenme [е] → [а]
-ия (1. Çekim)	-их	-ил	убия *(св.)* → уб**ил е** ‘öldürmüş’	Tek tip biçimlenme [я] → [л]
-уя (1. Çekim)	-ух	-ул	обуя *(св.)* → об**ул съм** ‘giymişim (çorap, ayakkabı vb. için)’	Tek tip biçimlenme [я] → [л]
-юя (1. Çekim)	-юх	-юл	плюя *(нсв.)* → пл**юл е** ‘tükürmüş’	Tek tip biçimlenme [я] → [л]
-яя (1. Çekim)	-ях	-ял	влияя *(нсв.)* → вли**ял е** ‘etkilemiş, yönlendirmiş’	Tek tip biçimlenme [я] → [л]
-оя (2. Çekim)	-их	-ил	броя *(нсв.)* → бро**ил е** ‘saymış’	Yaygın biçimlenme [я] → [и]
	-ях	-ял	състоя се *(нсв.)* → състо**ял е** се ‘oluşmuş, gerçekleşmiş, düzenlenmiş’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ая (2. Çekim)	-их	-ил	таѝ *(нсв.)* → та**ил съм** ‘gizlemişim, saklamışım’	Tek tip biçimlenme [я] → [и]

2.2.3.2. Belirsiz Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало неопределено време (перфект))

Tablo 76: Bulgarcada şimdiki zamanda ünsüz + ünlü ile biten eylemlerde belirsiz geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.неоп.**	**м.неоп.**	**Açıklama (обяснение)**
-ва (1. Çekim)	-ах	-ал	зова *(нсв.)* → зов**ал съм** ‘seslenmişim’	Tek tip biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-да (1. Çekim)	-ох	-л	приклада *(св.)* → прикл**ал съм** ‘ateşe yeniden odun atmışım, harlatmışım’ отида *(св.)* → оти**шъл съм** ‘gitmişim’	Tek tip biçimlenme [да] → [л] [да] → [шъл]
-ера (1. Çekim)	-ах	-ал	събера *(св.)* → съб**рал съм** ‘toplamışım, bir yere yığmışım’	Tek tip biçimlenme Tabandaki [е] ünlüsü düşer
-жа (1. Çekim)	-ах	-ал	вържа *(св.)* → вър**зал съм** ‘bağlamışım, birleştirmişim’ лъжа *(нсв.)* → лъг**ал съм** ‘yalan söylemişim’ срежа *(св.)* → сря**зал съм** ‘kesmişim’	Tek tip biçimlenme [ж] → [з] [ж] → [г] [е] → [я]
-за (1. Çekim)	-ох	-ъл / -ла	вляза *(св.)* → вля**зъл съм** ‘girmişim, içeri girmişim’	Yaygın biçimlenme [а] → [-ъл / -ла] Çokluk şahıslarda;

				влезл**и сте** → ‘girmişsiniz, içeri girmişsiniz’ [я] → [е]
	-ах	-ал	огриза *(св.)* → огриз**ал е** ‘tamamını kemirmiş, aşındırmış’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ка (1. Çekim)	-ох	-ъл / -ла	пека *(нсв.)* → пекъ**л съм** ‘pişirmişim’ влека *(нсв.)* → влякъ**л е** ’sürüklemiş’	Yaygın biçimlenme [а] → [-ъл / -ла] [е] → [я] <u>Çokluk şahıslarda</u>; влек**ли сте** → ‘sürüklemişsiniz’ [я] → [е]
	-ах	-ал	тъка *(нсв.)* → тък**ал съм** ‘dokumuşum’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ма (1. Çekim)	-ех	-ел	приема *(св.)* → прие**л съм** ‘kabul etmişim, benimsemişim’	Tek tip biçimlenme [м] ünsüzü düşer
-на (1. Çekim)	-ах	-ал	срѐщна *(св.)* → срещн**ал е** ‘karşılamış, rastlamış’	Tek tip biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ра (1. Çekim)	-ях	-ял	Замра *(св.)* → замр**ял** е ‘can çekişmiş’	Yaygın biçimlenme [а] → [я] Çokluk şahıslarda;

				замре**ли са** → ‘can çekişmiş(ler)’ [я] → [е]
	-ах	-ал	ора *(нсв.)* → ор**ал е** ‘toprağı sürmüş’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-са (1. Çekim)	-ох	-ъл / -ла	нанеса *(св.)* → нанес**ъл е** ‘taşımış’	Tek tip biçimlenme [а] → [-ъл / -ла]
-та (1. Çekim)	-ох	-л	плета *(нсв.)* → плел **съм** ‘örmüşüm’ раста *(нсв.)* → рас**ъл е** ‘büyümüş’	Tek tip biçimlenme [та] → [л]
-ча (1. Çekim)	-ах	-ал	дъвча *(нсв.)* → дъвк**ал е** ‘çiğnemiş’	Tek tip biçimlenme [ч] → [к]
-ша (1. Çekim)	-ах	-ал	пиша *(нсв.)* → пис**ал съм** ‘yazmışım’	Tek tip biçimlenme [ш] → [с]
ünsüz + я (nadir) (1. Çekim)	-ах	-ал	къпя *(нсв.)* → къп**ал съм** ‘yıkamışım’	Tek tip biçimlenme [я] → [а] **İstisna:** стеля *(нсв.)* → стл**ал съм** ‘yaymışım, sermişim, örtmüşüm’ [я] → [а] Tabandaki [е] ünlüsü düşer
ünsüz + я (yaygın) (2. Çekim)	-их	-ил	губя *(нсв.)* → губ**ил съм** ‘kaybetmişim, yitirmişim’	Yaygın biçimlenme [я] → [и]

	-ях	-ял	видя *(св.)* → вид**ял е** ‘görmüş, fark etmiş, bakmış’	Nadir biçimlenme <u>Çokluk şahıslarda</u>; виде**ли са** → ‘görmüş(ler), fark etmiş(ler), bakmış(lar)’ [я] → [е] **İstisna:** намеля *(св.)* → намл**ял е** ‘çok miktarda hububat öğütmüş’ Tabandaki [е] ünlüsü düşer Çokluk şahıslarda; намле**ли са** → ‘çok miktarda hububat öğütmüş(ler)’ [я] → [е]
-жа (2. Çekim)	-их	-ил	грижа се *(нсв.)* → гриж**ил съм** се ‘hizmet etmişim, bakmışım, kaygılanmışım’	Yaygın biçimlenme [а] → [и]
	-ах	-ал	полежа *(св.)* → полеж**ал съм** ‘biraz yatmışım’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez **İstisna:** бележа *(нсв.)* → бел<u>яз</u>**ал съм** ‘belirtmişim, işaret etmişim, not düşmüşüm’ [е] → [я]

				[ж] → [з]
-ча (2. Çekim)	-их	-ил	уча *(нсв.)* → уч**ил съм** ‘okutmuşum, öğretmişim’	Yaygın biçimlenme [а] → [и]
	-ах	-ал	горча *(нсв.)* → горч**ал е** ‘acıymış’	Nadir biçimlenme Fonetik değişim gözlemlenmez
-ша (2. Çekim)	-их	-ил	греша *(нсв.)* → греш**ил е** ‘günah işlemiş’	Tek tip biçimlenme [а] → [и]

2.2.3.3. Belirsiz Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало неопределено време (перфект))

Tablo 77: Bulgarcada şimdiki zamanda ünlü + ünsüz ile biten eylemlerde belirsiz geçmiş zaman oluşumu

сег.	**м.св.**	**м.неоп.**	**м.неоп.**	**Açıklama (обяснение)**
-а(м) (3. Çekim)	-ах	-ал	харесам *(св.)* → харес**ал съм** ‘beğenmişim, hoşlanmışım’	Tek tip biçimlenme [м] → [л]
-я(м) (3. Çekim)	-ях	-ял	разкалям *(св.)* → разкал**ял е** ‘çamurlamış’	Tek tip biçimlenme [м] → [л]

2.2.4. GEÇMİŞTE ÖNCEKİ ZAMAN – PLUSKVAMPERFEKT (Минало предварително време (плусквамперфект))

Eski Bulgar dilindeki biçimini korumuş olan geçmişte önceki zaman konuşulan eylemden önce meydana gelmiş, başka bir eylemi ifade ederken kullanılmaktadır.[236] Geçmişte Önceki Zaman – Pluskvamperfekt konuşulduğu an öncesi gerçekleşen ve tamamlanan geçmişteki bir eylemi ifade edebildiği gibi, yine konuşma anından önce gerçekleşen bir eyleme ilişkin şüpheyi veya varsayımı da ifade edebilir.[237] Lakin Bulgarcada perfekt biçimin aksine, geçmişte önceki zaman – pluskvamperfekt (past perfekt) biçimler kanıtsal özelliklere sahip değildir.[238] Çünkü eylemin geçmişte önceki zaman – pluskvamperfekt biçimi belirsiz geçmiş zamanın – perfektin aksine tanık olunduğunu belirtmektedir.[239]

Örnek 63:[240] Доколкото си спомням, когато започнахме работа в завода, още не бяхме се дипломирали.

Hatırladığım kadarıyla, fabrikada çalışmaya başladığımızda, daha mezun olmamıştık.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 63) geçmişte meydana gelmiş iki eylem (започна *(св.)* (1. Çekim) 'başla-'; дипломирам *(нсв. / св.)* (3. Çekim) 'diploma al-, mezun ol-') görülmektedir. Geçmişте gerçekleşen iki eylemden biri doğal olarak konuşma anına daha uzaktır (дипломирам → дипломир**ах**

[236] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 377-378.

[237] Zoya Barbolova, *age*., s. 115.

[238] Olga Miseska Tomic, *age*., pp. 357.

[239] Valentin Stankov (1969), *age*., s. 123.

[240] Zoya Barbolova, *age*., s. 115.

→ **бяхме** се дипломира**ли**). İfade başlagıcında daha kesinlik taşımadığını belirtmektedir (доколкото си спомням / hatırladığım kadarıyla). Bu durum geçmişte önceki zaman – pluskvamperfektin kullanılmasıyla da zamansal açıdan ortaya konmuştur (не бяхме се дипломирали 'mezun olmamıştık' - lakin aksi durumda olabilir). Bu örnekte (Örnek 63) şimdiki zamana (konuşma anı) göre geçmişte önceki zamanın –pluskvamperfektin (не бяхме се дипломирали) ve bitmiş geçmiş zamanın -aoristin kullanılması (започнахме), iki geçmiş zaman arasında neden – sonuç ilişkisinden ziyade, 'uzak geçmiş' ve 'yakın geçmiş' ilişkisine dayanmaktadır. Her iki eylemin şimdiki zamanla ilişkisi yoktur.

Bulgarcada geçmişte önceki zamanda eylemin biçimlenmesi bitmiş geçmiş zaman tabanında belirsiz geçmiş zamana paralel gerçekleşmektedir:

- Geçmişte önceki zamanın – Pluskvamperfektin biçimlenmesi

Şimdiki Zaman → bitmiş geçmiş zaman **(-х)** → bitmiş geçmiş zaman etken sıfat eylemi **(минало свършено деятелно причастие: -л)** → bitmemiş geçmiş zaman yardımcı eylemi **(спомагателния глагол в минало несвършено време: бях, беше, беше, бяхме, бяхте, бяха)**

- Geçmişte önceki zamandaki – Pluskvamperfekt eylemin özne ile uyumu

Özne teklik ise;

Geçmişte önceki zamanda – Pluskvamperfekt biçimdeki eylem → eril (-л), dişil (-ла), orta cins (-ло)

Özne çokluk ise;

Geçmişte önceki zamanda – Pluskvamperfekt biçimdeki eylem → çokluk (-ли)

Örnek 64: Заболея *(св.)* (1. Çekim) ‘hastalan-’ → заболя**х** ‘hastalandım’ → заболя**л** ‘hastalanmış’ (teklik – заболя**ла** (dişil), заболя**ло** (orta))→ **бях** заболя**л** ‘hastalanmıştım’ (çokluk – **бяхте** заболе**ли** ‘hastalanmıştınız’).

Örnek 65: Плещя *(нсв.)* (2. Çekim) ‘saçmala-’ → плещи**х** ‘saçmaladım’ → плещи**л** ‘saçmalamış’ (teklik – плещи**ла** (dişil), плещи**ло** (orta)) → **бях** плещи**л** ‘saçmalamıştım’ (çokluk – **бяхте** плещи**ли** ‘saçmalamıştınız’).

Örnek 66: Избавям *(нсв.)* (3. Çekim) ‘kurtar-, muhafaza et-’ → избави**х** ‘kurtardım, muhafaza ettim’ → избави**л** ‘kurtarmış, muhafaza etmiş’ (teklik – избави**ла** (dişil), избави**ло** (orta)) → **бях** избави**л** ‘kurtarmıştım, muhafaza etmiştim’ (çokluk – **бяхте** избави**ли** ‘kurtarmıştınız, muhafaza etmiştiniz’).

Şekil 4’te (Bkz. s. 155) belirttiğimiz gibi, geçmişte önceki zaman - Pluskvamperfekt biçimlenme bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemine bağlı gerçekleştiğinden bitmiş geçmiş zaman tabanında belirsiz geçmiş zamana paralel biçimlenmektedir.

Maslov, Bulgarcadaki belirsiz geçmiş zaman –perfekt ile geçmişte önceki zamanı –pluskvamperfekti anlam ve biçim açısından birbirine paralel görmektedir.[241] Stankov’un da belirttiği üzere, Bulgarcada perfekt ve pluskvamperfekt biçimler birbine paralel olsa da (kullanılan yardımcı

[241] Yu. S. Maslov, *agm.*, s. 162.

eylemler farklıdır) iki zaman açısından zaman tanımı farklıdır. Perfekt zaman şimdiki zamanda mevcut sonucu itibariyle geçmişte meydana gelmiş olayları kodlarken, pluskvamperfekt zaman geçmiş zamandaki sonucu itibariyle geçmişte meydana gelmiş olayları kodlamaktadır.[242]

Geçmişte önceki zamanı –pluskvamperfekt kendinden sonra geçmişte gerçekleşen diğer eyleme izin veren ön zamandır ve sürece odaklanmadan ortaya çıkan sonucun anlatılmasına / açıklanmasına zemin hazırlamaktadır.[243]

Örnek 67: Когато беше млад той беше пушил много, затова почина на ранна възраст.

Gençliğinde çok sigara içmişti, bu yüzden erken yaşta vefat etti.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 67) geçmişte meydana gelmiş iki eylem (пуша *(нсв.)* (2. Çekim) 'sigara iç-'; почина *(св.)* (1. Çekim) 'dinlen-, öl-') görülmektedir. Geçmişте gerçekleşen iki eylemden biri doğal olarak konuşma anına daha uzaktır (пуша → пуш**их** → **беше** пуш**ил**). İfadede bu uzak zaman tanımlanmıştır (gençliğinde / когато беше млад). Uzak zamanda geçmişte önceki zaman – Pluskvamperfekt biçimindeki eylem geçmişteki sonucu göstermiştir (**беше** пуш**ил** 'sigara iç**miştі**' → почина 'vefat et**ti**'). Yani diğer bir deyişle, geçmişte önceki zaman – pluskvamperfekt biçimindeki eylem kendinden sonraki eylemin (yakın geçmişteki eylemin) nedenini, bitmiş geçmiş zaman biçimindeki eylem kendinden *önceki* eylemin (uzak

[242] Katherine Lee McClain, *Temporal Structures in Bulgarian* (Doktora Tezi), University of California, Los Angeles, 1991, pp. 92. Ayrıca bkz. Valentin Stankov (1969), *age*., s. 123.

[243] Valentin Stankov (1969), *age*., s. 120.

geçmişteki eylemin) sonucunu oluşturmuştur. Her iki eylemin şimdiki zamanla ilişkisi mevcut değildir.

Geçmişte önceki zamanda belirsiz geçmiş zaman gibi aktarımda bulunmaktadır. Bitmiş geçmiş zamanla ayrımı bu nokta oluşturmaktadır.

Örnek 68: Той пуши много *'Çok sigara içti'*

Örnek 69: Той беше пушил много '*Çok sigara içmişti'*

Yukarıdaki örnekleri (Örnek 68 ve Örnek 69) incelediğimizde Örnek 68'de eylem konuşma anına göre (şimdiki zaman) geçmişte gerçekleşmiş, tamamlanmış ve muhatabı sonrası hakkında ilave açıklamaya gerek duymamaktadır. Örnek 69'da ise eylem konuşma anına göre (şimdiki zaman) uzak geçmişte gerçekleşmiş ve muhatap sonrası hakkında, yani yakın geçmişte ilave bir açıklamayı bekler konuma gelebilmektedir (uzak geçmişte gerçekleşen olayın yakın geçmişteki sonucu). Başka bir deyişle, geçmişte önceki zaman – pluskvamperfekt belirsiz geçmiş zaman - perfekt gibi *aktarımı* sağlayarak, bitmiş geçmiş zamanın –aorist *anlatımına* zemin hazırlamaktadır.

Bulgarcadaki geçmiş zamanların birbiriyle olan biçimsel ilişkisi bitmiş geçmiş zaman tabanına dayanmaktadır. Bitmiş geçmiş zamanın biçimlenmesi de şimdiki zaman tabanına dayanmaktadır. Bulgarcadaki geçmiş zamanlar açısından baktığımızda bu durum, Bulgarcadaki şimdiki zamanın geçmiş zamanların biçimlenmesindeki rolünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, Bulgarcada geçmiş zamanların kendi sınırlarını belirlemesi de görüldüğü üzere, konuşma anı (şimdiki zaman) üzerinden belirlenmektedir. Bitmiş geçmiş zamanın geçmişte başlamış ve bitmiş eylemleri bütün olarak anlatması, bitmemiş geçmiş zamanın geçmişte başlayan lakin bitiş sınırı çizilmeyen, şimdiki zamanda devam ettiği varsayılan (eylem tamamlanmış

olsa da konuşmacının bilgisi bulunmamaktadır) eylemlerin sürecine odaklanması, belirsiz geçmiş zamanın geçmişte belirsiz bir noktada başlaması / gerçekleşmesi sonucunun şimdiki zamanda devam etmesi ve son olarak geçmişte önceki zamanın geçmişte önce gerçekleşmesi ve sonucun yine geçmişte kendini göstermesi şimdiki zaman noktasından hareketle açıklanabilmektedir.

Bulgarcadaki geçmişte önceki zaman -pluskvamperfekt belirsiz geçmiş zaman –perfekt ile biçimlenme açısından paralel olduğundan bu zamanda ayrıca tablolama yapılmamıştır.

2.3. GELECEK ZAMAN (Бъдеще време (Future / футурум))

Bulgarcada gelecek zamanın gelişimi oldukça karmaşık bir yol izlemiş, gelecekte gerçekleşecek bir eylemi ifade edebilmek için bitmiş görünüşteki eylemlerin şimdiki zaman biçimleriyle kullanılarak *basit gelecek zaman* olarak tanımlayabileceğimiz biçimi Eski Bulgarcada oldukça yaygın olarak kullanılmıştır.[244] Basit gelecek zaman dışında, Eski Bulgarcada gelecekte bir noktada gerçekleşmeye devam edecek bir eylemi ifade etmek için bitmemiş görünüşteki eylemlerin infinitive (mastar) biçimlerinde tanımlayıcı yapılar oluşturularak anlamı, kullanımı ve biçimi tam olarak belirgin olmayan *tanımlayıcı gelecek zaman* biçimi de kullanılmıştır.[245] Eski Bulgarcada gelecek zaman için eski Hint-Avrupa biçimi ortadan kalkmış ve o zamanın dilinde bu kategoriyi ifade etmek için özel biçimlerin olmaması sadece şimdiki zaman bitmiş görünüşteki biçimlerinin kullanılmasına yol açmıştır.[246] Bu meseleye anlamsal açıdan baktığımızda gerçekleşmesi

[244] Kiril Mirçev, *age*., s. 221.

[245] Kiril Mirçev, *age*., s. 222.

[246] Rita Bálint, "Bılgarskoto bıdeşte vreme ot gledna toçka na nautralnata morfologiya", *Opera Slavica*, vol. 34, iss. 1, 2024, s. 80.

beklenen eylem zaman çizelgesinde gelecekteki bir noktaya gönderme yapar ve eylem sürece yayılmaz bu nedenle bitmiş görünüşteki eylem kullanılır ya da meseleye biçimsel açıdan baktığımızda şimdiki zamanda bitmemiş görünüşteki eylemin kullanılması gelecek zamanda farklı biçimlerin ortaya çıkmasına ve bitmiş görünüşteki eylemlerin kullanılmasına neden olmuştur. Bu açıklamalara bağlı olarak, bugünkü Bulgarcanın gelecek zaman biçimlerinde Eski Bulgarcanın izlerini tespit etmekteyiz. Örneğin, Eski Bulgarcada tanımlayıcı gelecek zaman ifadeleri incelendiğinde eylemlerin çekimli mastar halleriyle oluşmuş, eylemler mastar hâlleriyle birleşerek saf bir yardımcı eyleme dönüşmüş (ща → şimdiki zaman çekim: щеш, ще, щем, щете, щат) ve bugün Çağdaş Bulgarcada kalıcı hâle gelmişlerdir.[247] Çağdaş Bulgarcada gelecek zaman 'ще' bölümcüğünün şimdiki zaman biçimindeki asıl eylemle birlikte kullanılmasıyla oluşur ve eylem konuşma anına göre geleceği (sonrayı) ifade etmektedir. Gramatik yapıyı oluşturan 'ще' bölümcüğü Eski Slavcadaki *xotěti* 'iste-' modal eyleminden gelişmiş biçimcedir (klitik).[248]

Yakın tarihi bazı dil bilgisi çalışmalarında Bulgarcadaki gelecek zaman aslında zamanı ifade eden biçim olarak değil, kategorik olarak tahmine dayalı olduğundan öncelikle kip olarak yorumlanabilmektedir.[249] Bunun nedeni Eski Slavcadaki modal eylemden kaynaklanmaktadır. Çünkü Bulgarcadaki 'щ- sememi' (sözcüğün kökündeki en küçün anlam birimi), sadece canlı durumlarının tanımlamasına izin veren anlamından sıyrılarak anlam genişlemesine uğramış, bugün 'щ- sememi' herhangi bir (canlı / cansız) nesnenin durumunu tanımlayabilir durumu gelmiştir; diğer yandan zorunluluk, gereklilik anlamı içermesi sebebiyle ve gramatik fonksiyonu

[247] Kiril Mirçev, *age*., s. 224.

[248] Olga Miseska Tomic, "The Syntax of the Balkan Slavic Future Tenses", *Lingua*, Volume 114, Issue 4, 2004, pp. 523.

[249] Valentin Stankov (1969), *age*., s. 131.

sebebiyle (gramem) geleceğe yönelik ‘süreklilik’ bildirmesi şimdiki zamanla kurduğu zamansal ilişkiden değil, kipsel anlamdan kaynaklanmaktadır.[250]

Örnek 70: Винаги ще живееш в сърцето ми.

Daima kalbimde yaşayacaksın.

Yukarıdaki örnek (Örnek 70) anlamsal açıdan incelendiğinde duygusal ihtiyaca karşılık gelen (ihtiyacı muhatabı) kişinin kendi yaşantısı için gerekli gördüğü, gramatik biçimde bakıldığında ise konuşma sonrasına yönlendiren, lakin süreklilik taşıyan ifade zaman çizelgesinde gelecekteki bir noktaya gönderme yapmaktan ziyade, konuşmacının tutumunu / yönelimini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda konuya ilişkin şimdi şöyle bir soru yöneltelim: Eski Bulgarcadaki çekimli hâlinden (ща) bugün Çağdaş Bulgarcada saf bir yardımcı eyleme dönüşmüş ve gramer biçimi oluşturan bölümcük olarak tanımlanan (ще) anlam ve zaman bakımından incelendiğinde bugün Bulgarcadaki gelecek zaman oluşumlarını karşılayabilmekte midir?

Anlam açısından incelediğimizde, konuşma anında mevcut olmayan duruma zorunluluk, gereklilik gibi nedenlerle ulaşılmak istenmesi temelde ihtiyaç kaynaklıdır. İhtiyacın karşılanması ise konuşma anı sonrasıyla ilişkilidir ve ileriki bir noktayı işaret etmektedir. Bu nedenle Bulgarcada *ща* eylemi anlamsal açıdan gelecek zamana karşılık verebilmektedir.

---

[250] Miroslav Yanakiev, “Za gramemite, nariçani v Bılgarskata gramatika ‘segaşno vreme’ i ‘bıdeşte vreme’”, *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol,* Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo ‘Nauka i İzkustvo’, Sofya, 1976, s. 239.

Gramatik açıdan incelediğimizde ise şimdiki zamanda ünsüz sonrası /a/ ünlüsünün gelmesi 1. Çekimi oluşturmakta ve buradaki biçimin de 3. Teklik şahsa göre oluşması (ща, щеш, ще) Bulgarcanın gramatik yapısına uygun olduğunu göstermektedir. Bulgarcada 'ща' eyleminin bitmemiş geçmiş zaman çekimi (щях, щеше) geçmişte gelecek zaman için yardımcı eylem oluşturması, aynı eylemle farklı oluşumlar meydana getirdiğinden / farklı zaman biçimleri oluşturduğundan burada polimorfemden (çok biçimli) bahsedilebilmektedir.

Fakat bu bölümcüğün (ще) gramatik yapı oluşumunu zaman ve çekim açısından doğrulamak gelecek zaman oluşumunu tam olarak karşıladığını söyleyebilmemiz için yeterli değildir. Çünkü bu bölümcük (ще) bugün Eski Slavcanın ve Eski Bulgarcanın yapısından tamamen kopmuş ve gelecek zamanı oluşturan yeni bir biçim değildir. Eylemin şimdiki zaman biçimine bağlı kaldığından önüne geldiği eylem biçimini de değiştirmez. Ayrıca bu bölümcüğe (ще) ilişkin M. Yanakiev, tabana (щ-) gelen /e/ ünlüsünün gelecek zaman belirleyicisi olmadığını ve 'щ- sememi' aynı zamanda konuşma anı sonrasına biçimsel gönderme yapmıyorsa Bulgarcada gelecek zaman oluşumunun morfemik destekli olmadığını ileri sürmektedir.[251]

Bu oluşumun dışında, Çağdaş Bulgarcada gelecek zaman biçimlenmesinde Ana Slavca sonrası Eski Bulgarca gibi günümüze daha yakın bir dönemde farklı bir kombinasyon da mevcuttur. Bu kombinasyon Eski Bulgarcada *gerekli olmak, önceden belirlenmek, emredilmek* anlamlarına gelen 'имам' konstrüksiyonuyla oluşmaktadır.[252] Eski Bulgarcada 'имам' konstrüksiyonuyla oluşan gelecek zaman biçimlerindeki olumsuz biçim 'няма' konstrüksiyonu korunmuştur ve bugün Çağdaş

[251] Miroslav Yanakiev (1976), *agm*., s. 238.

[252] Rita Bálint, *agm*., s. 81.

Bulgarcada olumsuz gelecek zaman biçimleri oluşturmaktadır.[253] Y. Trifonov, şahsa göre çekimlenmemiş ‘има’ konstrüksiyonuyla şimdiki zaman eylem biçiminin birleşmesiyle oluşan Eski Bulgarcadaki olumlu gelecek zaman biçiminin (има + да + глаголна форма) bugün Çağdaş Bulgarcada korunduğunu belirtmiştir.[254] Bu bilginin doğrultusunda günümüz Bulgarcasında gelecek zaman oluşumunu incelediğimizde şimdiki zaman biçimi öncesinde olumlu gelecek zaman için **‘ще’**, olumsuz gelecek zaman için **‘няма да’** biçimleri kullanılarak Eski Bulgarcadaki oluşumunun kalıntılarını görmekteyiz. Aşağıdaki örneği (Örnek 71) inceleyelim.

Örnek 71: Има да работя ‘çalışmak zorundayım / çalışıp duracağım’.

Yukarıdaki örneği (Örnek 71) incelediğimizde ‘има’ konstrüksiyonuyla şimdiki zaman biçimindeki eylemin birleşmesi gelecek zamanı meydana getirmektedir. ‘Çalışmak zorunda olmak’, ‘çalışıp durmak’ gelecekte bu eylemin gerçekleşeceğini ve süreceğini belirtmektedir.

Gelecek zamandaki eylem gerçekliği şimdiki zamandaki ya da geçmiş zamandaki kadar belirgin değildir, çünkü konuşmacı eylemin gerçekleşeceğinden emindir ve eylemin tamamlanmasına duyduğu güveni de belirtir, lakin sonuçta konuşma anında eylem daha gerçekleşmemiştir.[255] Eylemin konuşma anında gerçekleşmemiş olması, eylemi gelecekteki bir noktada gerçekleşmesi beklenen bir konuma getirmektedir ve konuşmacı

[253] Rita Bálint, *agm*., s. 82.

[254] Gös. yer.

[255] Valentin Stankov (1969), *age*., s. 134.

gerçekleşmesi beklenen bu eylemi kesinlik, ihtimal, mümkünlük ve arzu biçiminde sunmaktadır.[256]

Şimdiki zamana göre gelecek zamanın biçimlenmesini incelemeden önce Bulgarcada gelecek zaman örneklerini inceleyelim.

Örnek 72: С новата законова регулация периода на двигателите с изкопаеми горива ще приключи напълно от 2035 г.

Yeni yasal düzenlemeyle 2035 yılından itibaren fosil yakıtlı motorlar dönemi tamamen sona erecek.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 72) konuşmacı bilgiye dayalı gelecekte gelecekte kesin olarak gerçekleşecek eylemi belirtmektedir. Eylem gerçekleşmemiş olmasına rağmen, konuşmacı eylemin gerçekleşeceğinden emindir. Çünkü ifadede bilginin kaynağının belirtilmesi (yeni yasal düzenleme / новата законова регулация) ve gelecekteki bir nokta (2035 sonrası) belirtilerek kesinlik sağlanmıştır. Fakat eylem daha gerçekleşmediğinden, durumun değişme ihtimali söz konusu olabilir ve belirtilen zaman geldiğinde ifadedeki eylem gerçekleşmeyebilir. Bu nedenle gerçeklik konusunda gelecek zaman, şimdiki zaman ve geçmiş zamandan ayrılmaktadır. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Приключа (ünsüz + ünlü) ‘sona erdir-, bitir-, sonuçlan-’ *(св.)* (2. Çekim) (şimdiki zaman) → **ще** приключ<u>а</u> ‘sona erdireceğim, bitireceğim’ → **ще** приключ<u>и</u> ‘sona erecek, bitecek’.

Konuşmacının tutumuna bağlı olarak ortaya çıkan keskinlik ve ihtimal birbiriyle ters orantılıdır. Çünkü konuşmacının nesnel tutumu

[256] Petır Paşov, *age*., s. 150.

gelecekteki eylemi kesinliğe yaklaştırırken ihtimalden uzaklaştırmaktadır, bunun aksine konuşmacı ne kadar öznel tutuma yaklaşırsa gelecekteki eylem o denli kesinlikten uzaklaşır ve ihtimale yaklaşmaktadır.

Örnek 73: Нашият отбор ще спечели тази седмица.

Bizim takım bu hafta galip gelecek.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 73) konuşmacı kendi değerlendirmesine, öznel yorumuna bağlı gelecekte gerçekleşecek eylemi belitmiş, lakin sonuç olarak üç alternatif bulunduğundan (galibiyet, beraberlik, mağlubiyet) gerçekleşme kesinliği konuşmacıya göre kuvvetli olsa da ihtimal dâhilindedir. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Спечѐля (ünsüz + ünlü) ‘kazan-, edin-’ *(св.)* (2. Çekim) (şimdiki zaman) → **ще** спечѐля ‘kazanacağım, edineceğim’ → **ще** спечѐли ‘kazanacak, edinecek’.

Örnek 74: Няма да учиш за уроците си и ще очакваш да бъдеш успешен на изпитите.

Derslerine çalışmayacaksın ve sınavlarda başarılı olmayı bekleyeceksin.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 74) görüldüğü üzere konuşmacının zamansal tutumuna bağlı olarak gelecek zaman biçimindeki ifadeyle geçmişte gerçekleşen eylem tanımlanabilmektedir. Bu ifadede konuşmacının amacı zıtlık oluşturarak muhatabını uyarmaktır. Örnek 74’te olumsuz gelecek biçim (няма да учиш) insan davranışına uygun olmadığından, gelecekteki bir noktaya gönderme yapmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Ѝча (ünsüz + ünlü) ‘öğren-, oku-, çalış-’ *(нсв.)* (2. Çekim) (şimdiki zaman) → **ще** ѝча ‘öğreneceğim, okuyacağım, çalışacağım’

→ **няма да** ѝча ‘öğrenmeyeceğim, okumayacağım, çalışmayacağım’ → **няма да** ѝчиш ‘öğrenmeyeceksin, okumayacaksın, çalışmayacaksın’; очàквам (ünlü + ünsüz) ‘bekle-’ *(нсв.)* (3. Çekim) (şimdiki zaman) → **ще** очàквам ‘bekleyeceğim’ → **ще** очàкваш ‘bekleyeceksin’.

Örnek 75: Както досега, синът ще плаща дълговете на бащата.

Şimdiye kadar olduğu gibi, babasının borçlarını oğlu ödeyecek.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 75) görüldüğü üzere eylemin tekrarlanan nitelikte olması (geçmişle bağlantı kurularak -şimdiye kadar) konuşmacıyı eylemin gelecekte bir noktada gerçekleşme beklentisine yönlendirmiştir. Eylemin biçimlenmesi şöyledir: Плàщам (ünlü + ünsüz) ‘öde-’ *(нсв.)* (3. Çekim) (şimdiki zaman) → **ще** плàщам ‘ödeyeceğim’ → **ще** плàща ‘ödeyecek’.

Bulgarcada gelecek zamanda eylemin biçimlenmesi şöyledir:

Ще (olumlu gelecek) + şimdiki zaman biçimi
Няма да (olumsuz gelecek)

2.3.1. Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще време)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim): Венчàя *(св.)* → ще венчàя ‘nikâh kıyacağım, evlendireceğim’ / няма да венчàя ‘nikâh kıymayacağım, evlendirmeyeceğim’; мечтàя *(нсв.)* → ще мечтàя ‘hayal edeceğim’ / няма да мечтàя ‘hayal etmeyeceğim’; обещàя *(св.)* → ще обещàя ‘söz vereceğim’ / няма да обещàя ‘söz vermeyeceğim’.

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim): Ще дебелѐя *(нсв.)* ‘şişmanlayacağım’ / няма да дебелѐя *(нсв.)* ‘şişmanlamayacağım’; ще закъснѐя *(св.)* ‘gecikeceğim’ / няма да закъснѐя *(св.)* ‘gecikmeyeceğim’; ще старѐя *(нсв.)* ‘yaşlanacağım’ / няма да старѐя *(нсв.)* ‘yaşlanmayacağım’.

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim): Ще мѝя *(нсв.)* ‘yıkayacağım’ / няма да мѝя *(нсв.)* ‘yıkamayacağım’; ще убѝя *(св.)* ‘öldüreceğim, katledeceğim’ / няма да убѝя *(св.)* ‘öldürmeyeceğim, katletmeyeceğim’; ще шѝя *(нсв.)* ‘dikiş yapacağım’ / няма да шѝя *(нсв.)* ‘dikiş yapmayacağım’.

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim): Обу̀я *(св.)* → ще обу̀я ‘giyeceğim’ / няма да обу̀я ‘giymeyeceğim’; плю̀я *(нсв.)* → ще плю̀я ‘tüküreceğim’ / няма да плю̀я ‘tükürmeyeceğim’.

- Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim): Влия̀я *(нсв.)* → ще влия̀я ‘etkileyeceğim, yönlendireceğim’ / няма да влия̀я ‘etkilemeyeceğim, yönlendirmeyeceğim’; просия̀я *(св.)* → ще просия̀е ‘aydınlanacak, kuvvetle parlayacak’ / няма да просия̀е ‘aydınlanmayacak, kuvvetle parlamayacak’.

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim): Броя̀ *(нсв.)* → ще броя̀ ‘sayacağım’ / няма да броя̀ ‘saymayacağım’; двоя̀ *(нсв.)* → ще двоя̀ ‘ikiye böleceğim, taksim edeceğim’ / няма да двоя̀ ‘ikiye bölmeyeceğim, taksim etmeyeceğim’; разслоя̀ *(св.)* → ще разслоя̀ ‘tabakalara ayıracağım’ / няма да разслоя̀ ‘tabakalara ayırmayacağım’.

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim): Тая̀ *(нсв.)* → ще тая̀ ‘gizleyeceğim’ / няма да тая̀ ‘gizlemeyeceğim’.

2.3.2. Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler

(Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще време)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim): Основà *(св.)* → ще основà ‘tesis edeceğim, kuracağım, meydana getireceğim’ / няма да основà ‘tesis etmeyeceğim, kurmayacağım, meydana getirmeyeceğim’; позовà *(св.)* → ще позовà ‘davet edeceğim, sesleneceğim’ / няма да позовà ‘davet etmeyeceğim, seslenmeyeceğim’.

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim): Дòйда *(св.)* → ще дòйда ‘geleceğim’ / няма да дòйда ‘gelmeyeceğim’, отѝда *(св.)* → ще отѝда ‘gideceğim’ / няма да отѝда ‘gitmeyeceğim’; проведà *(св.)* → ще проведà ‘yapacağım, düzenleyeceğim’ / няма да проведà ‘yapmayacağım, düzenlemeyeceğim’.

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim): Берà *(нсв.)* → ще берà ‘seçip alacağım, toplayacağım’ / няма да берà ‘seçip almayacağım, toplamayacağım’; изберà *(св.)* → ще изберà ‘seçeceğim’ / няма да изберà ‘seçmeyeceğim’; съберà *(св.)* → ще съберà ‘toplayacağım, bir yere yığacağım’ / няма да съберà ‘toplamayacağım, bir yere yığmayacağım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim): Вѐржа *(св.)* → ще вѐржа ‘bağlayacağım, birleştireceğim’ / няма да вѐржа ‘bağlamayacağım, birleştirmeyeceğим’; лѐжа *(нсв.)* → ще лѐжа ‘yalan söyleyeceğim’ / няма да лѐжа ‘yalan söylemeyeceğim’; откàжа *(св.)* → ще откàжа ‘reddedeceğim’ / няма да откàжа ‘reddetmeyeceğim’.

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim): Влѝза *(св.)* → ще влѝза ‘içeriye gireceğim’ / няма да влѝза ‘içeriye girmeyeceğim’; излѝза *(св.)* → ще излѝза ‘dışarıya çıkacağım’ / няма да излѝза ‘dışarıya çıkmayacağım’.

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim): Пекà *(нсв.)* → ще пекà ‘pişireceğim’ / няма да пекà ‘pişirmeyeceğim’; рекà *(св.)* → ще рекà ‘söyleyeceğim’ / няма да рекà ‘söylemeyeceğim’; увлече *(св.)* → ще увлече ‘cezbedecek, merak uyandıracak’ / няма да увлече ‘cezbetmeyecek, merak uyandırmayacak’.

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim): Наѐма *(св.)* → ще наѐма ‘kiralayacağım’ / няма да наѐма ‘kiralamayacağım’; Обнѐма *(св.)* → ще обнѐме ‘içine alacak, kapsayacak’ / няма да обнѐме ‘içine almayacak, kapsamayacak’; приѐма *(св.)* → ще приѐма ‘kabul edeceğim, benimseyeceğim’ / няма да приѐма ‘kabul etmeyeceğim, benimsemeyeceğim’.

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim): Помѝгна *(св.)* → ще помѝгна ‘yardım edeceğim’ / няма да помѝгна ‘yardım etmeyeceğim’; срѐщна *(св.)* → ще срѐщна ‘karşılayacağım’ / няма да срѐщна ‘karşılamayacağım’; тръ̀гна *(св.)* → ще тръ̀гна ‘yola çıkacağım, hareket edeceğim’ / няма да тръ̀гна ‘yola çıkmayacağım, hareket etmeyeceğim’.

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim): Спрà *(св.)* → ще спрà ‘uğrayacağım, duracağım’ / няма да спрà ‘uğramayacağım, durmayacağım’; умрà *(св.)* → ще умре ‘ölecek, can verecek’ / няма да умре ‘ölmeyecek, can vermeyecek’.

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim): Внесà *(св.)* → ще внесе ‘ithal edecek’ / няма да внесе ‘ithal etmeyecek’; занесà *(св.)* → ще занесà ‘taşıyacağım, götüreceğim’ / няма да занесà ‘taşımayacağım, götürmeyeceğim’.

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim): Метà *(нсв.)* → ще метà ‘süpüreceğim’ / няма да метà ‘süpürmeyeceğim’; растà *(нсв.)* → ще расте

‘büyüyecek’ / няма да расте ‘büyümeyecek’; четà *(нсв.)* → ще четà ‘okuyacağım’ / няма да четà ‘okumayacağım’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim): Дъ̀вча *(нсв.)* → ще дъ̀вча ‘çiğneyeceğim’ / няма да дъ̀вча ‘çiğnemeyeceğim’; тъ̀пча *(нсв.)* → ще тъ̀пча ‘ayakla çiğneyeceğim’ / няма да тъ̀пча ‘ayakla çiğnemeyeceğim’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim): Мирѝша *(нсв.)* → ще мирѝша ‘koklayacağım, hissedeceğim, sezinleyeceğim’ / няма да мирѝша ‘koklamayacağım, hissetmeyeceğim, sezinlemeyeceğim’; объ̀рша *(св.)* → ще объ̀рша ‘tozunu alacağım, sileceğim’ / няма да объ̀рша ‘tozunu almayacağım, silmeyeceğim’; пѝша *(нсв.)* → ще пѝша ‘yazacağım’ / няма да пѝша ‘yazmayacağım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim): Стѐля *(нсв.)* → ще стѐля ‘yayacağım, sereceğim, örteceğim’ / няма да стѐля ‘yaymayacağım, sermeyeceğim, örtmeyeceğim’; хàпя *(нсв.)* → ще хàпя ‘ısıracağım, *mec.* kırıcı olacağım / няма да хàпя ‘ısırmayacağım, *mec.* kırıcı olmayacağım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim): Кѝпя *(св.)* → ще кѝпя ‘satın alacağım’ / няма да кѝпя ‘satın almayacağım’; прàвя *(нсв.)* → ще прàвя ‘yapacağım’ / няма да прàвя ‘yapmayacağım’; тъ̀рся *(нсв.)* → ще тъ̀рся ‘arayacağım’ / няма да тъ̀рся ‘aramayacağım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim): Дължà *(нсв.)* → ще дължà ‘borçlu olacağım, mecburiyetinde olacağım’ / няма да дължà ‘borçlu olmayacağım, mecburiyetinde olmayacağım’; забелѐжа *(св.)* → ще забелѐжа ‘göreceğim, fark edeceğim, not edeceğim, kaydedeceğim, belirteceğim, *mec.* sezeceğim, hissedeceğim, dikkati çekeceğim’ / няма да забелѐжа ‘görmeyeceğim, fark etmeyeceğim, not etmeyeceğim,

kaydetmeyeceğim, belirtmeyeceğim, *тес.* sezmeyeceğim, hissetmeyeceğim, dikkati çekmeyeceğim'; прилòжа *(св.)* → ще прилòжа 'uygulayacağım' / няма да прилòжа 'uygulamayacağım'.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim): Влàча *(нсв.)* → ще влàча 'sürükleyeceğim' / няма да влàча 'sürüklemeyeceğim'; мъ̀ча *(нсв.)* → ще мъ̀ча 'işkence edeceğim, acı çektireceğim' / няма да мъ̀ча 'işkence etmeyeceğim, acı çektirmeyeceğim'; тàча *(нсв.)* → ще тàча 'hürmet edeceğim, saygı göstereceğim' / няма да тàча 'hürmet etmeyeceğim, saygı göstermeyeceğim'.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim): Грешà *(нсв.)* → ще грешà 'günah işleyeceğim, günaha gireceğim' / няма да грешà 'günah işlemeyeceğim, günaha girmeyeceğim'; завъ̀рша *(св.)* → ще завъ̀рша 'sona erdireceğim, bitireceğim, sonlandıracağım, noktalayacağım' / няма да завъ̀рша 'sona erdirmeyeceğim, bitirmeyeceğim, sonlandırmayacağım, noktalamayacağım'; решà *(св.)* → ще решà 'karar vereceğim, çözeceğim' / няма да решà 'karar vermeyeceğim, çözmeyeceğim'.

2.3.3. Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler

(Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще време)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim): Абонѝрам *(нсв.- св.)* → ще абонѝрам 'abone edeceğim' / няма да абонѝрам 'abone etmeyeceğim'; взѐмам *(нсв.)* → ще взѐмам 'alacağım, kabul edeceğim, elde edeceğim' / няма да взѐмам 'almayacağım, kabul etmeyeceğim, elde etmeyeceğim'; màхам *(нсв.)* → ще màхам 'sallayacağım, işaret vereceğim, defedeceğim, vuracağım, dayak atacağım, terk edeceğim' / няма да màхам 'sallamayacağım, işaret vermeyeceğim, defetmeyeceğim, vurmayacağım, dayak atmayacağım, terk etmeyeceğim'.

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim): Избàвям *(нсв.)* → ще избàвям ‘kurtaracağım, muhafaza edeceğim’ / няма да избàвям ‘kurtarmayacağım, muhafaza etmeyeceğim’; изгòтвям *(нсв.)* → ще изгòтвям ‘işi bitireceğim, sonlandıracağım, hazırlayacağım, yapacağım’ / няма да изгòтвям ‘işi bitirmeyeceğim, sonlandırmayacağım, hazırlamayacağım, yapmayacağım’.

Gelecek zamanın oluşmasında bitmiş görünüşteki eylem biçimini anlamsal ve biçimsel olarak bu bölümde incelemiştik (Bkz. s. 230, 231). Fakat Çağdaş Bulgarcada gelecek zaman biçimleri değişiklik gösterdiği gibi anlamsal olarak da gelişme göstermiştir. Örneğin, eylem sürecinin gelecekte bir nokta üzerinde sınırlı kalmayıp sürece yayılması ya da tekrarlanması gelecek zamanda şimdiki zaman tabanlı eylemin bitmemiş görünüşteki biçiminin kullanmasına yol açmıştır.

Örnek 76: Когато отида войник, ще изпратя писмо до моето село.

Askere gittiğimde, köyüme mektup göndereceğim.

Örnek 77: Когато отида войник, ще изпращам писмо до моето село веднъж седмично.

Askere gittiğimde, haftada bir köyüme mektup göndereceğim.

Yukarıdaki örnekler (Örnek 76 ve Örnek 77) incelendiğinde Örnek 76’da eylemin gelecekte bir kez gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Eylem ilerleyen süreçte tekrarlanabilir, lakin bu nokta ifadede vurgulanmamıştır. Örnek 76’daki eylem bitmiş görünüştedir (изпрàтя ‘gönder-, uğurla-’ → bitmiş görünüş → 2. Çekim). Örnek 77’de ise eylemin gelecekte

tekrarlanacağı anlaşılmaktadır ve bu нокта ifadede vurgulanmıştır (веднъж седмично ‘haftada bir kere’). Örnek 77’deki eylem bitmemiş görünüştedir (изпрàщам ‘gönder-, uğurla-’ → bitmemiş görünüş → 3. Çekim).

2.4. GELECEKTE ÖNCEKİ ZAMAN (бъдеще предварително време (Future Perfect / perfectum futuri))

Eski Bulgarcada gelecekte önceki zaman son derece nadir kullanılmış olmasına rağmen, Çağdaş Bulgarcada gelecekteki bir noktadan geçmiş zamanı aktarmak için bu eski birleşimi hâlâ mevcudiyetini korumaktadır.[257]

Gelecekte önceki zaman, gelecekte önce gerçekleşmiş bir eylemin sonucunun gelecekteki bir diğer referans noktasında mevcut olduğunu belirtmektedir.[258] Gelecekte önceki zaman ortaya çıkan sonucun birinci yönelimde geleceğe doğru devam ettiğini, ikinci yönelimde ise konuşma anına yakın bir noktada eylemin gerçekleştiğini ifade etmektedir. Buna karşılık gelecekte önceki zaman daha çok durumu belirtir, yani eylemin kendisini değil, eylemin gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan gelecekteki yönelim anındaki mevcut durumu ortaya koymaktadır.[259] Bulgarcada bu zaman yapısı gereği sonuçsaldır ve eylemi bir olgu olarak sunduğundan mecazi kullanımıyla karşılaşılmaz.[260]

Gelecekte önceki zamanın oluşumunu incelediğimizde belirsiz geçmiş zamanın (perfekt) (минало неопределено време (перфект)) olumlu ifadede **‘ще’** bölümcüğüyle, olumsuz ifadede **‘няма да’** bölümcüğüyle

[257] Kiril Mirçev, *age*., s. 225.

[258] Petır Paşov, *age*., s. 158-159.

[259] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 153.

[260] Zoya Barbolova, *age*., s. 122.

birleşmesi sonucunda oluşmaktadır. Bulgarcadaki perfekt oluşumu parçalara ayırdığımızda, şimdiki zaman yardımcı eyleminin (съм) bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemiyle (минало свършено деятелно причастие) kullanılması sonucunda oluşmaktadır. Çalışmamızda daha önce belirttiğimiz gibi perfekt oluşumun aoristle, aorist oluşumun da tabanda şimdiki zamanla bağlantısı mevcuttur (Örneğin, ходя 'git-' şimdiki zaman ünsüz + я → ходих 'gittim' bitmiş geçmiş zaman (aorist) → ходил 'gitmiş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi → ходил съм 'gitmişim' belirsiz geçmiş zamanın (perfekt) → ще съм ходил 'gitmiş olacağım' gelecekte önceki zaman (olumlu) → няма да съм ходил 'gitmemiş olacağım / gitmiş olmayacağım' (olumsuz)).

Örnek 78: Когато се приберем, бащата сигурно ще е заспал.

Eve döndüğümüzde, babam kesinlikle uykuya dalmış olacak.

Yukarıdaki örneği (Örnek 78) incelediğimizde gelecekteki ilk yönelim noktası eve dönmektir (когато се приберем). Eve dönmek öncesinde ya da konuşma anına daha yakın gelecekte diğer bir eylem gerçekleşmiş, bitmiş olup (бащата сигурно ще е заспал 'babam kesinlikle uykuya dalmış olacak') sonucu / etkisi ilk yönelim noktasında (Когато се приберем 'eve döndüğümüzde') devam etmektedir.

Gelecekte önceki zamanda eylemin biçimlenmesi şöyledir: Зас**пя** 'uykuya dal-' şimdiki zaman 'ünsüz + я' → засп**ах** 'uykuya daldım' bitmiş geçmiş zaman (aorist) → засп**ал** 'uykuya dalmış' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi → засп**ал съм** 'uykuya dalmışım' belirsiz geçmiş zaman (perfekt) → **ще е** засп**ал** 'uykuya dalmış olacak' gelecekte önceki zaman.

Konuşma anı sonrasındaki zaman çizelgesi aslında şöyledir: Баща ще заспи и ще се приберем 'babam uykuya dalacak ve eve döneceğiz'.

Örnek 79: Докато лекарят определи метод на лечение, жертвите ще са умрели от кръвоизлив.

Doktor tedavi yöntemini belirleyene kadar, kazazedeler kan kaybından ölmüş olacak.

Yukarıdaki örneği (Örnek 79) incelediğimizde gelecekteki ilk yönelim noktası doktor tarafından tedavi yönteminin belirlenmesidir (докато лекарят определи метод на лечение). Tedavi yönteminin belirlenmesi öncesinde ya da konuşma anına daha yakın gelecekte diğer bir eylem gerçekleşmiş, bitmiş olup (жертвите ще са умрели от кръвоизлив 'kazazedeler kan kaybından ölmüş olacak') sonucu / etkisi ilk yönelim noktasında devam etmektedir.

Gelecekte önceki zamanda eylemin biçimlenmesi şöyledir: ум**рà** 'öl-, can ver-' *(св.)* şimdiki zaman, ünsüz + ünlü **-ра** (1. Çekim) → умр**ях**, умр**я**, умр**я** 'öldü, can verdi' bitmiş geçmiş zaman (aorist) → умр**ял** 'ölmüş, can vermiş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi → умр**ял е** 'ölmüş, can vermiş' (teklik / единствено число) belirsiz geçmiş zaman (perfekt) → умре**ли са** 'ölnüşler, can vermişler' (onlar (жертвите 'kazazedeler') çokluk / множествено число) belirsiz geçmiş zaman (perfekt) → **ще са** умре**ли** 'ölmüş olacaklar' gelecekte önceki zaman.

Konuşma anı sonrasındaki zaman çizelgesi aslında şöyledir: Жертвите ще умрàт от кръвоизлив и лекарят ще определи метод на лечение 'kazazedeler kan kaybından ölecek ve doktor tedavi yöntemini belirleyecek'.

Örnek 80: До края на месеца ще съм платил дълга си.

Ay sonuna kadar borcumu ödemiş olacağım.

Yukarıdaki örneği (Örnek 80) incelediğimizde, gelecekte sıralı eylemler söz konusu değildir. Konuşmacı tarafından geleceğe yönelik bir nokta belirlenmiştir (До края на месеца 'ay sonuna kadar'). Bu konuşmacının ilk yönelim noktasıdır. Konuşmacı ilk yönelim noktasından önce eylemi gerçekleştirmiş ve bitirmiş olacaktır. Bu nokta da konuşmacı tarafından belirlenen ikinci yönelim noktasıdır. İkinci yönelim noktasının zamanı gelecekte önceki zamandır. İkinci yönelim noktasında gerçekleşecek eylemin sonucu / etkisi ilk yönelim noktasına kadar devam edecektir.

Gelecekte önceki zamanda eylemin biçimlenmesi şöyledir: Пла**тя** 'öde-' şimdiki zaman 'ünsüz + я' → плат**их** 'ödedim' bitmiş geçmiş zaman (aorist) → плат**ил** 'ödemiş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi → плат**ил съм** 'ödemişim' belirsiz geçmiş zaman (perfekt) → **ще съм** плат**ил** 'ödemiş olacağım' gelecekte önceki zaman.

Bulgarcada gelecekte önceki zamanda eylemin biçimlenmesi şöyledir:

Ще (olumlu gelecek)	+	belirsiz geçmiş zaman
Няма да (olumsuz gelecek)		(perfekt)

Belirsiz geçmiş zaman (perfekt) = şimdiki zaman yardımcı eylemi **(съм)** + bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)

Şimdiki zaman (сегашно време) → bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време (аорист)) → bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие) (-х → -л)

2.4.1. Gelecekte Önceki Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще предварително време)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал / -ях → -ял): Венчàя *(св.)* → ще съм венчàл ‘nikâh kıymış olacağım, evlendirmiş olacağım’ / няма да съм венчàл ‘nikâh kıymamış olacağım, evlendirmemiş olacağım’; мечтàя *(нсв.)* → ще съм мечтàл ‘hayal etmiş olacağım’ / няма да съм мечтàл ‘hayal etmemiş olacağım’; потрàя *(св.)* → ще съм потрàял ‘bir süre beklemiş olacağım’ / няма да съм потрàял ‘bir süre beklememiş olacağım’.

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ях → -ял / -ах → -ал): Дебелѐя *(нсв.)* → ще съм дебелял ‘şişmanlamış olacağım’ / няма да съм дебелял ‘şişmanlamamış olacağım’; закъснѐя *(св.)* → ще съм закъснял ‘gecikmiş olacağım’ / няма да съм закъснял ‘gecikmemiş olacağım’; възмъжѐя *(св.)* → ще е възмъжал ‘olgunlaşmış olacak’ / няма да е възмъжал ‘olgunlaşmamış olacak’.

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-их → -ил): Мѝя *(нсв.)* → ще съм мѝл ‘yıkamış olacağım’ / няма да съм мѝл ‘yıkamamış olacağım’; убѝя *(св.)* → ще съм убѝл ‘öldürmüş olacağım, katletmiş olacağım’ / няма да съм убѝл ‘öldürmemiş olacağım, katletmemiş olacağım’.

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ух → -ул / -юх → -юл): Обѝя *(св.)* → ще съм обѝл ‘giymiş olacağım’ / няма да съм обѝл ‘giymemiş olacağım’; плю̀я *(нсв.)* → ще съм плю̀л ‘tükürmüş olacağım’ / няма да съм плю̀л ‘tükürmemiş olacağım’.

- Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ях → -ял): Влия̀я *(нсв.)* → ще съм влия̀л ‘etkilemiş olacağım, yönlendirmiş olacağım’ / няма да съм влия̀л ‘etkilememiş olacağım, yönlendirmemiş olacağım’.

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ях → -ял): Броя̀ *(нсв.)* → ще съм броил ‘saymış olacağım’ / няма да съм броил ‘saymamış olacağım’; стоя̀ *(нсв.)* → ще съм стоя̀л ‘durmuş olacağım, oturmuş olacağım’ / няма да съм стоя̀л ‘durmamış olacağım, oturmamış olacağım’.

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил): Тая̀ *(нсв.)* → ще съм таил ‘gizlemiş olacağım’ / няма да съм таил ‘gizlememiş olacağım’.

2.4.2. Gelecekte Önceki Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще предварително време)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Основà *(св.)* → ще съм основàл ‘kurmuş olacağım, meydana getirmiş olacağım’ / няма да съм основàл ‘kurmamış olacağım, meydana getirmemiş olacağım’.

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -л): Отѝда *(св.)* → ще съм отѝшъл ‘gitmiş olacağım’ / няма да съм отѝшъл ‘gitmemiş olacağım’; Проведà *(св.)* → ще съм провел ‘yapmış olacağım, düzenlemiş olacağım’ / няма да съм провел ‘yapmamış olacağım, düzenlememiş olacağım’.

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Бе̲рà *(нсв.)* → ще съм брàл ‘toplamış olacağım’ / няма да съм брàл ‘toplamamış olacağım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Лъ̀жа *(нсв.)* → ще съм лъ̀гал ‘yalan söylemiş olacağım’ / няма да съм лъ̀гал ‘yalan söylememiş olacağım’; откàжа *(св.)* → ще съм откàзал ‘reddetmiş olacağım’ / няма да съм откàзал ‘reddetmemiş olacağım’.

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -ъл / -ах → -ал): Влѝза *(св.)* → ще съм влѝзъл ‘içeriye girmiş olacağım’ / няма да съм влѝзъл ‘içeriye girmemiş olacağım’; огризà *(св.)* → ще е огризал ‘kemirmiş olacak, aşındırmış olacak’ / няма да е огризал ‘kemirmemiş olacak, aşındırmamış olacak’.

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -ъл / -ах → -ал): Пекà *(нсв.)* → ще съм пекъл ‘pişirmiş olacağım’ / няма да съм пекъл ‘pişirmemiş olacağım’; тъкà *(нсв.)* → ще съм тъкàл ‘dokumuş olacağım’ / няма да съм тъкàл ‘dokumamış olacağım’.

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ех → -ел): Наѐма *(св.)* → ще съм наѐл ‘kiralamış olacağım’ / няма да съм наѐл ‘kiralamamış olacağım’; приѐма *(св.)* → ще съм приѐл ‘kabul etmiş olacağım, benimsemiş olacağım’ / няма да съм приѐл ‘kabul etmemiş olacağım, benimsememiş olacağım’.

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Помѝгна *(св.)* → ще съм помѝгнал ‘yardım etmiş olacağım’ / няма да съм помѝгнал ‘yardım etmemiş olacağım’; тръ̀гна *(св.)* → ще съм тръ̀гнал ‘yola çıkmış olacağım, hareket etmiş olacağım’ / няма да съм тръ̀гнал ‘yola çıkmamış olacağım, hareket etmemiş olacağım’.

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ях → -ял / -ах → -ал): Умра *(св.)* → ще е умрял ‘ölmüş olacak’ / няма да е умрял ‘ölmemiş olacak’; орà *(нсв.)* → ще е орàл ‘toprağı sürmüş olacak’ / няма да е орàл ‘toprağı sürmemiş olacak’.

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -ъл): Внесà *(св.)* → ще е внесъл ‘ithal etmiş olacak’ / няма да е внесъл ‘ithal etmemiş olacak’; Занесà *(св.)* → ще съм занесъл ‘taşımış olacağım, götürmüş olacağım’ / няма да съм занесъл ‘taşımamış olacağım, götürmemiş olacağım’.

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -л): Метà *(нсв.)* → ще съм мел ‘süpürmüş olacağım’ / няма да съм мел ‘süpürmemiş olacağım’; растà *(нсв.)* → ще е расъл ‘büyümüş olacak’ / няма да е расъл ‘büyümemiş olacak’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Дъ̀вча *(нсв.)* → ще съм дъ̀вкал ‘çiğnemiş olacağım’ / няма да съм дъ̀вкал ‘çiğnememiş olacağım’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Объ̀рша *(св.)* → ще съм объ̀рсал ‘tozunu almış olacağım, silmiş olacağım’ / няма да съм объ̀рсал ‘tozunu almamış olacağım, silmemiş olacağım’; пѝша *(нсв.)* → ще съм пѝсал ‘yazmış olacağım’ / няма да съм пѝсал ‘yazmamış olacağım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): къ̀пя *(нсв.)* → ще съм къ̀пал ‘yıkamış olacağım’ / няма да съм къ̀пал ‘yıkamamış olacağım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ях → -ял): Кѝпя *(св.)* → ще съм кѝпил ‘satın almış olacağım’ / няма да съм кѝпил ‘satın almamış olacağım’; вѝдя *(св.)* → ще съм видял ‘görmüş olacağım, fark etmiş olacağım’ / няма да съм видял ‘görmemiş olacağım, fark etmemiş olacağım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ах → -ал): излѝжа *(св.)* → ще съм излѝжил ‘göstermiş olacağım, ortaya koymuş olacağım’ / няма да съм излѝжил ‘göstermemiş olacağım, ortaya koymamış olacağım’; лежà *(нсв.)* → ще съм лежàл ‘yatmış / uzanmış olacağım’ / няма да съм лежàл ‘yatmamış / uzanmamış olacağım’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ах → -ал): Мъ̀ча *(нсв.)* → ще съм мъ̀чил ‘işkence etmiş olacağım, acı çektirmiş olacağım’ / няма да съм мъ̀чил ‘işkence etmemiş olacağım, acı çektirmemiş olacağım’; горчà *(нсв.)* → ще е горчàл ‘acı olmuş olacak, acılık vermiş olacak’ / няма да е горчàл ‘acı olmamış olacak, acılık vermemiş olacak’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил): Грешà *(нсв.)* → ще съм грешил ‘günah işlemiş olacağım, günaha girmiş olacağım’ / няма да съм грешил ‘günah işlememiş olacağım, günaha girmemiş olacağım’; решà *(св.)* → ще съм решил ‘karar vermiş olacağım, çözmüş olacağım’ / няма да съм решил ‘karar vermemiş olacağım, çözmemiş olacağım’.

2.4.3. Gelecekte Önceki Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще предварително време)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) (-ах → -ал): харѐсам *(св.)* → ще съм харесал ‘beğenmiş / hoşlanmış olacağım’ / няма да съм харесал ‘beğenmemiş / hoşlanmamış olacağам’.

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim) (-ях → -ял): разкàлям *(св.)* → ще е разкàлял ‘çamurlamış olacak’ / няма да е разкàлял ‘çamurlamamış olacak’.

Gelecekte önceki zaman biçimsel ve anlamsal olarak belirsiz geçmiş zamana (perfekt) göre biçimlendiğinden, bu zamanın kurallarına tam uyumludur. Belirsiz geçmiş zamanda (perfekt) eylem geçmişte bir noktada gerçekleşir, biter ve sonucu / etkisi devam etmektedir. Bitmiş geçmiş zaman (aorist) ve belirsiz geçmiş zaman (perfekt) arasındaki en belirleyici ayrım noktası budur. Gelecekte önceki zamanda da gelecekteki bir noktada eylem gerçekleşir, biter ve sonucu / etkisi diğer gelecekteki bir noktada mevcuttur. Gelecekte önceki zaman ve belirsiz geçmiş zamanın (perfekt) anlamsal olarak aynı olması bu özellikten kaynaklanmaktadır.

Bulgarcada bitmemiş ve bitmiş görünüşteki eylemler tüm zamanlarda biçimlendiğinden, fonetik belirleyicilerine göre gruplandırılmış yukarıdaki örneklerde her iki görünüşteki eylemlerin gelecekte önceki zaman biçimleri verilmiştir. Lakin gelecekte önceki zaman doğası gereği sonuçsallık bildirdiğinden ve olguya dayalı olduğundan bitmiş görüşteki eylemlerden oluşmaktadır.

2.5. GEÇMİŞTE GELECEK ZAMAN (бъдеще време в миналото (Future in the Past / futurum praeteriti))

Eski Bulgarcada geçmişte gelecek zamana ait yapılarda eylem neredeyse tamamen dilbilgiselleştirilmiş ve eski somut anlamından yoksun bırakılmış olsa da, geçmişte gelecek zaman birleşimini korumuş ve

değişmeyerek bugün Çağdaş Bulgarcada mevcut olan bir zamandır.[261] Kişi ve sayı bakımından değişen yardımcı eylem yerine, tanımlayıcı gelecek zamanın oluşturduğu *ще* bölümcüğünü oluşturan eylemin (ща → ще) bitmemiş geçmiş zaman biçimine (щях) şimdiki zaman biçimindeki eylemin да bölümcüğüyle birlikte eklenmesiyle oluşmaktadır.[262]

Geçmişte gelecek zaman belirli bir geçmiş noktaya göre gelecekte gerçekleşecek eylemi ifade etmektedir.

Örnek 81: Беше доста тревожен, защото щеше да се срещне с приятелката си.

Oldukça telaşlıydı, çünkü kız arkadaşıyla buluşacaktı.

Yukarıdaki örneği (Örnek 81) incelediğimizde geçmişteki bir noktaya göre gelecekte gerçekleşecek eylem belirtilmiştir. Her iki yönelim de konuşma anı öncesine gönderme yapmaktadır. Birinci nokta buluşmaya gidecek üçüncü teklik şahsın (той / o) durumu geçmiş zaman biçiminde verilmiş (беше), bu noktadan hareketle geleceğe gönderme yapılmıştır (щеше да се срещне).

Örnek 82: Утре ще отидем в родния ни град.

Yarın memlekete gideceğiz.

Yukarıdaki örnek (Örnek 82) gelecekte bir noktaya gönderme yapar, muhatabı eylemin belirtilen zamanda gerçekleşeceğini bilir ve konuşmacı da

[261] Kiril Mirçev, *age*., s. 226.

[262] Gös. yer.

eylemin gerçekleşeceği beklentisi içindedir. Gelecek zaman biçiminde kurulmuş ifade geçmiş zaman ya da şimdiki zaman kadar gerçekliği veremez. Çünkü gelecekte eylemin gerçekleşmemesi ya da konuşmacının beklentisinin aksi bir durumun gerçekleşmesi ihtimal dahilindedir. Bu ihtimale karşı konuşmacının beklentisi muhatap tarafından eylemin zamanı gelince gerçekleşeği olarak algılanır, ilave açıklama gerektirmez.

Örnek 83: Утре щяхме да отидем в родния ни град.

Yarın memlekete gidecektik.

Yukarıdaki örnek (Örnek 83) gelecek noktaya gönderme yapar, lakin geçmiş noktayla bağlantısı vardır. Muhatap eylem hakkında varsayımda bulunur ve gerçekleşmeyen durumu tespit etmektedir. Konuşmacının bu ifadesinde muhatabı gelecekteki noktada eylemin gerçekleşmeyeceğini bilir. Çünkü bu ifadede eylem konuşma anı öncesindeki / geçmişteki diğer eyleme bağlı durumdadır. Buna bağlı olarak gelecekteki eylem (geçmişte ilk eyleme göre sonraki ikinci eylem) geçmişte gelecek zamanla biçimlenerek gerçek dışılık elde edilmiştir ve bu durum muhatap için ilave açıklama gerektirmektedir (щяхте да отидете ‘gidecektiniz’ не отидохте ‘gitmediniz’; neden?).

Örnek 84: Утре щяхме да отидем в родния ни град, но детето се разболя.

Yarın memlekete gidecektik, lakin çocuk hastalandı.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 84) geçmişte gelecek zaman konuşma anı sonrasına geçmişteki bir noktadan hareketle gönderme yapmıştır. Muhatabın gerçekleşmediğini anladığı eyleme karşı aradığı neden

konuşmanın öncesinde / geçmişteki diğer eylemden bellidir. Görüldüğü üzere geçmişteki bir noktaya göre eylemin gelecekte gerçekleşmesi konuşma anı öncesine / sonrasına gönderme yapabilmektedir.

Örnek 85: Ако майка ми не беше болна, това лято щях да отида на лагер с приятелите си.

Şayet annem hasta olmasaydı, arkadaşlarımla birlikte bu yaz kampa gidecektim.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 85) yan cümlede geçmişteki bir nokta belirtilmiştir. Annenin hasta olması (ако майка ми не беше болна 'şayet annem hasta olmasaydı') konuşma anı öncesindedir. Zaten biçim olarak da geçmiş zamana gönderme yapmaktadır (беше '-dı'). Temel cümle geçmişte gelecek zaman biçimindedir (щях да отида 'gidecektim'). Geçmişte gelecek zaman yan cümledeki geçmişteki belli bir noktadan geleceğe gönderme yapmıştır. Bu tip ifadelerde geleceğe gönderme yapılan noktanın konuşma anına göre tespiti ifadenin kendi içindeki anlamında mevcuttur. Yukarıdaki örnekte (Örnek 85) gönderme yapılan gelecek nokta konuşma anı sonrasını belirtmektedir (това лято 'bu yaz'). İfadenin söylemi şöyledir: Майка ми е болна 'annem hastadır (hastalığı devam ediyor)', това лято няма да отида на лагер 'bu yaz (yakın gelecek) kampa gitmeyeceğim'

Lakin ifadede gönderme yapılan gelecek nokta konuşma anı öncesini de belirtebilir. Aşağıdaki örneği inceleyelim.

Örnek 86: Ако майка ми не беше болна, миналото лято щях да отида на лагер с приятелите си.

Şayet annem hasta olmasaydı, arkadaşlarımla birlikte geçen yaz kampa gidecektim.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 86) geçmişteki bir noktadan geleceğe gönderme yapılmakta, lakin ifadede gönderme yapılan gelecek nokta konuşma anı öncesini belirtmektedir. Böylece her iki yönelim de geçmişte (konuşma anı öncesinde) gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 85 ve Örnek 86) biçimsel olarak geçmiş bir noktadan gelecek noktaya gönderme yapmak için geçmişte gelecek zamanı kullanmış ve bu zamanın anlamından kaynaklı gerçek dışılık (gerçekleşmeme) belirtilmiştir. Her iki örnekte (Örnek 85 ve Örnek 86) belirli bir nedene bağlı gerçekleşmeyen bir durum mevcuttur, yani gerçek anlam yan cümlede ve temel cümlede zıtlık üzerine kuruludur (майка ми беше болна 'annem hastaydı', не отидох на лагер 'kampa gitmedim' ya da майка ми е болна 'annem hastadır', няма да отида на лагер 'kampa gitmeyeceğim).

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 85 ve Örnek 86) görüldüğü üzere Bulgarcada geçmişte gelecek zamanın öncelikle iki yönelim (geçmişteki noktadan gelecek noktaya) arasında zamansal işlev gördüğü kabul edilmekle birlikte, bu zamanın anlamda belli olan varsayımsallık (хипотетичност 'hipotetik' / предположителност) veya gerçek dışılık (иреалност / неосъщественост) gibi kipsel nüanslar da içerdiği görülmektedir.[263]

[263] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 146.

Örnek 87: Ако бяха оставили други хора да се намесват в отношенията им, щяха да се разведат.

Diğer insanların ilişkilerine karışmalarına izin vermiş olsaydılar, boşanacaktılar (boşanacaklardı).

Yukarıdaki örnekte (Örnek 87) yan cümle geçmişte önceki zamanla kurulmuş (бяха оставили), да konstrüksiyonuyla ileriye gönderme yapmış (да се намесват), temel cümledeki geçmişte gelecek zaman yan cümlendeki geçmişteki noktadan geleceğe gönderme yapmıştır (щяха да се разведат). Her iki yönelim noktası da konuşma anı öncesini kapsamaktadır. Konuşma anı esnasında ise gerçekte zıt bir durum söz konusudur (не бяха оставили други хора да се намесват в отношенията им 'diğer insanların ilişkilerine karışmalarına izin vermemiştiler', не се разведоха 'boşanmadılar'). İfade gerçek dışı durumu sunmakla birlikte varsayıma da dayalıdır. Konuşmacının öznel çıkarımına dayalı olarak boşanmamalarının nedeni 'diğer insanların ilişkilerine karışmalarına izin vermemiş olmalarından' kaynaklandığı gibi, başka nedenlere de bağlı olabilir.

Bazı dilbilimciler, geçmişte gelecek zamanın gerçek dışı ve varsayımsal anlamını öne sürerek, bu biçimlerin (gerçek dışılık ve varsayımsallık) anlamda ana unsur olduğunu ve buna bağlı olarak bu zamanın şart kipine atfettiğini belirtmektedir.[264] Zamansal ögenin önüne geçmemekle birlikte geçmişte gelecek zamanın geçmişle olan bağlantısı anlamsal olarak şart kipinin anlamıyla aynıdır. Bu durum Bulgarcada kiplerin sadece biçimsel olarak değil (örneğin, Bulgarcada haber kiplerinin Bulgarcadaki dokuz zamana göre olması ya da duyulan / öğrenilen rivayet kipinin *perfekt* tabanlı olması), anlamsal olarak da zamanlara yakın olduğunu göstermektedir (örneğin, emir kipleriyle verilen anlamın gelecek zaman biçiminde

[264] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 147.

verilmesi). Tüm bu durumlara bağlı olarak geçmişte gelecek zamanla şart kipinin birbiri yerine kullanılması anlamsal açıdan aynı olduklarından sorun yaratmamaktadır. Fakat aralarındaki nüans farkına değinmemiz de gerekecek. Geçmişte gelecek zaman, zamansal işlev gördüğünden zaman çizelgesindeki eylemin gerçekleşme noktası daha belirgindir ve eylem bir nokta üzerinde gerçekleşmektedir. Şart kipi kullanımında ise eylemin sürece yayılma eğilimi mevcuttur.

Örnek 88: Ако майка ми не беше болна, бих отишъл на лагер с приятелите си.

Şayet annem hasta olmasaydı, ardaşlarımla birlikte kampa giderdim.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 88) geçmişte gelecek zaman yerine şart kipi kullanılmış ve anlamda belirgin bir farklılığın olmadığı tespit edilmektedir.

Geçmişte gelecek zaman ve şart kipi biçimlerinin anlamsal açıdan birbiriyle aynı olduğunu gösteren başka tür söylemden de bahsedebiliriz. Bu söylem geleceğe gönderme yaparken, isteği yumuşatır ve nazik söyleyişi meydana getirmektedir.[265]

Örnek 89: Татко, щях да ти искам колата за уикенда.

Baba, hafta sonu için senden arabayı isteyecektim.

[265] Petır Paşov, *age*., s. 152.

Татко, бих ти искал колата за уикенда

Baba, hafta sonu için senden arabayı isterdim

Gelecek zamana bağlı olarak biçimlenen geçmişte gelecek zamanın olumlu biçimleri ‘ща’ eyleminin bitmemiş geçmiş zaman -imperfekt (минало несвършено време (имперфект)) biçimiyle oluşan yardımcı eylemi (щях) ve bu yardımcı eyleme ‘да’ konstrüksüyonuyla[266] eklenen şimdiki zaman biçimiyle oluşmaktadır. Geçmişte gelecek zamanın olumsuz biçimleri ‘няма’ konstrüksiyonunun bitmemiş geçmiş zaman biçimiyle oluşmaktadır (нямаше да).

Bulgarcada geçmişte gelecek zamanda eylemin biçimlenmesi şöyledir:

Щях Щеше Щеше Щяхме Щяхте Щяха	Нямаше	+ да + şimdiki zaman (сегашно време)
(olumlu)	(olumsuz)	

[266] Gramer biçimi oluşturduğundan bölümcük (частица) olarak da tanımlanabilir. Burada ‘щях’ ve ‘нямаше’ ile birlikte kalıp oluşturduğundan konstrüksüyon (yapı) denmiştir. Bazı kaynaklarda bağlaç olarak da verilmiştir. Bkz. Hayriye Memoğlu Süleymanoğlu Yenisoy ve Erhan Süleymanoğlu, *Modern Bulgar Dili* (Üniversite Öğrencilerine Ders Kitabı) / Sıvremenen Bılgarski Ezik (Uçebnik za Studenti), Hatiboğlu Yayınları, Ankara, 2014, s. 90. Ayrıca bkz. Petır Paşov, *age*., s. 150.

2.5.1. Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще време в миналото)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim): Венчàя *(св.)* → щях да венчàя ‘nikâh kıyacaktım, evlendirecektim’ / нямаше да венчàя ‘nikâh kıymayacaktım, evlendirmeyecektim’; мечтàя *(нсв.)* → щях да мечтàя ‘hayal edecektim’ / нямаше да мечтàя ‘hayal etmeyecektim’; обещàя *(св.)* → щях да обещàя ‘söz verecektim’ / нямаше да обещàя ‘söz vermeyecektim’.

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim): Дебелѐя *(нсв.)* → щях да дебелѐя ‘şişmanlayacaktım’ / нямаше да дебелѐя ‘şişmanlamayacaktım’; закъснѐя *(св.)* → щях да закъснѐя ‘gecikecektim’ / нямаше да закъснѐя ‘gecikmeyecektim’; старѐя *(нсв.)* → щях да старѐя ‘yaşlanacaktım’ / нямаше да старѐя ‘yaşlanmayacaktım’.

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim): Мѝя *(нсв.)* → щях да мѝя ‘yıkayacaktım’ / нямаше да мѝя ‘yıkamayacaktım’; убѝя *(св.)* → щях да убѝя ‘öldürecektim, katledecektim’ / нямаше да убѝя ‘öldürmeyecektim, katletmeyecektim’; шѝя *(нсв.)* → щях да шѝя ‘dikiş yapacaktım’ / нямаше да шѝя ‘dikiş yapmayacaktım’.

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim): Обу̀я *(св.)* → щях да обу̀я ‘giyecektim’ / нямаше да обу̀я ‘giymeyecektim’; плю̀я *(нсв.)* → щях да плю̀я ‘tükürecektim’ / нямаше да плю̀я ‘tükürmeyecektim’.

- Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim): Влия̀я *(нсв.)* → щях да влия̀я ‘etkileyecektim, yönlendirecektim’ / нямаше да влия̀я ‘etkilemeyecektim, yönlendirmeyecektim’; просия̀я *(св.)* → щеше да

просиѝе ‘aydınlanacaktı, kuvvetle parlayacaktı’ / нямаше да просиѝе ‘aydınlanmayacaktı, kuvvetle parlamayacaktı’.

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim): броѝ *(нсв.)* → щях да броѝ ‘sayacaktım’ / нямаше да броѝ ‘saymayacaktım’; двоѝ *(нсв.)* → щях да двоѝ ‘ikiye bölecektim, taksim edecektim’ / нямаше да двоѝ ‘ikiye bölmeyecektim, taksim etmeyecektim’; разслоѝ *(св.)* → щях да разслоѝ ‘tabakalara ayıracaktım’ / нямаше да разслоѝ ‘tabakalara ayırmayacaktım’.

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim): таѝ *(нсв.)* → щях да таѝ ‘gizleyecektim’ / нямаше да таѝ ‘gizlemeyecektim’.

2.5.2. Geçmişte Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще време в миналото)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim): Основà *(св.)* → щях да основà ‘tesis edecektim, kuracaktım, meydana getirecektim’ / нямаше да основà ‘tesis etmeyecektim, kurmayacaktım, meydana getirmeyecektim’; позовà *(св.)* → щях да позовà ‘davet edecektim, seslenecektim’ / нямаше да позовà ‘davet etmeyecektim, seslenmeyecektim’.

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim): дòйда *(св.)* → щях да дòйда ‘gelecektim’ / нямаше да дòйда ‘gelmeyecektim’, отѝда *(св.)* → щях да отѝда ‘gidecektim’ / нямаше да отѝда ‘gitmeyecektim’; проведà *(св.)* → щях да проведà ‘yapacaktım, düzenleyecektim’ / нямаше да проведà ‘yapmayacaktım, düzenlemeyecektim’.

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim): Берà *(нсв.)* → щях да берà ‘seçip alacaktım, toplayacaktım’ / нямаше да берà ‘seçip

almayacaktım, toplamayacaktım’; изберà *(св.)* → щях да изберà ‘seçecektim’ / нямаше да изберà ‘seçmeyecektim’; съберà *(св.)* → щях да съберà ‘toplayacaktım, bir yere yığacaktım’ / нямаше да съберà ‘toplamayacaktım, bir yere yığmayacaktım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim): Въ̀ржа *(св.)* → щях да въ̀ржа ‘bağlayacaktım, birleştirecektim’ / нямаше да въ̀ржа ‘bağlamayacaktım, birleştirmeyecektim’; лъ̀жа *(нсв.)* → щях да лъ̀жа ‘yalan söyleyecektim’ / нямаше да лъ̀жа ‘yalan söylemeyecektim’; откàжа *(св.)* → щях да откàжа ‘reddedecektim’ / нямаше да откàжа ‘reddetmeyecektim’.

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim): Влѝза *(св.)* → щях да влѝза ‘içeriye girecektim’ / нямаше да влѝза ‘içeriye girmeyecektim’; излѝза *(св.)* → щях да излѝза ‘dışarıya çıkacaktım’ / нямаше да излѝза ‘dışarıya çıkmayacaktım’.

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim): Пекà *(нсв.)* → щях да пекà ‘pişirecektim’ / нямаше да пекà ‘pişirmeyecektim’; рекà *(св.)* → щях да рекà ‘söyleyecektim’ / нямаше да рекà ‘söylemeyecektim’; увлекà *(св.)* → щеще да увлече ‘cezbedecekti, merak uyandıracaktı’ / нямаше да увлече ‘cezbetmeyecekti, merak uyandırmayacaktı’.

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim): наѐма *(св.)* → щях да наѐма ‘kiralayacaktım’ / нямаше да наѐма ‘kiralamayacaktım’; обнѐма *(св.)* → щеше да обнѐме ‘içine alacaktı, kapsayacaktı’ / нямаше да обнѐме ‘içine almayacaktı, kapsamayacaktı’; приѐма *(св.)* → щях да приѐма ‘kabul edecektim, benimseyecektim’ / нямаше да приѐма ‘kabul etmeyecektim, benimsemeyecektim’.

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim): Помòгна *(св.)* → Щях да помòгна ‘yardım edecektim’ / нямаше да помòгна ‘yardım

etmeyecektim’; срѐщна *(св.)* → щях да срѐщна ‘karşılayacaktım’ / нямаше да срѐщна ‘karşılamayacaktım’; тръ̀гна *(св.)* → щях да тръ̀гна ‘yola çıkacaktım, hareket edecektim’ / нямаше да тръ̀гна ‘yola çıkmayacaktım, hareket etmeyecektim’.

- Sonu -pa ile Biten Eylemler (1. Çekim): Спрà *(св.)* → щях да спрà ‘uğrayacaktım, duracaktım’ / нямаше да спрà ‘uğramayacaktım, durmayacaktım’; умрà *(св.)* → щеше да умре ‘ölecekti, can verecekti’ / нямаше да умре ‘ölmeyecekti, can vermeyecekti’.

- Sonu -ca ile Biten Eylemler (1. Çekim): Внесà *(св.)* → щеше да внесе ‘ithal edecekti’ / нямаше да внесе ‘ithal etmeyecekti’; занесà *(св.)* → щях да занесà ‘taşıyacaktım, götürecektim’ / нямаше да занесà ‘taşımayacaktım, götürmeyecektim’.

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim): Метà *(нсв.)* → щях да метà ‘süpürecektim’ / нямаше да метà ‘süpürmeyecektim’; растà *(нсв.)* щеше да расте ‘büyüyecekti’ / нямаше да расте ‘büyümeyecekti’; четà *(нсв.)* → щях да четà ‘okuyacaktım’ / нямаше да четà ‘okumayacaktım’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim): дъ̀вча *(нсв.)* → щях да дъ̀вча ‘çiğneyecektim’ / нямаше да дъ̀вча ‘çiğnemeyecektim’; тъ̀пча *(нсв.)* → щях да тъ̀пча ‘ayakla çiğneyecektim’ / нямаше да тъ̀пча ‘ayakla çiğnemeyecektim’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim): Мирѝша *(нсв.)* → щях да мирѝша ‘koklayacaktım, hissedecektim, sezinleyecektim’ / нямаше да мирѝша ‘koklamayacaktım, hissetmeyecektim, sezinlemeyecektim’; объ̀рша *(св.)* → щях да объ̀рша ‘tozunu alacaktım, silecektim’ / нямаше да объ̀рша ‘tozunu almayacaktım, silmeyecektim’; пѝша *(нсв.)* → щях да пѝша ‘yazacaktım’ / нямаше да пѝша ‘yazmayacaktım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim): Стѐля *(нсв.)* → щях да стѐля ‘yayacaktım, serecektim, örtecektim’ / нямаше да стѐля ‘yaymayacaktım, sermeyecektim, örtmeyecektim’; хàпя *(нсв.)* → щях да хàпя ‘ısıracaktım, *mec.* kırıcı olacaktım / нямаше да хàпя ‘ısırmayacaktım, *mec.* kırıcı olmayacaktım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim): Кѝпя *(св.)* → щях да кѝпя ‘satın alacaktım’ / нямаше да кѝпя ‘satın almayacaktım’; прàвя *(нсв.)* → щях да прàвя ‘yapacaktım’ / нямаше да прàвя ‘yapmayacaktım’; тъ̀рся *(нсв.)* → щях да тъ̀рся ‘arayacaktım’ / нямаше да тъ̀рся ‘aramayacaktım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim): Дължà *(нсв.)* → щях да дължà ‘borçlu olacaktım, mecburiyetinde olacaktım’ / нямаше да дължà ‘borçlu olmayacaktım, mecburiyetinde olmayacaktım’; забелѐжа *(св.)* → щях да забелѐжа ‘görecektim, fark edecektim, not edecektim, kaydedecektim, belirtecektim, *mec.* sezecektim, hissedecektim, dikkati çekecektim’ / нямаше да забелѐжа ‘görmeyecektim, fark etmeyecektim, not etmeyecektim, kaydetmeyecektim, belirtmeyecektim, *mec.* sezmeyecektim, hissetmeyecektim, dikkati çekmeyecektim’; прилѐжа *(св.)* → щях да прилѐжа ‘uygulayacaktım’ / нямаше да прилѐжа ‘uygulamayacaktım’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim): Влàча *(нсв.)* → щях да влàча ‘sürükleyecektim’ / нямаше да влàча ‘sürüklemeyecektim’; мъ̀ча *(нсв.)* → щях да мъ̀ча ‘işkence edecektim, acı çektirecektim’ / нямаше да мъ̀ча ‘işkence etmeyecektim, acı çektirmeyecektim’; тàча *(нсв.)* → щях да тàча ‘hürmet edecektim, saygı gösterecektim’ / нямаше да тàча ‘hürmet etmeyecektim, saygı göstermeyecektim’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim): грешà *(нсв.)* → щях да грешà ‘günah işleyecektim, günaha girecektim’ / нямаше да грешà ‘günah

işlemeyecektim, günaha girmeyecektim'; завъ̀рша *(св.)* → щях да завъ̀рша 'sona erdirecektim, bitirecektim, sonlandıracaktım, noktalayacaktım' / нямаше да завъ̀рша 'sona erdirmeyecektim, bitirmeyecektim, sonlandırmayacaktım, noktalamayacaktım'; решà *(св.)* → щях да решà 'karar verecektim, çözecektim' / нямаше да решà 'karar vermeyecektim, çözmeyecektim'.

2.5.3. Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüз ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще време в миналото)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim): Абонѝрам *(нсв.- св.)* → щях да абонѝрам 'abone edecektim' / нямаше да абонѝрам 'abone etmeyecektim'; взѐмам *(нсв.)* → щях да взѐмам 'alacaktım, kabul edecektim, elde edecektim' / нямаше да взѐмам 'almayacaktım, kabul etmeyecektim, elde etmeyecektim'; мàхам *(нсв.)* → щях да мàхам 'sallayacaktım, işaret verecektim, defedecektim, vuracaktım, dayak atacaktım, terk edecektim' / нямаше да мàхам 'sallamayacaktım, işaret vermeyecektim, defetmeyecektim, vurmayacaktım, dayak atmayacaktım, terk etmeyecektim'.

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim): Избàвям *(нсв.)* → щях да избàвям 'kurtaracaktım, muhafaza edecektim' / нямаше да избàвям 'kurtarmayacaktım, muhafaza etmeyecektim'; изгòтвям *(нсв.)* → щях да изгòтвям 'işi bitirecektim, sonlandıracaktım, hazırlayacaktım, yapacaktım' / нямаше да изгòтвям 'işi bitirmeyecektim, sonlandırmayacaktım, hazırlamayacaktım, yapmayacaktım'.

2.6. GEÇMİŞTE ÖNCEKİ GELECEK ZAMAN (бъдеще предварително време в миналото (Future Perfect in the Past / perfectum futuri praeteriti))

Geçmişte önceki gelecek zaman biçim olarak perfek yapının kullanılması bakımından gelecekte önceki zamana benzer olup anlam olarak geçmişte gelecek zamanla örtüşmektedir. Bu nedenle nadir kullanılmaktadır. Konuşma anına göre öncelikle geçmişteki eylemin meydana gelmesi, yine geçmişte lakin gerçekleşmiş eyleme önceki eyleme göre geleceğe (sonraya) gönderme yaparak sona ermesi (bitmesi) ve konuşma anında da sonlanmış / bitmiş eylemin sonucunun / etkisinin mevcut olması gerekmektedir.

Paşov çalışmasında bu zamanın üçlü yönelimi olduğunu belirtmiştir: Birincisi konuşma anı (şimdiki zaman), ikincisi konuşma anına göre geçmiş zaman ve üçüncüsü de geçmiş zamana göre yine geçmişte gelecek zaman.[267] Paşov'a göre, tüm bu yönelimler oldukça karmaşık olup zira gerçekte böyle bir ilişki kombinasyonu nadiren meydana gelmektedir ve bu nedenle geçmişte önceki gelecek zaman son derece nadiren kullanılmaktadır.[268]

Geçmişte önceki gelecek zamanın kullanımı için şart cümleleri oldukça uygundur ve anlamda belli olan varsayımsallık veya gerçek dışılık gibi kipsel nüanslar içermesi bu zamanı büyük oranda geçmişte gelecek zamana yakınlaştırmıştır.[269] Bu durum geçmişte önceki gelecek zamanın kullanımını oldukça sınırlamış, yerine geçmişte gelecek zamanın kullanılması tercih edilmiştir.[270]

---

[267] Petır Paşov, *age*., s. 161.

[268] Gös. yer.

[269] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 155.

[270] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 387.

Örnek 90: Ако вечерта не беше спрял тока, щях да съм изгледал последния епизод от сериала.

Şayet akşam elektrik kesilmiş olmasaydı, dizinin son bölümünü seyretmiş olacaktım.

Örnek 91: След предприетите мерки страната щеше да е станала по-безопасна.

Alınan önlemler sonrası ülke daha güvenli hâle gelmiş olacaktı.

Geçmişte gelecek zaman ve geçmişte önceki gelecek zaman anlamsal olarak birbirini karşılamasına rağmen, aralarında nüans mevcuttur. Geçmişte gelecek zaman aktif zamandır (акционни времена). Geçmişte önceki gelecek zaman ise sonuç bildiren zamandır (резултативни времена) (Bkz. Tablo 62 s. 145). Geçmişte gelecek zaman geçmişteki bir noktadan gelecekteki bir noktaya gönderme yapar ve sonucun konuşma anında etkisinden söz edilemez. Bu yüzden konuşma anı öncesi / sonrasına gönderme yapabilir; ancak geçmişte önceki gelecek zamanda sonuç konuşma anında (şimdiki zaman üzerinde) mevcut olmalıdır, bu yüzden konuşma anı sonrasına gönderme yapması beklenemez.

Gelecek zamanın alt tipleri çift ya da üçlü zaman yönelimine sahiptir. Gelecekte önceki zaman konuşma anından sonra (yakın gelecek) gerçekleşen eylemin sonucunun / etkisinin gelecekteki bir diğer noktada (uzak gelecek) kendini göstermesi ya da geçmişteki bir noktadan (uzak geçmiş) sonraki noktaya (geleceğe) (yakın geçmiş) gönderme yapan geçmişte gelecek zaman çift yönelimli zamalardır. İki zaman arasındaki ayrımı da şöyle açıklayabiliriz: Gelecekte önceki zaman sonuç bildiren çift yönelimli zamandır, geçmişte gelecek zaman ise aktif çift yönelimli zamandır. Geçmişte önceki gelecek zaman ise geçmişteki bir noktadan (uzak geçmiş) sonraki

noktaya (geleceğe) (yakın geçmiş) gönderme yapan ve bu noktada ortaya çıkан sonucun şimdiki zamanda mevcut olmasıyla üçlü yönelimli sonuç bildiren zamandır.

Eylemlerin gelecek zaman anlamlarında salt zamansal ögelerin yanı sıra, konuşma anı sonrasıyla ilişkili mevcut olan veya geçmiş eylemler kadar aynı gerçeklikte sunulmamasından kaynaklı ana hatları belli varsayımsal (olması beklenen / tasarlanmış) nüanslar mevcuttur.[271]

Bulgarcada geçmişte önceki gelecek zamanda eylemin biçimlenmesi şöyledir:

Щях Щеше Щеше Щяхме Щяхте Щяха	Нямаше	+	да	+	belirsiz geçmiş zaman (perfekt)
(olumlu)	(olumsuz)				

2.6.1. Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще предварително време в миналото)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал / -ях → -ял): Венчàя *(св.)* → щях да съм венчàл ‘nikâh kıymış olacaktım, evlendirmiş olacaktım’ / нямаше да съм венчàл ‘nikâh kıymamış olacaktım, evlendirmemiş olacaktım’; мечтàя *(нсв.)* → щях да съм мечтàл ‘hayal etmiş olacaktım’ / нямаше да съм мечтàл ‘hayal etmemiş olacaktım’; потрàя *(св.)*

[271] Valentin Stankov (1981), *age*., s. 72.

→ щях да съм потрàял ‘bir süre beklemiş olacaktım’ / нямаше да съм потрàял ‘bir süre beklememiş olacaktım’.

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ях → -ял / -ах → -ал): Дебелѐя *(нсв.)* → щях да съм дебелял ‘şişmanlamış olacaktım’ / нямаше да съм дебелял ‘şişmanlamamış olacaktım’; закъснѐя *(св.)* → щях да съм закъснял ‘gecikmiş olacaktım’ / нямаше да съм закъснял ‘gecikmemiş olacaktım’; възмъжѐя *(св.)* → щеше да е възмъжал ‘olgunlaşmış olacaktı’ / нямаше да е възмъжал ‘olgunlaşmamış olacaktı’.

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-их → -ил): Мѝя *(нсв.)* → щях да съм мѝл ‘yıkamış olacaktım’ / нямаше да съм мѝл ‘yıkamamış olacaktım’; убѝя *(св.)* → щях да съм убѝл ‘öldürmüş olacaktım, katletmiş olacaktım’ / нямаше да съм убѝл ‘öldürmemiş olacaktım, katletmemiş olacaktım’.

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ух → -ул / -юх → -юл): Обѝя *(св.)* → щях да съм обѝл ‘giymiş olacaktım’ / нямаше да съм обѝл ‘giymemiş olacaktım’; плю̀я *(нсв.)* → щях да съм плю̀л ‘tükürmüş olacaktım’ / нямаше да съм плю̀л ‘tükürmemiş olacaktım’.

- Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ях → -ял): Влия̀я *(нсв.)* → щях да съм влия̀л ‘etkilemiş olacaktım, yönlendirmiş olacaktım’ / нямаше да съм влия̀л ‘etkilememiş olacaktım, yönlendirmemiş olacaktım’.

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ях → -ял): Броя̀ *(нсв.)* → щях да съм броил ‘saymış olacaktım’ / нямаше да съм броил ‘saymamış olacaktım’; стоя̀ *(нсв.)* → щях да съм стоя̀л ‘durmuş olacaktım, oturmuş olacaktım’ / нямаше да съм стоя̀л ‘durmamış olacaktım, oturmamış olacaktım’.

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил): Таѝ *(нсв.)* → щях да съм таил ‘gizlemiş olacaktım’ / нямаше да съм таил ‘gizlememiş olacaktım’.

2.6.2. Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще предварително време в миналото)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Основà *(св.)* → щях да съм основàл ‘kurmuş olacaktım, meydana getirmiş olacaktım’ / нямаше да съм основàл ‘kurmamış olacaktım, meydana getirmemiş olacaktım’.

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -л): Отѝда *(св.)* → щях да съм отѝшъл ‘gitmiş olacaktım’ / нямаше да съм отѝшъл ‘gitmemiş olacaktım’; Проведà *(св.)* → щях да съм провел ‘yapmış olacaktım, düzenlemiş olacaktım’ / нямаше да съм провел ‘yapmamış olacaktım, düzenlememiş olacaktım’.

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Бе̲рà *(нсв.)* → щях да съм брàл ‘toplamış olacaktım’ / нямаше да съм брàл ‘toplamamış olacaktım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Лъ̀жа *(нсв.)* → щях да съм лъ̀гал ‘yalan söylemiş olacaktım’ / нямаше да съм лъ̀гал ‘yalan söylememiş olacaktım’; откàжа *(св.)* → щях да съм откàзал ‘reddetmiş olacaktım’ / нямаше да съм откàзал ‘reddetmemiş olacaktım’.

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -ъл / -ах → -ал): Влѝза *(св.)* → щях да съм влѝзъл ‘içeriye girmiş olacaktım’ / нямаше да

съм влѝзъл ‘içeriye girmemiş olacaktım’; огризà *(св.)* → щеше да е огризал ‘kemirmiş olacaktı, aşındırmış olacaktı’ / нямаше да е огризал ‘kemirmemiş olacaktı, aşındırmamış olacaktı’.

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -ъл / -ах → -ал): Пекà *(нсв.)* → щях да съм пекъл ‘pişirmiş olacaktım’ / нямаше да съм пекъл ‘pişirmemiş olacaktım’; тъкà *(нсв.)* → щях да съм тъкàл ‘dokumuş olacaktım’ / нямаше да съм тъкàл ‘dokumamış olacaktım’.

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ех → -ел): Наѐма *(св.)* → щях да съм наѐл ‘kiralamış olacaktım’ / нямаше да съм наѐл ‘kiralamamış olacaktım’; приѐма *(св.)* → щях да съм приѐл ‘kabul etmiş olacaktım, benimsemiş olacaktım’ / нямаше да съм приѐл ‘kabul etmemiş olacaktım, benimsememiş olacaktım’.

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Помѐгна *(св.)* → щях да съм помѐгнал ‘yardım etmiş olacaktım’ / нямаше да съм помѐгнал ‘yardım etmemiş olacaktım’; тръ̀гна *(св.)* → щях да съм тръ̀гнал ‘yola çıkmış olacaktım, hareket etmiş olacaktım’ / нямаше да съм тръ̀гнал ‘yola çıkmamış olacaktım, hareket etmemiş olacaktım’.

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ях → -ял / -ах → -ал): Умра *(св.)* → щеше да е умрял ‘ölmüş olacaktı’ / нямаше да е умрял ‘ölmemiş olacaktı’; орà *(нсв.)* → щеше да е орàл ‘toprağı sürmüş olacaktı’ / нямаше да е орàл ‘toprağı sürmemiş olacaktı’.

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -ъл): Внесà *(св.)* → щеше да е внесъл ‘ithal etmiş olacaktı’ / нямаше да е внесъл ‘ithal etmemiş olacaktı’; Занесà *(св.)* → щях да съм занесъл ‘taşımış olacaktım, götürmüş olacaktım’ / нямаше да съм занесъл ‘taşımamış olacaktım, götürmemiş olacaktım’.

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ох → -л): Метà *(нсв.)* → щях да съм мел ‘süpürmüş olacaktım’ / нямаше да съм мел ‘süpürmemiş olacaktım’; растà *(нсв.)* → щеше да е расъл ‘büyümüş olacaktı’ / нямаше да е расъл ‘büyümemiş olacaktı’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Дъ̀вча *(нсв.)* → щях да съм дъ̀вкал ‘çiğnemiş olacaktım’ / нямаше да съм дъ̀вкал ‘çiğnememiş olacaktım’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): Объ̀рша *(св.)* → щях да съм объ̀рсал ‘tozunu almış olacaktım, silmiş olacaktım’ / нямаше да съм объ̀рсал ‘tozunu almamış olacaktım, silmemiş olacaktım’; пѝша *(нсв.)* → щях да съм пѝсал ‘yazmış olacaktım’ / нямаше да съм пѝсал ‘yazmamış olacaktım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim) (-ах → -ал): къ̀пя *(нсв.)* → щях да съм къ̀пал ‘yıkamış olacaktım’ / нямаше да съм къ̀пал ‘yıkamamış olacaktım’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ях → -ял): Кѝпя *(св.)* → щях да съм кѝпил ‘satın almış olacaktım’ / нямаше да съм кѝпил ‘satın almamış olacaktım’; вѝдя *(св.)* → щях да съм видял ‘görmüş olacaktım, fark etmiş olacaktım’ / нямаше да съм видял ‘görmemiş olacaktım, fark etmemiş olacaktım’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ах → -ал): изло̀жа *(св.)* → щях да съм изло̀жил ‘göstermiş olacaktım, ortaya koymuş olacaktım’ / нямаше да съм изло̀жил ‘göstermemiş olacaktım, ortaya koymamış olacaktım’; лежà *(нсв.)* → щях да съм лежàл ‘yatmış / uzanmış olacaktım’ / нямаше да съм лежàл ‘yatmamış / uzanmamış olacaktım’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил / -ах → -ал): Мъ̀ча *(нсв.)* → щях да съм мъ̀чил ‘işkence etmiş olacaktım, acı çektirmiş olacaktım’ / нямаше да съм мъ̀чил ‘işkence etmemiş olacaktım, acı çektirmemiş olacaktım’; горчà *(нсв.)* → щеше да е горчàл ‘acı olmuş olacaktı, acılık vermiş olacaktı’ / нямаше да е горчàл ‘acı olmamış olacaktı, acılık vermemiş olacaktı’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) (-их → -ил): Грешà *(нсв.)* → щях да съм грешил ‘günah işlemiş olacaktım, günaha girmiş olacaktım’ / нямаше да съм грешил ‘günah işlememiş olacaktım, günaha girmemiş olacaktım’; решà *(св.)* → щях да съм решил ‘karar vermiş olacaktım, çözmüş olacaktım’ / нямаше да съм решил ‘karar vermemiş olacaktım, çözmemiş olacaktım’.

2.6.3. Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще предварително време в миналото)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) (-ах → -ал): харѐсам *(св.)* → щях да съм харесал ‘beğenmiş / hoşlanmış olacaktım’ / нямаше да съм харесал ‘beğenmemiş / hoşlanmamış olacaktım’.

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim) (-ях → -ял): разкàлям *(св.)* → щеше да е разкàлял ‘çamurlamış olacaktı’ / нямаше да е разкàлял ‘çamurlamamış olacaktı’.

Bulgarcadaki eylemlerin zamana göre biçimlenmesi şimdiki zamandaki fonetik belirleyiciler üzerinden gerçekleşmektedir. Zamansal araçlar arasındaki ilişki mutlak zamanlar (şimdiki zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman) ve alt tipleri arasındaki karşıtlık üzerine kuruludur. Örneğin, geçmiş zaman alt tiplerinde bitmiş geçmiş zaman (aorist) ve bitmemiş geçmiş

zaman (imperfekt) ya da bitmiş geçmiş zaman (aorist) ve belirsiz geçmiş zaman (perfekt) kaşıtlıkları önemli rol oynamaktadır.

Bulgarcada zamansal karşıtlıklar dışında eylemin görünüşüyle zaman arasındaki karşıtlıklar da mevcuttur. Örneğin, bitmiş görünüşteki eylemin bitmemiş geçmiş zamanda, bitmemiş görünüşteki eylemin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi eylemin görünüşe bağlı anlamı ve zamanın kattığı anlamla çelişmektedir.

III. BÖLÜM

(III. ЧАСТ)

EYLEM KİPİNİN BİÇİMLENMESİNDE ŞİMDİKİ ZAMANIN ROLÜ

(Ролята на сегашното време за формиране на наклонението на глагола)

Kipler (mood / наклонение), *konuşmacı*nın *eyleme* ve *gerçeklik* ilişkisine bağlı tutumunu ifade eden eylem kategorisidir. Eylem morfolojisinde kip gramer kategorisi eylemin gerçekleşmesi ya da düşünülmesi, eyleme tanık olunması ya da duyulması, eylemin olasılığı, arzu edilir mi yoksa zorunlu olarak mı olduğunu göstermektedir.[272] Bu bölümün giriş bölümünde belirttiğimiz gibi kip kategorisinin üç belirleyici mevcuttur: Konuşmacı, eylem ve gerçeklik.

Bu üç belirleyicinin karşısında ise bağlantı kurulan muhatap mevcuttur. Konuşmacının eyleme karşı tutumu / yorumu muhatabı üzerinde etki yaratmaktadır. Bu durum kip ve kiplik (modality / модалност) kavramlarının ayrımını oluşturmaktadır. İki kavramın ortak noktası eylemdir. Ayrıldıkları nokta, kip somuttur konuşmacıya bağlı biçimdir, kiplik ise soyuttur ve konuşmacı üzerinden muhatabını hedef almaktadır.

Örnek 92: Не говори по телефон в работно време.

Mesai saatlerinde telefonla konuşma.

[272] Zoya Barbolova, *age*., s. 85.

Örnek 93: За твое здраве не говори твърде много по телефон.

Sağlığın için telefonla çok fazla konuşma.

Yukarıdaki örnekler (Örnek 92 ve Örnek 93) incelendiğinde her iki cümlenin emir kipiyle kurulduğu görülmektedir (говоря *(нсв.)* 'konuş-' → говор**и** 'konuş' → говор**ете** 'konuşunuz'). İki örneğe (Örnek 92 ve Örnek 93) anlamsal olarak bakıldığında konuşmacı tarafından muhatabına eylemi gerçekleştirme (telefonla konuş-) konusuda izin vermiyor (emir kipine bağlı), zorunlu kılıyor (telefonla konuşmamalısın) (emir kipine bağlı) ve istek unsuru barındırmaktadır. Tüm bu kategoriler yükümlülük kipliğiyle (deontic / деонтична модалност) ilişkilidir.[273] Sonuç olarak konuşmacının yönlendirici tutumu ifadesine bağlı, anlamsal olarak muhatabı üzerindeki önceliğini / önemini ortaya koymaktadır. Örnek 92'de konuşmacının önceliğini / önemini muhatabıyla ilişkili olan kurum, şirket, çalışma ortamı oluşturmakta, yani konuşmacının odak noktası muhatabı dışındadır. Örnek 93'te ise konuşmacının önceliğini / önemini muhatabının sağlığı oluşturmakta, yani konuşmacının odak noktası muhatabı üzerindedir. Görüldüğü üzere kip dilbilgisi kavramıdır (yukarıdaki örneklerde (Örnek 92 ve Örnek 93) 'говоря' eyleminin emir kipinde biçimsel olarak belirttik), kiplik ise anlamsal kavramdır (konuşmacının ifadesinin muhatabı üzerindeki etkisidir).

Kip / kiplik konusuna genel bir giriş yaptıktan sonra bu konunun Bulgarcadaki durumunundan kısaca bahsedelim. Bulgarca Slav dilleri arasında kendine özgü gelişmiş, zamansal ve görüşsel kategoriler arasında karmaşık ilişkiler, etkileşimler meydana gelmiş ve bunların sonucunda kip

[273] Ferhat Karabulut ve Elanur Kazanlar Ürkmez, "Türkçede Yükümlülük Kipliğinde "İstek" Unsuru: Palmer Modeli Temelinde Bir Analiz", *Kesit Akademi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 23, 2020, s. 74-75.

kategorisi değişim göstermiştir.[274] Bulgarcanın dilbilgisi çalışmalarında kip kategorisine yönelik farklı yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin, L. Andreyçin erken dönem eserlerinde söz konusu kategoriyi 'söylem biçimi (начин на изказване)' terimiyle ifade etmiş olsa da bu terim eylem modülüne uymayan özelliği vurgulama amacıyla tasarlanmış olması sebebiyle kip dışı olarak kabul görmüş ve kip kategorisinden ayrılmıştır.[275] Bunun yanı sıra, İ. Kutsarov da 'söylem biçimi (начин на изказване)' yerine, 'konuşma türü (вид на изказване)' terimini önermiştir.[276]

Yukadıda belirttiğimiz bilgiler doğrultusunda, Bulgarcada eylem zamanına yönelik konuşmacının söylem biçimi (модус на изказване / начин на изказване) üç biçimde karşımıza çıkmaktadır: 1) Şahitlik (свидетелска модална), 2) Etkisiz (nötr) (неутрална модална), 3) Yeniden anlatma (преизказна модлана).[277] Bunlar arasındaki ayrım çalışmamızın bir sonraki bölümünde inceleneceğinden, şimdi kip kategorisi hakkında genel bilgilerle devam edeceğiz (Bkz. 3.1. Haber Kipi (изявително наклонение) s. 279).

Bulgarcadaki kip kategorisindeki değişim ya da farklı yaklaşımlar Bulgarcada kip kategorisinin yeniden yapılanmasına yol açmış olsa da bu durum Proto-Slav dil kurallarının eğilimlerinin farklılaşması olarak değil, bu

---

[274] Svetomir Ivançev, "Problemi na razvitieto i funktsioniraneto na modalnite kategorii v Bılgarskiya ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 348.

[275] Georgi Gercikov, "Sıştnost na kategoriyata. Modus na deystvieto i modus na izkazvaneto na deystvieto", *Preizkazvaneto na glagolnoto deystvie v Bılgarskiya ezik*, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1984, s. 85. Ayrıca bkz. Svetomir Ivançev, *agm*., s. 353.

[276] Georgi Gercikov, *age*., s. 85. Ayrıca bkz. Ivan Kutsarov, "Gramatiçnata kategoriya preizkaznost / nepreizkaznost v sıvremenniya Bılgarski ezik (İstoriya na prouçvaneto na yavlenieto v ezikovedskata literatura, posvetena na Bılgarski ezik. Gramatiçeska sıştnost na preizkazvaneto)", *Godişnik na Sofiyskiya Universitet, Fakultet po Slavyanski Filologii*, Tom LXX, 1. S., 1979, s. 136.

[277] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 176.

dildeki kuralların bazılarının zaman içinde gerilemesi ve bunların yerine yenilerinin ortaya çıkması olarak görülmektedir.[278]

Bu nedenle, özellikle bu bölümde incelenen Bulgarcada kip kategorisinin biçimlenmesinden önce gelişim evrelerinin daha açık bir şekilde tespit edilmesi ve tanımlanmalarının daha kolay yapılabilmesi için Eski Bulgarca biçimlerinin açıklanmasına özen gösterilmiştir.

3.1. HABER KİPİ (изявително (индикатив) наклонение / Indicativus)

Haber kipi gerçekleşmiş ve konuşmacının eyleme tanık olduğu anlamına gelmektedir.[279] Tüm eylem zamanlarının biçimlerinden oluşur ve konuşmacının eyleme bizzat şahit olması nedeniyle eyleme kesinlik kazandırmaktadır.[280] Konuşmacının nesnel tutumu (неутрално изказване / etkisiz (nötr) söylem) haber kipinin biçimleriyle ifade edilmektedir. Kesinlik ve nesnel tutum haber kipini gerçeklik sınırları içinde sunulmasını sağlar. Konuşmacı gözlemine veya inancına dayanarak anlatması Bulgarcadaki eylem zamanları biçimleriyle ortaya çıktığından Bulgarcada kip kategorisi içinde en geniş anlamsal kapsama sahiptir.[281]

Örnek 94: Днес времето е с 3 градуса по-студено.

Bugün hava 3 derece daha soğuktur.

[278] Svetomir Ivançev, *agm*., s. 348.

[279] *Gramatika na Sıvremenniya Bılgarski Knijoven Ezik*, T. II, *Morfologiya*, Gl. Red. Stoyan Stoyanov, İzdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya, 1983, s. 351.

[280] Borimir Krıstev, *age*., s. 132.

[281] Lyubomir Andreyçin vd. (2020), s. 241.

Örnek 95: Мустафа Кемал Ататюрк е посетил Одрин през 1930 г.

Mustafa Kemal Atatürk 1930 yılında Edirne'yi ziyaret etmiştir.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 94 ve Örnek 95) konuşmacı kesinlik ve nesnel tutum içinde muhatabına bildirmektedir. Havanın dünle mukayese edilmesi ve Atatürk'ün ziyareti olgusal durumdur. Örneklerde kullanılan haber (bildirme) kipini oluşturan Bulgarcada şimdiki zaman yardımcı eylemidir (e). Lakin Bulgarcada şimdiki zaman yardımcı eylemi ifadede her zaman kesinlik anlamını vermez, ihtimal ve çıkarım anlamlarını da verebilir (Bkz. Örnek 115 ve Örnek 116 s. 306).

Bulgarcadaki haber (bildirme) kipi eylem zamanları biçimleriyle ortaya çıktığından zamansal biçimlere karşı açıkça belirgin bir kipsel karşıtlık görülmektedir.[282] Geçmişte önceki zaman (беше чел 'okumuştu'), geçmişte gelecek zaman (щеше да чете 'okuyacaktı') ve geçmişte önceki gelecek zaman (щеше да е чел 'okumuş olacaktı') zamansal ilişki açısından bitmiş geçmiş zaman (чете 'okudu') ve bitmemiş geçmiş zamandan (четеше 'okuyordu') farklı değildir ve kiplik anlamda açıkça oluşturulmuş 'şahitliğe dayalı zamanlar (свидетелски времена)' ya da 'kişisel söylem (личноизказни времена)' zamanları grubunu oluşturmaktadır (konuşmacının bilgisi dâhilinde).[283] Bu grubun karşısında, şimdiki zaman (чете 'okuyor'), belirsiz geçmiş zaman (чел е 'okumuş'), gelecek zaman (ще чете 'okuyacak') ve gelecekte önceki zaman (ще е чел 'okumuş olacak') biçimleri konuşmacının kişisel algısına (doğrudan anlatım) ilişkin veya

[282] Valentin Stankov, "Kategorii na ındikativa v sıvremenniya Bılgarski ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 364.

[283] Valentin Stankov, *agm.*, s. 362. Açıklamadaki örnekler tarafımdan verilmiştir.

eylemin yeniden üretildiğine ilişkin açık bilgi / delil sunmayan (konuşmacının bilgisi / algısı dışında gelişen eylemler) etkisiz (nötr) zamanlar (неутрални времена) grubunu oluşturmaktadır.[284]

Stankov diğer çalışmasında bu iki grup arasındaki ayrımı basitçe şöyle açıklamaktadır: Eyleme karşı konuşmacının bizzat farkındalığı şahitlik zamanlarını (görülen geçmiş zaman), başkalarının açıklamalarından yola çıkılarak oluşan farkındalığı etkisiz (nötr) zamanları (öğrenilen geçmiş zaman) oluşturmakta ve bu iki grup eylem zamanlarına karşıtlık oluşturmakla birlikte eşdeğer özelliklere sahiptir.[285] Etkisiz (nötr) zamanlar, zaman çizelgesinde belli bir noktada toplanamadığından kipsel işaretlere, kişisel farkındalığa ve ifade gücüne yönelik göstergelerden yoksundur.[286] Sonuç olarak, eyleme yönelik kişisel algılamayı geçmiş bağlamda ele almak mantıklı olduğundan, şahitlik zamanları sadece geçmiş zamanlarda kendini gösterir ve şimdiki zamanda ve gelecek zamanda var olamaz.[287]

Eyleme yönelik konuşmacının öznel – nesnel tutumu şahitlik zamanlarının kullanımlarında da karşıtlıklar oluşturmaktadır. Örneğin, şahitlik biçimlerin kullanımları karşısında çıkarımsal biçimlerin şahitlik dışı kullanımlarını oluşturur ve böylece şahitlik biçimdeki öz bilginin nesnelliği ve çıkarımsal biçimdeki öz bilginin öznelliği birbirine karşıtlık yaratmaktadır.[288] Öznel ve nesnel karşıtlık doğrudan ya da dolaylı anlatımın nesnelliği ile orantılı, yeniden anlatım (anlamın yeniden üretilmesi) ise öznellik ile orantılıdır ve sonuç olarak, bu karşıtlıklar birleşik ve tutarlı bir sistem hâlinde örgütlenmiştir.[289] Buna bağlı olarak, çıkarımsal biçimlerde

[284] Valentin Stankov, *agm*., s. 364. Açıklamadaki örnekler tarafımdan verilmiştir.

[285] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 195.

[286] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 196.

[287] Valentin Stankov (1969), *age.*, s. 176.

[288] Georgi Gercikov, *age*., s. 23- 24.

[289] Gös. yer.

doğrudan ya da dolaylı anlatım öznellik çerçevesindedir; doğrulanabilir / kanıtlanabilir biçimlerde ise doğrudan ya da dolaylı anlatım nesnellik çerçevesindedir.[290]

Bir başka deyişle, konuşmacının eylemi muhatabına anlatması algılaması / görmesi, algılamaması / duyması ya da eylemi yeniden üretmesi gibi karşılıklara sahiptir. Konuşmacı bu verileri doğrudan edinerek anlatabilir, dolaylı edinerek anlatabilir / yani aktarma yapabilir ya da yeniden üretebilir / anlatabilir. Görüldüğü üzere doğrudan ve dolaylı anlatımla yeniden üretme / anlatma birbirine karşıtlık oluşturmaktadır. Burada konuşmacının eyleme yönelik öznel ya da nesnel tutumu da anlatım tercihleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin, чел е 'okumuştur' eyleminde konuşmacı öznel tutum içinde (konuşmacının çıkarımına dayalı) ve dolaylı anlatım yapmaktadır. Eylemin nesnel biçimi чел 'okumuş' ise yeniden anlatımı oluşturmaktadır. Eylemin бил чел 'okumuşmuş' biçimi ise yeniden anlatımın öznel biçimidir.

Bulgarcanın zaman sistemine bağlı konuşmacının eylemi doğrудan anlatım biçimleri ve yeniden anlatma biçimleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 78: Konuşmacının eylemi doğrudan / dolaylı anlatım biçimleri

Kip (наклонение)	**Zaman (време)**	**Doğrudan / Dolaylı Anlatım (непреизказност)**
Haber Kipi (изявително наклонение)	чете 'okuyor' (şimdiki zaman)	Eylemin bitişi kesin belli değil. Konuşmacı etkisiz konumda. Doğrudan anlatım.

[290] Gös. yer.

Haber Kipi (изявително наклонение)	чете ‘okudu’ (bitmiş geçmiş zaman)	Konuşmacının algısına dayalı. Eylem başladı ve bitti. Doğrudan anlatım.
	четеше ‘okuyordu’ (bitmemiş geçmiş zaman)	Konuşmacının algısına dayalı. Eylemin bitişi kesin belli değil. Doğrudan anlatım.
	чел е ‘okumuştur’ (belirsiz geçmiş zaman)	Eylem belli bir nokta üzerinde toplanmaz. Konuşmacı etkisiz konumda. Dolaylı anlatım (aktarım).
	беше чел ‘okumuştu’ (geçmişte önceki zaman)	Konuşmacının algısına dayalı. Eylemin bitişi belli. Doğrudan anlatım.
	ще чете ‘okuyacak’ (gelecek zaman)	Eylem gerçekleşme noktasında kesinlik taşımaz. Konuşmacı etkisiz konumda. Doğrudan anlatım.
	ще е чел ‘okumuş olacak’ (gelecekte önceki zaman)	Eylem belli bir nokta üzerinde toplanmaz. Konuşmacı etkisiz konumda. Dolaylı anlatım (aktarım).
	щеше да чете ‘okuyacaktı’ (geçmişte gelecek zaman)	Konuşmacının algısına dayalı. Doğrudan anlatım.
	щеше да е чел ‘okumuş olacaktı’ (geçmişte önceki gelecek zaman)	Konuşmacının algısına dayalı. Doğrudan anlatım.

Tablo 79: Konuşmacının eylemi yeniden anlatım biçimleri

Zaman (време) Haber Kipi (изявително наклонение)	**Doğrudan / Dolaylı Anlatım (непреизказност)**	**Yeniden Anlatım (преизказност)**
Şimdiki Zaman	чете ‘okuyor’ doğrudan anlatım	четял ‘okuyormuş’
Bitmemiş Geçmiş Zaman	четеше ‘okuyordu’ doğrudan anlatım	
Bitmiş Geçmiş Zaman	чете ‘okudu’ doğrudan anlatım	чел ‘okumuş’
Belirsiz Geçmiş Zaman	чел е ‘okumuştur’ dolaylı anlatım (aktarım)	бил чел ‘okumuşmuş’
Geçmişte Önceki Zaman	беше чел ‘okumuştu’ doğrudan anlatım.	
Gelecek Zaman	ще чете ‘okuyacak’ doğrudan anlatım	щял да чете ‘okuyacakmış’
Geçmişte Gelecek Zaman	щеше да чете ‘okuyacaktı’ doğrudan anlatım	
Gelecekte Önceki Zaman	ще е чел ‘okumuş olacak’ dolaylı anlatım (aktarım).	щял да е чел ‘okumuş olacakmış’
Geçmişte Önceki Gelecek Zaman	щеше да е чел ‘okumuş olacaktı’ doğrudan anlatım.	

3.2. EMİR KİPİ (повелително (заповедно) наклонение / Imperativus)

Bulgarcada uzak yazı öncesi dönemde tüm kişiler için esasen eski istek biçimleri olan emir biçimleri mevcuttu.[291] 10. ve 11. yüzyıllardaki Eski Bulgar anıtlarından da anlaşılacağı üzere, bu durum önemli ölçüde sarsılmış ve bu dönemde emir kiplerinde ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıslarda (sen / siz) ve çift sayıdaki kişilerde ve nesnelerde özel biçimler kullanılmaya başlanmıştır.[292]

Emir kipinin özel biçimlerinin bu şekilde sınırlandırılması, Bulgarcanın daha sonraki dönemlerinde de kendini göstermeye devam etmiş ve Bulgarcanın bugünkü durumunda yalnızca ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıslar için emir kipinin özel biçimleri mevcut olsa da emir kipleri diğer kişiler için de tasviri biçimlerle ifade edilebilmektedir.[293] Emir kipinin tasviri biçimleri, eylemlerin şimdiki zaman biçimleriyle, *да* bağlacı veya *нека* zarfının[294] birleşimiyle oluşmaktadır.[295]

Temelde çağrı veya slogan ifadeleri üzerine kurulu olan emir kipleri günlük konuşma dilinde, edebiyatta ve gazetecilik üslubunda kullanıldığından, haber / bildirme kipleriyle mukayese edildiğinde daha dar bir kullanım alanına sahiptir.[296] Eylemin gerçekleşmesi konuşmacının iradesiyle / yönlendirmesiyle meydana gelmektedir.

---

[291] Kiril Mirçev, *age*., s. 227.

[292] Gös. yer.

[293] Gös. yer.

[294] Orijinal kaynaktaki gibi verilmiştir. Aslında *да* ve *нека* kullanımları Bulgarcada gramer biçimleri oluşturan bölümcüklerdir (формообразуваща частица).

[295] Gös. yer.

[296] Valentin Stankov (1981), *age*., s. 124.

Örnek 96:[297] Работници, борете се за по-висока производителност на труда.

İşçiler, daha yüksek işgücü verimliliği için mücadele ediniz.

Yukarıdaki örnek (Örnek 96) emir kipi biçiminde kurulmuş çağrı ifadesidir. Eylemin emir kipinde biçimlenmesi şöyledir:

1. боря се 2. Çekim *(нсв.)* 'mücadele et-, uğraş-' → **2.** бори се 'mücadele et, uğraş' → **3.** борете се 'mücadele ediniz, uğraşınız'.

1. Eylemin şimdiki zamandaki biçimdir. Eylemin fonetik belirleyicileri incelendiğinde ünsüz + я ünlüsüyle bitmektedir. 2. Çekim ve bitmemiş görünüştedir. Eylem çifti bulunmaz, türetilmeye açıktır. Örneğin, преборя се *(св.)* преборвам се *(нсв.)* 'sonuna kadar mücadele et-'.

2. Eylem emir kipi biçiminde 2. teklik şahsa (sen) göredir. İnformel biçimdir.

3. Eylem emir kipi biçiminde 2. çokluk şahsa (siz) göredir. Formel biçimdir.

Bulgarcada emir kiplerinin tasnifi ve biçimlenmesi fonetik belirleyicilere ve zamana göre gerçekleşmektedir. Biçimlenme iki yapı (basit ve birleşik) üzerindendir.

Bulgarcada emir kipi iki tipte oluşmaktadır.

[297] Gös. yer.

3.2.1. Basit Yapıda Emir Kipinin Oluşturulması (Образуването на повелителното наклонение в проста структура)

Olumlu biçimlerinde eylem üzerinde fonetik temelli (ünlü + ünlü, ünsüz + ünlü, ünlü ünsüz) oluşmaktadır. Olumsuz biçimlerinde ise **не** olumsuzluk bölümcüğü (отрицателна частица) ve **недей - недейте** gramatik yapı oluşturan bölümcüklerle (формообразуваща частица) kullanılmaktadır. Bitmiş görünüşteki eylemlerin olumsuz emir kipi biçimleri bulunmamaktadır.

Örnek 97: Не пуш**ете** тук 'burada sigara içmeyiniz'.

не olumsuzluk bölümcüğü (отрицателна частица) → пу**ша** /ш/ ünsüz + /a/ ünlü 2. Çekim *(нсв.)* → Emir kipi biçimleri и (resmî olmayan, informel / sen), ете (resmî, formel / siz) пуш**и** 'sigara içme' **/** пуш**ете** 'sigara içmeyiniz'.

Örnek 98: Недей казва това на никого![298]

Bunu sakın hiç kimseye söyleme!

Yukarıdaki örnekte (Örnek 98) eylem (казвам) gramatik yapıyı oluşturan olumsuzluk anlamı veren bölümcük (недей(те) 'yapma, yapmayınız') ile birleşmiştir. Olumsuz bir ifadedir. Eylem bitmemiş görünüşte, üçüncü teklik şahsa göre ve bitmiş geçmiş zamana göre biçimlenmiştir. Bu biçimlenme **недей / недейте** bölümcüklerinin temel kuralıdır. Bulgarcada недей / недейте bölümcükleri, başlı başına anlamsallıktan arındırılmış bir şekilde günlük dilde kullanılır ve konuşma

[298] Zoya Barbolova, *age*., s. 148.

anında devam eden eylemin gerçekleştirilmesinin güçlü bir şekilde yasaklanması anlamını taşımaktadır.[299]

- **Ünlü + Ünlü:** Обещ**àя** 1. Çekim *(св.)* → обещ**ай** ‘söz ver’ – обещ**айте** ‘söz veriniz’; п**èя** 1. Çekim *(нсв.)* → п**ей** ‘şarkı söyle’ – п**ейте** ‘şarkı söyleyiniz’; м**ìя** 1. Çekim *(нсв.)* → м**ий** ‘yıka’ – м**ийте** ‘yıkayınız’; събу̀**я** 1. Çekim *(св.)* → събу**й** ‘çıkar (ayakkabı, çorap vb. için)’ – събу**йте** ‘çıkarınız (ayakkabı, çorap vb. için)’; пл**ю̀я** 1. Çekim *(нсв. / св.)* → плю**й** ‘tükür’ – плю**йте** ‘tükürünüz’; влия̀**я** 1. Çekim *(нсв.)* → влия**й** ‘etkile, yönlendir’ – влия**йте** ‘etkileyiniz, yönlendiriniz’; дв**оя̀** 2. Çekim *(нсв.)* → дво**й** ‘ikiye böl, taksim et’ – дво**йте** ‘ikiye bölünüz, taksim ediniz’.

- **Ünsüz + Ünlü:** ко**вà** 1. Çekim *(нсв.)* → ков**и** ‘(çekiçle) döv’ – ков**ете** ‘(çekiçle) dövünüz’; прове**дà** 1. Çekim *(св.)* → провед**и** ‘tertiple, düzenle’ – провед**ете** ‘tertipleyiniz, düzenleyiniz’; бе̲**рà** 1. Çekim *(нсв.)* → бер**и** **‘topla’** – бер**ете** ‘toplayınız’; откà**жа** 1. Çekim *(св.)* → откаж**и** ‘reddet’ – откаж**ете** ‘reddediniz’; пе**кà** 1. Çekim *(нсв.)* → печ**и** **‘pişir’** – печ**ете** **‘pişiriniz’;** прièм**а** 1. Çekim *(св.)* → прием**и** ‘kabul et’ – прием**ете** ‘kabul ediniz’; помòг**на** 1. Çekim *(св.)* → помогн**и** ‘yardım et’ – помогн**ете** ‘yardım ediniz’; о**рà** 1. Çekim *(нсв.)* → ор**и** ‘toprağı sür’ – ор**ете** ‘toprağı sürünüz’; вне**сà** 1. Çekim *(св.)* → внес**и** ‘ithal et’ – внес**ете** ‘ithal ediniz’; че**тà** 1. Çekim *(нсв.)* → чет**и** ‘oku’ – чет**ете** ‘okuyunuz’; дъ̀**вча** 1. Çekim *(нсв.)* → дъвч**и** ‘çiğne’ – дъвч**ете** ‘çiğneyiniz’; чè**ша** 1. Çekim *(нсв.)* → чеш**и** ‘kaşı’ – чеш**ете** ‘kaşıyınız’; къ̀**пя** 1. Çekim *(нсв.)* → къп**и** ‘yıka’ – къп**ете** ‘yıkayınız’; прàт**я** 2. Çekim *(св.)* → прат**и** ‘gönder, yolla’ – прат**ете** ‘gönderiniz, yollayınız’; белè**жа** 2. Çekim *(нсв.)* → бележ**и** ‘not düş, belirt’ – бележ**ете** ‘not düşünüz, belirtiniz’; мълч**à** 2. Çekim *(нсв.)* → мълч**и** ‘sus’

[299] Diana Markova, “Nablyudeniya vırhu nyakoi proyavi na sistemni otnoşeniya v sferata na Bılgarskite gramatiçni formanti”, *Verba iuvenium Slovoto na Mladite*, Issue 2, Universitetsko İzdatelstvo “Paisiy Hilendarski”, Plovidiv, 2020, s. 54.

– мълч**ете** ‘susunuz’; ре**шà** 2. Çekim *(св.)* → реш**и** ‘karar ver, çöz’ – реш**ете** ‘karar veriniz, çözünüz’.

- **Ünlü + Ünsüz:** Чà**кам** 3. Çekim *(нсв.)* → чака**й** ‘bekle’ – чака**йте** ‘bekleyiniz’; хвъ̀рл**ям** 3. Çekim *(нсв.)* → хвърля**й** ‘at, fırlat’ – хвърля**йте** ‘atınız, fırlatınız’.

Yukarıdaki örnekleri incelediğimizde, Bulgarca emir ifadelerinin oluşumunda -й (teklik) ve -йте (çokluk) morfemlerinin üç çekimde de kullanıldığı görülmektedir. Bulgarca eylemlerde ünsüz + ünlü oluşumlar daha yaygındır ve buna bağlı olarak 1. Çekim ve 2. Çekim eylemlerde emir ifadelerinin oluşumunda -и (teklik) ve -ете (çokluk) morfemleri yaygın kullanılmaktadır. Emir kipi oluşumlarında çok nadir biçimde fonetik değişim gözlemlenmiş olup emir kipinde eylemin fonetik değişimi şimdiki zamana eş değerdir. Örneğin, пе**к**а (şimdiki zaman) → пе**ч**еш (şimdiki zaman 2. teklik şahıs çekimi) → пе**ч**и (emir kipi 2. teklik şahıs) → печ**ете** (emir kipi 2. çokluk şahıs). Vurgu 1. Çekim ve 2. Çekim eylemlerde son hecede bulunurken 3. Çekim eylemlerde vurgu son hecede bulunmaz. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi emir kipinin olumlu ifaderinde her iki görünüşteki eylemler kullanılabilmektedir.[300] Lakin olumlu emir ifadelerinde bitmemiş görünüşteki eylemler bitmiş görünüşteki eylemlerden daha kesinlik taşımaktadır.[301]

3.2.2. Birleşik Yapıda Emir Kipinin Oluşturulması

(Образуването на повелителното наклонение в сложна структура)

Tasviri biçimdir (описателни). Eylemin şimdiki zaman biçiminin **да, нека, нека да** gramatik yapı oluşturan bölümcüklerle

[300] Lyubomir Andreyçin vd. (2020), s. 260.

[301] Borimir Krıstev, *age.*, s. 133.

(формообразуваща частица) birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır. Olumsuz biçimleri **да, нека, нека да** gramatik yapı oluşturan bölümcüklerle *birlikte* **не** olumsuzluk bölümcüğünün ya da **недей - недейте** gramatik yapı oluşturan bölümcüklerin birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır.

Örnek 99:[302] **Нека да дойде** утре пък ще видим какво да правим!

Yarın gelsin hele ne yapacağımıza bakacağız!

Нека да bölümcüğü sonrası gelen eylem ‘дойда’ şimdiki zamanda bitmiş görünüşte ve özneye göre çekimlidir (дойда → дойдеш → дойде).

Örnek 100:[303] С тези пари **да си купиш** палто!

Bu paralarla palto satın alasın!

Да bölümcüğü sonrası gelen eylem ‘купя’ şimdiki zamanda bitmiş görünüşte ve özneye göre çekimlidir (купя → купиш).

Örnek 101:[304] **Недей да губиш** време, ами седни и работи!

Vakit kaybetmeyesin, otur ve çalış!

Недей(те) bölümcüğü sonrasında da bölümcüğüyle birlikte ikinci teklik (sen) / ikinci çokluk (siz) şahsa göre biçimlenme gerçekleşmektedir. Yukarıdaki örnekte (Örnek 101) eylem (губя) şimdiki zamanda bitmemiş

[302] Zoya Barbolova, *age*., s. 148.

[303] Gös. yer.

[304] Zoya Barbolova, *age*., s. 149.

görünüşte (olumsuz biçimden kaynaklı) ve ikinci teklik şahsa göredir (informel / губя → губиш) ve недей(те) biçimlerinin kullanılması bu şahıslara göre (sen / siz) gerçekleşmektedir.

Bulgarcada ‘нека, нека да, да’ ile oluşan birleşik yapılarının emir kipi olarak kabul edilmesi ya da reddedilmesi hususlarında tartışmalar mevcuttur.[305] Çünkü bu birleşik yapılar emir formlarının taşıdığı anlamı ifade edebilir olmasına rağmen, farklı durum tiplerinde çeşitli anlamlar içerebilmektedir. Örneğin, *да* konstrüksiyonu emir anlamını oluşturmak dışında yeterlilik / imkân (-ebilmek/-abilmek) anlamı oluşturabilir мога да пиша ‘yazabilirim’ ya da zorunluluk anlamı oluşturabilir трябва да пиша ‘yazmalıyım’, istek anlamı oluşturabilir ‘да пиша ‘yazayım’ gibi. Bu tipteki anlam gelişmesi нека / нека да ‘olsun, olur hele, ko olsun’ birleşik yapılarında da gözlemlenmektedir. Bu gramatik yapıyı oluşturan bölümcüklerle birlikte müsaade, icazet (разрешение / позволение) ve öğüt (назидание) anlamları da oluşturulabilir. Bulgarcada нека, нека да, да ile oluşan birleşik yapılar Garavalova’ya göre, emir anlamı taşısalar da kip anlamı taşıyan yapılardan bunları ayırmak gerekir, çünkü bu yapılar özellikleri gereği gramer kategorisi işlevi görmekten ziyade, yalnızca anlam açısından emir işlevini karşılayabilirler.[306]

Bulgarcada emir kipi oluşumlarında yukarıda belirtiğimiz yapılar dışında daha farklı oluşumlar da mevcuttur. Örnğin, стига ‘yeter, yeter ki, hele’ bölümcüğüyle oluşan yapılarla da emir ifadeleri oluşturulabilmektedir. Bu ifadeler bölümcükle birlikte eylemin bitmiş geçmiş zaman biçimiyle oluşmaktadır. Стига писах ‘yeter yazdığım’. Bu kalıpta oluşan eylemler (стига + bitmiş geçmiş zaman-минало свършено време - аорист) diğer emir

[305] Ivan Kutsarov, *age*., s. 262.

[306] Iliyana Garavalova, *Skolata na naturalnata morfologiya i Bılgarskata morfologiçeska sistema*, İzdatelstvo SemaRS, Sofya 2003, s. 217.

kiplerinin olumsuz biçimlerinde olduğu gibi (Bkz. s. 287) konuşma anında tamamlanmamış / sonlanmamış eylemin tamamlanması / sonlanması için emir verilen biçimlerde bitmemiş görünüşteki eylemler kullanılmaktadır (пиша → *нсв.*→ писах).[307] Nitsolova'ya göre, *стига* bölümcüğü ile birlikte kullanılan eylem bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време - аорист) ve bunun dışında belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време - перфект) tüm şahıslarla oluşabilir ve çoğunlukla ikinci teklik (ти / sen), ikinci çokluk (вие / siz) ve birinci çokluk (ние / biz) şahıslarda karşımıza çıkmaktadır.[308] Görüldüğü üzere, *стига* bölümcüğünden sonra kullanılacak zaman konusunda iki zaman karşımıza çıkmıştır (bitmiş geçmiş zaman ve belirsiz geçmiş zaman). Çakırova'ya göre de eylemin belirsiz geçmişte gerçekleşmesi ve sonucunun konuşma anına yansıması, *стига* bölümcüğü ile birlikte belirsiz geçmiş zamanın kullanılmasını ön plana çıkarmaktadır.[309] Örneğin, стига си плакал! 'yeter ağladın!'[310]

Bulgarcada olumsuz emir kiplerinin iki biçiminde (недей(те) ve стига) anlam açısından fark bulunmaktadır. Стига bölümcüğüyle daha çok konuşma anında devam eden eylemin yasaklanmasına gönderme yapılırken, недей(те) bölümcüğüyle sürekli bir yasak ifade edilmektedir.[311]

---

[307] Ruselina Nitsolova, *Bılgarska Gramatika - Morfologiya*, Universitetsko İzdatelstvo 'Sv. Kliment Ohridski', Sofya, 2008, s. 404. Ayrıca bkz. Ruselina Nicolova, *age.,* s. 462 - 471.

[308] Ruselina Nitsolova, *age*., s. 404.

[309] Krasimira Çakırova, *Imperativat v sıvremenniya Bılgarski ezik*, İzdatelstvo Pigmalion, Plovdiv 2009, s. 64 -71.

[310] Ahmet Emin Atasoy, *Yeni Bulgarca-Türkçe Sözlük* (нов българо-турски речник), Aziz Kliment Ohridski Üniversitesi Yayınevi (Университетско издателство "Св. Климент Охридски"), Sofya 2019, s. 993.

[311] Diana Markova (2020), *agm*., s. 54.

Diğer farklı oluşumlar da мога ‘yapabil-’ eyleminin olumsuz emir biçimi olan немой(те), налай(те), некай(те) varyantlarıdır.[312] Bunlar Bulgar diyalektlerinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, немой(те) приказва / немой(те) да приказваш ‘konuşma, konuşmayınız’.[313]

Son olarak belirtmemiz gerekir ki emir ifadelerinin verdiği anlam, zaman biçimleriyle de sağlanabilmektedir.

Örnek 102: Сега събери си вещите и веднага напусни къщата!

Şimdi eşyalarını topla ve derhâl evi terk et!

Örnek 103: Сега ще си събереш вещите и веднага ще напуснеш къщата.

Şimdi eşyalarını toplayacak ve derhâl evi terk edeceksin.

Yukarıdaki örnekleri (Örnek 102 ve Örnek 103) incelediğimizde, anlam açısından iki örnek arasında fark bulunmamaktadır. Her iki ifade informel biçimde olmasına rağmen, Örnek 102 emir kipiyle oluşmuş, Örnek 103 ise gelecek zaman biçiminde oluşmuştur. Zaman bandında bakıldığında her iki ifadede eylem sonraya, gelecekteki bir noktaya yöneliktir. Yukarıdaki ifadelerde anlam açısından herhangi bir farklılık mevcut olmasa da zaman biçimlerinin emir biçimleri kadar konuşmacının muhatabı üzerinde güçlü bir yaptırım etkisine yol açmadığı görülmektedir.

---

[312] Ivan Iliev-Petko Petkov, “Neizvesten model za obrazuvane na otritsatelen imperativ v Bılgarskiyat ezik”, Neno Nedelçev v naukata za Bılgarite. Sbornik v çest na Prof. Neno Nedelçev po sluçay negovata, 2017, s. 275.

[313] Gös. yer.

3.3. ŞART KİPİ (условно наклонение / Conditionalis)

Eski Bulgarcada şart kipi, yardımcı eylem ve sıfat-eylem biçiminin oluşturduğu birleşik eylem biçimiyle ifade edilmiş, 10. Yüzyıldan itibaren yardımcı eylemin geçmiş zaman biçimleri değişmeye başlayarak şart kipi biçimleri oluşmuştur.[314] Orta Bulgarca döneminde ise çokluk biçimdeki cinsiyet eki kaybolmuş ve tek bir biçime dönüşmüştür.[315] Yeni Bulgarca döneminde şart kipi biçimlerinin kullanımı özellikle edebî dilde ve lehçelerde kendini göstermiş ve kullanımı yaygınlaştırmak için, Mazon tarafından ileri sürülen potansiyel kipi (потенциално наклонение) bir bakıma şart / koşul kip rolü gören yeni bir morfolojik kategori olarak halk dilinde ortaya çıkmıştır.[316] Bu aynı zamanda sentetik şart kipi biçiminin ortaya çıkması demektir.

Şart Kipi (koşul) belirli koşullara bağlı bir eylemin mümkün olabileceğini / gerçekleşebileceğini belirten dilbilgisi kategorisidir. Konuşmacı eylemi belirli koşullar altında mümkün kabul etmektedir. Bulgarcada şart kiplerinin analitik ve nispeten daha az kullanılan sentetik biçimleri mevcuttur.

Çağdaş Bulgarcada şart kiplerinin öncelikli oluşumları analitik biçimler betimleyici (karışık) biçimler (описателните (сложните) форми) üzerinden gerçekleşmektedir. Analitik biçimler ‘бъда’[317] yardımcı eyleminin bitmiş geçmiş zaman biçiminde (бих) bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem

---

[314] Kiril Mirçev, *age*., s. 230.

[315] Gös. yer.

[316] Svetomir Ivançev, *agm*., s. 348.

[317] ‘Olmak’ anlamındadır. Çift görünüşlüdür *(св.) / (нсв.)*. Anlam ve işlev bakımından şimdiki zaman birinci teklik şahıs yardımcı eylemine denktir (съм). Görüldüğü üzere, Bulgarcada yardımcı eylem oluşumları, şimdiki zamana bağlı olarak gerçekleşmektedir.

biçiminin (съм → бъда → бих → бил) asıl eylemle birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır.[318]

Basit (sentetik) biçimler (простите (синтетични) форми) ise Bulgarcada yeni oluşumlardır ve 3. Çekim eylemlerin şimdiki, geçmiş ve bazen de gelecek zaman biçimleridir.[319] Bu biçimler **-ва(м)**, **-я(м)**, **-а(м)** son ekleri yardımıyla bitmiş görünüşteki eylemlerin bitmemiş görünüşe dönüşmesiyle meydana gelmektedir (Örneğin, търпя *(нсв.)* 'sabret-' → търпя**вам** 'sabrederim'.[320] Örnekte de görüldüğü üzere, eylem tabanına **-а-**, **-я-**, **-ава-**, **-ява-** son eklerinin eklenmesiyle oluşan yeni bitmemiş görünüşteki eylemin anlamda şart / koşul nüansı (кондиционален нюанс) belirmektedir.[321]

Çalışmamızın konusuna bakış oluşturacağından burada şöyle bir soru yöneltmemiz yerinde olacaktır: Bu biçimlenme ve eklenen son ekler çalışmamızda belirttiğimiz üç gruptaki fonetik belirleyiciler (son seslere göre: ünlü + ünlü, ünsüz + ünlü, ünlü + ünsüz) açısından nasıl açıklanabilir? Eylem son seslerindeki fonetik belirleyicileriyle (-а-, -я-, -ава-, -ява-) 3. Çekimi ve bitmemiş görünüşü oluşturmaktadır. Burada şöyle bir bağlantı mevcuttur. Çalışmamızda da daha önce belirttiğimiz gibi eylemin ünlü + ünsüzle bitişi 3. Çekimi oluşturmaktadır ve bu 3. Çekimdeki eylem *genel* olarak bitmemiş görünüştedir. Biçimlenme bu şekilde okunsa da eylem türetme ihtiyacının amacına uymamaktadır. Eylem türetmede amaç bitmemiş ve bitmiş görünüş biçimleri (çiftleri) oluşturmak, çekimsel, zamansal ve anlamsal farklar yaratmak ve gerekirse üçüncü aşamada başlangıçtaki bitmemiş görünüşe

[318] Krasimira Çakırova, "Kım vıprosa za sintetiçnoto uslovno naklonenie v Bılgarskiya ezik", v *Naucçni trudove na Plovdivskiya Universitet 'Paisii Hilendarski'*, T. 33, kn. 1, 1995 – filologii, s. 79.

[319] Zoya Barbolova, *age.*, s. 153.

[320] Lyubomir Andreyçin vd. (2020), s. 261.

[321] Krasimira Çakırova (1995), *agm.*, s. 79.

ulaşılmasını sağlamaktır (Örneğin, стоя ‘dur-, otur-’ *(нсв.)* → **на**стоя ‘ısrar et-, dayat-, diret-’ *(св.)* → настоя**вам** *(нсв.)*). Oysa buradaki tek amaç anlamsal (semantik) farklılık oluşturmaktır.[322] Bunun için yukarıda belirtilen son ekler basit şart / koşul biçimleri (прости (синтетични) форми) oluşturmak için bitmemiş görünüşteki eylemlere düzenli bir şekilde eklenmektedir (bitmemiş görünüşteki eylemden yine aynı bitmemiş görünüşteki eylemin oluşması).[323]

Örnek 104: Аз без работа **не стоявам**[324] ‘çalışmadan duramam’.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 104) bitmemiş görünüşteki eylem son ek alarak yeni bir bitmemiş görünüş kazanmış eylem görünüş çiftini oluşturmamış, şart kipinin basit (sentetik) biçimi oluşturmuş ve sonuç olarak anlamda şart / koşul nüansı meydana gelmiştir.

Maslov, iki tür eylemi (biri gramatik eylem ve diğer özel yinelemeler) basit koşul kipinin (şimdiki ve geçmiş zamanda) ortak paradigmasında birleştirir ve bazen sentetik koşul biçimlerinde ilgili kişinin söz konusu eylemi gerçekleştirmeye yönelik öznel hazırlığının belirgin şekilde ortaya çıktığını belirtmiş; L. Andreyçin de bu görüşü destekler biçimde şark kiplerinin belirli bir eylemi gerçekleştirmeye yönelik özel bir hazır olma veya yetenek durumu ortaya koyduğunu belirtmiştir.[325]

Örnek 105: Ако нямах дете, бих искал да осиновя.

---

[322] Gös. yer.

[323] Gös. yer.

[324] Gös. yer.

[325] Gös. yer.

Şayet evlat sahibi olmasaydım; evlat edinmek isterdim.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 105) şart kipi kullanılarak belirli koşullara bağlı bir eylemin mümkün olabileceğini / gerçekleşebileceğini belirtilmektedir. Bu durum aslında gerçekle zıtlığı ifade etmektedir (gerçekte evlat sahibi olmak). Gerçekleşmemiş durum gerekli koşullar oluştuğunda (evlat sahibi olmasaydı) konuşmacı tarafından kabul görmüştür, yani burada konuşmacı eyleme yönelik hazır konumdadır (evlat edinmek istemesi). Bu durum aynı zamanda gelişmesi mümkün olduğundan potansiyel biçimdir (Mazon tarafından ileri sürülen terim budur. Bkz. s. 294).

Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesi şimdiki zamana bağlı gerçekleştiğinden, zaman kip arasında güçlü bir bağ mevcuttur ve bu bağ şart kiplerinde de kendini göstermektedir. Aşağıdaki üç örneği inceleyelim.

Örnek 106: Ако имах сили, щях да изтърпя тази болка.

Şayet gücüm olsaydı, bu acıya katlanacaktım.

Örnek 107: Ако имах сили, търпявах тази болка.

Şayet gücüm olsaydı, bu acıya katlanırdım.

Örnek 108: Ако имах сили, бих търпял тази болка.

Şayet gücüm olsaydı, bu acıya katlanırdım.

Yukarıdaki örnekleri (Örnek 106, Örnek 107 ve Örnek 108) incelediğimizde Örnek 106'da geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) kullanılmış, eylem geçmişteki bir nokta üzerinde toplandığından

bitmiş görünüştedir (търпя *(нсв.)* → изтърпя *(св.)* → изтърпявам *(нсв.)*). Örnek 107 şart kipinin basit sentetik oluşumuna örnektir (търпя *(нсв.)* / търпя + **вам**). Örnek 108 ise şart kipinin analitik biçimine örnektir (бих + bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi). Her üç cümle farklı biçimlerde olmasına rağmen, eylemin gerçekleşmesi belirli şartlara / koşullara bağlı olduğundan anlamsal olarak aynıdır.

Örnek 106 ve Örnek 107'nin biçimlenmesi bitmemiş geçmiş zamana göredir. Çünkü birinci cümlenin yardım eylemi (щях, щеше) ile ikinci cümlenin asıl eylemi (търпявах) bitmemiş geçmiş zaman biçimindedir. Gelecek zaman (ща → ще) ve imperfekt zaman belirteçlerinin birleşimiyle (щях → щеше) oluşan şart kipleri için Golab, Balkan tipi şart terimini ileri sürmüştür.[326] Balkan tipi şart cümlelerinde ve Bulgarcada (Yunancada da aynı şekilde) gelecek zamana gönderme yapmadan sadece bir geçmiş zaman oluşumu içermektedir.[327] Bu tarz oluşumlar asıl eylem ve yardımcı eylem gibi parçalarda görüldüğü gibi, aynı zamanda cümleyi temel ve yan cümle diye ayırdığımızda da kendini göstermektedir.

Örnek 109:[328] Ако **валеше**, той щеше да остане в къщи.

Yağmur yağarsa, evde kalacaktı.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 109) temel cümle geçmişte gelecek zaman biçiminde oluşmuştur. Yan cümle bitmemiş geçmiş zaman biçimdedir.

---

[326] Jouko Lindstedt, "Is there a Balkan Verb System?", *Balkanistica*, In Papers from the Third Conference on Formal Approaches to South Slavic and Balkan Languages, Ed. Mila Dimitrova-Vulchanova, Donald L. Dyer, Iliyana Krapova, Catherine Rudin, Vol. 15, 2002, pp. 313.

[327] Gös. yer.

[328] Gös. yer.

Biçim açısından incelediğimizde gelecek zaman alt tipi ve imperfekt zamanın birleşimiyle şart ifadesi oluşmuştur.

Bazı durumlarda imperfekt ve aorist biçimler de karşıtlık oluşturarak şart anlamını meydana getirebilir.[329]

Örnek 110:[330] **Можех** да попитам Яна, но не можах да я намеря.

Jana'ya sorabilirdim, lakin onu bulamadım.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 110) мога (1. Çekim) *(нсв.)* 'yapabil-, üstesinden gelebil-' eylemi **да** konstrüksiyonuyla birleşerek yeterlilik/ imkân (-ebilmek/-abilmek) anlamı oluşturmuştur. Eylem bitmiş geçmiş zamanda (можах) ve bitmemiş geçmiş zamanda (можех) biçimlenerek karşıtlık oluşturmuş ve şart anlamı meydana getirmiştir.

Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesi şimdiki zamana bağlı gerçekleştiğinden kipler arasında da güçlü bir bağ olduğu görülmektedir. Aşağıdaki Örnek 111 ve Örnek 112'yi inceleyelim.

Örnek 111:[331] Бихте ли запитали в министерството кога започват приемните изпити?

Kabul sınavlarının ne zaman başlayacağını bakanlığa sorabilir misiniz?

[329] Gös. yer.

[330] Gös. yer.

[331] Valentin Stankov (1981), *age*., s. 124.

Örnek 112: Запитайте в министерството кога започват приемните изпити!

Kabul sınavlarının ne zaman başlayacağını bakanlığa sorunuz!

Yukarıdaki örnekler (Örnek 111 ve Örnek 112) incelendiğinde Örnek 111'de şart kipi ihtiyatlı isteği ifade etmektedir. Örnek 112 ise formel biçimde keskin bir ifadedir. Sonuç olarak, her iki ifadede söylem farklılığı mevcuttur.

Bu bölümün sonunda Bulgarcada şart kipinin oluşumunu şimdiki zaman temelinde inceleyeceğiz. Bulgarcada şart kipinin oluşumu şöyledir: бих (yardımcı eylem) + bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi biçiminde asıl eylem. Hem yardımcı eylem hem de asıl eylem şimdiki zaman tabanlıdır. Temelde şimdiki zaman yardımcı eylemine (съм) bağlı olan 'бих' özneye göre çekimlenmektedir (бих, би, би, бихме, бихте, биха). Asıl eylem ise *perfekt* tabalıdır. Asıl eylemin oluşumu da şöyledir: Şimdiki zaman → bitmiş geçmiş zaman -aorist → belirsiz geçmiş zaman -perfekt → bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi. Bu oluşum şimdiki zamandaki eylemin fonetik belirleyicilerine göre şöyle gerçekleşmektedir:

3.3.1. Şart Kipinde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в условно наклонение)

Игр**ая** *(нсв.)* 1. Çekim 'oyna-' (şimdiki zaman / сегашно време) → игр**ах** 'oynadım' (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → игр**ал съм** 'oynamışım' (belirsiz geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → игр**ал** 'oynamış' (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих игр**ал** (-а, -о, -и) 'oyna- isterdim, oynardım' (şart kipi / условно наклонение).

п**ия** *(нсв.)* 1. Çekim ‘iç-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → п**их** ‘içtim’ (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → п**ил съм** ‘içmişim’ (belirsiz geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → п**ил** ‘içmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих п**ил** (-a, -o, -и) ‘iç- isterdim, içerdim’ (şart kipi / условно наклонение).

стр**оя** *(нсв.)* 2. Çekim ‘bina et-, kur-, inşa et-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → стро**их** ‘kurdum, inşa ettim’ (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → стро**ил съм** ‘kurmuşum, inşa etmişim’ (belirsiz geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → стро**ил** ‘kurmuş, inşa etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих стро**ил** (-a, -o, -и) ‘kur- / inşa et- isterdim, kurardım, inşa ederdim’ (şart kipi / условно наклонение).

3.3.2. Şart Kipinde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в условно наклонение)

Изля**за** *(св.)* 1. Çekim ‘dışarıya çık-, çık-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → изляз**ох** ‘dışarıya çıktım, çıktım’ (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → изляз**ъл съм** ‘dışarıya çıkmışım, çıkmışım’ (belirsiz geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → изляз**ъл** ‘dışarıya çıkmış, çıkmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих изляз**ъл** (излязл**а**, излязл**о**, излезл**и**) ‘dışarıya çık- / çık- isterdim, dışarıya çıkardım’ (şart kipi / условно наклонение).

помог**на** *(св.)* 1. Çekim ‘yardım et-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → помогн**ах** ‘yardım ettim’ (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → помогн**ал съм** ‘yardım etmişim’ (belirsiz

geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → помогн**ал** ‘yardım etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих помогн**ал** (-а, -о, -и) ‘yardım et-isterdim, yardım ederdim’ (şart kipi / условно наклонение).

лет**тя** *(нсв.)* 2. Çekim ‘uç-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → лет**ях** ‘uçtum’ (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → лет**ял съм** ‘uçmuşum’ (belirsiz geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → лет**ял** ‘uçmuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих лет**ял** (летял**а**, летял**о**, лет<u>е</u>л**и**) ‘uç- isterdim, uçardım’ (şart kipi / условно наклонение).

3.3.3. Şart Kipinde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в условно наклонение)

Карам *(нсв.)* 3. Çekim ‘sür-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → кар**ах** ‘sürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → кар**ал съм** ‘sürmüşüm’ (belirsiz geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → кар**ал** ‘sürmüş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих кар**ал** (-а, -о, -и) ‘sür- isterdim, sürerdim’ (şart kipi / условно наклонение).

Отговар**ям** *(нсв.)* 3. Çekim ‘cevap ver-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → отговар**ях** ‘cevap verdim’ (bitmiş geçmiş zaman -aorist / минало свършено време (аорист)) → отговар**ял съм** ‘cevap vermişim’ (belirsiz geçmiş zaman -perfekt / минало неопределено време (перфект)) → отговар**ял** ‘cevap vermiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi / минало свършено деятелно причастие) → бих отговар**ял** (-а, -о, -и) ‘cevap ver-isterdim, cevap verirdim’ (şart kipi / условно наклонение).

Yukarıdaki örneklerden yola çıkarak bir hususu daha vurgulamak gerekmektedir. Bulgarcada şart kipleri görünüşten bağımsız olarak biçimlendikleri / türetildikleri eylemlerin görünüşünü ifade etmektedir[332] (изляза *(св.)* → бих излязъл; търпя *(нсв.)* → търпявам).

3.4. DUYULAN / ÖĞRENİLEN EYLEM KİPİ (YENİDEN ANLATMA) (преизказно наклонение / Indirectivus)

Konuşmacının tanık olmadığı ancak dolaylı olarak başka bir kaynaktan öğrendiği / edindiği eylemleri yeniden anlatmak için kullandığı bu biçim, diğer Slav dillerinde bulunmadığından, eski zamandaki bağlantılarla Bulgarcaya geçtiği ileri sürülemez.[333] Bulgarcada duyulan / öğrenilen / rivayet kipi Bulgar halkının iki dillilik koşullarında yaşadığı dönemde Türkçede buna karşılık gelen kiple etkileşime geçmesiyle ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir.[334] Bulgarcada belirsiz geçmiş zaman formunun (-л) Yeni Bulgarca döneminde şimdiki zaman yardımcı eylemiyle (съм) birleşimi sonucunda yeni anlamlar kazanmış ayrı bir morfolojik kategoriye dönüşmüş ve ortaya çıkan bu yeni oluşum, Bulgarcanın tüm lehçelerinde karakteristik özelliklerden biri hâline gelmiştir.[335]

Ancak bazı modern dilbilimciler temelde yeniden anlatma biçiminin eylem zamanının Bulgarcadaki diğer kiplere eş değer olarak duyulan / öğrenilen / rivayet kipi olarak ayrı bir kip olarak görülmesine karşı çıkmaktadır. Örneğin, Slavca ve Bulgarca alanında çalışmaları yapmış dilbilimci Prof. E. Demina'ya göre, Bulgarcadaki kip kategorisi diğer Slav

---

[332] Lyubomir Andreyçin vd. (2020), s. 262.

[333] Kiril Mirçev, *age*., s. 231.

[334] Gös. yer.

[335] Yordan Trifonov, "Sintaktiçni belejki za sıedinenieto na minalo deystvitelno priçastie s glagola "sım" v novobılgarskiya ezik", *Periodiçesko spisanie*, No. 66, Sofya, 1905, s. 166.

dilleriyle karşılaştırıldığında sadece kiplerin sayısı ya da özellikleri bakımından değil, aynı zamanda kip kategorisinin dilbilgisi anlamında da benzersiz olduğunu ileri sürmektedir.[336] Dilbilimci Prof. E. Demina Bulgarcadaki kip kategorisini konuşmacının eylemle ilişkisi üzerinden değerlendirmiş ve konuşmacının başka kaynaktan alınan bilgiye dayanarak yeniden üretmesine bağlı olarak aktarma biçimini ikincil değerlendirme ya da daha basit bir tabirle ikincil kipler olarak tanımlamıştır.[337] Aynı zamanda Bulgar Dilbilimci V. Georgiev de yeniden anlatma zamanlarının ayrı bir kip oluşturmasına karşı çıkmış ve yeniden anlatma zamanları ayrı bir kip olarak kabul edilirse bitmiş geçmiş zaman ve bitmemiş geçmiş zaman biçimlerinin de ayrı bir kip olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[338] Bunların dışında Trifonov doğrudan / dolaylı anlatım biçimlerinin aksine, Bulgarcada yeniden anlatma biçimlerinin kip biçimlerinden farklı, ayrı bir morfolojik kategoriyi temsil ettiğini belirtmiş ve günümüzde de geçerliliğini koruyan iki biçim arasında fark oluşturan noktanın algılama (doğrudan anlatım) ve algılamama (dolaylı) kategorileri olduğunu ileri sürmüştür.[339] B. Tsonev ise başka bir fikir ortaya atmış, Bulgarca eylem biçimlerinin zenginliği ve çeşitliliği bakımından özel bir yere sahip olduğunu ve buna bağlı olarak belirli (определеност) ve belirsiz (неопределеност) biçimleri ifade etmeye imkân verdiğini, bu iki biçimin sadece isimlerde değil, aynı zamanda eylemlerde de ayırt edici olduğunu ileri sürmüştür.[340] Konuyu daha açıklığa kavuşturmak

---

[336] E. İ. Demina, "Pereskazivatelinie formi v sovremennom Bolgarskom literaturnom yazike", *Voprosi grammatiki bolgarskogo literaturnogo yazika*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSCB, Moskva, 1959, s. 359.

[337] Gös. yer.

[338] Vladimir Georgiev, "Vıznikvane na novi slojni glagolni formi sıs spomagatelen glagol "imam"", *İzvestiya na İnstituta za Bılgarski ezik*, Kn. V, İzdanie na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya, 1957, s. 47.

[339] Yordan Trifonov, *agm*., s. 190-192.

[340] Benjo Tsonev, *İstoriya na Bılgarskiy Ezik*, T.3, İzdatelstvo Pridvorna peçatnitsa, Sofya 1937, s. 100.

için bu iki biçimi tanımlamamız gerekmektedir. Manol Ivanov Bulgarcadaki iki geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimini ayırt etmiştir.[341]

Örnek 113:[342] Чел съм 'okumuşum' geçmişte tanımlanamayan belli noktada (минало определено).

Örnek 114:[343] Четял съм 'okuyormuşum' geçmişte süreç / belirsiz (минало неопределено).

Örnek 113'teki eylem (четà 'oku-') bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir ve şimdiki zaman yardımcı eylemiyle (съм) birleşerek belirsiz geçmiş zamandadır (минало неопределено време - перфект). Örnek 114'teki eylem ise bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие) biçimindedir ve şimdiki zaman yardımcı eylemiyle (съм) birleşerek belirsiz geçmiş zamandadır (минало неопределено време - перфект). Görüldüğü üzere, iki örnek de zaman bakımında aynıdır. Fakat burada belirli (определеност) ve belirsiz (неопределеност) biçimler görünüşe (bitmiş (свършено) / bitmemiş (несвършено)) dayalıdır ve zaman bandında bir noktaya gönderme yapması ya da sürece yayılmasıyla ilgilidir. Örnek 113'te eylem bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçiminde olduğundan eylem geçmişte bir nokta üzerine gönderme yapabilir, başlangıç ve bitiş sınırları olduğundan geçmişte belli bir nokta üzerindeki eylemi ortaya koymaktadır. Lakin Örnek 114'te ise eylem bitmemiş geçmiş zaman etken

[341] Aleksandır Teodorov Balan, "Çetvırto naklonenie", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 323.

[342] Gös. yer.

[343] Gös. yer.

sıfat-eylem biçiminde olduğundan eylem geçmişte sürece yayılmakta, sınırları çizilemediğinden geçmişte belirsizlik taşımaktadır.

Ayrıntıları daha keskin incelemiş olan N. Kostov ise dolaylı anlatımı incelerken belirsiz geçmiş zaman üzerine odaklanmış ve bu zamandaki biçimlerde üçüncü şahıs yardımcı eyleminin kullanılmasının / kullanılmamasının eylemin kesinliği üzerinde etkili olduğunu ileri sürmüştür.[344]

Örnek 115:[345] Крадецът **влязъл** през прозореца, **минал** през гостната, **опитал се** да отключи вратата.

Hırsız pencereden girmiş, misafir odasından geçmiş, kapıyı açmaya çalışmış.

Örnek 116:[346] Крадецът **е влязъл** през прозореца, **минал е** през гостната, **опитал се е** да отключи вратата.

Hırsız pencereden girmiştir, misafir odasından geçmiştir, kapıyı açmaya çalışmıştır.

Örnek 115 ve Örnek 116 biçim olarak aynıdır. Her iki ifade dolaylı anlatım / aktarım ifadesi olduğundan (duyulan geçmiş zamana göre) belirsiz geçmiş zamana (perfekt) bağlıdır. Eylem yeniden anlatıldığından duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист) biçimindedir. Eylem biçimleri incelendiğinde, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi biçiminden

[344] Nikola Kostov, *Bılgarska Gramatika*, İzdatelstvo Kazanlışka Dolina, Sofya, 1939, s. 189.

[345] Gös. yer.

[346] Gös. yer.

oluştuklarından (влязъл, минал) geçmişte belli bir nokta üzerinde eylemler gerçekleşmiştir (B. Tsonev ve M. Ivanov'un belirttiği nokta; belirli (определеност) ve belirsiz (неопределеност) biçimler).[347] Tek belirleyici nokta Örnek 116'da şimdiki zaman üçüncü teklik şahıs yardımcı eyleminin (той / тя / то → е) kullanılmasıdır (N. Kostov'u ileri sürdüğü ve nüansı oluşturan nokta burasıdır). Örnek 115'te konuşmacının algılamadığı / dolaylı anlattığı / aktardığı (Trifonov'un belirtiği nokta; burada belirtilen konuşmacının eyleme şahit olması / olmamasıdır) bir noktada gerçekleşen eylem konuşmacının çıkarımına dayanmadığından (sadece aktarma söz konusudur) eylemin gerçekleşmesinin kesinliği güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Öte yandan, Örnek 116'da konuşmacının yine algılamadığı / dolaylı anlattığı / aktardığı durum mevcut olgulara dayanarak eylemin gerçekleşme biçimini göstermektedir ve konuşmacının çıkarımlarına dayandığından kesinliği daha düşük seviyededir.

Bulgarcada ilk kez L. Andreyçin, tüm yeniden anlatma eylem zamanlarını sırayla incelemiş ve bu biçimlerin oluşumunu, anlamlarını ve kullanımlarını göstermiş ve bugün Çağdaş Bulgarca dilbilgisi literatüründe haber kipleri, emir kipleri ve şart kiplerinin yanında ayrıca duyulan / öğrenilen / rivayet kipi de kabul görmektedir.[348]

Konuşmacının algısına göre doğrudan ya da dolaylı anlatım zamansal biçimlerle ortaya çıktığından, duyulan / öğrenilen / rivayet kipinin biçimlenmesi ve diğer kiplerle olan ilişkisi Bulgarcadaki zaman sistemine

[347] Опитам се 'teşebbüs et-, dene-, kalkış-' eylemi üçüncü çekim olduğundan bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimleri aynıdır.

[348] Lyubomir Andreyçin, Minko Ivanov i Konstantin Popov, *Sıvremenen Bılgarski ezik*, Ç. II, Dırjavno İzdatelstvo "Narodna Prosveta", Sofya, 1957, s. 66-67.

bağlı olup biçimlenme merkezdeki şimdiki zamandan hareketle gerçekleşmektedir.

Örnek 117: пиша ‘yaz-’ → пише ‘yazıyor’ şimdiki zaman.

пише ‘yazıyor’ → doğrudan anlatım → haber kibi .

Пис**ал** ‘yazmış’ / пиш**ел** → ‘yazıyormuş’ dolaylı anlatım / aktarma → писал съм ‘yazmışım’ / пишел съм ‘yazıyormuşum’ duyulan / öğrenilen / rivayet kipi (yeniden anlatım)

Yukarıdaki örnekte (Örnek 117) şimdiki zamandaki eylem konuşmacı tarafından doğrudan anlatılmaktadır (пиша → пише). Eylemin bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi biçiminde ise konuşmacı eylemin gerçekleşmesi ve sürecine hâkim olmadığından bilgisi dışında edindiği bilgilerden / verilerden yola çıkarak dolaylı aktarmaktadır (пиш**ел**). Bulgarca eylemlerde haber kipleri zaman biçimleri dışında başka bir biçimde oluşmadığından doğrudan anlatım aynı zamanda haber kipini de oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, haber kipiyle duyulan / öğrenilen / rivayet kipi arasında zaman açısından bağlantı mevcuttır. Bitmiş / bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemlerin oluşumunda şimdiki zaman yardımcı eylemi kullanılmadığında direkt olarak eylem üçüncü teklik şahısla bağlantı kurmaktadır (пиш**ел е**). Aynı biçimde eylem eğer çokluk biçimde olsaydı üçüncü çokluk şahısla bağlantı kuracaktı (пиш**ели са**).

Duyulan / öğrenilen / rivayet kipi, konuşma tarzının doğasında var olan konuşmacının eyleme karşı tavır ve tutumunu yeniden anlatma biçimdir. Sanatsal türlerin kurgusunda, özellikle de bazı türlerde (masal, efsane gibi), yeniden anlatım biçimleri yaygın olarak kullanılmaktadır ve genellikle yeniden anlatım yoluyla bildirilen / aktarılan eylemler konuşmacının eylem

hakkındaki eksikliğini (eyleme tanık olmaması, başka bir tanığın bilgisine dayanma gibi) yansıtmaz.[349]

Bulgarcanın dilbilgisi tarihinde yeniden anlatma (преизказност) meselesine ilişkin incelemeler, tam olarak nihai sınırları çizilememiş olsa da uzun bir araştırma geçmişine sahiptir. Pırvev tarafından edindiğimiz bilgiye göre, Tsankov kardeşler tarafından Almanca yayımlanan *Bulgarca Dilbilgisi* çalışmasında ilk kez bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemine (минало несвършено деятелно причастие) değinilmiş ve aktarma / çıkarımsal kip - sonuçsallık (умозаключителното наклонение – конклузив) çalışmalarının temeli atılmıştır.[350] Bulgarcada duyulan / öğrenilen / rivayet kipinin biçimlenmesi zaman biçimleriyle, yardımcı eylemlerle, bölümcüklerle, *-л* morfemiyle oluşan sıfat-eylemlerle oluşmaktadır. Duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde biçimlendirmeyi oluşturan zamanlar, bitmiş geçmiş zaman ve bitmemiş geçmiş zamandır. Bu zamanlar sadece biçimlenme açısından değil, aynı zamanda görünüş açısından da şimdiki zamana bağlıdır. Çünkü belirtmemiz gerekir ki, Bulgarcada her bir eylemlerin görünüşü şimdiki zamanda bellidir. Eylemi biçimlendirirken kullanılan *-л* morfemi de bu iki geçmiş zaman üzerine eylemi biçimlendirmektedir. Bu biçimlendirme sonucunda bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi biçimleri ortaya çıkmaktadır. Duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde biçimlenme *-л* morfemiyle ortaya çıkan sıfat-eylemlere bağlıdır. Tüm bu oluşumlarda birlikte şimdiki zaman yardımcı eyleminin kullanılması (съм), geçmişte gelecek zamanın yardımcı eyleminin kullanılması (щях), gramatik yapıyı oluşturan *да* bölümcüğünün kullanılması

[349] Valentin Stankov (1981), *age*., s. 125.

[350] Aneta Stoyanova Atanasova, *Glagolnata sistema v Bılgarskite gramatiki na Nemski ezik ot vtorata polovina na XIX i pırvata polovina na XX vek*, Doktorant po Spetsialnostta Bılgarski ezik vıv Sektsiyata za sıvremenen Bılgarski ezik na IBE "Prof. L. Andreyçin" - BAN, Sofya, 2016, s. 18. Ayrıca bkz. Hristo Pırvev, "Predistoriyata na problemata za preizkaznoto naklonenie", *Bılgarski Ezik*, No: 4-5, 1958, s. 435.

Bulgarcada duyulan / öğrenilen / rivayet kipilerinin oluşumlarının tamamının analitik (birleşik) yapıda olduğunu göstermektedir. Bu durum Çağdaş Bulgarcanın analitik gramer yapısından kaynaklanmaktadır.

Duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde her biçim (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист) istisnadır) iki zamanı ifade eder, bu örtüşme tesadüfi olmayıp biçim süreçlerinin doğası gereği ortaya çıkmıştır.[351]

3.4.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))

Bu kip imperfekt yapıya göre biçimlenmektedir. Çalışmamızda belirttiğimiz gibi, imperfekt yapı da şimdiki zaman tabanına göre biçimlenmektedir (Bkz. 184). Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemine (минало несвършено деятелно причастие) göre eylem biçimlenmekte ve şimdiki zaman yardımcı eylemiyle (спомагателния глагол в сегашно време) birlikte kullanılmaktadır (Bkz. Tablo 74, s. 210).

Şimdiki zaman (сегашно време) → bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време -имперфект) → bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие) → duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

[351] Lyubomir Andreyçin vd. (2020), s. 242.

3.4.1.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в сегашно време в преизказно наклонение и минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))

Игр**ѐя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oyna-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → игра**ех** (TİP 3) ‘oynuyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → игра**ел** ‘oynuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → игра**ел съм** ‘oynuyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

п**ѐя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘şarkı söyle-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → п**еех** (TİP 3) ‘şarkı söylüyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → п**еел** ‘şarkı söylüyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → п**еел съм** ‘şarkı söylüyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

стр**оѝ** *(нсв.)* 2. Çekim ‘bina et-, kur-, inşa et-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → стро**ях** (TİP 1) ‘kuruyordum, inşa ediyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → стро**ял** *çoğ.* стро<u>е</u>**ли** ‘kuruyormuş, inşa ediyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → стро**ял съм** ‘kuruyormuşum, inşa ediyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan /

öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

3.4.1.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в сегашно време в преизказно наклонение и минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))

Излѝ**за** *(св.)* 1. Çekim ‘dışarıya çık-, çık-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → излез**ех** (TİP 3) ‘dışarıya çıkıyordum, çıkıyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → излез**ел** ‘dışarıya çıkıyormuş, çıkıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → излез**ел съм** ‘dışarıya çıkıyormuşum, çıkıyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

чет**à** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oku-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → чет**ях** (TİP 1) ‘okuyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → чет**ял** *çoğ.* чет**ели** ‘okuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → чет**ял съм** ‘okuyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

плѐ**щя** *(нсв.)* 2. Çekim ‘zırvala-, saçmala-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → плещ**ех** (TİP 3) ‘saçmalıyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → плещ**ел**

‘saçmalıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → плещ**ел съм** ‘saçmalıyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение - имперфект).

3.4.1.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Şimdiki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в сегашно време в преизказно наклонение и минало несвършено време в преизказно наклонение (имперфект))

Пѝт**ам** *(нсв.)* 3. Çekim ‘sor-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → пит**ах** (TİP 4) ‘soruyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → пит**ал** ‘soruyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → пит**ал съм** ‘soruyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

Отговàр**ям** *(нсв.)* 3. Çekim ‘cevap ver-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → отговар**ях** (TİP 4) ‘cevap veriyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време –имперфект)) → отговар**ял** ‘cevap vermiş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало несвършено деятелно причастие)) → отговар**ял съм** ‘cevap veriyormuşum’ (duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde şimdiki zaman (сегашно време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen / rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време в преизказно наклонение -имперфект).

3.4.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))

Bu kip perfekt yapıya göre biçimlenmektedir. Çalışmamızda daha önce de belirttiğimiz gibi perfekt yapı bitmiş geçmiş zamana paralel biçimlenmekte ve bitmiş geçmiş zaman da tabanda şimdiki zamana göre biçimlenmektedir (Bkz. s. 162 ve s. 208). Eylem bitmiş geçmiş zamandan hareketle, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemine (минало свършено деятелно причастие) göre biçimlenmekte ve şimdiki zaman yardımcı eylemiyle (спомагателния глагол в сегашно време) birlikte kullanılmaktadır. Bu birleşim perfekt yapıyı oluşturmaktadır.

Şimdiki zaman (сегашно време) → bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист) → bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие) → duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист)

3.4.2.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))

Игр**àя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oyna-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → игра**х** ‘oynadım’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → игра**л** ‘oynamış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → игр**ал съм** ‘oynamışım’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист))

п**ѐя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘şarkı söyle-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → п**ях** ‘şarkı söyledim’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време - аорист)) → п**ял** ‘şarkı söylemiş’ *çoğ.* п**е̲ли** (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → п**ял съм** ‘şarkı söylemişim’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист))

стр**оѝ** *(нсв.)* 2. Çekim ‘bina et-, kur-, inşa et-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → стро**их** ‘kurdum, inşa ettim’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → стро**ил** ‘kurmuş, inşa etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → стро**ил съм** ‘kurmuşum, inşa etmişim’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист))

3.4.2.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))

Излѝ**за** *(св.)* 1. Çekim ‘dışarıya çık-, çık-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → излез**ох** ‘dışarıya çıktım, çıktım’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → излез**ъл** *çoğ.* изл**е̲**з**ли** ‘dışarıya çıkmış, çıkmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → излез**ъл съм** ‘dışarıya çıkmışım, çıkmışım’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист)).

Чет**ѐ** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oku-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → чет**ох** ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → че**л** ‘okumuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало

свършено деятелно причастие)) → чел **съм** ‘okumuşum’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист)).

Плѐ**щя** *(нсв.)* 2. Çekim ‘zırvala-, saçmala-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → плещ**их** ‘zırvaladım, saçmaladım’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → плещ**ил** ‘zırvalamış, saçmalamış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → плещ**ил съм** ‘zırvalamışım, saçmalamışım’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист)).

3.4.2.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Bitmiş Geçmiş Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало свършено време в преизказно наклонение (аорист))

Пѝт**ам** *(нсв.)* 3. Çekim ‘sor-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → пит**ах** ‘sordum’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → пит**ал** ‘sormuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → пит**ал съм** ‘sormuşum’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист)).

Отговàр**ям** *(нсв.)* 3. Çekim ‘cevap ver-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → отговар**ях** ‘cevap verdim’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → отговар**ял** ‘cevap vermiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → отговар**ял съм** ‘cevap vermişim’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение - аорист)).

3.4.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект)) **ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zaman** (минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))

Analitik biçimde ‘бъда’ yardımcı eyleminden oluşan bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçiminin (бил) perfekt yapıdaki asıl eylemle birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır.

Şimdiki zaman (сегашно време) → bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист) → bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие) → duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект).

3.4.3.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект) и минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))

Игр**àя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oyna-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → игра**х** ‘oynadım’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → игра**л** ‘oynamış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** игр**ал** ‘oynamışmışım’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan /

öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект))

п**ѐя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘şarkı söyle-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → п**ях** ‘şarkı söyledim’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време - аорист)) → п**ял** ‘şarkı söylemiş’ *çoğ.* п**е**л**и** (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** п**ял** ‘şarkı söylemişmişim’ *çoğ.* **били сме** п**е**л**и** ‘şarkı söylemişmişiz’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект)).

стр**оѝ** *(нсв.)* 2. Çekim ‘bina et-, kur-, inşa et-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → стро**их** ‘kurdum, inşa ettim’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → стро**ил** ‘kurmuş, inşa etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** стро**ил** ‘kurmuşmuşum, inşa etmişmişim’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект)).

3.4.3.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект) и минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))

Излѝ**за** *(св.)* 1. Çekim ‘dışarıya çık-, çık-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → изляз**ох** ‘dışarıya çıktım, çıktım’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → изляз**ъл** *çoğ.* излѐз**ли** ‘dışarıya çıkmış, çıkmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** изляз**ъл** ‘dışarıya çıkmışmışım, çıkmışmışım’ *çoğ.* **били сме** излез**ли** ‘dışarıya çıkmışmışız, çıkmışmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект)).

Чет**à** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oku-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → чет**ох** ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → чел ‘okumuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** чел ‘okumuşmuşum’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект)).

Плѐ**щя** *(нсв.)* 2. Çekim ‘zırvala-, saçmala-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → плещ**их** ‘zırvaladım, saçmaladım’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → плещ**ил** ‘zırvalamış, saçmalamış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** плещ**ил** ‘zırvalamışmışım, saçmalamışmışım’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект)).

3.4.3.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Belirsiz Geçmiş Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало неопределено време в преизказно наклонение (перфект) и минало предварително време в преизказно наклонение (плусквамперфект))

Пѝт**ам** *(нсв.)* 3. Çekim ‘sor-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → пит**ах** ‘sordum’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → пит**ал** ‘sormuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** пит**ал** ‘sormuşmuşum’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект)).

Отговàр**ям** *(нсв.)* 3. Çekim ‘cevap ver-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → отговар**ях** ‘cevap verdim’ (bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време -аорист)) → отговар**ял** ‘cevap vermiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие)) → **бил съм** отговар**ял** ‘cevap vermişmişim’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение- перфект) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение - плусквамперфект)).

3.4.4. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) **ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Gelecek Zaman** (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)

Şimdiki zaman biçimindeki asıl eylemle birlikte geçmişte gelecek zaman yardımcı eylemi kullanılmaktadır (пиша ‘yaz-’ → ще пиша ‘yazacağım’ → щях да пиша ‘yazacaktım’). Geçmişте gelecek zamanı oluşturan yardımcı eylem ‘щях’ (щях ‘yardımcı eylem’ → ще ‘gelecek zamanı oluşturan bölümcük’ (частица) → ща ‘iste-’ eylem (глагол)) yardımcı eyleminin imperfekt yapı biçimine bağlı kalarak (щях, щеше) bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimi olan ‘щял’ kalıbının şimdiki zaman yardımcı eylemiyle birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır.

Şimdiki zaman (сегашно време) → gelecek zaman (бъдеще време - футурум) → geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение).

3.4.4.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще време в преизказно наклонение и бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)

Игр**àя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oyna-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** игр**ая** ‘oynayacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** игр**ая** ‘oynayacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да игр**ая** ‘oynayacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да игр**аем** ‘oynayacakmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

П**ѐя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘şarkı söyle-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** п**ея** ‘şarkı söyleyeceğim’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** п**ея** ‘şarkı söyleyecektim’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да п**ея** ‘şarkı söyleyecekmişim’ *çoğ.* **щели сме** да п**еем** ‘şarkı söyleyecekmişiz’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

Стр**оѝ** *(нсв.)* 2. Çekim ‘bina et-, kur-, inşa et-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** стр**оя** ‘kuracağım, inşa edeceğim’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** стр**оя** ‘kuracaktım, inşa edecektim’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да стр**оя** ‘kuracakmışım, inşa edecekmişim’ *çoğ.* **щели сме** да стр**оим** ‘kuracakmışız, inşa edecekmişiz’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

3.4.4.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişте Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще време в преизказно наклонение и бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)

Излѝ**за** *(св.)* 1. Çekim ‘dışarıya çık-, çık-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** изля**за** ‘dışarıya çıkacağım, çıkacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** изля**за** ‘dışarıya çıkacaktım, çıkacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да изля**за** ‘dışarıya çıkacakmışım, çıkacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да излез**ем** ‘dışarıya çıkacakmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek

zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

Чет**à** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oku-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** чет**à** ‘okuyacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** чет**à** ‘okuyacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да чет**à** ‘okuyacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да чет**ем** ‘okuyacakmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

Плѐ**щя** *(нсв.)* 2. Çekim ‘zırvala-, saçmala-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** пле**щя** ‘zırvalayacağım, saçmalayacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** пле**щя** ‘zırvalayacaktım, saçmalayacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да пле**щя** ‘zırvalayacakmışım, saçmalayacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да плещ**им** ‘okuyacakmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

3.4.4.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecek Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще време в преизказно наклонение и бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)

Пѝт**ам** *(нсв.)* 3. Çekim ‘sor-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** пит**ам** ‘soracağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях**

да пит**ам** ‘soracaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да пит**ам** ‘soracakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да пита**ме** ‘soracakmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

Отговàр**ям** *(нсв.)* 3. Çekim ‘cevap ver-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** отговар**ям** ‘cevap vereceğim’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** отговар**ям** ‘cevap verecektim’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да отговар**ям** ‘cevap verecekmişim’ *çoğ.* **щели сме** да отговар**яме** ‘cevap verecekmişiz’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman (бъдеще време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)).

3.4.5. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)

Duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecek zaman ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte gelecek zaman biçimlenmesine benzerdir. Asıl eylem ise perfekt yapıdadır.

Şimdiki zaman (сегашно време) → gelecek zaman (бъдеще време - футурум) → geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

3.4.5.1. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişте Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в бъдеще предварително време в преизказно наклонение и бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)

Игр**àя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oyna-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** игр**ая** ‘oynayacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** игр**ая** ‘oynayacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да игр**ая** ‘oynayacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да игр**аем** ‘oynayacakmışız’ → **щял съм** да **съм** игр**ал** ‘oynamış olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** игра**ли** ‘oynamış olacakmışız’ **(**duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

П**èя** *(нсв.)* 1. Çekim ‘şarkı söyle-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** п**ея** ‘şarkı söyleyeceğim’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** п**ея** ‘şarkı söyleyecektim’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да п**ея** ‘şarkı söyleyecekmişim’ *çoğ.* **щели сме** да п**еем** ‘şarkı söyleyecekmişiz’ → **щял съм** да **съм** п**ял** ‘şarkı söylemiş olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** пе**ли** ‘şarkı söylemiş olacakmışız’ **(**duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

Стр**оѝ** *(нсв.)* 2. Çekim ‘bina et-, kur-, inşa et-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** стр**оя** ‘kuracağım, inşa edeceğim’ (gelecek zaman

(бъдеще време - футурум)) → **щях да** стр**оя** ‘kuracaktım, inşa edecektim’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да стр**оя** ‘kuracakmışım, inşa edecekmişim’ *çoğ.* **щели сме** да стр**оим** ‘kuracakmışız, inşa edecekmişiz’ → **щял съм** да **съм** стро**ил** ‘kurmuş olacakmışım, inşa etmiş olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** строи**ли** ‘kurmuş olacakmışız, inşa etmiş olacakmışız’ **(**duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişте önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

3.4.5.2. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в бъдеще предварително време в преизказно наклонение и бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)

Излѝ**за** *(св.)* 1. Çekim ‘dışarıya çık-, çık-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** изля**за** ‘dışarıya çıkacağım, çıkacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** изля**за** ‘dışarıya çıkacaktım, çıkacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да изля**за** ‘dışarıya çıkacakmışım, çıkacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да излез**ем** ‘dışarıya çıkacakmışız’ → **щял съм** да **съм** излязъ**л** ‘dışarıya çıkmış olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** излез**ли** ‘dışarıya çıkmış olacakmışız’ **(**duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişте önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

Чет**à** *(нсв.)* 1. Çekim ‘oku-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** чет**à** ‘okuyacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях**

да чет**à** ‘okuyacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да чет**à** ‘okuyacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да чет**ем** ‘okuyacakmışız’ → **щял съм** да **съм** чел ‘okumuş olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** чел**и** ‘okumuş olacakmışız’ **(**duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişте önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

Плѐ**щя** *(нсв.)* 2. Çekim ‘zırvala-, saçmala-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** пле**щя** ‘zırvalayacağım, saçmalayacağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** пле**щя** ‘zırvalayacaktım, saçmalayacaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да пле**щя** ‘zırvalayacakmışım, saçmalayacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да плещ**им** ‘zırvalayacakmışız, saçmalayacakmışız’ → **щял съм** да **съм** плещ**ил** ‘zırvalamış olacakmışım, saçmalamış olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** плещ**или** ‘zırvalamış olacakmışız, saçmalamış olacakmışız’ **(**duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişте önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

3.4.5.3. Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Gelecekte Önceki Zamanda ve Duyulan / Öğrenilen Eylem Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zamanda Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в бъдеще предварително време в преизказно наклонение и бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)

Пѝт**ам** *(нсв.)* 3. Çekim ‘sor-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** пит**ам** ‘soracağım’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях**

да пит**ам** ‘soracaktım’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да пит**ам** ‘soracakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да пита**ме** ‘soracakmışız’ → **щял съм** да **съм** пит**ал** ‘sormuş olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** пит**али** ‘sormuş olacakmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişте önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

отговàр**ям** *(нсв.)* 3. Çekim ‘cevap ver-’ (şimdiki zaman / сегашно време) → **ще** отговар**ям** ‘cevap vereceğim’ (gelecek zaman (бъдеще време - футурум)) → **щях да** отговар**ям** ‘cevap verecektim’ geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) → **щял съм** да отговар**ям** ‘cevap verecekmişim’ *çoğ.* **щели сме** да отговар**яме** ‘cevap verecekmişiz’ → **щял съм** да **съм** отговар**ял** ‘cevap vermiş olacakmışım’ *çoğ.* **щели сме** да **сме** отговаря**ли** ‘cevap vermiş olacakmışız’ (duyulan / öğrenilen rivayet kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) ve duyulan / öğrenilen rivayet kipinde geçmişте önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение).

Bulgarcada duyulan / öğrenilen rivayet kipi (преизказно наклонение) biçimleri emir kipi (повелително наклонение) ya da şart kipi (условно наклонение) biçimlerini oluşturulabilmektedir. Örneğin, нека (да) съм четял ‘okusaymışım’ → нека (да) си четял ‘okusaymışsın’; да сме били говорели по-тихо ‘daha sessiz konuşuyor olsaymışız’.

Eylemin algılanması (şahit olmak / görmek) ya da algılanmamasından (şahit olmamak / duymak) bağımsız, konuşmacı eylemin sonucuna dayalı öznel olarak çıkarımda bulunabilir ve bunu kesin bir ifadeyle sunabilir. Bulgarcada çıkarım, kanıtsallık ve varsayım kavramlarının

birbiriyle olan ilişkisini incelemek için çalışmamızın bu bölümünün sonunda ‘Çıkarımsal (Tahmine Dayalı) Kiplik’ konusu üzerinde durulacaktır.

3.5. ÇIKARIMSAL (TAHMİNE DAYALI) KİPLİK

(умозаключителна (предположителна) модалност)

Konuşmacının eyleme şahit olmaması ve başka bir görgü tanığından bilgi almaması durumunda gerçeklere ve düşüncelere dayanarak gerçekleşmiş eylem hakkında çıkarımda / tahminde bulunabilir veya bunlardan yola çıkarak kesin ifadede bulunabilir.[352] Konuşmacı eylemi çıkarımlarına / tahminlerine göre anlatır. Gerçekleşmiş eylemin sonucuna bağlı kalarak konuşmacının düşüncelerine dayalı (konuşmacının bireysel bilgisiyle bağlantılı) olduğundan öznellik taşımaktadır. Gerçeklikle olan ilişkide konuşmacının kendi düşüncelerinden soyutlanması veya bizzat tanık olması kanıtsallığı (евиденциалност / delile dayalılık -ispat) ortaya çıkarmaktadır. Kanıtsallık, epistemik kipliği (епистемичната модалност) ifade etmenin dilbilgisel yollarına atıfta bulunur ve konuşmacının ifade edilen önermeye veya önerme tarafından tanımlanan duruma yönelik tutumu / yorumu olarak anlaşılmaktadır.[353]

Epistemik eylem kategorilerinde iki tür mevcuttur: Birinci tür, konuşmacının ifadesinin doğruluğunu varsayımlar üzerinden mantıksal düşünme açısından ele almaktadır (mantıksal epistemiklik / логическа епистемичност); ikinci tür, konuşmacının ifadesinin doğruluğunu gerçek dünyadaki yaşam pozisyonlarından ele almaktadır (doğal epistemiklik /

---

[352] Borimir Krıstev, *age.*, s. 139.

[353] Krasimira Aleksova, “Otnoşenieto modalnost – Evidentsialnost – Prezumptivnost (s ogled i na Bılgarskiya Ezik)”, *Yubileen Slavistiçen Sbornik (10 godini Slavyanska filologiya v Yugozapadniya universitet ‘Neofit Rilski’,* Redaktor Vılçanova Marinela, Mihaela Kuzmova, Miglena Mihaylova, İzdatelstvo: UI ‘Neofit Rilski’, 2005, s. 425, ISBN: 954-680-359-6.

натурална епистемичност).[354] Varsayım (презумптивност) ve kanıtsallık epistemik kipliğe bağlı iki zıt kavram olup her ikisi de yukarıda belirtilen iki türün temsilcileridir.[355] Çıkarımsal (tahmine dayalı) kip sonuca dayalı doğal epistemikliğin alt türüdür. Üç kavram aynı gibi görünse de farklı noktalara gönderme yapmaktadır. Kanıtsallık delillendirilebilir ve elde olan kesin bilgidir; bu nedenle nesnellik taşımaktadır. Çıkarım ise sonuca dayalı mevcut bilgiye dayanır; lakin söz konusu bilgi eksiktir ve bu eksiklik konuşmacının düşünceleri / bilgisi tarafında tamamlandığından öznellik taşımaktadır. Varsayım ise sonuca varmayan, mevcut olmayan bilginin doğru kabul edilmesidir. Aşağıdaki örnek cümleleri inceleyelim.

Örnek 118: Той взе детето си от частно училище, защото финансовото му състояние беше лошо.

(1) Çocuğunu özel okuldan aldı, çünkü ekonomik durumu kötüydü

(2) Ekonomik durumu kötü olduğundan, çocuğunu özel okuldan aldı

Yukarıdaki örnekte (Örnek 118) iki durum birbirine bağlı, kesin ifadelerdir. Konuşmacı algıladığı iki eylemi (взе ‘aldı’, беше ‘idi’) doğrudan anlatmakta kendi düşüncesini belirtmemektedir. İfade muhataplar için kanıtlanabilir olduğundan nesneldir. Eylemler biçim açısından da kesinliği ortaya koymaktadır. Eylemler bitmiş geçmiş zamanda bir noktada gerçekleşmiş, iki durum birbirinin neden-sonuç ilişkisi oluşturmuştur (neden çocuğu özel okuldan aldı → ekonomik durumu kötüydü ya da ekonomik durumu kötüydü sonuçta çocuğu özel okuldan aldı).

[354] Krasimira Aleksova (2005), *agm*., s. 427.

[355] Krasimira Aleksova (2005), *agm*., s. 428.

Örnek 119: Взел е детето си от частно училище, след като беше уволнен.

İşten çıkarıldıktan sonra, özel okuldan çocuğunu almıştır.

Yukarıdaki örnek (Örnek 119) belirsiz geçmiş zaman biçiminde (perfekt) kurulmuştur (взел е 'almıştır'). Konuşmacı gerçekleşmiş, kesin bir eylemin sonucundan (işten çıkarılma) çıkarımda bulunmaktadır. Konuşmacı iki durum arasında kendi düşüncelerinden hareketle bağlantı kurmuştur. İfade muhatapları üzerinde öznellik taşımaktadır. Konuşmacının ifadede bilgisi de eksiktir (özel okuldan çocuğunu almıştır). Konuşmacının algılamadığı mevcut olgulara dayanarak (sonuca dayanarak) aktardığı durum çıkarımlara dayandığından kesinliği zayıftır (çocuğu özel okula devam ediyor olabilir).

Örnek 120: Взел детето си от частно училище, след като беше уволнен.

İşten çıkarıldıktan sonra, özel okuldan çocuğunu almış.

Yukarıdaki örnek (Örnek 120) belirsiz geçmiş zaman (perfekt) biçimine göre kurulmuştur (взел е 'almıştır'). Şimdiki zaman yardımcı eylemi kullanılmadığından bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi biçimindedir (взел 'almış'). Dolaylı anlatım (aktarım) ifadesi olduğundan duyulan / öğrenilen rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman biçimindedir. Konuşmacı bilgiyi dolaylı anlatır, lakin çıkarımda bulunmadığı için ifade kesinlik taşımaktadır.

Örnek 121: Да кажем, че беше уволнен, какво може да направи? Може ли да изпрати детето си в частно училище?

Diyelim ki, işten çıkarıldı, ne yapabilir? Çocuğunu özel okula gönderebilir mi?

Yukarıdaki örnekte (Örnek 121) konuşmacı gerçek duruma zıtlık oluşturarak muhatabından bilgi almak istemektedir. Çünkü böyle bir bilgi (veri) mevcut olmadığından konuşmacının varsayımına dayalıdır.

IV. BÖLÜM

(IV. ЧАСТ)

ÇEKİMSİZ EYLEMLERİN BİÇİMLENMESİNDE ŞİMDİKİ ZAMANIN ROLÜ

(Ролята на сегашното време за формиране на нефинитните глаголи)

Bulgarcada çekimsiz eylem biçimleri şimdiki zaman etken sıfat-eylemi, görünüşe dayalı iki geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (bitmiş / bitmemiş), bir geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi, йки son ekiyle biçimlenen zarf-eylem ve -не ve -ние son ekleriyle oluşan isim-eylemlerden oluşmaktadır.[356]

Çekimsiz eylemlerde ortaya çıkan yarı yüklem biçiminin sınırları konuşma anıyla ilişkili değildir ve mutlak zamansal değer taşımamaktadır. Buna rağmen, Bulgarcada çekimsiz biçimler zaman temelinde biçimlenmesine rağmen eylem morfolojisi ögelerine (kişi ve zaman bakımından) sahip olmamaları, kendilerine özgü olmayan başka bir morfolojik sistemde oluşumlarına yol açmaktadır. Örneğin, sıfat-eylemler bir yandan eylem dilbilgisi kategorilerini içermekteyken, öte yandan sıfat dilbilgisi kategorilerini içermektedir (летя̀ *нсв.* 'uç-, *mec*. hızlı hareket et-' → летя**щ** (eril) 'uçan', летя**ща** (dişil), летя**що** (orta) летя**щи** (çokluk)).[357]

Kullanılan son ekler şimdiki zaman temelinde eyleme eklenir ve artık eylemin anlamına doğrudan bağlı olmamakla birlikte yapısal farklılıklar oluştururlar. Örneğin, şimdiki zaman etken sıfat-eyleminde -щ, bitmiş ve

[356] *Gramatika na Sıvremenniya Bılgarski Knijoven Ezik*, T. II, *Morfologiya*, Gl. Red. Stoyan Stoyanov, İzdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya 1983, s. 215.

[357] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 406.

bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemlerinde -л, geçmiş zaman edilgen sıfat-eyleminde -н / -т, zarf-eylemlerde -йки ve isim-eylemlerde -не ve -ние son ekleri şimdiki zaman temelinde eyleme eklenir ve böylece eylem tabanı artık isim, sıfat ve zarf morfolojik biçimlerin izlerini taşımaktadır.

4.1. SIFAT-EYLEMLER (причастие)

Geçmişte Bulgarca edebî dilinin biçimsel ve anlamsal zenginliğinin çekimli eylemlere dayandırılarak ifade edilmesinden ötürü sıfat-eylemlerin arka plana itildiğini belirten Pırvev, Çağdaş Bulgarcada artık çoğu Bulgar ve yabancı yazarın sıfat-eylemlerin işlev gördüğünü kabul ettiğini belirtmiştir.[358]

Bazı Slav dillerinin aksine, Yeni Bulgarcanın edebî çekim sistemi yapısal-morfolojik nedenlerden ötürü şimdiki zamanın edilgen sıfat-eylemi kategorisini geliştirmemiştir; bu nedenle Çağdaş Bulgarcada şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemi olarak ilişkilendirilen biçimler çoğu durumda anlamlarından arındırılmış biçimdedir ve dil bilgisi literatüründe birkaç istisna dışında sıfat kategorisine dâhil edilmişlerdir.[359] Bulgarcada şimdiki zaman etken sfat-eylem biçimlerin yaygın kullanımına rağmen, şimdiki zaman edilgen sıfat-eylem biçimleri sınırlı işlev görmektedir.

İki morfolojik yapının iç içe geçmesiyle oluşan sıfat-eylemler hibrit yapıya sahiptir ve semantik tabanları eyleme bağlıyken dilbilgisi kuralları açısından sıfatların biçimsel ve anlamsal özelliklerini üstlenirler.[360] Sıfat-

---

[358] Hristo Pırvev (a), "Morfologiçni osobenosti na priçastiyata v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 396.

[359] Gös. yer.

[360] Hristo Pırvev (b), "Çerti ot semantiçnata harakteristika na priçastiyata v sıvremenniya knijoven Bılgarski ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 404-405.

eylemlerin sıfat işlevi görmesi hem şimdiki hem de geçmiş zaman sıfat-eylemlerin bağımsız olarak kullanıldığı (sıfat gibi ismin önüne gelmesi), yani birleşik eylem biçimlerinin bileşenleri olmadığı (yardımcı eylemlerin kullanılmadığı) durumlarda görülmektedir.[361]

Örnek 122: Стоките на потъващия кораб.

Batan geminin malları.

Потъ̀вам *(нсв.)* – потъ̀на *(св.)* ‘bat-, dal-’ (şimdiki zaman) → потъ̀в**ах**, потъва**ше**, потъва**ше** ‘batıyordu, dalıyordu’ (bitmemiş geçmiş zaman) → потъ̀ва**щ** ‘batan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi) → потъ̀ва**щ** (кораб ‘gemi’ (м.р.))

Örnek 123: Утихналото море ме успокоява.

Dingin deniz beni sakinleştiriyor.

Утѝхвам *(нсв.)* – утѝхна *(св.)* ‘sükûnet bul-, kesil-, din-, yatış- (rüzgâr, yağmur)’ (şimdiki zaman) → утихн**ах**, утихн**а**, утихн**а** ‘sükûnet buldu, kesildi, dindi, yatıştı’ (bitmiş geçmiş zaman) → утихн**ал** ‘sakin, dingin, durgun, gücü tükenmiş, yorgun’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi) → утихнал**о** (море ‘deniz’ (с.р.))

Örnek 124: Трудно е да бъдеш разведена жена в Турция.

Türkiye'de boşanmış kadın olmak zordur.

[361] Hristo Pırvev (b), *agm*., s. 406.

Развèждам *(нсв.)* – разведà *(св.)* ‘boşat-’ **-се** ‘boşan-, ayrıl-’ (şimdiki zaman) → разве**дох** ‘boşattım, ayırdım’ **-се** ‘boşandım, ayrıldım’ (bitmiş geçmiş zaman) → разве**ден** ‘boşanmış’ (geçmiş zaman edigen sıfat-eylemi) → разведе<u>н</u>**а** (жена ‘kadın’ (ж.р.))

Yukarıdaki örneklerde bağımsız kullanılan sıfat-eylemler ismin önüne gelerek ismi nitelemiş ve ismin gramatik kategorisine göre uyum göstererek biçim ve anlam açısından sıfat işlevi görmüşlerdir.

Bulgarcada bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi zaman ve kip bakımından analitik biçimler oluşturmaktadır. Sıfat-eylem türlerine bakıldığında, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi ve geçmiş zaman edilgen sıfat-eyleminin genel olarak morfolojik unsurları değişimlere maruz kalmazken, şimdiki zaman etken sıfat-eylemi ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi lehçe veya yabancı dil etkilerinden kaynaklanan az ya da çok kısmi sapmalar göstermektedir.[362] Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi ve geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi hem eski hem de modern Bulgarcada karmaşık eylem biçimleri oluşturmak için kullanıldığından, bu biçimlerin günümüze kadar varlığını koruduğu görülmektedir.[363]

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi ise Çağdaş Bulgarcada yeni bir oluşumdur, bitmemiş görünüşten kaynaklı bitmiş görünüş oluşumuna benzer biçimlenme göstermekte (чета ‘oku-’ → четох ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → чел ‘okumuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi) → четях ‘okuyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman) → четял ‘okuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi)) ve bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemine alternatif oluşturmaktadır. Bitmemiş geçmiş zaman etken

[362] Hristo Pırvev (a), *agm*., s. 396.

[363] Kiril Mirçev, *age*., s. 236.

sıfat-eylemi Çağdaş Bulgarcanın dil bilgisinde alan yaratmaktadır (Bkz. s. 359).

Şimdiki zaman etken sıfat-eylemi şimdiki zamana bağlı oluşumdur ve etken biçimi dışında, edilgen biçimi de bugün Bulgarcada varlığını sürdürmektedir. Bu durum Eski Bulgarcanın bugün Çağdaş Bulgarca üzerindeki etkisinin somut bir örneğidir. Çünkü L. Andreyçin, N. Kostov, S. Stoyanov, P. Paşov ve Yu. S. Maslov gibi dil bilimciler, Rusça ve Kilise Slavcasından gelen /-им/ ve /-ем/ son ekleriyle oluşmuş biçimleri Eski Bulgarcanın şimdiki zaman sıfat-eylem biçimlerinin kalıntıları olarak görmüş ve Çağdaş Bulgarcada bu biçimleri sıfat olarak tanımlamışlardır (люб**им** *s.* 'sevgili, beğenilen'; наказу**ем** *s.* 'cezalandırılabilir').[364] Çoroleeva da aynı şekilde, Çağdaş Bulgar edebî dilinde -м son ekinin sıfat-eylem türünde sözcük oluşturmaktan ziyade, sıfat türünde oluşum gerçekleştirdiğini belirtmiş ve şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemlerin semantik ve gramatik özellikleri bakımından sıfat morfolojisinin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiştir.[365] Bu tanımlamalara karşılık, şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemlerin Çağdaş Bulgarcadaki yeri bugün tartışma konusudur. E. Georgieva ve M. Deyanova Bulgarcadaki iki edilgen sıfat-eylem biçiminin benzer olmasından yola çıkarak, bunların tek bir başlıkta toplayan 'birleşik edilgen sıfat-eylem / единното страдателно причастие' tezini desteklemişlerdir (Bkz. s. 370).[366] Diğer yandan Pırvev, şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemlerin Bulgar edebî dilinde kullanılmasında yeterli gerekçelerin bulunmasından ötürü, bu biçimlerin diğer çekimsiz eylemlerle

[364] Diana Markova, "Kım vıprosa za formantite, s koito se obrazuva t. nar. segaşno stradatelno priçastie v sıvremenniya Bılgarski ezik", *Verba iuvenium Slovoto na Mladite*, Issue 3, Universitetsko İzdatelstvo "Paisiy Hilendarski", Plovidiv, 2021, s. 46.

[365] Mariya Çoroleeva, "Otglagolni prilagatelni imena ili adektivirani priçastiya", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, s. 169.

[366] Diana Markova (2021), *agm*., s. 46.

eş değer öneme sahip olduğunu ileri sürmüştür.[367] Çünkü Pırvev'e göre, edebî dildeki sıfat-eylem sistemi Çağdaş Bulgarcada şimdiki zaman edilgen sıfat-eylem biçimlerinin kendi bağımsız yapısal ve morfolojik özelliklerine sahip biçimlerini oluşturacak doğrultuda gelişmemesine rağmen, Bulgarcanın edebî hayatının en erken dönemlerinde bile gözlenebilmektedir.[368] Şimdiki zaman edilgen sıfat-eylem biçimleri doğal olarak el yazması dinî kitapların büyük bir kısmını miras alan ilk baskılardan Bulgarcaya geçmiş ve Bulgarların 'Uyanış Dönemi' öncesi ve sonrası edebiyatında varlığını korumuş, Yeni Bulgarca döneminin edebî dilinin gelişmesinden sonra da kullanılmaya devam etmiştir.[369]

Pırvev'in çalışmasında iki ana zamanı etken ve edilgen olmak üzere ikiye ayırarak tablolaştırması Bulgarcada sıfat-eylem türlerinin morfolojik yapısının özelliklerini tanımlamamız için oldukça işlevseldir.[370]

[367] Diana Markova (2021), *agm*., s. 47.

[368] Hristo Pırvev, "Sıvremenniyat knijoven Bılgarski ezik i problemata za segaşno stradatelno priçastie", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, s. 123.

[369] Hristo Pırvev (1970), *agm*., s. 124-125.

[370] Hristo Pırvev (a), *agm*., s. 403.

Tablo 80: Bulgarcada sıfat-eylem türlerinin morfolojik yapısı

<table>
<tr><th>Şimdiki Zaman
(сегашно време)</th><th>Geçmiş Zaman
(минало време)</th><th></th></tr>
<tr><td rowspan="2">şimdiki zaman etken sıfat-eylemi (сегашно деятелно причастие - СгДП)

bitmemiş görünüş (имперф.) + щ</td><td>bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало свършено деятелно причастие - МСвДП)

bitmiş geçmiş zaman (аорист) + -л</td><td rowspan="2">Etken
(деятелни)</td></tr>
<tr><td>bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi
(минало несвършено деятелно причастие - МНДП)

bitmemiş geçmiş zaman (имперф.) + -л</td></tr>
<tr><td>Şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemi (сегашно страдателно причастие - СгСтрП)</td><td>geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi
(минало страдателно причастие -МСтрП)

bitmiş geçmiş zaman (аорист) + -н / -т</td><td>Edilgen
(страдателни)</td></tr>
</table>

Yukarıdaki tabloda (Tablo 80) görüldüğü üzere, Bulgarcada sıfat-eylemler şimdiki zamanda ve geçmiş zamanda etken ve edilgen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şimdiki zamanda iki alt tür olmasına rağmen, şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemi Çağdaş Bulgarcada *sadece* sıfat olarak

görülmektedir. Şimdiki zaman etken sıfat-eylemi ise bitmemiş görünüş tabanlı eyleme + щ morfeminin eklenmesiyle oluşmaktadır.

Geçmiş zamanda sıfat-eylemlerin üç alt türü mevcuttur: Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi bitmiş geçmiş zaman biçimine -л morfeminin eklenmesiyle, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi bitmemiş geçmiş zaman biçimine -л morfeminin eklenmesiyle ve geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi bitmiş geçmiş zaman biçimine -н / -т morfemlerinin eklenmesiyle oluşmaktadır. Lakin ister bitmiş geçmiş zaman biçimi olsun, ister bitmemiş geçmiş zaman biçimi olsun eylemin biçimlenmesi şimdiki zamandan hareketle gerçekleştiğinden, belirttiğimiz üç sıfat-eylem alt türünün biçimlenmesi tabanda şimdiki zamana göredir.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 80) görüldüğü üzere sıfat-eylemler etken ve edilgen terimleriyle ilişkilendirilmektedir; çünkü etken yapıda kişi ya da nesne eylemi doğrudan gerçekleştirmektedir, edilgen yapıda ise belirtilen nesne eylemin nesnesi olarak sunulmaktadır.[371]

Yukarıdaki tabloda (Tablo 80) belirtilmesi gereken bir diğer husus da şimdiki zaman etken sıfat- eylemlerin bitmemiş görünüşteki eylemlerden oluşmasıdır. Bu oluşum aynı zamanda şimdiki zamana biçimsel açıdan tutarlıdır. Çünkü şimdiki zamanda bitmemiş görünüşteki eylemler kullanılmaktadır. Şimdiki zaman etken sıfat-eylemiyle şimdiki zaman arasında anlamsal olarak da tutarlılık mevcuttur. Şimdiki zaman etken sıfat-eylemi, şimdiki zamanda (konuşma anıyla örtüşmektedir) eş zamanlı gerçekleşen eylem tabanlı sıfat biçimi oluşturmaktadır. Geçmiş zaman alt türlerine baktığımızda görünüşten ziyade, görünüşe dayalı geçmiş zamanların biçimlendirmeyi sağladığı görülmektedir. Her ne kadar iki geçmiş zaman

[371] Hristo Pırvev (b), *agm*., s. 406.

biçimlendirmeyi sağlasa da bunlar Çağdaş Bulgarcada biçimlendirmenin ana oluşumunu değil, ara oluşumunu temsil etmektedir.

Sıfat-eylemler ve zarf-eylemlerin ortak görevi temeldeki eylemden ayrı bir yapı oluşturmak ve eylemle söz dizimi açısından ilişki kurmaktır. Çağdaş Bulgarcada tutarlı ve sağlam bir morfolojik zemin üzerine yerleşmiş sıfat-eylemlerin birbirlerini oldukça hassas bir şekilde etkileyen biçimsel ve anlamsal bağlantılar oluşturduğu görülmektedir.[372]

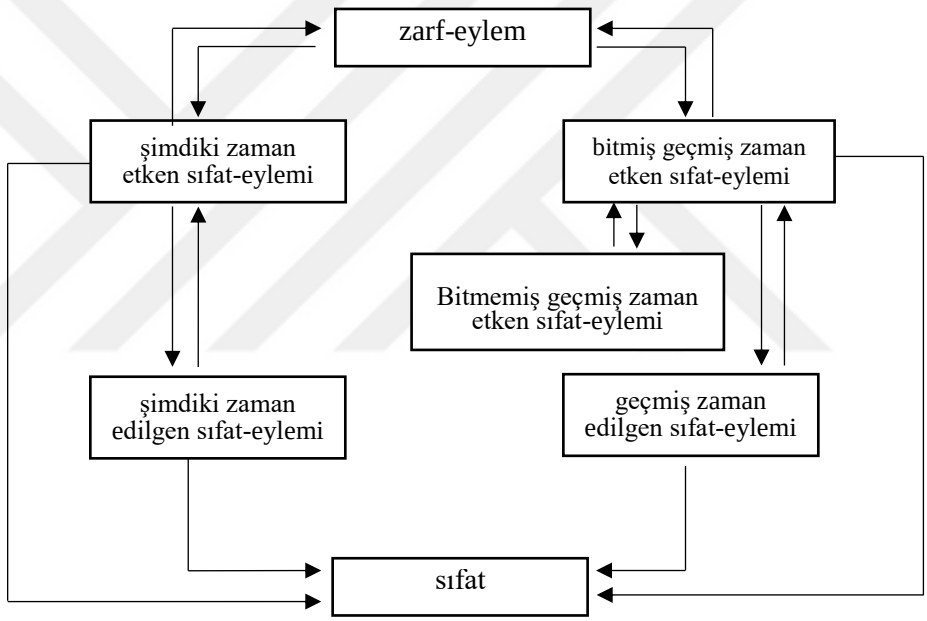

Şekil 5: Bulgarcada çekimsiz eylemlerin birbirleriyle olan ilişkileri

4.1.1. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eylemi (сегашно деятелно причастие)

Stoyanov, şimdiki zaman etken sıfat-eylemlerinin biçimlenmesini çekime göre incelemiş ve iki gruba ayırmıştır. Birinci grup birinci ve ikinci

[372] Hristo Pırvev (b), *agm*., s. 413.

çekim eylemlerden (-ащ, -ящ, -ещ), ikinci grup ise *sadece* üçüncü çekim eylemlerden (-щ) oluşmaktadır.[373]

Örnek 125: Четà *(нсв.)* (1. Çekim) ‘oku-’ → четя**щ** (м.р.), четя**ща** (ж.р.), четя**що** (с.р.), четя**щи** (мно. ч.) ‘okuyan’; плет**à** *(нсв.)* (1. Çekim) ‘ör-’ → плетя**щ** (м.р.), плетя**ща** (ж.р.), плетя**що** (с.р.), плетя**щи** (мно. ч.) ‘ören’; седя̀ *(нсв.)* (2. Çekim) ‘otur-’ → седя**щ** (м.р.), седя**ща** (ж.р.), седя**що** (с.р.), седя**щи** (мно. ч.) ‘oturan’; хвърчà *(нсв.)* (2. Çekim) ‘uç-’ → хвърча**щ** (м.р.), хвърча**ща** (ж.р.), хвърча**що** (с.р.), хвърча**щи** (мно. ч.) ‘uçan’; глѐдам *(нсв.)* (3. Çekim) ‘bak-, seyret-’ → гледа**щ** (м.р.), гледа**ща** (ж.р.), гледа**що** (с.р.), гледа**щи** (мно. ч.) ‘bakan, seyreden, gözeten’.

Bulgarcanın halk dilinde mevcut olmamasına rağmen, Eski Bulgarcadaki dilsel varlığı ve düzenli kullanımı tartışmasızdır.[374]

Pırvev’e göre, şimdiki zaman etken sıfat-eyleminin şimdiki zamanda gerçekleşmesi, eş zamanlı yapısı (şimdiki zamana paralel) ve bunları uygun bitmemiş görünüşteki eylemden biçimlenmesi ve biçimlenmenin yapısı gereği bitmemiş geçmiş zamanla örtüşmesi Yeni Bulgarca döneminin morfolojik özellikleri ve imkânlarıyla tutarlı bir biçim oluşmuştur ve bu tutarlı biçim Eski Bulgarcanın, Kilise Slavcasının ve Rusçanın (diğer Slav dilleri) yapılarından farklıdır.[375]

Örnek 126: Развиващите се страни могат да променят глобалния баланс, ако заделят повече бюджет за наука и образование.

---

[373] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 408-409.

[374] Stoyan Stoyanov, *age*., s. 409.

[375] Hristo Pırvev (a), *agm*., s. 398.

Gelişmekte olan ülkeler, şayet bilime ve eğitime daha fazla bütçe ayırırlarsa, küresel dengeleri değiştirebilirler.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 126) развивам се *(нсв.)* ‘açıl-, çözül-, geliş-, ilerle-’ eyleminden şimdiki zaman etken sıfat-eylemi (развиващи) nitelediği isme (страни ‘ülkeler’) göre biçimlenmiştir. Şimdiki zaman etken sıfat-eyleminin biçimlenmesi şöyledir: Развивам се (сег.) → развивах се ‘gelişiyordum, ilerliyordum’ (м.нсв. / 4. TİP) → развива**щ** се ‘gelişen, ilerleyen’ (сгдп.) (ед.ч.) → развива**щ**и се (сгдп.) (мн.ч.) (стран**а** ж.р. ед.ч. / стран**и** мн.ч.) → развиващ**и**т**е** (чл.).

Örnek 127: Не искаше да приеме с нараняващите истини.

Canını acıtan gerçeklerle yüzleşmek istemiyordu.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 127) наранявам *(нсв.)* ‘yarala-’ eyleminden şimdiki zaman etken sıfat-eylemi (нараняващи) nitelediği isme (истини ‘gerçekler’) göre biçimlenmiştir. Şimdiki zaman etken sıfat-eyleminin biçimlenmesi şöyledir: Наранявам (сег.) → наранявах ‘yaralıyordum, canını acıtıyordum’ (м.нсв. / 4. TİP) → наранява**щ** ‘yaralayan, canını acıtan (сгдп.) (ед.ч.) → нараняваща (сгдп.) (мн.ч.) (истин**а** ж.р. ед.ч. / истин**и** мн.ч.) → нараняващ**и**т**е** (чл.).

Örnek 128: Едва държеше подноса с треперещите си ръце.

Titreyen elleriyle tepsiyi zar zor tutabiliyordu.

Yukarıdaki örnekте (Örnek 128) треперя *(нсв.)* ‘titre-’ eyleminden şimdiki zaman etken sıfat-eylemi (треперещи) nitelediği isme (ръце ‘eller’) göre biçimlenmiştir. Şimdiki zaman etken sıfat-eyleminin biçimlenmesi

şöyledir: Треперя (сег.) → трепереx ‘titriyordum’ (м.нсв. / 3. TİP) → трепере**щ** ‘titreyen’ (сгдп.) (ед.ч.) → трепере**щи** (сгдп.) (мн.ч.) (рък**а** ж.р. ед.ч. / ръ**це** мн.ч.) → трепереще**те** (чл.).

4.1.1.1. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в сегашно деятелно причастие)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Мечтàя *(нсв.)* ‘hayal et-, iste-’ → мечта**ех** ‘hayal ediyordum, istiyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → мечтае**щ**, *çoğ.* мечтае**щи** ‘hayal eden, isteyen’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); копàя *(нсв.)* ‘kaz-, çapala-’ → копа**ех** ‘kazıyordum, çapalıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → копае**щ**, *çoğ.* копае**щи** ‘kazan, çapalayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); трàя *(нсв.)* ‘sür-, devam et-’ → тра**ех**, тра**еше**, тра**еше** ‘sürüyordu, devam ediyordu’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → трае**щ**, *çoğ.* трае**щи** ‘süren, devam eden’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Старèя *(нсв.)* ‘yaşlan-’ → стare**ех** ‘yaşlanıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → стареe**щ**, *çoğ.* стареe**щи** ‘yaşlanan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); жалèя *(нсв.)* ‘üzül-, kederlen-’ → жале**ех** ‘üzülüyordum, kederleniyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → жалеe**щ**, *çoğ.* жалеe**щи** ‘üzülen, kederlenen’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Бѝя *(нсв.)* ‘döv-, vur-, ateş et-’ → би**ех** ‘dövüyordum, vuruyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → бие**щ**, *çoğ.* бие**щи** ‘döven, vuran’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); мѝя *(нсв.)* ‘yıka-

’ → ми**ех** ‘yıkıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → ми**ещ**, *çoğ.* ми**ещи** ‘yıkayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*): Плю̀я *(нсв.)* ‘tükür-’ → плю**ех** ‘tükürüyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → плюе**щ**, *çoğ.* плюе**щи** ‘tüküren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi). Sonu **-уя** ile biten eylemler (обу̀я *(св.)* ‘giy- (ayakkabı, çorap vb. için)’; събу̀я *(св.)* ‘çıkar- (ayakkabı, çorap vb. için, чуя *(св.)* ‘işit-, duy-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*): Влия́я *(нсв.)* ‘etkile-, tesir et-’ → влия**ех** ‘etkiliyordum, tesir ediyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → влия**ещ**, *çoğ.* влия**ещи** ‘etkileyen, tesir eden’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*): Броя́ *(нсв.)* ‘say-’ → бро**ях** ‘sayıyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → броя**щ**, *çoğ.* броя**щи** ‘sayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); строя́ *(нсв.)* ‘bina et-, kur-, inşa et-’ → стро**ях** ‘bina ediyordum, kuruyordum, inşa ediyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → строя**щ**, *çoğ.* строя**щи** ‘kuran, inşa eden’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*): Тая́ *(нсв.)* ‘gizle-’ → та**ях** ‘gizliyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → тая**щ**, *çoğ.* тая**щи** ‘gizleyen’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

ünlü + ünlü (1. Çekim) → -ех (м.нсв.) → -ещ (СгДП)

ünlü + ünlü (2. Çekim) → -ях (м.нсв.) → -ящ (СгДП)

4.1.1.2. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в сегашно деятелно причастие)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Ковà *(нсв.)* ‘(çekiçle) döv-’ → ков**ях** ‘(çekiçle) dövüyordum, vuruyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → ков**ящ**, *çoğ.* ков**ящи** ‘(çekiçle) döven, vuran’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); ревà *(нсв.)* ‘kükre-, yüksek sesle (avaz avaz) ağla-’ → рев**ях**, рев**еше**, рев**еше** ‘kükrüyordu, yüksek sesle (avaz avaz) ağlıyordu’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → рев**ящ**, *çoğ.* рев**ящи** ‘kükreyen, yüksek sesle ağlayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim): Sonu **-да** ile biten eylemler (дòйда *(св.)* ‘gel-’, отѝда *(св.)* ‘git-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Берà *(нсв.)* ‘seçip al-, topla-’ → бер**ях** ‘seçiyordum, topluyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → бер**ящ**, *çoğ.* бер**ящи** ‘seçen, toplayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); дерà *(нсв.)* ‘derisini soy-, parçala-’→ дер**ях** ‘derisini soyuyordum, parçalıyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → дер**ящ**, *çoğ.* дер**ящи** ‘derisini soyan, yüzen, parçalayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’ → лъж**ех** ‘yalan söylüyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → лъж**ещ**, *çoğ.* лъж**ещи** ‘yalan söyleyen, yalan konuşan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); рѐжа *(нсв.)* ‘kes-’ → реж**ех** ‘kesiyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → реж**ещ**, *çoğ.* реж**ещи** ‘kesen, biçen, doğrayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Везà *(нсв.)* ‘nakış işle-, işlemelerle süsle-’ → вез**ех** ‘nakış işliyordum, işlemelerle süslüyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → вез**ещ**, *çoğ.* вез**ещи** ‘nakış işleyen, süsleyen’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim): ((-ax) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Пекà *(нсв.)* ‘pişir-’ → печ**ах** ‘pişiriyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → печ**ащ**, *çoğ.* печа**щи** ‘pişiren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); тъкà *(нсв.)* ‘doku-’ → тъч**ах** ‘dokuyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → тъч**ащ**, *çoğ.* тъча**щи** ‘dokuyan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim): Sonu **-ма** ile biten eylemler (заѐма *(св.)* ‘kapla-, doldur-, zapt et- (mekânla ilgili)’; приѐма *(св.)* ‘kabul et-, al-, benimse-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Гàсна *(нсв.)* ‘sön-, tüken-’ → гасн**ех**, гасн**еше**, гасн**еше** ‘sönüyordu, tükeniyordu’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → гасн**ещ**, *çoğ.* гасн**ещи** ‘sönen, tükenen’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): орà *(нсв.)* ‘toprağı sür-’ → оря**х** ‘toprağı sürüyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → оря**щ**, *çoğ.* оря**щи** ‘toprağı süren, işleyen’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Тресà *(нсв.)* ‘titret-, salla-, sars-’→ трес**ях** ‘titretiyordum, sallıyordum, sarsıyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → трес**ящ**, *çoğ.* трес**ящи** ‘titreten, sarsan’(şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Четà *(нсв.)* ‘oku-’ → чет**ях** ‘okuyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → чет**ящ**, *çoğ.* чет**ящи** ‘okuyan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); метà *(нсв.)* ‘süpür-’ → мет**ях** ‘süpürüyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → мет**ящ**, *çoğ.* мет**ящи** ‘süpüren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Дъ̀вча *(нсв.)* ‘çiğne-’ → дъвч**ех** ‘çiğniyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → дъвч**ещ**, *çoğ.* дъвче**щи** ‘çiğneyen’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Мирѝша *(нсв.)* ‘kok-, kokla-’ → мириш**ех** ‘kokuyordum, kokluyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → мириш**ещ**, *çoğ.* мирише**щи** ‘kokan, koklayan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim): ((-ех) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Хàпя *(нсв.)* ‘ısır-, *mec.*

dokundur-, kırıcı ol-’ → хàпе**х** ‘ısırıyordum, *mec.* dokunduruyordum, kırıcı oluyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → хап**ещ**, *çoğ.* хап**ещи** ‘ısıran, *mec.* dokunduran, kıran, kırıcı olan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*) / ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Говòря *(нсв.)* ‘konuş-, söyle-’ → говор**ех** ‘konuşuyordum, söylüyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → говор**ещ**, *çoğ.* говор**ещи** ‘konuşan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); летя́ *(нсв.)* ‘uç-, *mec.* hızlı hareket et-’ → лет**ях** ‘uçuyordum, *mec.* hızlı hareket ediyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → лет**ящ**, *çoğ.* лет**ящи** ‘uçan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ax) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*) / ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Лежà *(нсв.)* ‘yat-, uzan-’ → леж**ах** ‘yatıyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → леж**ащ**, *çoğ.* леж**ащи** ‘yatan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); тревòжа *(нсв.)* ‘telaşa ver-, endişeye düşür-’→ тревож**ех** ‘telaşa veriyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → тревож**ещ**, *çoğ.* тревож**ещи** ‘telaşa veren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim): ((-ax) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*) / ((-ex) → *bitmemiş geçmiş zaman -x eki* yerine *-щ son eki*): Хвърчà *(нсв.)* ‘uç-’→ хвърч**ах** ‘uçuyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → хвърч**ащ**, *çoğ.* хвърч**ащи** ‘uçan’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); мъ̀ча *(нсв.)* ‘eziyet ver-, işkence et-, acı çektir-’ → мъч**ех** ‘eziyet veriyordum, işkence ediyordum, acı çektiriyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → мъч**ещ**, *çoğ.* мъч**ещи** ‘eziyet veren, işkence eden, acı çektiren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ах) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*) / ((-ех) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*): Грешà *(нсв.)* ‘günah işle-, günaha gir-, suç işle-, yanıl-’ → грешах ‘günah işliyordum, günaha giriyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → грешащ, *çoğ.* грешащи ‘günah işleyen, günaha giren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi); вър̀ша *(нсв.)* ‘yap-, yerine getir-, icra et-, ifa et-’ → вършех ‘yapıyordum, yerine getiriyordum, icra ediyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → вършещ, *çoğ.* вършещи ‘yapan, yerine getiren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

ünsüz + ünlü (1. Çekim) → -ех (м.нсв.) → -ещ (СгДП) (2. Çekim)
ünsüz + ünlü (1. Çekim) → -ях (м.нсв.) → -ящ (СгДП) (2. Çekim)
ünsüz + ünlü (1. Çekim) → -ах (м.нсв.) → -ащ (СгДП) (2. Çekim)

4.1.1.3. Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в сегашно деятелно причастие)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ах) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*): Вѝждам *(нсв.)* ‘gör-, fark et-’ → виждах ‘görüyordum, fark ediyordum’ (4. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → виждащ, *çoğ.* виждащи ‘gören, fark eden’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ях) → *bitmemiş geçmiş zaman -х eki* yerine *-щ son eki*): Раздрà̀зням *(нсв.)* ‘kışkırt-,

sinirlendir-’ → раздразн**ях** ‘kışkırtıyordum, sinirlendiriyordum’ (4. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → раздразн**ящ**, *çoğ.* раздразня**щи** ‘kışkırtan, sinirlendiren’ (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).

ünlü + ünsüz (3. Çekim) → -ах (м.нсв.) → -ащ (СгДП)

ünlü + ünsüz (3. Çekim) → -ях (м.нсв.) → -ящ (СгДП)

4.1.2. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eylemi (минало свършено деятелно причастие)

Eski Bulgarcada geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (минало деятелно причастие) eylemin mastar kökünden oluşmuş Çağdaş Bulgarcada çok nadir karşımıza çıkan -вш(и) (би**вш** ‘eski, önceki’; печели**вш** ‘kârlı’) son ekiyle oluşan biçimlerden etkilenmeden Yeni Bulgarca döneminde morfolojik bir kategori olarak bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi dengeleyici bir rol üstlenmiştir.[376]

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin kullanım şekli iki türde karşımıza çıkmaktadır: Birinci tür kullanımda bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi yardımcı eylemlerle birlikte kullanılarak (bağımlı kullanım / несамостоятелната употреба) birleşik eylem biçimlerini (сложни глаголни форми) oluşturur ve bütün sonuç bildiren eylem zamanlarında kullanılmaktadır (belirsiz geçmiş zaman: казал **е** ‘söylemiş’; geçmişte önceki zaman: **беше** казал ‘söylemişti’; gelecekte önceki zaman: **ще е** казал ‘söylemiş olacak’; geçmişte önceki gelecek zaman: щях да съм казал

[376] Hristo Pırvev (a), *agm*., s. 399. Ayrıca bkz. Stoyan Stoyanov, *age*., s. 413.

‘söylemiş olacaktım’).[377] Bu kullanım türü kiplerde de karşımıza çıkmaktadır (şart kipinde: казал бих ‘söyle- isterdim’; duyulan (öğrenilen) rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman: казал съм ‘söylemişim’; duyulan (öğrenilen) rivayet kipinde belirsiz geçmiş zaman / duyulan (öğrenilen) rivayet kipinde geçmişte önceki zaman: бил съм казал ‘söylemişmişim’).[378] Bütün bu durumlarda bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimleri morfolojik bütünün bir bileşeni görevindedir.[379]

İkinci tür kullanımda bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi bir özne veya nesnenin eylem tanımının açıklanması işlevinde kullanılabilir (bağımsız kullanım / самостоятелната употреба).[380] Aşağıdaki örnek cümleleri inceleyelim:

Örnek 129: Трима братя бяха направили гроб за починалия им баща.

Üç erkek kardeş ölmüş babalarına mezar yapmıştı / yaptırmıştı.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 129) направя[381] *(св.)* ‘yap-, yaptır-’ eyleminden bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimi geçmiş zaman yardımcı eylemiyle (бяха) kullanılarak bağımlı kullanımı oluşturmuştur. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin biçimlenmesi şöyledir: напрàвя (сег.) → направих ‘yaptım, yaptırdım’ (м.св.) → направ**ил** ‘yapmış,

[377] Ivan Nedev, “Za edna neotbelyazana rolya na minaloto svırşeno deyatelno priçastie”, *Spisanie Proglas*, Velikotırnovski Universitet “Sv. Sv. Kiril i Metodiy” Universitetsko İzdatelstvo, Broy 2, Tom 27, 2018, s. 233.

[378] Gös. yer.

[379] Ivan Nedev, *agm*., s. 234.

[380] Gös. yer.

[381] Eylem anlamı gereği etken ya da ettirgen olabilir. Bu tip eylemlerde önceki olay örgüsü önemlidir. Örnekte bu durum bilinemediğinden her iki anlam da kullanılmıştır.

yaptırmış’ (МСвДП.) (ед.ч.) → направи**ли** (МСвДП.) (мн.ч.) → направил**ите** (чл.).

Örnek 130: Пострадалите жени и деца от войната се подслониха в съседна държава.

Savaştan zarar görmüş kadınlar ve çocuklar komşu ülkeye sığındı.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 130) пострàдам *(св.)* ‘zarar gör-’ eyleminden bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi (пострадали) nitelediği isimlere göre (жен**а** ‘kadın’ → жен**и** ‘kadınlar’ / дет**е** ‘çocuk’ → де**ца** ‘çocuklar’) çoğul biçimlenmiştir. bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin biçimlenmesi şöyledir: Пострадам (сег.) → Пострад**ах** ‘zarar gördüm’ (м.св.) → пострад**ал** ‘zarar görmüş’ (МСвДП.) (ед.ч.) → пострадал**и** (МСвДП.) (мн.ч.) → пострадал**ите** (чл.).

Yukarıdaki örnekten (Örnek 130’dan) yola çıkarak şöyle bir soru yöneltelim: Örnekteki bağımsız kullanılan bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimi aynı olduğuna göre anlamsal ve kullanımsal ayrım nedir?

Yukarıdaki örnekte eylemin hem bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimi hem de bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimi aynı olmakla birlikte anlamsal açıdan farklıdır (пострад**ал** (МСвДП.) ‘zarar görmüş’ / пострад**ал** (МНДП.) ‘zarar görüyormuş’). Fakat bu örnekten (Örnek 130) yola çıkarak ayrımın anlamdan kaynaklı olduğu söylenemez. Kullanımsal ve hatta biçimsel farklar mevcuttur. Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimleri bağımsız kullanım oluşturamaz. Biçim açısından da şöyle bir ayrım mecuttur: Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimleri

belirlilik morfemlerini alabilirken (пострада**ли** + **те**), bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimleri bu morfemleri alamazlar.

4.1.2.1. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало свършено деятелно причастие)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал) / (-ях) → (-ял)): Мечтàя *(нсв.)* ‘hayal et-, iste-’ → мечт**ах** ‘hayal ettim, istedim’ (bitmiş geçmiş zaman) → мечт**ал**, *çoğ.* мечта**ли** ‘hayal etmiş, istemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); потрàя *(св.)* ‘bir süre bekle-’ → потра**ях** ‘bir süre bekledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → потра**ял**, *çoğ.* потраял**и** ‘bir süre beklemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял) / (-ах) → (-ал)): Пѐя *(нсв.)* ‘şarkı söyle-’ → п**ях** ‘şarkı söyledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → п**ял**, *çoğ.* пе**ли** ‘şarkı söylemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); възмъжѐя *(св.)* ‘erginleş-, olgunlaş-, reşit ol-’→ възмъж**ах** ‘olgunlaştım, reşit oldum’ (bitmiş geçmiş zaman) → възмъж**ал**, *çoğ.* възмъжа**ли** ‘olgunlaşmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-их) → (-ил)): Мѝя *(нсв.)* ‘yıka-’ → м**их** ‘yıkadım’ (bitmiş geçmiş zaman) → м**ил**, *çoğ.* ми**ли** ‘yıkamış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); шѝя *(нсв.)* ‘dikiş yap-’ → ш**их** ‘dikiş yaptım’ (bitmiş geçmiş zaman) → ш**ил**, *çoğ.* ши**ли** ‘dikmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ух) → (-ул) / (-юх) → (-юл)): Обу̀я *(св.)* ‘giy- (ayakkabı, çorap vb. için)’ → об**ух** ‘giydim (ayakkabı, çorap vb. için)’ (bitmiş geçmiş zaman) → об**ул**, *çoğ.* обу**ли** ‘giymiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); плю̀я *(нсв.)* ‘tükür-’ →

плю̀**х** ‘tükürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → плю̀**л**, *çoğ.* плю**ли** ‘tükürmüş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -я̀я ile Biten Eylemler (1. Çekim): ((-ях) → (-ял)): Влия̀я *(нсв.)* ‘etkile-, tesir et-’ → вли**ях** ‘etkiledim, tesir ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → вли**ял**, *çoğ.* влия**ли** ‘etkilemiş, tesir etmiş ’(bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -оя̀ ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ил) / (-ях) → (ял)): Строя̀ *(нсв.)* ‘bina et-, kur-, inşa et-’ → стро**их** ‘bina ettim, kurdum, inşa ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → стро**ил**, *çoğ.* строи**ли** ‘kurmuş, inşa etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); състоя̀ се *(нсв.)* ‘ibaret ol-, oluş-, gerçekleş-, yapıl-, düzenlen-’ → състо**ях** се, състо**я** се, състо**я** се ‘oluştu, gerçekleşti’ (bitmiş geçmiş zaman) → състо**ял** се, *çoğ.* състоя**ли** се ‘oluşmuş, gerçekleşmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -а̀я ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ил)): Та̀я *(нсв.)* ‘gizle-’ → та**их** ‘gizledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → та**ил**, *çoğ.* та**или** ‘gizlemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

4.1.2.2. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало свършено деятелно причастие)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Кова̀ *(нсв.)* ‘(çekiçle) döv-’ → ков**ах** ‘(çekiçle) dövdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → ков**ал**, *çoğ.* кова**ли** ‘(çekiçle) dövmüş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ох) → (-л)): Проведà *(св.)* ‘yap-, tertiple-, düzenle-’ → провед**ох** ‘yaptım, düzenledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → прове**л**, *çoğ.* прове**ли** ‘yapmış, düzenlemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); отѝда *(св.)* ‘git-’ → отид**ох** ‘gittim’ (bitmiş geçmiş zaman) → отиш**ъл**, *çoğ.* отиш**ли** ‘gitmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Бе̲рà *(нсв.)* ‘seçip al-, topla-’ → бр**ах** ‘seçip aldım, topladım’ (bitmiş geçmiş zaman) → бр**ал**, *çoğ.* бр**али** ‘seçip almış, toplamış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’ → лъг**ах** ‘yalan söyledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → лъг**ал**, *çoğ.* лъг**али** ‘yalan söylemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); рѐжа *(нсв.)* ‘kes-’ → р**ях** ‘kestim’ (bitmiş geçmiş zaman) → р**ял**, *çoğ.* р**яли** ‘kesmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ох) → (-л) / (-ах) → (-ал)): Влѝза *(св.)* ‘gir-, içeriye gir-’ → вл**ох** ‘girdim, içeri girdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → влѝ**ъл**, *çoğ.* вле̲з**ли** ‘girmiş, içeri girmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); огризà *(св.)* ‘tamamını kemir-’ → огриз**ах**, огриз**а**, огриз**а** ‘tamamını kemirdi, aşındırdı’ (bitmiş geçmiş zaman) → огриз**ал**, *çoğ.* огриз**али** ‘kemirmiş, aşındırmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim): ((-ох) → (-л) / (-ах) → (-ал)): Пекà *(нсв.)* ‘pişir-’ → пек**ох** ‘pişirdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → пек**ъл**, *çoğ.* пек**ли** ‘pişirmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); тъкà *(нсв.)* ‘doku-’ → тък**ах** ‘dokudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → тък**ал**, *çoğ.* тък**али** ‘dokumuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Приѐма *(св.)* ‘kabul et-, al-, benimse-’ → прие**х** ‘kabul ettim, benimsedim’ (bitmiş geçmiş zaman) → прие**л**, *çoğ.* прие**ли** ‘kabul etmiş, benimsemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Стигна *(св.)* ‘yetiş-, yaklaş-, ulaş-, er-’ → стигн**ах** ‘yetiştim, yaklaştım, ulaştım, erdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → стигн**ал**, *çoğ.* стигна**ли** ‘yetişmiş, yaklaşmış, ulaşmış, ermiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял) / (-ах) → (-ал)): Замра *(св.)* ‘can çekiş-, din-, sön-’ → замр**ях**, замр**я**, замр**я** ‘can çekişti, dindi, söndü’ (bitmiş geçmiş zaman) → замр**ял**, *çoğ.* замре**ли** ‘can çekişmiş, dinmiş, sönmüş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); орà *(нсв.)* ‘toprağı sür-’ → ор**àх** ‘toprağı sürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → ор**ал**, *çoğ.* ора**ли** ‘toprağı sürmüş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ох) → (-л)): Тресà се *(нсв.)* ‘titre-, sallan-’ → трес**ох** се ‘titredim, sallandım’ (bitmiş geçmiş zaman) → тресъ**л** се, *çoğ.* трес**ли** се ‘titremiş, sallanmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ох) → (-л)): Четà *(нсв.)* ‘oku-’ → чет**ох** ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → че**л**, *çoğ.* че**ли** ‘okumuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Дъ̀вча *(нсв.)* ‘çiğne-’ → дъвк**ах** ‘çiğnedim’ (bitmiş geçmiş zaman) → дъвк**ал**, *çoğ.* дъвка**ли** ‘çiğnemiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): пѝша *(нсв.)* ‘yaz-’ → пис**ах** ‘yazdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → пис**ал**, *çoğ.* писа**ли** ‘yazmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); чѐша *(нсв.)* ‘kaşı-’→ чес**ах** ‘kaşıdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → чес**ал**, *çoğ.* чес**али** ‘kaşımış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüз + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Кàпя *(нсв.)* ‘damla-, dök-, koy-’ → кап**ах**, кап**а**, кап**а** ‘damladı’ (bitmiş geçmiş zaman) → кап**ал**, *çoğ.* капа**ли** ‘damlamış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); къ̀пя *(нсв.)* ‘yıka-, banyo yaptır-’ → къп**ах** ‘yıkadım, banyo yaptırdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → къп**ал**, *çoğ.* къпа**ли** ‘yıkamış, banyo yaptırmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüз + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ил) / (-ях) → (-ял)): Гѝбя *(нсв.)* ‘kaybet-, yitir-, zarara uğrat-’ → губ**их** ‘kaybettim, yitirdim, zarara uğrattım’ (bitmiş geçmiş zaman) → губ**ил**, *çoğ.* губи**ли** ‘kaybetmiş, yitirmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); вѝдя *(св.)* ‘gör-, fark et-, bak-’ → вид**ях** ‘gördüm, fark ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → вид**ял**, *çoğ.* вид**ели** ‘görmüş, fark etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi)

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ил) / (-ах) → (-ал)): Грѝжа се *(нсв.)* ‘hizmet et-, bak-’→ гриж**их** се ‘hizmet ettim, baktım’ (bitmiş geçmiş zaman) → гриж**ил** се, *çoğ.* гриж**или** се ‘hizmet etmiş, bakmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); лежà *(нсв.)* ‘yat-’→ леж**ах** ‘yattım’ (bitmiş geçmiş zaman) → леж**ал**, *çoğ.* леж**али** ‘yatmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim): ((-их) → (-ил) / (-ах) → (-ал)): Ўча *(нсв.)* ‘okut-, öğret-’ → уч**их** ‘okuttum, öğrettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → уч**ил**, *çoğ.* учи**ли** ‘okutmuş, öğretmiş’ (bitmiş geçmiş zaman

etken sıfat-eylemi); гълчà *(нсв.)* ‘*hlk.* azarla-, çıkış-’→ гълч**ах** ‘azarladım, çıkıştım’ (bitmiş geçmiş zaman) → гълч**ал**, *çoğ.* гълча**ли** ‘azarlamış, çıkışmış’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ил)): лишà *(св.)* ‘mahrum et-, elinden al-’ → лиш**их** ‘mahrum ettim, elinden aldım’ (bitmiş geçmiş zaman) → лиш**ил**, *çoğ.* лиш**или** ‘mahrum etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); решà *(св.)* ‘karar ver-, çöz-’ → реш**их** ‘karar verdim, çözdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → реш**ил**, *çoğ.* реш**или** ‘karar vermiş, çözmüş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

4.1.2.3. Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало свършено деятелно причастие)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Взѐмам *(нсв.)* ‘al-, kabul et-’ → взем**ах** ‘aldım, kabul ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → взем**ал**, *çoğ.* взем**али** ‘almış, kabul etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Разхвъ̀рлям *(нсв.)* ‘dağıt-, taksim et-’→ разхвърл**ях** ‘dağıttım, taksim ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → разхвърл**ял**, *çoğ.* разхвърл**я̲ли** ‘dağıtmış, taksim etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

4.1.3. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eylemi (минало несвършено деятелно причастие)

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi Çağdaş Bulgarcada daha yeni bir olgudur ve biçimlenmesinin Çağdaş Bulgarcanın dil alanı içinde

yaygın olmadığı bilinmektedir.[382] Slav dillerinin doğu kolunda normalde bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemiyle birlikte tamamen ayrı bir kategori olarak mevcut olmasına rağmen, Batı kolunda mevcut değildir ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin işlevi bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi tarafından karşılanmaktadır.[383]

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemini diğer sıfat-eylem türleriyle mukayese ettiğimizde istisna özellikler taşıdığını görmekteyiz. Çünkü bağımsız bir kullanıma sahip değildir, *sadece* duyulan (öğrenilen) rivayet kipinde biçim oluştur ve anlamsal olarak eylem çekiminden tamamen ayrılmamıştır.[384]

Bulgarcada iki geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin farklılaştığı nokta süreçle ilişkilidir ve bu mesele biçimsel olarak zamanla, anlamsal olarak görünüşle bağlantılıdır. Burada bahsettiğimiz görünüş eylemin tabandaki görünüşü değildir (кажа *(св.)* 'söyle-' → каз**ах** 'söyledim' (bitmiş geçmiş zaman) → каж**ех** 'söylüyordum' (bitmemiş geçmiş zaman)). Her iki geçmiş zaman etken sıfat-eylemi görünüşe dayalı iki geçmiş zamanla (bitmiş geçmiş zaman / bitmemiş geçmiş zaman) biçimlenmektedir (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi: казал 'söylemiş'; bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi кажел 'söylüyormuş'). Eylemin geçmişte *sürece yayılmaması* bitmiş geçmiş zamanla, *sürece yayılması* ise bitmemiş geçmiş zamanla biçimlenmeyi gerekli kılmaktadır. Bu ayrımın oluşması sadece zamansal biçimler için değil, aynı zamanda Bulgarca kip biçimlerinde de önem taşımaktadır (duyulan (öğrenilen) rivayet kipinde bitmiş geçmiş zaman:

[382] Hristo Pırvev (a), *agm*., s. 399.

[383] Hristo Pırvev (a), *agm*., s. 399.

[384] Hristo Pırvev (b), *agm*., s. 405.

писал съм ‘yazmışım’; duyulan (öğrenilen) rivayet kipinde bitmemiş geçmiş zaman: пишел съм ‘yazıyormuşum’).

Bulgarcada iki geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin biçim açısından aynı olması sorun olsa da bu sorunun kaynağı sıfат-eylem biçimlerinin kendisinden değil, zamansal biçimden kaynaklanmaktadır. Örneğin, търпя *(нсв.)* ‘sabret-, tahammül et-’ → търпях ‘sabrettim, tahammül ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → търпях ‘sabrediyordum, tahammül ediyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman) → търпял ‘sabretmiş, tahammül etmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi) → търпял ‘sabrediyormuş, tahammül ediyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); гледам *(нсв.)* ‘bak-, seyret-’ → гледах ‘baktım, seyrettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → гледах ‘bakıyordum, seyrediyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman) → гледал ‘bakmış, seyretmiş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi) → гледал ‘bakıyormuş, seyrediyormıuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).[385]

Örnek 131: Новият управител изпращал идващите в офиса му до вратата.

Yeni müdür ofisine gelenleri kapıya kadar geçiriyormuş / uğurluyormuş.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 131) изпрàщам *(нсв.)* ‘yolla-, gönder-, uğurla-, geçir-’ eylemi bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem (изпращ**ал**) biçimindedir. Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin biçimlenmesi şöyledir: Изпращам (сег.) → изпращ**ах** ‘yolluyordum, gönderiyordum, uğurluyordum, geçiriyordum’ (м.нсв.) → изпращ**ал**

[385] Hristo Pırvev (a), *agm*., s. 400.

‘yolluyormuş, gönderiyormuş, uğurluyormuş, geçiriyormuş’ (МНДП.) (ед.ч.) (Новият управител м.р. ед.ч.) → изпращал**и** (МНДП.) (мн.ч.).

Örnek 132: Детето плачело, докато получи това, което иска.

Çocuk istediğini alıncaya kadar ağlıyormuş / ağlarmış.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 132) плàча *(нсв.)* ‘ağla-’ eylemi bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem (плачел) biçimindedir. Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eyleminin biçimlenmesi şöyledir: Плача (сег.) → плач**ех** ‘ağlıyordum’ (м.нсв.) → плач**ел** ‘ağlıyormuş’ (МНДП.) (ед.ч.) (детето с.р. ед.ч.) → плачел**и** (МНДП.) (мн.ч.).

4.1.3.1. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало несвършено деятелно причастие)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Мечтàя *(нсв.)* ‘hayal et-, iste-’ → мечта**ех** ‘hayal ediyordum, istiyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → мечта**ел**, *çoğ.* мечтае**ли** ‘hayal ediyormuş, istiyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); копàя *(нсв.)* ‘kaz-, çapala-’ → копа**ех** ‘kazıyordum, çapalıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → копа**ел**, *çoğ.* копае**ли** ‘kazıyormuş, çapalıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); трàя *(нсв.)* ‘sür-, devam et-’ → тра**ех**, тра**еше**, тра**еше** ‘sürüyordu, devam ediyordu’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → трае**л**, *çoğ.* трае**ли** ‘sürüyormuş, devam ediyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Старèя *(нсв.)* ‘yaşlan-’ → старе**ех** ‘yaşlanıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş

zaman) → стареел, *çoğ.* стареели ‘yaşlanıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); жалѐя *(нсв.)* ‘üzül-, kederlen-’ → жалеех ‘üzülüyordum, kederleniyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → жалеел, *çoğ.* жалеели ‘üzülüyormuş, kederleniyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Бѝя *(нсв.)* ‘döv-, vur-, ateş et-’ → биех ‘dövüyordum, vuruyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → биел, *çoğ.* биели ‘dövüyormuş, vuruyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); мѝя *(нсв.)* ‘yıka-’ → миех ‘yıkıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → миел, *çoğ.* миели ‘yıkıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Обу̀я *(св.)* ‘giy- (ayakkabı, çorap vb. için)’ → обуех ‘giyiyordum (ayakkabı, çorap vb. için)’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → обуел, *çoğ.* обуели ‘giyiyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); плю̀я *(нсв.)* ‘tükür-’ → плюех ‘tükürüyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → плюел, *çoğ.* плюели ‘tükürüyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Влия̀я *(нсв.)* ‘etkile-, tesir et-’ → влияех ‘etkiliyordum, tesir ediyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → влиял, *çoğ.* влияели ‘etkiliyormuş, tesir ediyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Броя̀ *(нсв.)* ‘say-’ → броях ‘sayıyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → броял, *çoğ.* броели ‘sayıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); строя̀ *(нсв.)* ‘bina et-, kur-, inşa et-’ → строях ‘bina ediyordum, kuruyordum, inşa ediyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → строял,

çoğ. строе**ли** ‘kuruyormuş, inşa ediyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Таѝ *(нсв.)* ‘gizle-’ → та**ях** ‘gizliyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → та**ял**, *çoğ.* тае**ли** ‘gizliyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

4.1.3.2. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало несвършено деятелно причастие)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Ковà *(нсв.)* ‘(çekiçle) döv-’ → ков**ях** ‘(çekiçle) dövüyordum, vuruyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → ковя**л**, *çoğ.* ковел**и** ‘(çekiçle) dövüyormuş, vuruyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); ревà *(нсв.)* ‘kükre-, yüksek sesle (avaz avaz) ağla-’ → рев**ях**, рев**еше**, рев**еше** ‘kükrüyordu, yüksek sesle (avaz avaz) ağlıyordu’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → ревя**л**, *çoğ.* рев**ели** ‘kükrüyormuş, yüksek sesle ağlıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял) / (-ех) → (-ел)): Проведà *(св.)* ‘yap-, tertiple-, düzenle-’ → провед**ях** ‘yapıyordum, düzenliyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → провед**ял**, *çoğ.* провед**ели** ‘yapıyormuş, düzenliyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); отѝда *(св.)* ‘git-’ → отид**ех** ‘gidiyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → отид**ел**, *çoğ.* отид**ели** ‘gidiyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Бе̲рà *(нсв.)* ‘seçip al-, topla-’ → бер**ях** ‘seçiyordum, topluyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → бер**ял**, *çoğ.* берел**и** ‘seçiyormuş, topluyormuş’

(bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); дерà *(нсв.)* ‘derisini soy-, parçala-’→ дер**ях** ‘derisini soyuyordum, parçalıyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → дер**ял**, *çoğ.* дере**ли** ‘derisini soyuyormuş, yüzüyormuş, parçalıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’ → лъж**ех** ‘yalan söylüyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → лъж**ел**, *çoğ.* лъж**ели** ‘yalan söylüyormuş, yalan konuşuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); рѐжа *(нсв.)* ‘kes-’ → реж**ех** ‘kesiyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → реж**ел**, *çoğ.* реж**ели** ‘kesiyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел) / (-ях) → (-ял)): Вля̀за *(св.)* ‘gir-, içeriye gir-’ → вл̲ез**ех** ‘giriyordum, içeriye giriyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → вл̲ез**ел**, *çoğ.* вл̲езе**ли** ‘giriyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); огризà *(св.)* ‘tamamını kemir-’ → огриз**ях** огриз**еше**, огриз**еше** ‘kemiriyordu, aşındırıyordu’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → огриз**ял**, *çoğ.* огриз**ели** ‘kemiriyormuş, aşındırıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Пекà *(нсв.)* ‘pişir-’ → печ**ах** ‘pişiriyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → печ**ал**, *çoğ.* печа**ли** ‘pişiriyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); тъкà *(нсв.)* ‘doku-’ → тъч**ах** ‘dokuyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → тъч**ал**, *çoğ.* тъче̲**ли** ‘dokuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim): ((-ех) → (-ел)): Приѐма *(св.)* ‘kabul et-, al-, benimse-’ → прием**ех** ‘kabul ediyordum, alıyordum, benimsiyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → прием**ел**, *çoğ.*

приемел**и** ‘kabul ediyormuş, alıyormuş, benimsiyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Срѐщна *(св.)* ‘karşıla-, rastla-’ → срещн**ех** ‘karşılıyordum, rastlıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → срещн**ел**, *çoğ.* срещн**ели** ‘karşılıyormuş, rastlıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Премрà *(св.)* ‘fenalaş-, baygınlık geçir-’ → премр**ях** ‘fenalaşıyordum, baygınlık geçiriyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → премр**ял**, *çoğ.* премре**ли** ‘fenalaşıyormuş, baygınlık geçiriyormuş, bayılıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); орà *(нсв.)* ‘toprağı sür-’ → ор**ях** ‘toprağı sürüyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → ор**ял**, *çoğ.* ор**ели** ‘toprağı sürüyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Тресà се *(нсв.)* ‘titre-, sarsıl-’→ трес**ях** се ‘titriyordum, sarsılıyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → трес**ял** се, *çoğ.* тресе**ли** се ‘titriyormuş, sarsılıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Четà *(нсв.)* ‘oku-’ → чет**ях** ‘okuyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → чет**ял**, *çoğ.* чете**ли** ‘okuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); метà *(нсв.)* ‘süpür-’ → мет**ях** ‘süpürüyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → мет**ял**, *çoğ.* мете**ли** ‘süpürüyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Дъ̀вча *(нсв.)* ‘çiğne-’ → дъвч**ех** ‘çiğniyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman)

→ дъвч**ел**, *çoğ.* дъвче**ли** ‘çiğniyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ел)): Пѝша *(нсв.)* ‘yaz-’ → пиш**ех** ‘yazıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → пиш**ел**, *çoğ.* пише**ли** ‘yazıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim): ((-ех) → (-ел)): Къ̀пя *(нсв.)* ‘yıka-, banyo yaptır-’ → къп**ех** ‘yıkıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → къп**ел**, *çoğ.* къпе**ли** ‘yıkıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ех) → (-ел) / (-ях) → (-ял)): Пра̀вя *(нсв.)* ‘yap-’ → прав**ех** ‘yapıyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → прав**ел**, *çoğ.* прове**ли** ‘yapıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); летя̀ *(нсв.)* ‘uç-, *mec.* hızlı hareket et-’ → лет**ях** ‘uçuyordum, *mec.* hızlı hareket ediyordum’ (1. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → лет**ял**, *çoğ.* лете**ли** ‘uçuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ех) → (-ел) / (-ах) → (-ал)): Прило̀жа *(св.)* ‘uygula-’ → приож**ех** ‘uyguluyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → приож**ел**, *çoğ.* приоже**ли** ‘uyguluyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); тъжа̀ *(нсв.)* ‘hasret çek-, özle-’ → тъж**ах** ‘hasret çekiyordum, özlüyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → тъж**ал**, *çoğ.* тъжа**ли** ‘hasret çekiyormuş, özlüyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim): ((-ех) → (-ел) / (-ах) → (-ал)): У̀ча *(нсв.)* ‘okut-, öğret-’ → уч**ех** ‘okutuyordum, öğretiyordum’ (3.

TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → уч**ел**, *çoğ.* учe**ли** ‘okutuyormuş, öğretiyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); възкачà *(св.)* ‘çık-, tırman-, geç-’ → възкач**ах** ‘çıkıyordum, tırmanıyordum, geçiyordum’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → възкач**ал**, *çoğ.* възкача**ли** ‘çıkıyormuş, tırmanıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

Bu tipteki nadir kullanımlı / biçimli eylemlerde istisnai durum mevcuttur. Örneğin, избучà *(св.)* ‘birdenbire gürle-’ → избуч**ах**, избуч**еше**, избуч**еше** ‘birdenbire gürlüyordu’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → избуч**ел**, *çoğ.* избуче**ли** ‘birdenbire gürlüyormuş’ (-ах) → (-ел) (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-ах) → (-ал) / (-ех) → (-ел)): Влошà *(св.)* ‘kötüleştir-, ağırlaştır-, boz-’ → влош**ах,** влош**еше,** влош**еше** ‘kötüleştiriyordu, ağırlaştırıyordu, bozuyordu’ (2. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → влош**ал**, *çoğ.* влош**али** ‘kötüleştiriyormuş, ağırlaştırıyormuş, bozuyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfат-eylemi); плàша *(нсв.)* ‘korkut-, tehdit et-’ → плаш**ех** ‘korkutuyordum, tehdit ediyordum’ (3. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → плаш**ел**, *çoğ.* плаш**ели** ‘korkutuyormuş, tehdit ediyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

4.1.3.3. Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало несвършено деятелно причастие)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ах) → (-ал)): Кàрам *(нсв.)* ‘sür-, götür-, sevk et-, zorla-’ → кар**ах** ‘sürüyordum, götürüyordum’ (4. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → кар**ал**, *çoğ.* кар**али** ‘sürüyormuş, götürüyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ях) → (-ял)): Раздѐлям *(нсв.)* ‘ayır-, böl-, paylaştır-’ → раздел**ях** ‘ayırıyordum, bölüyordum, paylaştırıyordum’ (4. TİP - bitmemiş geçmiş zaman) → раздел**ял**, *çoğ.* раздел**яли** ‘ayırıyormuş, bölüyormuş, paylaştırıyormuş’ (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi).

4.1.4. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eylemi (минало страдателно причастие)

Geçmiş zaman pasif kipi, belirli bir nesne üzerinde gerçekleştirilen bir eylemin sonucu olan bir niteliği belirtirler ve geçişli eylemin bitmiş geçmiş zaman biçimine /-н/ veya /-т/ morfemlerinin eklenmesiyle oluşmaktadır.[386]

Bulgarcada etken ve edilgen sıfat-eylem grupları dilbilgisinin çatı kurallarına dayanarak ayırt edildiğini ve zamansallık açısından her iki zamanda da edilgen yapının mevcut olduğunu belirten Georgieva, Bulgarcada etken ve edilgen yapıları kullanım alanlarına göre ikiye ayırmıştır: Şimdiki zaman etken sıfat-eylemlerin ve şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemlerin edebî dilde; geçmiş zaman etken sıfat-eylemlerin ve geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemlerin ise halk dilinde kullanıldığını ve pekiştiğini belirtmiştir.[387] Edebî dilde gelişen ve Çağdaş Bulgarcada mevcut olan şimdiki zaman etken sıfat-eylemler Georgieva’ya göre, şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemlerin biçimsel işlevini karşılayabilmektedir. Bu nedenle, Bulgarca dil bilgisinde sıfat-eylem sisteminde bitmemiş eylem tabanından oluşan (burada şimdiki zaman etken

[386] Stoyanov, *age*., s. 415.

[387] Elena Georgieva, “Za nyakoi gramatiko – semantiçni promeni na minalite stradatelni priçastiya v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik”, *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo ‘Nauka i İzkustvo’, Sofya, 1976, s. 418-419.

sıfat-eylemine görünüşsel yakınlık mevcuttur) /-н/ morfemli geçmiş zaman edilgen sıfat-eyleminin, zamansal olarak nötr olan /-м/ morfemli eski şimdiki zaman edilgen sıfat-eyleminin işlevini üstlendiğini belirten E. Georgieva ve M. Deyanova 'birleşik edilgen sıfat-eylem' tezini desteklemişlerdir.[388] E. Georgieva'ya göre süreç içinde -н son ekiyle oluşan edilgen sıfat-eyleminin giderek artan ve genişleyen kullanımı şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemlerin anlamını da kapsamış ve dilbilgisi ve anlam açısından iki türde edilgen sıfat-eylem biçiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.[389] Şimdiki zaman edilgen sıfat-eylem biçimleri bitmemiş görünüşteki eylemlerden oluştuğundan, bu biçimlerin anlamları bitmemiş görünüşteki eylemin geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemiyle verilebilmektedir.[390]

Örnek 133: Любя *(нсв.)* 'sev-' → любен 'sevilmiş, beğenilmiş' → (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi) → любим 'sevilen, beğenilen' (şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemi).

Örnek 134: Търпя *(нсв.)* 'sabret-, dayan-, katlan-' → търпян 'sabredilmiş, dayanılmış, katlanılmış' → търпим 'dayanılır, katlanılır' (şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemi).

Pırvev'e göre E. Georgieva geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimlerinin görünüşe göre farklılaştığı sonucuna varmış (bitmiş görünüş → geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi; bitmemiş görünüş → geçmiş zaman edilgen sıfat eylemi = şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemi) ve semantik nitelendirme yapmıştır.[391] Bunun dışında Pırvev, geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemin anlam açısından her zaman şimdiki zaman edilgen sıfat-eylem

[388] Diana Markova (2021), *agm*., s. 46-47.

[389] Elena Georgieva (1976), *agm*., s. 423.

[390] Elena Georgieva (1976), *agm*., s. 424.

[391] Hristo Pırvev (1970), *agm*., s. 129.

biçimleriyle uyumlu olup olmayacağını sorgulamış, şimdiki zaman etken sıfat-eyleminin aynı zamanda şimdiki zaman edilgen sıfat-eyleminin anlamsal içeriğini karşılanabileceğini açıklamıştır (долавям се *(нсв.)* 'yakalan-' → доловим 'duyulabilen, sezilebilen, yakalanabilen' (şimdiki zaman edilgen sıfat-eylemi) = долавящ се 'yakalanan, duyulan, fark edilen' (şimdiki zaman etken sıfat-eylemi).[392] Pırvev ayrıca, Yeni Bulgarcanın edebî dilinde çekimsiz eylem biçimlerinde ve özellikle de sıfat-eylem sisteminde iki kategorinin mevcut olduğunu, bunlardan birinin halk dilinin doğasında kesinlikle bulunmayan şimdiki zaman etken sıfat-eylemi olduğunu, diğerinin ise Çağdaş Bulgarcanın dil alanında sınırlı bir bölümünde bulunan zarf-eylem biçimi olduğunu belirtmiştir.[393]

Georgieva, Çağdaş Bulgarcanın edebî dilinin ortaya çıkmasından ve oluşmasından önce bile geçmiş zaman etken ve edilgen sıfat-eylemlerin Bulgarcanın karakteristik, çekimsiz eylem biçimi olduklarını belirtmiş ve bu ayrımını sadece Eski Bulgarcada değil, aynı zamanda dilbilgisel ve işlevsel olarak halk dilinde pekişmiş olmalarına dayandırmıştır.[394]

Çalışmamızın sınırlılıklarını belirtirken Bulgarcada çatı konusunu araştırmamızın dışında bıraktığımızı belirtmiştik. Fakat geçmişte edilgen sıfat-eylemin Bulgarca dilbilgisinde konumunu ve işlevini anlamak için Bulgarcada çatıyı oluşturan dönüşlülük zamiriyle mukayese etmek zorundayız. Bulgarcada edilgen yapı iki biçimde oluşmaktadır: Birinci biçim, geçişli eylemlere *ce* bölümcüğünün eklenmesiyle oluşan dönüşlü biçimle, ikinci biçim ise geçişli eylemlerin geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem

[392] Gös. yer.

[393] Gös. yer.

[394] Elena Georgieva (1976), *agm.*, s. 419.

biçimlerinin yardımcı eylemle kullanılmasıyla oluşmaktadır. İki kullanım arasında biçim ve anlam açısından fark vardır.

Örnek 135: Вратата се отвори.

Kapı açıldı.

Örnek 136: Вратата е отворена.

Kapı açılmış (açıktır, açık).

Yukarıdaki örnekler (Örnek 135 ve Örnek 136) incelendiğinde Örnek 135'te eylemin bitmiş görünüşte olması eylemin bitmiş geçmiş zaman biçimini ortaya koymaktadır. Şayet, eylem bitmemiş görünüşteki biçimiyle kullanılsaydı (вратата се отваря 'kapı açılıyor') eylem şimdiki zamanı belirtecektir. Örnek 135'te zaman ön plandadır. Örnek 136'da ise geçmişte belirsiz bir noktada eylem gerçekleşmiş ve konuşma anında devam etmektedir ve süreç ön plandadır.

Örnek 137: Тази новина е манипулирана от обществото.

Bu haber toplum tarafından manipüle ediliyor.

Örnek 138: Общественото мнение се манипулира от някои учени против ваксините.

Kamuoyu görüşü aşı karşıtı bazı bilim adamları tarafından manipüle ediliyor.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 137 ve Örnek 138) görüldüğü üzere, Örnek 137'de geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi yardımcı eylemle kullanılarak edilgen yapıyı oluşturmuş, Örnek 138'de ise *ce* bölümcüğü eklenmiş ve dönüşlü biçim eyleme edilgenlik kazandırmıştır. Bulgarca çatı konusunda *ce* bölümcüğünün kullanılması oldukça yaygın bir alana sahiptir. Çünkü Bulgarcada *ce* bölümcüğü edilgen çatıyı oluşturmakla birlikte dönüşlü çatıyı ya da işteş çatıyı da oluşturabilmektedir. Geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi ise sadece edilgen çatıyı oluşturmada kullanılmaktadır.

Örnek 139: Детето е измито от майка си.

Çocuk annesi tarafından yıkanmış.

Örnek 140: Детето се мие.

Çocuk yıkanıyor.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 139 ve Örnek 140) görüldüğü üzere, Örnek 139'da geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi kullanılmış ve eylem anne tarafından çocuk üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örnek 140'ta ise *ce* bölümcüğü kullanılarak dönüşlü çatı oluşmuştur. Çünkü eylem çocuk tarafından kendi üzerinde gerçekleşmektedir, yani çocuk gerçekleştirdiği eylemden kendisi etkilenmektedir.

Edilgen çatıda öznenin eylemle eşleştiği (писмото се пише 'mektup yazılıyor') ya da eşleşmediği durumlar mevcuttur ve eşleşmeyen durumlar etken çatıda uygun karşılığın sağlanamamasından kaynaklanmaktadır.[395]

[395] Albena Baeva, "Zalog na glagola v Bılgarskiya Ezik", *Knowledge: International Journal*, Vol. 46, Issue 6, 2021, s. 1034.

Doğa olayları (тъмнея ‘karanlık bas-, hava karart-, karanlık ol-; тъмнее се ‘karar-’), insana özgü davranışlar (страхувам се ‘kork-, ürk-’; справям се *(нсв.)* - справя се *(св.)* ‘başar-, becer-, üstesinden gel-’), dönüşlülük zamiri ‘се’ içeren üçüncü teklik şahıs eylem biçimleri (касая се (*sadece* üçüncü teklik şahısla kullanılır) → касае се ‘ilgili ol-, mevzu bahis ol-’) bu uyuşmazlıklara örnektir.[396] Bulgarcada dönüşlü biçimin (се) oluşturduğu edilgen yapıyı, geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimleri tam olarak karşılayamamaktadır ve bu geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimlerinin daha dar alanda kullanılmasına yol açmaktadır.

Minchev çalışmasında edilgen çatının tanımına ilişkin başlıca iki görüş olduğu belirtmiş, bazı dilbilimcilerin bütün eylemlerin edilgen çatıya sahip olduğunu düşündüğünü, çok küçük bir kısmının ise *sadece* çekimli (şahsa yönelik) eylemlerin edilgen çatıya sahip olduğunu düşündüğü belirtmiştir.[397] Edilgen çatının oluşturulabilmesi için geçişli eylemlerin önemli bir rol üstlendiğini belirten Çolakova[398] ile aynı görüşe sahip Minchev, bununla birlikte şahıslı (лично / çekimli) olması gerektiği belirterek, iki koşulun aynı anda sağlanması gerektiğinin önemli olduğunu belirtmiştir.[399] Konuyla ilişkili olarak Minchev, şahıslı geçişli eylemlerin edilgen yapıyı oluşturduğunu, geçişsiz eylemlerin ise pasif yapıyı oluşturmadığını ve şahıssız (безлично /çekimsiz)[400] eylemlerden edilgen

---

[396] Albena Baeva, *agm*., s. 1034. **Açıklama:** Örnekler tarafımdan verilmiştir.

[397] Zdravko Minchev, “Kım vıprosa za korelatsiyata litse – bezliçnost - zalog”, v *Naučni trudove na Plovdivskiya Universitet ‘Paisii Hilendarski’*, T. 52, kn. 1, 2014 – filologii, s. 259.

[398] Kristalina Çolakova i Kalina Ivanova, “Zalogıt kato gramatiçna i leksikografska problema”, v *Slavyanska filologiya - БАН*, T. 12, Sofya, 1973, s. 175.

[399] Zdravko Minchev, *agm*., s. 260.

[400] Şahıssız eylemler doğrudan ya da dolaylı olarak nesne pozisyonunda bulunan kısa belirtme hâli (винителни) ve yönelme hâli (дателни) biçimleriye oluşmaktadır. Örneğin; мъчи **я** ‘eziyet ver-, ızdırap çektir-’, сърби **го** ‘kaşınıyor, dayak istiyor, aranıyor’, нервира **ме** ‘sinirlendiriyor’.

yapının oluşamayacağını ileri sürmüştür.[401] Örneğin, лежа ‘yat-, uzan-’ (2. Çekim) *(нсв.) (нпрх.)* edilgen biçimi mevcut değildir; мързи ме *(прх.)* ‘üşen-, tembelleş-’ şahıssız eylemdir ve edilgen biçimi mevcut değildir; поставям ‘koy-, yerleştir-, ileri sür-’ (3. Çekim) *(нсв.) (прх.)* edilgen biçimi mevcut (поставян ‘müşkül duruma düşürül-, zora sokul-’; поставя *(св.) (прх.)* → поставен съм ‘müşkül duruma düşürüldüm, zora sokuldum’); вали *(нпрх.)* ‘yağ- (yağmur, kar, dolu hk.)’ şahıssız eylemdir ve edilgen biçimi mevcut değildir.[402] Minchev bu örneklerin (поставям – поставя eylemleri hariçtir) geçmiş zaman edilgen biçimlerinin (лежан съм, мързян съм, валян съм) de Bulgarcada mümkün olmadığını açıklamıştır.[403] Paşov da şahıssız eylemlerde zaten bir özneden bahsedilemeyeceği için etken / edilgen karşıtlığının dışında tutulması gerektiğini ileri sürmüştür.[404]

Burada şöyle bir soru yöneltelim: Bulgarcada eylemin edilgen yapıda oluşması için eylemin geçişli olması yeterli midir? Bu sorunun cevabı için Saşeva’nın makalesini inceleyelim. Saşeva çalışmasında, geçişli ve dönüşlü olmayan etken eylemlerin büyük bir kısmıyla edilgen sıfat-eylem biçimleri oluşturabildiğini ancak edilgen yapıyı oluşturamayan geçişli eylemlerin (имам *(нсв.) (прх.)* ‘sahip ol-, var ol-’, струвам *(нсв.) (нпрх. / прх.)* ‘kıymetinde, değerinde ol-, yara-, *mec.* yap-, et-’, ядосвам *(нсв.) (прх.)* ‘kızdır-, öfkelendir-’) de mevcut olduğunu ve edilgen yapının oluşumu için eylemin geçişli olması gerekli olsa da başlı başına yeterli bir koşul olmadığını belirtmiştir.[405]

---

[401] Zdravko Minchev, *agm*., s. 260.

[402] Gös. yer.

[403] Gös. yer.

[404] Petır Paşov, *age*., s. 125.

[405] Verka Saşeva, “Funktsionalno-semantiçnata kategoriya zalogovost v Bılgarskiya ezik”, v dokladi ot Mejdunarodnata godişna konferentsiya na instituta za Bılgarski ezik ‘Prof.

Örnek 141: Отрицателните въздействия на пакетираните храни върху развитието на детето са доказани научно.

Çocuğun gelişimi üzerinde paketlenmiş gıdaların / paket gıdaların olumsuz etkileri bilimsel olarak kanıtlanmıştır.

Örnek 141'de hem bağımlı (са доказани) kullanıma, hem de bağımsız kullanıma (пакетирани) örnek geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimleri mevcuttur. Örnek 141'deki eylemler şöyle biçimlenmiştir: Докàжа *(св.)* 'ispat et-, delil göster-, kanıtla-' (сег.) → доказ**ах** 'ispat ettim, delil gösterdim, kanıtladım' (м.св.) → доказ**ан** 'kanıtlanmış' (МСтрП.) (ед.ч.) → доказа**ни** (МСтрП.) (мн.ч.) (**отрицателните въздействия** на пакетираните храни); пакетѝрам *(нсв.)* 'paketle-' (сег.) → пакетир**ах** 'paketledim' (м.св.) → пакетир**ан** 'paketlenmiş' (МСтрП.) (ед.ч.) → пакетира**ни** (МСтрП.) (мн.ч.) (храна → храни).

Örnek 142: Остри предмети, изхвърлени в боклука, могат да представляват голяма опасност за бездомните животни.

Çöp kutusuna atılmış kesici maddeler sokak hayvanları için büyük tehlike oluşturabilmektedir.

Yukarıdaki örnekte (Örnek 142) изхвъ̀рля *(св.)* 'at-, fırlat-' eylemi geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem (изхвърл**ен**) biçimindedir: Изхвърля (сег.) → изхвърл**их** 'attım, fırlattım' (м.св.) → изхвърл**ен** 'atılmış,

Lyubomir Andreyçin', Sıstaviteli: Svetla Koeva, Maksim Stamenov, *İzdatelstvo na BAN*, Sofya, 2023, s. 43.

fırlatılmış’ (МСтрП.) (ед.ч.) → изхвърл**ени** (МСтрП.) (мн.ч.) (остри предмети).

4.1.4.1. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен в минало страдателно причастие)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан) / (-ях) → (-ян)): Закопàя *(св.)* ‘göm-, defnet-’→ закоп**ах** ‘gömdüm, defnettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → закоп**ан**, *çoğ.* закопа**ни** ‘gömülmüş, defnedilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); замàя *(св.)* ‘başını döndür-, sersemlet-’ → замa**ях** ‘başını döndürdüm, sersemlettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → замa**ян**, *çoğ.* замая**ни** ‘başı döndürülmüş, sersemletilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

Yukarıda örnek eylem tabanlarının geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimleri yoktur. Örneğin, копàя *(нсв.)* ‘kaz-, çapala-’ → коп**ах** ‘kazdım, çapaladım’ (bitmiş geçmiş zaman) → geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi mevcut değildir; мàя *(нсв.)* ‘oyala-, geciktir-’ → ма**ях** ‘oyaladım, geciktirdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi mevcut değildir.

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ян)): Сѐя *(нсв.)* ‘ek-, *mec.* saç-, dağıt-’ → с**ях** ‘ektim, *mec.* saçtım, dağıttım’ (bitmiş geçmiş zaman) → с**ян**, *çoğ.* се**ни** ‘ekilmiş, *mec.* saçılmış, dağıtılmış’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

Sonu **-ея** ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zamanda **-ах** varyantıyla da nadir biçimlenme söz konusu olup, geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi mevcut değildir. Örneğin, възмъжѐя *(св.)* ‘erginleş-,

olgunlaş-, reşit ol-’ → възмъж**ах** ‘olgunlaştım, reşit oldum’ (bitmiş geçmiş zaman) → geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi mevcut değildir.

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-их) → (-ит)): Мѝя *(нсв.)* ‘yıka-’ → м**их** ‘yıkadım’ (bitmiş geçmiş zaman) → м**ит**, *çoğ.* ми**ти** ‘yıkanmış’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); убѝя *(св.)* ‘öldür-, katlet-’ → уб**их** ‘öldürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → уб**ит**, *çoğ.* уб**ити** ‘öldürülmüş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ух) → (-ут) / (-юх) → (-ют)): Обу̀я *(св.)* ‘giy- (ayakkabı, çorap vb. için)’ → об**ух** ‘giydim (ayakkabı, çorap vb. için)’ (bitmiş geçmiş zaman) → об**ут**, *çoğ.* обу**ти** ‘giyilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); плю̀я *(нсв.)* ‘tükür-’ → пл**ю̀х** ‘tükürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → пл**ю̀т**, *çoğ.* плю**ти** ‘tükürülmüş’ (geçмiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu **-яя** ile biten eylemlerde (1. Çekim) geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi tespit edilmemiştir.

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ен)): Броѝя *(нсв.)* ‘say-’ → бро**их** ‘saydım’ (bitmiş geçmiş zaman) → бро**ен**, *çoğ.* бро**ени** ‘sayılmış’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

Sonu **-оя** ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zamanda **-ях** varyantıyla da nadir biçimlenme söz konusu olup, bu tip eylemlerde geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi tespit edilmemiştir.

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ен)): Таѝя *(нсв.)* ‘gizle-’ → та**их** ‘gizledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → та**ен**, *çoğ.* та**ени** ‘gizlenmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

4.1.4.2. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eyleminde Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен в минало страдателно причастие)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан)): Кова̀ *(нсв.)* ‘(çekiçle) döv-’ → ков**ах** ‘(çekiçle) dövdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → ков**ан**, *çoğ.* ков**ани** ‘(çekiçle) dövülmüş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ох) → (-ен)): Проведа̀ *(св.)* ‘yap-, tertiple-, düzenle-’ → проведо**х** ‘yaptım, düzenledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → проведе**н**, *çoğ.* проведе**ни** ‘yapılmış, düzenlenmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан)): Бе̲ра̀ *(нсв.)* ‘seçip al-, topla-’ → бр**ах** ‘seçip aldım, topladım’ (bitmiş geçmiş zaman) → бр**ан**, *çoğ.* бр**ани** ‘seçilmiş, toplanmış’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан)): Лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’ → лъг**ах** ‘yalan söyledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → лъг**ан**, *çoğ.* лъг**ани** ‘yalan söylenilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); рѐжа *(нсв.)* ‘kes-’ → р**яз**ах ‘kestim’ (bitmiş geçmiş zaman) → р**яз**ан, *çoğ.* р**яз**ани ‘kesilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан)): Везà *(нсв.)* ‘nakış işle-, işlemelerle süsle-’ → вез**ах** ‘nakış işledim, işlemelerle süsledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → вез**ан**, *çoğ.* вез**ани** ‘nakış işlenmiş, süslenmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

Sonu **-за** ile biten eylemlerde bitmiş geçmiş zamanda **-ох** varyantıyla yaygın biçimlenme söz konusu olmasına rağmen, bu tip eylemlerde geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimi tespit edilmemiştir.

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim): ((-ох) → ((-ч)ен) / (-ах) → (-ан)): Пекà *(нсв.)* ‘pişir-’ → пек**ох** ‘pişirdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → пе**чен**, *çoğ.* пе**чени** ‘pişirilmiş, fırınlanmış’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); тъкà *(нсв.)* ‘doku-’ → тък**ах** ‘dokudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → тък**ан**, *çoğ.* тък**ани** ‘dokunmuş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ех) → (-ет)): Приѐма *(св.)* ‘kabul et-, al-, benimse-’ → прие**х** ‘kabul ettim, benimsedim’ (bitmiş geçmiş zaman) → при**ет**, *çoğ.* прие**ти** ‘kabul edilmiş, benimsenmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-нат)): Въ̀рна *(св.)* ‘geri çevir-, iade et-, döndür-, geri ver-’ → върна**х** ‘geri çevirdim, iade ettim, geri verdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → върна**т**, *çoğ.* върна**ти** ‘geri çevrilmiş, iade edilmiş, geri verilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ях) → (-ян) / (-ах) → (-ан)): Разпрострà *(св.)* ‘yay-, uzat-, ser-’ → разпростр**ях** ‘yaydım, uzattım, serdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → разпростр**ян**, *çoğ.* разпростр**ени** ‘yayılmış, uzatılmış, serilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); орà *(нсв.)* ‘toprağı sür-’ → ор**àх** ‘toprağı sürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → ор**ан**, *çoğ.* ора**ни** ‘toprağı sürülmüş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ох) → (-ен)): Внесà *(св.)* ‘ithal et-’ → внес**ох**, внес**е**, внес**е** ‘ithal etti’ (bitmiş geçmiş zaman) → внесе**н**, *çoğ.* внесе**ни** ‘ithal edilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ох) → (-ен)): Плетà *(нсв.)* ‘ör-’ → плет**ох** ‘ördüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → плет**ен**, *çoğ.* плете**ни** ‘örülmüş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); четà *(нсв.)* ‘oku-’ → чет**ох** ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → чет**ен**, *çoğ.* чете**ни** ‘okunmuş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан)): Дъ̀вча *(нсв.)* ‘çiğne-’ → дъвк**ах** ‘çiğnedim’ (bitmiş geçmiş zaman) → дъвк**ан**, *çoğ.* дъвка**ни** ‘çiğnenmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан)): пѝша *(нсв.)* ‘yaz-’ → пи<u>с</u>**ах** ‘yazdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → пи<u>с</u>**ан**, *çoğ.* пи<u>с</u>а**ни** ‘yazılmış, yazılı’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim) ((-ах) → (-ан)): Хàпя *(нсв.)* ‘ısır-, *mec.* dokundur-, kırıcı ol-’ → хап**ах** ‘ısırdım, *mec.* dokundurdum’ (bitmiş geçmiş zaman) → хап**ан**, *çoğ.* хапа**ни** ‘ısırılmış, *mec.* dokundurulmuş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ен) / (-ях) → (-ян)): Гу̀бя *(нсв.)* ‘kaybet-, yitir-, zarara uğrat-’ → губ**их** ‘kaybettim, yitirdim, zarara uğrattım’ (bitmiş geçmiş zaman) → губ**ен**, *çoğ.* губе**ни** ‘kaybedilmiş, yitirilmiş, zarara uğratılmış’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); вѝдя *(св.)* ‘gör-, fark et-, bak-’ → вид**ях** ‘gördüm, fark ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → вид**ян**, *çoğ.* виден**и** ‘görülmüş, fark edilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ен) / (-ах) → (-ан)): Тревò̀жа *(нсв.)* ‘telaşa ver-, endişeye düşür-’ → тревож**их** ‘telaşa verdim, endişeye düşürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → тревож**ен**, *çoğ.* тревож**ени** ‘not düşülmüş, belirtilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi);

белѐжа *(нсв.)* ‘not düş-, belirt-’ → бел**яз**а**х** ‘not düştüm, belirttim’ (bitmiş geçmiş zaman) → бел**яз**а**н**, *çoğ.* бел**яз**а**ни** ‘not düşülmüş, belirtilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim): ((-их) → (-ен) / (-ах) → (-ан)): У̀ча *(нсв.)* ‘okut-, öğret-’ → уч**их** ‘okuttum, öğrettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → уч**ен**, *çoğ.* уче**ни** ‘okutulmuş, öğretilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi); гълчà *(нсв.)* ‘*hlk.* azarla-, çıkış-’→ гълч**ах** ‘azarladım, çıkıştım’ (bitmiş geçmiş zaman) → гълч**ан**, *çoğ.* гълча**ни** ‘azarlanmış, çıkışılmış’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) ((-их) → (-ен)): Решà *(св.)* ‘karar ver-, çöz-’ → реш**их** ‘karar verdim, çözdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → реш**ен**, *çoğ.* реше**ни** ‘karar verilmiş, çözülmüş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

4.1.4.3. Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Eyleminde Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен в минало страдателно причастие)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ах) → (-ан)): Абонѝрам *(нсв.- св.)* ‘abone et-’ → абонир**ах** ‘abone ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → абонир**ан**, *çoğ.* абонир**ани** ‘abone edilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ях) → (-ян)): Разхвъ̀рлям *(нсв.)* ‘dağıt-, taksim et-’→ разхвърл**ях** ‘dağıttım, taksim ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → разхвърл**ян**, *çoğ.* разхвърл**яни** ‘dağıtılmış, taksim edilmiş’ (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

4.2. İSİM-EYLEMLER (отглаголни съществителни)

Daha yeni çalışmalarda kural dışı biçimlenme olarak kabul edilen -не son ekli isim-eylemler, diğer çekimsiz eylemler gibi Bulgarcanın çekim sistemi dışında kalarak biçimlenmektedir.[406]

Paşov, Bulgarca edebî dilinde, eylemlerden gelen çeşitli eklerle oluşturulmuş çeşitli isim türleri olduğunu (кражба 'hırsızlık, çalma', забрана 'yasak', подготовка 'hazırlık'), oysa Bulgarca dilbilgisinde isim-eylemlerin sadece -не son eki ve onun daha eski varyantı olan -ние son eki kullanılarak oluşturulduğunu belirtmiştir.[407] Kaldieva eylemin bitmiş geçmiş zaman (aorist) köküyle isim-eylem arasındaki biçimsel ilişkinin koptuğunu belirtmesine rağmen[408], Paşov Bulgarcada isim-eylem biçimlerinin bitmiş geçmiş zaman ve bitmemiş geçmiş zaman tabanında biçimlendiğini ve son eklerindeki benzerlikten anlaşılacağı üzere isim-eylem biçimlerin geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemleriyle ilişkili olduğu belirtmiştir (Örneğin, писа**н** 'yazılmış, yazılı', писа**не** 'yazma, yazı').[409] Bunun dışında, Paşov iki son ek arasında semantik ölçüyü ön planda tutmuş, -ние son ekiyle oluşan isim-eylemlerde eylem özelliğinin kaybolduğunu ve bununla birlikte bu biçimin daha çok bir nesneyi ya da soyut kavramı belirttiğini ileri sürmüştür.[410] Ayrıca, Bulgarcada -ние son ekiyle oluşan isim-eylem biçimlerin anlam

---

[406] Vasilka Radeva, *Slovoobrazuvaneto v Bılgarskiya Knijoven Ezik,* Universitetsko Izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", Sofya, 1991, s. 134.

[407] Petır Paşov, *age*., s. 209.

[408] Stefana Kaldieva-Zaharieva, "Kım harakteristikata na otglagolnite sıştestvitelni sıs sufiks -не v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik (semantika)", *Bılgarski ezik*, No:1, Sofya, 1982, s. 52.

[409] Petır Paşov, *age*., s. 210.

[410] Petır Paşov, *age*., s. 213.

farklılaşmasına uğrayarak tabandaki eylemin anlamından uzaklaştığı görülmektedir.

İsim-eylemleri oluşturan -не ve -ние son ekleri eylemlerin alıntılanması ve kullanım alanlarına bağlı olarak eylem sonuna eklenir ve eylemi isimleştirmektedir. Örnğin, -ние ile oluşan isimler çoğunlukla Kilise Slavcasından ve Rusçadan gelen eylemlere eklenirken, -не ile oluşan isimlerse halkın günlük konuşma dilindeki eylemlere eklenmiştir.[411]

Örnek 143: Крушà Rusçadan ödünçlenmiştir.[412]

Съкрушàвам *(нсв.)* – **съ**крушà *(св.)* ‘mahvet-, ez-, imha et-’.

Крушè**ние** *(чсл.)* ‘kaza, bozguna uğrama (гибел ‘mahvol-’, провал ‘muvaffakiyetsizlik, başarısızlık’, поражение ‘bozgun hezimet’, пълна загуба на нещо ‘bir şeyin tamamen kaybı’ [рус.])’[413]

Örnek 144: Дàва**не** ‘verme, müsaade etme, borç’.

Дàвам *(нсв.)* – дам *(св.)* ‘[стб.] ver-, müsaade et-’.

[411] Dimo Dimov, “Nablyudeniya vırhu znaçenieto i upotrebata na otglagolnite sıştestvitelni imena na -не”, *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, s. 131.

[412] *Bılgarski Etimologiçen Reçnik*, Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Tom. 3, Sofya, 1986, s. 32.

[413] *Bılgarski Tılkoven Reçnik*, Izdatelstvo ‘Nauka i Izkustvo’, Sofya, 2015, s. 396.

Bulgarcada -ние ile oluşan isim-eylemler büyük ölçüde anlamsal olarak evrimleşip edebî üslup seviyesindeyken, -не ile oluşan isim-eylemler halk seviyesi kullanımlarına bağlı bir eylem kategorisi olmuştur.[414]

Örnek 145: Впечатля̀вам *(нсв.)* – впечатля̀ *(св.)* ‘sebebiyet ver-, uyandır-, izlenim bırak-’.

Впечатл**ение** ‘[рус.] intiba, görüş, tesir’.[415]

Örnek 146: Рабо̀тя *(нсв.)* ‘çalış-, çabala-’.

Рабо̀т**не** ‘iş, çalışma’.

Eylem anlamsal olarak sürece yayılmasa da (anlık gerçekleşme) Bulgarcada isim-eylem biçimi bitmemiş görünüşteki eylem tabanından oluşmaktadır.[416] İki son ek tipi arasında görünüş açısından inceleme yaptığımızda -не son eki canlı halk dili kullanımına bağlı olarak *sadece* bitmemiş görünüşteki eylemlerden isim-eylemi oluştururken, -ние son eki hem bitmemiş hem bitmiş görünüşteki eylemlerden isim-eylemi oluşturmaktadır.[417] Bulgarcada -ние son ekinin görünüş çiftine bağlı olarak isim-eylem oluşturmasında belirleyici noktalar mevcuttur. İsim-eylemlerin oluşumunda -ние son ekinin eylemin görünüş çifti olmadığında *sadece* bitmemiş görünüşteki eylemlere geldiği, görünüş çifti mevcut olduğunda ise

[414] Dimo Dimov, *agm*., s. 131.

[415] *Bılgarski Etimologiçen Reçnik*, Akademiçno izdatelstvo ‘Prof. Marin Drinov’, Tom. 1, Sofya, 2007, s. 177.

[416] Dimo Dimov, *agm*., s. 133.

[417] Lyubomir Andreyçin vd. (2020), s. 272-273.

sadece bitmiş görünüşteki eylemlere geldiği görülmektedir.[418] Örneğin, колебая се *(нсв.)* ‘sallan-, sarsıl-, değiş-, tereddüt et-’ → колебание ‘salıntı, sallanma, tereddüt’; влекà *(нсв.)* ‘sürükleyerek çek-, zorla sevk et-’ → влечение ‘meyil, tutku, arzu’; текà *(нсв.)* ‘ak-’ → течение ‘akma, akıntı’; вълнувам се *(нсв.)* ‘dalgalan-, heyecanlan-, galeyana gel-, telaş et-’ → вълнение ‘dalgalanma, kargaşalık, telaş, galeyan, coşkunluk’; дерзая *(нсв.)* ‘cesaret et-, cüret et-’ → дерзание ‘cesaret etme, cüret etme’; съобщавам *(нсв.)* - съобщя *(св.)* ‘bildir-, haber ver-’ → съобщение ‘bildirim, haber verme, tebliğ, irtibat, ulaşım’; съкращавам, съкратявам *(нсв.)* - съкратя *(св.)* ‘kısalt-, azalt-’ → съкращение ‘kısaltma, azaltma’; изтребвам *(нсв.)* - изтребя *(св.)* ‘mahvet-, yok et-, harap et-, temizle-’ → изтребление ‘imha, yok etme, mahvetme, telef etme’.[419]

Örnek 147: Откриването на нови пътища вече не отнема много време.

Yeni yolların keşfedilmesi artık çok zaman almıyor.

Örnek 148: Падането по стълбите може да доведе до смърт.

Merdivenlerden düşmek ölümle sonuçlanabilir.

Yukarıdaki örnekleri (Örnek 147 ve Örnek 148) incelediğimizde, isim-eylemler (открѝва**не** ‘açma, keşfetme, meydana çıkarma, açıklama’ / пàдане ‘düşme, düşüş’) anlamsal olarak sürece yayılmadan (anlık)

[418] Pavel Petkov, “Otglagolnite sıştestvitelni i transformatsiite na tehnite sintaktiçni grupi”, *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, s. 143.

[419] Gös. yer.

gerçekleşmesine rağmen, (keşfet- ve düş- eylemleri anlık gerçekleşir; o an gerçekleşir ve sonlanır) zaman sınırlaması bulunmadığından bitmemiş görünüşteki eylemlerden (открѝвам *(нсв.)* 'aç-, keşfet-' / пàдам *(нсв.)* 'düş-') isim-eylemler oluşturulmuştur.

Lakin bazı durumlarda -не son ekinin *sadece* bitmemiş görünüşteki eylemlere eklendiği bilgisiyle çelişme ve buna bağlı olarak, Bulgarcanın dil bilgisi kurallarının dışına çıkıldığı görülmektedir. Stoyanov çalışmasında, Bulgar dil bilgisine uygun olmasa da -не son ekinin bazı bitmiş görünüşteki eylemlerden de oluştuğunu ve bunun eylemin son seslerinden kaynaklandığını belirtmiştir (преплувам *(св.)* 'yüzerek geç-' → преплуване 'yüzerek geçme'; завоювам *(нсв.) / (св.)* 'savaşla ele geçir-, fethet-, zapt et-' → завоюване 'savaşla ele geçirme, fethetme, zapt etme'; отпътувам *(нсв.) / (св.)* 'yola çık-, hareket et-, kalk-, ayrıl-' → отпътуване 'yola çıkma, hareket etme, kalkış, ayrılış'; издействувам *(св.)* 'temin et-, sağla-' → издействуване 'temin etme, sağlama').[420] Edebî dilde kullanılmasına rağmen, bu tipteki biçimler (bitmiş görünüşteki eylem tabanı + не) Bulgar dil bilgisinde kendi içinde anlamsal çelişkiler barındırdığından doğru ve kurallı değildir.[421] Stoyanov bu türdeki kural dışılığın nedenini fonetik nedenlere bağlamaktadır. Eylem kökü -ва- (varyantları -ува-, -ова- gibi) son eki ile oluştuğundan ve bu tipteki eylemin ikinci derece bitmemiş görünüşe dönüşememesinden kaynaklı (отпътувам *(нсв.) / (св.)* → doğru – отпътуввам → yanlış); застраховам *(св.)* 'sigorta yaptır-, *mec.* sağlama al-, temin et-'→ doğru – застраховвам → yanlış) olarak bitmiş görünüşteki

[420] Stoyan Stoyanov (a), "Otglagolni sıştestvitelni s nastavka -ne ot svırşeni glagoli", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 430.

[421] Stoyan Stoyanov (b), "Nepravilna upotreba na otglagolno sıştestvitelno", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, s. 438.

eylemin -не son ekiyle isim-eylem biçimi oluşturması mümkündür.[422] Bazı eylemlerde -ва- son eki öncesinde -в ünsüzü görülebilmektedir (живвам *(нсв.)* – живна *(св.)* ‘canlan-, kendine gel-’; криввам *(нсв.)* – кривна *(св.)* ‘sap-, yana dön-, yan tarafa eğ- (şapka hk.)’; шаввам *(нсв.)* – шавна *(св.)* ‘aniden kımılda-, kıpırda-, biraz çık-, dışarı çık-’).[423] Bu tipteki eylemler görünüş çiftine sahiptir ve bitmemiş görünüşteki eylem üzerinden isim-eylem biçimleri oluşmaktadır (живвам *(нсв.)* → живване ‘canlanma, kendine gelme’; криввам *(нсв.)* → кривване ‘sapma, yana dönme’; шаввам *(нсв.)* → шавване ‘kımıldama, kıpırdama’).

Yukarıdaki örnekleri incelediğimizde değinmemiz gereken bir diğer nokta da eylem tabanlarıdır. Ön ekler çıkarıldığında eylem tabanına ulaşılır ve eylem tabanının bitmemiş görünüşte olmasıyla kural dışılığın aslında oluşmadığı da görülmektedir. Örneğin, плувам *(нсв.)* ‘yüz-’ → **пре** + плувам *(св.)* ‘yüzerek geç-’ → преплуване ‘yüzerek geçme’; воювам *(нсв.)* ‘savaş-, mücadele et-, kavga et-’ → **за** + воювам *(нсв.) / (св.)* ‘savaşla ele geçir-, fethet-, zapt et-’ → завоюване ‘savaşla ele geçirme, fethetme, zapt etme’; пътувам *(нсв.)* ‘yolculuk yap-, seyahat et-’ → **от** + пътувам *(нсв.) / (св.)* ‘yola çık-, hareket et-, kalk-, ayrıl-’ → отпътуване ‘yola çıkma, hareket etme, kalkış, ayrılış’; действувам *(нсв.)* ‘devinimde bulun-, davran-, işle-, harekete geç-’ → **из** + действувам *(св.)* ‘temin et-, sağla-’ → издействуване ‘temin etme, sağlama’).

Bulgarcada -не ve -ние son ekleri isim-eylem biçimini oluşturmada aynı biçimsel özelliklere sahip olsalar da bu iki tipin semantik ölçütlerinde nüanslar mevcuttur. Örneğin, Georgieva’ya göre -не son ekiyle biten isim-eylem biçimlerin semantik özgünlüğü isim morfolojisinden ayrılmalarına imkân tanımaktadır (мѝене ‘yıkama’; глѐдане ‘bakma, gözetme, seyretme,

[422] Stoyan Stoyanov (a), *agm.*, s. 435.

[423] Gös. yer.

dikkat etme, büyütme'; смѝтане 'hesaplama').[424] Çünkü bu biçimlerin açıkça eylem tabanlı olduğu görülmektedir. Eylemin tabandaki görünüşü de isim-eylem biçiminde kendini göstermektedir.

Tabandaki eylemin görünüşü isim-eylem biçiminin de bileşeni olduğu cümledeki anlamsal ilişkilere ve eylem tabanının aksiyon (eylemin gerçekleşmesinin bir noktada toplanması ya da sürece yayılması), yani görünüş türüne bağlıdır.[425] Şayet tabandaki eylem anlık ya da belli bir noktada etkili niteliğe sahipse, isim-eylem öncelikle bitmiş görünüşteki eylem biçiminden oluşacaktır.[426] Örneğin, избухване на война 'savaşın patlak vermesi, прочитане на книгата 'kitabın baştan sona okunması', изпяване на песента 'şarkının baştan sona söylenmesi (okunması)'.[427]

Paşov'un görüşüne benzer (Bkz. s. 383), Georgieva da -ние son ekiyle biten isim-eylem biçimlerinin semantik açıdan taşıdığı soyutluluk ve biçimsel açıdan bitmiş görünüşteki eylemlere eklenebilmesini ileri sürerek bu tipteki isim-eylem oluşumların daha sonuçsallık taşıdığını belirtmiştir (Örneğin, отношѐние 'münasebet, alaka, ilgi, bağ, ilişki, görüş, düşünce'; съединѐние 'birleşme, birlik').[428] Ayrıca, Georgieva isim-eylem biçimi

[424] Elena Georgieva, "Kım vıprosa za semantiçnata harakteristika na otglagolnite sıştestvitelni v Bılgarskiya knijoven ezik (Opit za leksiko-gramatiçeska prekategorizatsiya)", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, s. 152.

[425] Pavel Petkov, *agm*., s. 144.

[426] Gös. yer.

[427] Gös. yer.

[428] Elena Georgieva (1970), *agm*., s. 152.

oluşturan ayrı bir tür olmasına rağmen -ние son ekini sözcük oluşturma kategorisi dışında kalmış, verimsiz bir model olarak değerlendirmiştir.[429]

4.2.1. Sonu -не ile Biten İsim-Eylemler (отглаголни съществителни завършващи на -не)

4.2.1.1. Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([я] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ене *son eki*): Мечтàя *(нсв.)* 'hayal et-, iste-' → мечт**ах** 'hayal ettim, istedim' (bitmiş geçmiş zaman) → мечта**е**̲**не** 'hayal etme'; копàя *(нсв.)* 'kaz-, çapala-' → коп**ах** 'kazdım, çapaladım' (bitmiş geçmiş zaman) → копа**е**̲**не** 'kazma, çapalama, belleme'.

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([я] → (-ях) →[я] → [е] → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ене *son eki*): Старèя *(нсв.)* 'yaşlan-' → стар**ях** 'yaşlandım' (bitmiş geçmiş zaman) → старе**е**̲**не** 'yaşlanma'; жалèя *(нсв.)* 'üzül-, kederlen-' → жал**ях** 'üzüldüm, kederlendim' (bitmiş geçmiş zaman) → жалèе̲**не** 'acınma, teessüf, matem tutma'.

- Sonu -ия ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([я] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ене *son eki*): Бѝя *(нсв.)* 'döv-, vur-, ateş et-' → б**их** 'dövdüm, vurdum' (bitmiş geçmiş zaman) → бѝе̲**не** 'dövüş, vuruş'; шѝя *(нсв.)* 'dikiş yap-' → ш**их** 'dikiş yaptım' (bitmiş geçmiş zaman) → шѝе̲**не** 'dikiş'.

[429] Elena Georgieva (1970), *agm*., s. 153.

- Sonu -уя / -юя ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([я] → (-юх) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ене *son eki*): Плю̀я *(нсв.)* ‘tükür-’ → пл**ю̀х** ‘tükürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → плю̀**не** ‘tükürme’. Sonu **-уя** ile biten eylemler (обу̀я *(св.)* ‘giy- (ayakkabı, çorap vb. için)’; събу̀я *(св.)* ‘çıkar- (ayakkabı, çorap vb. için)’, чуя *(св.)* ‘işit-, duy-’) bitmiş görünüşte olduğundан kurala uygun değildir.

- Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim): Sonu **-яя** ile biten eylemler (просия̀я *(св.)* ‘aydınlan-, kuvvetle parla-’; разгуля̀я се *(св.)* ‘zevk ve eğlenceye düş-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir (влия̀я *(нсв.)* ‘etkile-, tesir et-’ eyleminin isim-eylem biçimi için Bkz. 4.2.2. Sonu -ние ile Biten İsim-Eylemler, s. 396).

- Sonu -оя ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([я] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ux* yerine -ене *son eki*): Броя̀ *(нсв.)* ‘say-’ → бро**их** ‘saydım’ (bitmiş geçmiş zaman) → броене **не** ‘sayma, sayım’; строя̀ *(нсв.)* ‘bina et-, kur-, inşa et-’ → стро**их** ‘bina ettim, kurdum, inşa ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → строѐ**не** ‘yapı, bina etme, kurma, inşa etme’.

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([я] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ux* yerine -ене *son eki*): Тая̀ *(нсв.)* ‘gizle-’ → та**их** ‘gizledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → таене **не** ‘gizleme’.

4.2.1.2. Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен)

- Sonu -ва ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -не *son eki*): Кова̀ *(нсв.)* ‘(çekiçle) döv-’ → ков**ах** ‘(çekiçle) dövdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → кова̀**не** ‘(çekiçle) dövme, vurma, kakma’.

- Sonu -да ile Biten Eylemler (1. Çekim): Sonu **-да** ile biten eylemler (дòйда *(св.)* ‘gel-’, отѝда *(св.)* ‘git-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -(е)ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki*): Берà *(нсв.)* ‘seçip al-, topla-’ → бр**ах** ‘seçip aldım, topladım’ (bitmiş geçmiş zaman) → бра**нѐ** ‘koparma, toplama’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki*): Лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’ → лъг**ах** ‘yalan söyledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → лъга**не** ‘yalan söyleme, aldatma’; рѐжа *(нсв.)* ‘kes-’ → р**язах** ‘kestim’ (bitmiş geçmiş zaman) → рѝза**не** ‘kesme, biçme, doğrama’.

- Sonu -за ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki*): Везà *(нсв.)* ‘nakış işle-, işlemelerle süsle-’ → вез**ах** ‘nakış işledim, işlemelerle süsledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → вѐза**не** ‘nakış işleme, süsleme’.

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim):

1. ([к] → [ч]) / ([а] → (-ох) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ох* yerine -ене *son eki*): Пекà *(нсв.)* ‘pişir-’ → пек**ох** ‘pişirdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → пѐче**не** ‘pişirme’.

2. ([а] → (-ах) → *geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki*): тъкà *(нсв.)* ‘doku-’ → тък**ах** ‘dokudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → тъка**не** ‘dokuma’.

- Sonu -ма ile Biten Eylemler (1. Çekim): Sonu **-ма** ile biten eylemler (заѐма *(св.)* ‘kapla-, doldur-, zapt et- (mekânla ilgili)’; приѐма *(св.)* ‘kabul et-, al-, benimse-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -на ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([a] → (-ax) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ax* yerine -ене *son eki*): Гàсна *(нсв.)* ‘sön-, tüken-’ → гасн**ах** ‘tükendim’ (bitmiş geçmiş zaman) → гасн**е**̲**не** ‘sönme, tükenme’. Sonu **-на** ile biten eylemler *genellikle* (мѝна *(св.)* ‘geç-’; стàна *(св.)* ‘ayağa kalk-, uyan-, ol-’; тръ̀гна *(св.)* ‘yola çık-, hareket et-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -ра ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([a] → (-ax) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -не *son eki*): орà *(нсв.)* ‘toprağı sür-’ → ор**à**х ‘toprağı sürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → ор**а**̲**не** ‘toprağı sürme’. Sonu **-ра** ile biten eylemler *genellikle* (спрà *(св.)* ‘uğra-, kal-, dur-, durdur-’; умрà *(св.)* ‘öl-, can ver-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -са ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([a] → (-ox) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ox* yerine -ене *son eki*): Тресà *(нсв.)* ‘titret-, salla-, sars-’→ трес**ох** ‘titrettim, salladım, sarstım’ (bitmiş geçmiş zaman) → трес**е**̲**не** ‘titretme, sallama, sarsma’. Sonu **-са** ile biten eylemler *genellikle* (занесà *(св.)* ‘taşı-, götür-’; изнесà *(св.)* ‘dışarıya çıkar-, ihraç et-’) bitmiş görünüşte olduğundan kurala uygun değildir.

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([a] → (-ox) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ox* yerine -ене *son eki*): Четà *(нсв.)* ‘oku-’ → чет**ох** ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → чет**е**̲**не** ‘okuma’; метà *(нсв.)* ‘süpür-’ → мет**ох** ‘süpürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → мет**е**̲**не** ‘süpürme’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([ч] → [к]) / ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki*): Дъ̀вча *(нсв.)* ‘çiğne-’ → дъвк**ах** ‘çiğnedim’ (bitmiş geçmiş zaman) → дъвка**не** ‘çiğneme’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([ш] → [с]) / ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki*): Мирѝша *(нсв.)* ‘kok-, kokla-’ → мирѝс**ах** ‘koktum, kokladım’ (bitmiş geçmiş zaman) → мирѝса**не** ‘kokma, koku çıkarma’; чѐша *(нсв.)* ‘kaşı-’→ чес**ах** ‘kaşıdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → часа**не** ‘kaşıma’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (1. Çekim):

1. ([я] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ах* yerine -ене *son eki*): Кàпя *(нсв.)* ‘damla-, dök-, koy-’ → кап**ах** ‘damladım’ (bitmiş geçmiş zaman) (1. teklik şahsa göre anlam değeri taşımaz, 3. teklik şahısta anlamlıdır. Biçimlenme açısından gösterilmiştir) → капе**не** ‘damla akma, düşme, dökülme’;

2. ([я] → (-ах) *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki*): къ̀пя *(нсв.)* ‘yıka-, banyo yaptır-’ → къп**ах** ‘yıkadım, banyo yaptırdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → къ̀па**не** ‘yıkama, banyo yaptırma’.

- Sonu Ünsüз + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([я] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -их* yerine -ене *son eki*): Говòря *(нсв.)* ‘konuş-, söyle-’ → говòр**их** ‘konuştum, söyledim’ (bitmiş geçmiş zaman) → говòре**не** ‘konuşma’; гѝбя *(нсв.)* ‘kaybet-, yitir-, zarara uğrat-’ → губ**их** ‘kaybettim, yitirdim, zarara uğrattım’ (bitmiş geçmiş zaman) → гѝбе**не** ‘kaybetme, yitirme’; мòля *(нсв.)* ‘rica et-, istirham et-’ → мол**их** ‘rica ettim, istirham ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → моле**не** ‘rica etme, istirham etme’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([а] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ux* yerine -ене *son eki*): Тревòжа *(нсв.)* ‘telaşa ver-, endişeye düşür-’→ тревòж**их** ‘telaşa verdim, endişeye düşürdüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → тревож**е̲не** ‘telaşa verme, endişeye düşürme’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim):

1. ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ax* yerine -ене *son eki*): Гълчà *(нсв.)* ‘*hlk.* azarla-, çıkış-’→ гълч**ах** ‘azarladım, çıkıştım’ (bitmiş geçmiş zaman) → гълч**е̲не** ‘azarlama, çıkışma’.

2. ([а] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ux* yerine -ене *son eki*): Тàча *(нсв.)* ‘hürmet et-, saygı göster-’ → тàч**их** ‘hürmet ettim, saygı gösterdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → тàч**е̲не** ‘hürmet etme, saygı gösterme’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([а] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ux* yerine -ене *son eki*): Пӳша *(нсв.)* ‘tütün (sigara) iç-, tüt-’ → пӳш**их** ‘tütün (sigara) içtim’ (bitmiş geçmiş zaman) → пӳш**е̲не** ‘sigara içme, tüttürme’; сушà *(нсв.)* ‘kurut-, zayıflat-, erit-’ → суш**их** ‘kuruttum, zayıflattım, erittim’ (bitmiş geçmiş zaman) → сушѐ**не** ‘kurutma, zayıflatma, eritme’.

4.2.1.3. Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) (*bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -не *son eki*): Взѐмам *(нсв.)* ‘al-, kabul et-’ → взѐм**ах** ‘aldım, kabul ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → взѐм**а̲не** ‘alma, alış’.

- Sonu -ям ile Biten Eylemler (3. Çekim) (*bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -не *son eki)*: Раздрàзням *(нсв.)* ‘kışkırt-, sinirlendir-’ → раздрàзн**ях** ‘kışkırttım, sinirlendirdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → раздразн**яне** ‘kışkırtma, sinirlendirme’.

Çalışmamızda *-не* son ekiyle isim-eylem biçimlenmesini incelediğimizde, bitmiş geçmiş zamana bağlı biçimlenme söz konusudur. Lakin Bulgarcada bitmiş geçmiş zamana göre biçimlenme şimdiki zaman temelindedir. Fonetik temellerine göre ünlü + ünlü ile biten eylemlerin isim-eylem oluşumlarında birinci çekimde bitmiş geçmiş zaman varyantlarının herhangi bir işlevi bulunmamaktadır. Geçmiş zaman *-х* eki yerine /e/ ünlüsü gelerek eylemi isimleştirmesi için *-не* son ekine zemin oluşturmaktadır. Bu gruptaki (ünlü + ünlü) ikinci çekim eylemlerde ise *sadece -их* varyantı üzerinde biçimlenme gerçekleşir ve /e/ ünlüsü eylem tabanına *-не* son ekinin birleşmesi işlevini görmektedir. Fonetik temellerine göre ünsüz + ünlü ile biten eylemlerin isim-eylem oluşumlarında birinci çekimde geçmiş zaman *-х* eki yerine *-не* son eki gelmektedir. Bitmiş geçmiş zamanın fonetik kuralları bu grupta kendini açıkça göstermektedir (örneğin, пека → пѐчене; дъ̀вча → дъвкане; мирѝша → мирѝсане). Fonetik temellerine göre ünlü + ünsüz ile biten eylemlerin isim-eylem oluşumları diğer gruplara göre oldukça daha basittir. Bitmiş geçmiş zaman kullanılmadan da bu gruptaki eylemler, ünsüz (ki bu şahıs ekidir) yerine -не son ekini alarak da isim-eylem biçimini oluşturabilir.

4.2.2. Sonu -ние ile Biten İsim-Eylemler (отглаголни съществителни завършващи на -ние)

4.2.2.1. Ünlü + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + гласен)

- Sonu -ая ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([я] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ние *son eki (yaygın biçimlenme) /* (-ях) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -x* yerine -ние *son eki (nadir biçimlenme)*): Бракосъчет**àя** *(св.)* ‘evlendir-, nikâh kıy-’ → бракосъчет**ах** ‘evlendirdim, nikâh kıydım’ (bitmiş geçmiş zaman) → бракосъчета**ние** ‘evlendirme’; жел**àя** *(нсв.)* ‘iste-, arzu et-’ → жел**ах** ‘istedim, arzu ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → жела**ние** ‘istek, arzu’; обещàя *(св.)* ‘söz ver- (vaat et-)’ → обещ**ах** ‘söz verdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → обеща**ние** ‘söz verme, ant, vaat’; терзàя *(нсв.)* ‘işkence et-’ → терз**ах** ‘işkence ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → терза**ние** ‘işkence’; разкàя се *(св.)* ‘pişman ol-, tövbe et-’ → разка**ях** се ‘pişman oldum, tövbe ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → разкая**ние** ‘pişmanlık, tövbe’.

- Sonu -ея ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([я] → (-ях) →[я] → [е] → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ние *son eki*): Владèя *(нсв.)* ‘sahip ol-, hüküm sür-, kullan-, hâkim ol-’ → влад**ях** ‘sahip oldum, hüküm sürdüm, kullandım, hâkimdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → влад**е**ние ‘kullanım, mülküyet’.

- Sonu -яя ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([я] → (-ях) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ние *son eki*): Влиѝя *(нсв.)* ‘etkile-, tesir et-’ → влия**х** ‘etkiledim, tesir ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → влия**ние** ‘tesir, nüfuz’.

4.2.2.2. Ünsüz + Ünlü ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на съгласен + гласен)

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -x eki* yerine -ние *son eki*): Накàжа *(св.)* ‘cezalandır-’ → наказ**ах** ‘cezalandırdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → наказа**ние** ‘ceza’.

- Sonu -ка ile Biten Eylemler (1. Çekim): ([к] → [ч] → (-ох) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ох* yerine -ение *son eki*): текà *(нсв.)* ‘ak-’ → тек**ох**, те**че,** те**че** ‘aktı’ (bitmiş geçmiş zaman) → те̲ч**ение** ‘akım, akış, cereyan’.

- Sonu -та ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([а] → (-ох) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -ох* yerine -ение *son eki*): Растà *(нсв.)* ‘büyü-, yetiş-, bit- (bitki hakkında)’ → раст**ох**, раст**е,** раст**е** ‘büyüdü, yetişti (bitki hakkında)’ (bitmiş geçmiş zaman) → раст**ение** ‘bitki, nebat’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (1. Çekim) ([ш] → [с] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -ние *son eki*): Пѝша *(нсв.)* ‘yaz-’ → пи̲с**ах** ‘yazdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → пи̲са**ние** ‘yazı’.

- Sonu Ünsüz + Я ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([я] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -их* yerine -ение *son eki*): Измѐря *(св.)* ‘ölç-’ → измер**их** ‘ölçtüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → измер**ение** ‘ölçü, endaze, boyut (ebat)’; изменя̀ *(св.)* ‘değiştir-’ → измен**их** ‘değiştirdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → измен**ение** ‘değişme, değişim’; намаля̀ *(св.)* ‘azalt-, indir-, düşür-, kıs-’ → намал**их** ‘azalttım, indirdim, düşürdüm, kıstım’ (bitmiş geçmiş zaman) → намал**ение** ‘azaltma, ucuzlatma, fiyat düşürme’; обясня̀ *(св.)* ‘açıkla-, izah et-’ → обясн**их** ‘açıkladım, izah ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → обясн**ение** ‘açıklama, izah, izahat’; определя̀ *(св.)* ‘tarif et-, tanımla-, sapta-’ → определ**их** ‘tarif ettim, tanımladım, saptadım’ (bitmiş geçmiş zaman) → определ**ение** ‘tarif, tanım, *huk.* karar, hüküm’.

- Sonu -жа ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([а] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -их* yerine -ение *son eki*): Двѝжа *(нсв.)* ‘harekete geçir-, devindir-, sür-, oynat-, tahrik et-, sevk et-, *mec.* çalıştır-’ → движ**их** ‘harekete geçirdim, tahrik ettim, sevk ettim, *mec.* çalıştırdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → движ**ение** ‘hareket, gelişme, sefer’; предполо̀жа *(св.)* ‘san-,

tahmin et-, zannet-’ → предположи**х** ‘sandım, tahmin ettim, zannettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → предположе**ние** ‘tahmin’.

- Sonu -ча ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([а] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -их* yerine -ение *son eki (yaygın biçimlenme) /* [а] → (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -х* yerine -ние *son eki (nadir biçimlenme)*): Заклю̀ча *(св.)* ‘netice çıkar-, sona erdir-’ → заклю̀чи**х** ‘netice çıkardım, sona erdirdim, sonuçlandırdım’ (bitmiş geçmiş zaman) → заключе**ние** ‘netice, sonuç, son, karar, hüküm’; лечà *(нсв.)* ‘*hlk.* tedavi et-’ → лечи**х** ‘tedavi ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → лече**ние** ‘tedavi, kür’; мъ̀ча *(нсв.)* ‘eziyet ver-, işkence et-, acı çektir-’ → мъчи**х** ‘eziyet verdim, işkence ettim, acı çektirdim’ (bitmiş geçmiş zaman) → мъче**ние** ‘ızdırap, keder, acı, işkence’; увеличà *(св.)* ‘çoğalt-, arttır-, yükselt-, büyüt-’ → увеличи**х** ‘çoğalttım, arttırdım, yükselttim, büyüttüm’ (bitmiş geçmiş zaman) → увеличе**ние** ‘artma, zam, katma’; ùча *(нсв.)* ‘okut-, öğret-’ →учи**х** ‘okuttum, öğrettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → уче**ние** ‘okuma, öğrenme, tahsil’; мълчà *(нсв.)* ‘sus-, sükût et-’ → мълча**х** ‘sustum, sükût ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → мълча**ние** ‘sükût, sessizlik’.

- Sonu -ша ile Biten Eylemler (2. Çekim) ([а] → (-их) → *bitmiş geçmiş zaman varyantı -их* yerine -ение *son eki*): Внù̀ша *(св.)* ‘telkin et-, aşıla-’ → внуши**х** ‘telkin ettim, aşıladım’ (bitmiş geçmiş zaman) → внуше**ние** ‘telkin aşılama’; лишà *(св.)* ‘mahrum et-’ → лиши**х** ‘mahrum ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → лише**ние** ‘mahrumiyet, yoksunluk’.

4.2.2.3. Ünlü + Ünsüz ile Biten Eylemler (Глаголи завършващи на гласен + съгласен)

- Sonu -ам ile Biten Eylemler (3. Çekim) ((-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -ах eki* yerine -ение *son eki /* (-ах) → *bitmiş geçmiş zaman -х eki* yerine -ние *son eki*): Пàдам *(нсв.)* ‘düş-’ → пад**ах** ‘düştüm’ (bitmiş geçmiş zaman)

→ паде**ние** ‘düşüş, çekiş’; почѝтам *(нсв.)* ‘saygı göster-, hürmet et-’ → почит**ах** ‘saygı gösterdim, hürmet ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) → почита**ние** ‘saygı, şeref’.

Bu gruptaki eylemlerde **-ва** son eki bulunduğunda -ние ya da -ение son ekleri eylem tabanına doğrudan eklenmektedir ve bazı durumlarda ise **-ва** son eki öncesindeki /a/ ünlüsü korunmaktadır. Örneğin, кръщàвам *(нсв.)* ‘vaftiz et-’ → кръщ**ение** ‘vaftiz etme, *mec.* siftah’; опася̀вам се *(нсв.)* ‘endişelen-, kork-’ → опас**ение** ‘endişe, kaygı, sakınca’; извращàвам *(нсв.)* ‘boz-, değiştir-, tahrif et-’ → извращ**ение** ‘bozma, değiştirme, tahrif’; смущàвам се *(нсв.)* ‘sıkıl-, rahatsız ol-, mahcup ol-’ → смущ**ение** ‘mahcubiyet, utanma, sıkılma’; съвещàвам се *(нсв.)* ‘danış-, istişare et-, görüş-’ → съвещ**ание** ‘danışma, görüşme’.

Bulgarcada -ние son eki dışında, aynı kuralların geçerli olduğu **-тие** ya da **-ие** son ekleriyle de isim-eylemler oluşabilmektedir. Lakin bu oldukça dar bir alanda görülmektedir. Örneğin, разкрѝя (1. Çekim) *(св.)* ‘aç-, meydana çıkar-’ → разкр**их** ‘açtım, meydana çıkardım’ (bitmiş geçmiş zaman) → разкрит**ие** ‘açığa vurma, meydana çıkarma’; бѐдст[в**у]вам** *(нсв.)* ‘felakete uğra-, yoksulluk içinde yaşa-’ → бедств**ие** ‘felaket, afet, bela, musibet, uğursuz’; дѐйст[в**у]вам** *(нсв.)* ‘devinimde bulun-, davran-, harekete geç-, çalış-, işle-’ → дѐйств**ие** ‘devinim, fonksiyon, çalışma, meşgale’.

Şahıssız eylem biçimlerinde de -ение son ekinin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, знà̀ча (2. Çekim) *(нсв.)* ‘de-, manası ol-’ → знач**их**, знач**и**, знач**и** ‘demekti, manasındaydı’ (bitmiş geçmiş zaman) → **знà̀чи** (şahıssız) → знач**ение** ‘anlam, mana’.

Bazı eylemlerde -ние son ekinin kullanılması ünsüz türemesine (-л) yol açmaktadır. Örneğin, обявя̀ (2. Çekim) *(св.)* ‘bildir-, haber ver-, ilan et-’ → обяв**их** ‘bildirdim, haber verdim, ilan ettim’ (bitmiş geçmiş zaman) →

обявл**ение** ‘duyuru, ilan’; явя̀ се (2. Çekim) *(св.)* ‘görün-, ortaya çık-’ → **явих** се, **яви** се, **яви** се ‘göründü, ortaya çıktı’ (bitmiş geçmiş zaman) → явл**ение** ‘olgu, olay, sonuç, etki’. Bu eylemlerin bitmemiş görünüş biçimlerinden de aynı biçimlenme elde edilebilmektedir. Örneğin, обявя̀вам *(нсв.)* → обявл**ение**; явя̀вам се *(нсв.)* → явл**ение**.

4.3. ZARF-EYLEMLER (деепричастие)

Dilin işlevsel modelinde zarf-eylemler, zarf işlevi gören eylem türevleri olarak tanımlanırlar ve eylemden türetilerek zarf olmalarına rağmen, eylem anlamlı sözcüklerle paradigmatik ilişki içinde olmaları, onlardan sistematik ve yerleşik kurallara göre biçimlenmeleri ve asıl eylemin anlam ve uyumluluğunu koruduklarından eylem biçimi olarak kabul edilmişlerdir.[430]

Eş gönderimsellik, yani eylem ve zarf-eylemin öznesinin aynı olması gerekliliği 1930’lu ve 1940’lı yıllarda kısa bir süre içinde ortaya çıkmış olup zarf-eylem biçimine yönelik yapılan çalışmalarda öne çıkan tespitler şöyledir:[431] Petır St. Kalkanciev’in *Bılgarska Gramatika* (1938) çalışmasında zarf-eylemlerin sözel içeriğe paralel olarak konuşmacıya ek özellikler atfettiğini belirtmiş, N. Kostov ise *Bılgarska Gramatika* (1939) çalışmasında zarf-eylemlerin şimdiki zaman etken sıfat-eylemine oldukça yakın olmasına rağmen, zarf-eylemlerin şimdiki zaman etken sıfat-eylemi yerine kullanılmasının yanlış bir tercih olduğunu ve Bulgarcanın yapısına uygun olmadığından böyle bir bir kullanımdan kaçınılması gerektiğini önermiştir.[432]

---

[430] Tatyana Aleksandrova, “Deepriçastieto – Kodifitsipana norma i aktualna ezikova praktika”, *Bılgarski ezik*, 63. Kn. 3, 2016, s. 58.

[431] Tatyana Aleksandrova, *agm*., s. 59.

[432] Tatyana Aleksandrova, *agm*., s. 59, 63.

Al. Teodorov-Balan *Nova Bılgarska Gramatika* (1940) adlı çalışmasında konu eşzamanlılık ve edebî söylem üzerinden ele alınmış ve zarf-eylem ve ana eylemin cümledeki konumları açıkça belirlenmiştir. Balan, zarf-eylemlerin eylemi belirttikleri için bir taraftan eylem, eylem biçimini belirttikleri için bir taraftan da zarf olmasına bağlı olarak, zarf-eylemleri özde eylemin kendisinden doğan melez bir oluşum olduğunu vurgulamıştır.[433]

L. Andeyçin *Osnovna Bılgarska Gramatika* (1944) (vtoro izdanie / ikinci baskı 1978) adlı çalışmasında dilsel öğelerin semantik yönü daha tutarlı bir biçimde savunulmuş ve zarf-eylemle asıl eylemin eş zamanlılığına dikkat çekilmiş, St. Stoyanov'un *Gramatika na Bılgarskiya knijoven ezik* (1964) çalışmasında sadece özne kavramı üzerinde durularak asıl eylemle zarf-eylem biçimin öznesinin aynı olması gerektiği belirtilmiştir.[434] R. Nitsolova'nın *Bılgarska Gramatika i Morfologiya* (2008) çalışmasında da benzer bir açıklama karşımıza çıkar ve mantık, anlam ve söz dizimi açısından zarf-eylem biçiminin öznesiyle asıl eylemin öznesinin aynı olduğu belirtilmiştir.[435]

Bulgar dili araştırmacıları zarf-eylem biçimlerinin Bulgar edebî diline geç dönemde girdiğini ve buna bağlı olarak edebî dilin yazılı versiyonu için bir özellik taşıdığını, konuşmayı edebîleştirdiğinden sınırlı kullanımını tavsiye etmiştir.[436] Nitsolova'ya göre, zarf-eylemler edebî dilin

---

[433] A Tatyana Aleksandrova, *agm*., s. 60.

[434] Tatyana Aleksandrova, *agm*., s. 60, 63.

[435] Tatyana Aleksandrova, *agm*., s. 60.

[436] Dimitır Tilkov, Stoyan Stoyanov, Konstantin Popov, *Gramatika na Sıvremenniya Bılgarski Knijoven Ezik Tom II. Morfologiya*, Bılgarska Akademiya na Naukite, Sofya, 1983, s. 383. Ayrıca bkz. Serkan Cömertel, "Bulgarcada Zarf-Fiiller", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 23, 2022, s. 265.

entelektüelleşmesine bağlı olarak bütün üsluplarda ifade alanı bulduğundan, bu biçimler artık Bulgar edebî dilinin bir parçası hâline gelmiştir.[437]

Bulgarcada edebî dilde kullanıldığı kadar bugün medya dilinde de karşılaştığımız zarf-eylem biçimleri, çoğunlukla dil dışı nedenlerden dolayı, yazarlar ve medya çalışanları tarafından daha yaygın biçimde kullanılma eğilimi taşımaktadır.[438]

Bulgarcada zarf-eylemlerin yeni bir biçim olması, çoğunlukla yazılı edebî dilde karakteristik özellik taşıması, konuşma dilini yapaylaştırması Bulgar edebî dilinin bir parçası olup / olmadığı tartışmaları, alternatif biçimlerin kullanılması (докато, като, и)[439] ve bu biçimlerin eş zamanlılığı karşılayabilmesi Bulgarcada zarf-eylem (zarf-fiil) biçimlerinin kullanılmasına mesafeli yaklaşıma yol açmıştır.

Bulgarcada zarf-eylemlerin eş zamanlı biçimi şimdiki zamanla doğrudan bağlantılıdır. Çünkü konuşma anında birbirine paralel devam eden eylemleri biçimlendirmektedir.

Bulgarca dil bilgisi kaynaklarında zarf-eylemlerin biçimlenmesi *genelikle* doğrudan şimdiki zaman temelinde çekim sistemiyle açıklanmaktadır. Birinci ve ikinci çekim eylemlere *-ейки*, üçüncü çekim eylemlere ise *-йки* ekleri eklenmektedir.[440] Bazı kaynaklarda ise biçimlenme

---

[437] Ruselina Nitsolova, *age*., s. 441. Ayrıca bkz. Serkan Cömertel (2022), *agm*., s. 265.

[438] El. Todorova, "Upotrebata na deepriçastiya v sıvremenniya Bılgarski hudojestven i publitsistiçen tekst", *Slavistiçen sbornik*, Izdanie na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya, 1988, s. 107.

[439] Alternatif kullanımlar için bkz. Serkan Cömertel (2022), *agm*., s. 269-270.

[440] Bkz. Rafie Demirova, *Çağdaş Bulgar Diline Bakış / Kompendium na sıvremenniya Bılgarski ezik*, 'Avangard Prima' Yayınevi, Sofia, 2019, s. 85; Hayriye Memoğlu

bitmemiş geçmiş zamanla açıklanmaktadır (Bkz. Tablo 68, s. 184).[441] Çalışmamızda ise bu yaklaşımlara ek olarak eylemin şimdiki zamanda fonetik temelli biçimlenmesini inceleyeceğiz.

Tablo 81: Bulgarcada zarf-eylemlerin bitmemiş geçmiş zamana göre biçimlenmesi

TİP	Şimdiki Zamandaki Çekim	Vurgu	Bitmemiş Geçmiş Zamanda Biçimlenme 1. teklik şahsa göre	Zarf-Eylem Biçimi
1	Birinci Çekim İkinci Çekim	Vurgu en sondaki ünlü üzerindedir	-ях	**-е**йки
2	Birinci Çekim İkinci Çekim	Vurgu en sondaki ünlü üzerindedir	-ах	**-е**йки
3	Birinci Çekim İkinci Çekim	Vurgu en sondaki ünlü üzerinde değildir	-ех	**-е**йки
4	Üçüncü Çekim	Vurgu son hecede yer almaz	-ах / -ях	-(а)йки -(я)йки

Belirtilen iki türdeki biçimlenmeya karşılık, çalışmamızda diğer biçimlenmelerde ileri sürdüğümüz yöntemle de zarf-eylemlerin biçimlenmesi sağlanabilmektedir. Bu üçüncü yöntem, şimdiki zamanda fonetik temelli

Süleymanoğlu Yenisoy ve Erhan Süleymanoğlu, *age*., s. 97; Zoya Barbolova, *age*., s. 177; Serkan Cömertel (2022), *agm*., s. 266.

[441] Borimir Krıstev, *age*., s. 150.

ayırdığımız üç grup üzerinden gerçekleşmektedir ve dolaylı olarak çekimle de bağlantı kurmaktadır.

Tablo 82: Bulgarcada zarf-eylemlerin fonetik temelli biçimlenmesi

şimdiki zaman	**zarf-eylem biçimi**
Ünlü + ünlü (1. Çekim ve 2. Çekim)	/я/ ünlüsü yerine **-ейки**
Ünsüz + ünlü (1. Çekim ve 2. Çekim)	/a/ veya /я/ ünlüleri yerine **-ейки**
Ünlü + ünsüz (sadece 3. Çekim)	/м/ ünsüzü yerine **-йки**

Aşağıdaki örnek eylemleri inceleyelim:

Örnek 149: Вѝждам *(нсв.)* ‘gör-’.

1. Yöntem: 3. Çekim → *-йки* → вижда**йки** ‘görerek’

2. Yöntem: Вижда**х** ‘görüyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 4. TİP) → вижда**йки** ‘görerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünlü + ünsüz (-а(м)) → вижда**йки** ‘görerek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 150: Мъ̀мря *(нсв.)* ‘azarla-, payla-’.

1. Yöntem: 2. Çekim → *-ейки* → мъмр**ейки** ‘azarlayarak, paylayarak’

2. Yöntem: Мъмре**х** ‘azarlıyordum, paylıyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → мъмре**йки** ‘azarlayarak, paylayarak’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (ünsüz + я) → мъмре**йки** ‘azarlayarak, paylayarak’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 151: Лъ̀жа *(нсв.)* ‘yalan söyle-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → лъж**ейки** ‘yalan söyleyerek’

2. Yöntem: Лъже**х** ‘yalan söylüyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → лъж**ейки** ‘yalan söyleyerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (-жа) → лъж**ейки** ‘yalan söyleyerek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 152: Тъ̀пча *(нсв.)* ‘ayakla çiğne-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → тъпч**ейки** ‘ayakla çiğneyerek’

2. Yöntem: Тъ̀пч**ех** ‘ayakla çiğniyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → тъпч**ейки** ‘ayakla çiğneyerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (-ча) → тъпч**ейки** ‘ayakla çiğneyerek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 153: Чѐша *(нсв.)* ‘kaşı-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → чеш**ейки** ‘kaşıyarak’

2. Yöntem: Чѐш**ех** ‘kaşıyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → чеш**ейки** ‘kaşıyarak’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (-ша) → чеш**ейки** ‘kaşıyarak’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 154: Влия̀я *(нсв.)* ‘etkile-, yönlendir-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → влия**ейки** ‘etkileyerek, yönlendirerek’

2. Yöntem: Влия**ех** ‘etkiliyordum, yönlendiriyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → влия**ейки** ‘etkileyerek, yönlendirerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünlü + ünlü (-яя) → влия**ейки** ‘etkileyerek, yönlendirerek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 155: Кова̀ *(нсв.)* ‘(çekiçle) döv-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → ков**ейки** ‘(çekiçle) döverek’

2. Yöntem: Ков**ях** ‘(çekiçle) dövüyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 1. TİP) → ков**ейки** ‘(çekiçle) döverek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (-ва) → ков**ейки** ‘(çekiçle) döverek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 156: Кàпя *(нсв.)* ‘damla-, dök-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → кап**ейки** ‘damlayarak, dökerek’

2. Yöntem: Кап**ех,** кап**еше**, кап**еше** ‘damlıyordu, döküyordu’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → кап**ейки** ‘damlayarak, dökerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (ünsüз + я) → кап**ейки** ‘damlayarak, dökerek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 157: Броя̀ *(нсв.)* ‘say-’.

1. Yöntem: 2. Çekim → *-ейки* → бро**ейки** ‘sayarak’

2. Yöntem: Бро**ях** ‘sayıyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 1. TİP) → бро**ейки** ‘sayarak’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünlü + ünlü (-оя) → бро**ейки** ‘sayarak’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 158: Пекà *(нсв.)* ‘pişir-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → печ**ейки** ‘pişirerek’

2. Yöntem: Пе<u>ч</u>**ах** ‘pişiriyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 2. TİP) → пе<u>ч</u>**ейки** ‘pişirerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (-ка) → пе**чейки** ‘pişirerek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Yukarıdaki örnekte (Örnek 158) görüldüğü üzere, şimdiki zamanda meydana gelen fonetik değişim korunmaktadır (/к/ → /ч/).

Örnek 159: Пѝша *(нсв.)* ‘yaz-’.

1. Yöntem: 1. Çekim → *-ейки* → пиш**ейки** ‘yazarak’

2. Yöntem: Пиш**ех** ‘yazıyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → пиш**ейки** ‘yazarak’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (-ша) → пиш**ейки** ‘yazarak’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Örnek 160: Младото момиче, пръска**йки** слюнки от устата си, крещеше на стареца по средата на улицата.

Genç kız, ağzından tükürükler saçarak, sokak ortasında yaşlı adamı azarlıyordu.

Örnek 161: Възможно е да забравиш притесненията си, ход**ейки** по половин час всеки ден.

Her gün yarım saat yürüyerek, sıkıntılarını unutman mümkündür.

Yukarıdaki örneklerde (Örnek 160 ve Örnek 161), zarf-eylemler zarf görevi üstlenerek temeldeki eylemin hangi şartlar altında gerçekleştiğini açıklarken, temeldeki eylemle eş zamanlı gerçekleşmektedir. Böylece zarf-

eylemler, zarf görevleri dışında eylem görevini de üstlenmiş olurlar. Yukarıdaki örnek cümlelerde zarf-eylemlerin biçim olarak oluşumları şöyledir:

Пръ̀скам *(нсв.)* ‘saç-, serpiştir-’

1. Yöntem: 3. Çekim → *-йки* → пръска**йки** ‘saçarak, serpiştirerek’

2. Yöntem: Пръска**х** ‘saçıyordum, serpiştiriyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 4. TİP) → пръска**йки** ‘saçarak, serpiştirerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünlü + ünsüз (-а(м)) → пръска**йки** ‘saçarak, serpiştirerek’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

Хо̀дя *(нсв.)* ‘yürü-’

1. Yöntem: 2. Çekim → *-ейки* → ход**ейки** ‘yürüyerek’

2. Yöntem: Ход**ех** ‘yürüyordum’ (bitmemiş geçmiş zaman / 3. TİP) → ход**ейки** ‘yürüyerek’ (Bkz. Tablo 81, s. 404)

3. Yöntem: Ünsüz + ünlü (ünsüz + я) → ход**ейки** ‘yürüyerek’ ‘yazarak’ (Bkz. Tablo 82, s. 405)

===

SONUÇ (заключение)

Çalışmamızın giriş bölümünde belirttiğimiz gibi (Bkz. s. 35) Bulgarcada mastar yapının bulunmaması, eylem biçimlenmesinin şimdiki zamana dayalı gerçekleşmesi, Bulgarcada hiç gerçekleşmeyen ya da meydana gelmeyen fiillerin (zamanla ilişki olmadığından bu terim kullanılmıştır) şahıs ve zamanla bağlantı kurmadan ifade edilmesine izin vermemektedir. Örneğin, 'düşünmemek' fiilinin Bulgarcada karşılığı verilememektedir. Eylem karşılığı ise mevcuttur. Bulgarcada не мисля 'düşünmüyorum' ifadesi kullanılabilir ya da 'невъзможно е да не го мисля / onu düşünmemem imkânsız' gibi bir ifade oluşturulabilir. Bu nedenle hiç gerçekleşmeyen bir fiil zaman ve şahısla bağlantı kurmadan Bulgarcada ifade edilemediğinden fiil ve eylem karşıtlığının mevcut olduğunu görülmektedir.

Bulgarcada eylemlerin biçimlenmesi temelde şimdiki zamanda *sadece* /а/ ve /я/ tematik ünlülerine bağlıdır. Bu ünlülerin sabit kalması ve kendinden sonra ünsüz gelmesi (bu aynı zamanda şahıs ekidir) üçüncü çekim eylemleri oluşturmaktadır. Bu ünlüler değişken olduklarında kendilerinden önce gelen ünsüz ya da ünlüye göre /е/ ve /и/ tematik ünlülerine yerlerini bırakır ve /е/ tematik ünlüsüyle biçimlenme gerçekleştiğinde birinci çekim eylemler oluşur, /и/ tematik ünlüsüyle biçimlenme gerçekleştiğinden ikinci çekim eylemler oluşmaktadır. Bu biçimlenme aynı zamanda şimdiki zamanda çekimi meydana getirmektedir. Aynı zamanda şimdiki zamanda görünüş de bellidir. Tüm bu oluşumlar Bulgarcada eylemlerin tasnifini kolaylaştırmaktadır (Örneğin, üçüncü çekim eylemlerin bitmemiş görünüşte olması ya da sonu **-ма** ile biten eylemler birinci çekimdedir ve bitmiş görünüştedir). Çalışmamızın eylem morfolojisinde başlangıç noktasına şimdiki zamanı koyarak, fonetik temelli inceleme gerçekleştirmiş ve Birinci Bölümünde incelenen **389** eylemin şimdiki zamanda çekim ve görünüşünü belirtilmiştir.

Görülmektedir ki, Bulgarcada tüm zamansal sistem şimdiki zamana bağlıdır. Lakin Bulgarcada eylemlerin *sadece* biçimlenme açısından şimdiki zamana bağlı olduğu söylenemez. Aynı zamanda anlamsal olarak da şimdiki zamana bağlıdır. Eylemin şimdiki zamanda ifade edilmesine rağmen, geçmişte ya da gelecekte gerçekleşmesi, gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek eylemin sonucunun / etkisinin şimdiki zamana göre belirlenmesi eylemlerin anlamsal açıdan da şimdiki zamana bağlı olduğunu desteklemektedir. Bulgarcanın zamansal sistemine bütün olarak bakıldığında biçimlenmede şimdiki zaman ana zamandır, lakin biçimlenmede bitmiş geçmiş zaman da ara zamandır. Bu durum zamansal sitemdeki parçaların da birbiriyle olan tutarlı ilişkisini ortaya koymaktadır. Çünkü, Bulgarcada eylemi tabandaki şimdiki zamana bağlı olarak bitmiş geçmiş zamanda biçimlendirmek, geçmiş zaman alt tiplerinin biçimlenmesini sağladığı kadar aynı zamanda gelecek zamanın alt tiplerinin biçimlenmesini de sağlamaktadır. Örneğin, чета ‘oku-’ (şimdiki zaman) → четох ‘okudum’ (bitmiş geçmiş zaman) → чел ‘okumuş’ (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi) → чел съм ‘okumuşum’ (belirsiz geçmiş zaman) → бях чел ‘okumuştum’ (geçmişte önceki zaman) → ще съм чел ‘okumuş olacağım’ (gelecekte önceki zaman) → щях да съм чел ‘okumuş olacaktım’ (geçmişte önceki gelecek zaman).

Temelde şimdiki zamanda /a/ ve /я/ tematik ünlülerinin bulunması fonetik açıdan bakıldığında, Bulgarcadaki eylemlerin benzer özelliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışmamızda Bulgarca dil bilgisindeki örneklem alınmış ve eylemler son seslerine göre üç ana gruba ayrılmıştır: Ünlü + ünlü (çift ünlü), ünsüz + ünlü, ünlü + ünsüz. Şimdiki zaman temelinde bu gruplar farklı çekim kategorilerini bir araya getirmiş, biçimlenmede eylemler kendi alt gruplarında benzer / bazı durumlarda aynı özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Bu benzerlik / aynılık şimdiki zamandan kaynaklanmaktadır.

Örneğin, sonu -яя (ünlü + ünlü / 1. Çekim) ile biten eylemlerin bitmiş geçmiş zamanda *tek tip biçimlenmesi* (влия**яя** *(нсв.)* → влия**ях**; просия**яя** *(св.)* → просия**ях**) kendi içinde benzerlik taşımakla birlikte grubun diğer üyesiyle de benzerlik taşımaktadır. Örneğin, sonu -ея (ünlü + ünlü / 1. Çekim) ile biten eylemlerin bitmiş geçmiş zamanda *yaygın biçimlenmesinin* -ях varyantıyla olması (живѐя *(нсв.)* → жив**ях**; заболѐя *(св.)* → забол**ях**). Aynı zamanda gruplar arasında da benzerlik söz konusudur. Örneğin, sonu -ра (ünsüz + ünlü / 1. Çekim) ile biten eylemlerin bitmiş geçmiş zamanda *yaygın biçimlenmesiyle* (разпрострà *(св.)* → разпростр**ях**; спрà *(св.)* → спр**ях**) ve sonu -ям (ünlü + ünsüз / 3. Çekim) ile biten eylemlerin bitmiş geçmiş zamanda *tek tip biçimlenmesiyle* de aynıdır (избàвям *(нсв.)* → избав**ях**; разкàлям *(св.)* → разкал**ях**). Bu biçimlenmeye bağlı olarak belirsiz geçmiş zaman biçimleri (влия**яя** *(нсв.)* → влия**ял** съм; заболѐя *(св.)* → забол**ял** съм; разпрострà *(св.)* → разпростр**ял** съм; избàвям *(нсв.)* → избав**ял** съм), gelecek zaman alt biçimleri (ще съм влия**ял**; ще съм забол**ял;** ще съм разпростр**ял**; ще съм избав**ял**), kip modelleri (влия**ел** съм / *çoğ.* влия**ели** сме; заболе**ел** съм / *çoğ.* заболе**ели** сме; разпростр**ял** съм / *çoğ.* разпростр**ели** сме; избав**ял** съм / *çoğ.* избав**яли** сме), şimdiki zaman etken sıfat-eylem biçimleri (влия**ещ** / *çoğ.* влия**ещи**; избав**ящ** / *çoğ.* избав**ящи**), bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimleri (влия**ял** / *çoğ.* влия**ли**; забол**ял** / *çoğ.* забо**лели**; разпростр**ял** / *çoğ.* разпростр**ели;** избав**ял** / *çoğ.* избав**яли**), bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylem biçimleri (влия**ел** / *çoğ.* влия**ели**; заболе**ел** / *çoğ.* заболе**ели**; разпростр**ял** / *çoğ.* разпростр**ели;** избав**ял** / *çoğ.* избав**яли**), geçmiş zaman edilgen sıfat-eylem biçimleri (разпростр**ян** / *çoğ.* разпростр**ени**; избав**ян** / *çoğ.* избав**яни**), zarf-eylem biçimlerinin (влия**ейки**; избав**яйки**) farklı fonetik temellerine rağmen, benzer / aynı doğrultuda biçimlendiği görülmektedir.

Benzer ya da aynı biçimlerin ortaya çıkması Bulgarcada zamansal parçaların birbiriyle ilişki içinde olmasından ve bu ilişkilerin merkezde toplanmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz açıklamalar ve

örnekler Bulgarcada eylem morfolojisinin biçime dayalı bütünsel sistemini somutlaştırarak çalışmamızın birinci amacını desteklemektedir (Bkz. s. 36).

Bulgarca eylemlerin şimdiki zaman etrafında kategorize edilmesi (389 eylem, üç ana grup, 28 alt başlık) belirlediğimiz birinci amaç doğrultusunda gerekli yöntem(ler)i saptayarak, ikinci amacın gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Aşağıda belirtilen tespitler Bulgarcadaki eylem morfolojisinin kolay öğretilmesine / öğrenilmesine imkân tanımaktadır:

- Fonetik değişimlerin tespiti: Пе**ка**, пе**ч**еш (şimdiki zaman); забол**ея** (şimdiki zaman) → забо**лях** (bitmiş geçmiş zaman); вля**з**а (şimdiki zaman) → вле**зех** (bitmemiş geçmiş zaman); вля**з**а (şimdiki zaman) → вля**з**ъл съм, *çoğ.* вле**з**ли сте (belirsiz geçmiş zaman); замра (şimdiki zaman) → замр**ял**, *çoğ.* замре**ли** (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); строя̀ (şimdiki zaman) → строя**л**, *çoğ.* строе**ли** (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-eylemi); приѐма (şimdiki zaman) → при**ет**, *çoğ.* прие**ти** (geçmiş zaman edilgen sıfat-eylemi).

- Aynı son sesli fakat farklı çekimli eylemlerin tespiti: Вър**жа** (1. Çekim) (şimdiki zaman) → върз**ах** (bitmiş geçmiş zaman); поле**жа** (2. Çekim) (şimdiki zaman) → поле**жах** (bitmiş geçmiş zaman).

- Aynı son sesli eylemlerin aynı zamanlarda farklı biçimlenmesi ve buna bağlı oluşumların kullanımlarının (tek tip biçimlenme, yaygın biçimlenme, nadir biçimlenme) da kategorize edilmesi: Бро**я** → бро**их** (bitmiş geçmiş zaman) (yaygın biçimlenme); съст**оя** се → състо**ях** се (bitmiş geçmiş zaman) (nadir biçimlenme); вля**з**а (şimdiki zaman) → вле**зех** (bitmemiş geçmiş zaman) (yaygın biçimlenme); огри**з**а (şimdiki zaman) → огриз**ях** (bitmemiş geçmiş zaman) (nadir biçimlenme).

- Kullanılan eklerin dağılımının tespiti: Bkz. Tablo 67 ve Tablo 73.

- Çekim ve görünüş dağılımının tespiti: Bkz. Tablo 67 ve Tablo 73.

- Nicel veriler tespit edilebilir: Çalışma 'içerik analiz yöntemiyle' nitel araştırmaya bağlı gerçekleştirilmiş olsa da bazı noktalarda nicel sonuçlara varılabilmektedir. Bu tespitler geliştirilmeye açıktır. Örneğin, *şimdiki zamanda* birinci çekim eylemlerde sonu **-за** ve **-ка** ile biten eylemlerde fonetik değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimlerin oranı birinci çekim eylemlerin kendi içinde %9'u (252 eylemin 23'ü), tüm eylemlerde ise %6'ya denk gelmektedir (toplam 389 eylemin 23'ü).

Sonuç olarak, Ülkemizin Bulgaristan ile siyasi, ekonomik, kültürel ilişkileri, geçmişten gelen bağ göz önünde bulundurulduğunda ve Ülkemizin gelecekte Balkanlara yönelik politika geliştirebilmesi için Balkan dillerinin ve Bulgarcanın önemi elbette ki tartışmasızdır. Bu yüzden çalışmamız 'Bulgaristik' alanındaki akademik çalışmalara dil araştırmaları boyutunda katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA (литература)

Araştırma Eserleri

Aleksova, Krasimira, "Otnoşenieto modalnost – Evidentsialnost – Prezumptivnost (s ogled i na Bılgarskiya Ezik)", *Yubileen Slavistiçen Sbornik (10 godini Slavyanska filologiya v Yugozapadniya universitet 'Neofit Rilski'*, Redaktor Vılçanova Marinela, Mihaela Kuzmova, Miglena Mihaylova, İzdatelstvo: UI 'Neofit Rilski', 2005, 420-430, ISBN: 954-680-359-6.

Aleksova, Krasimira; Mihaela Moskova; Vanya Stoeva; Nika Akimova; Liliya Halembakova; Jivka Koleva; Kristofır Kauıl; Aleksandır Gercev, *Bılgarski Ezik za Çujdentsi* (Nivo A2), 1. Baskı, İD Print, Sofya, 2015.

Aleksandrova, Tatyana, "Deepriçastieto – Kodifitsipana norma i aktualna ezikova praktika", *Bılgarski ezik*, 63. Kn. 3, 2016, 58-69.

Aleksandrova, Tatyana; Ruska Stançeva, "Nyakoi formoobrazuvatelni tipove pri glagoli ot pırvo sprejenie v Bılgarskiya knijoven ezik", *Slavia Meridionalis*, Issue 18, 2018, 1-26.

Andreyçin, Lyubomir; Minko İvanov; Konstantin Popov, *Sıvremenen Bılgarski ezik*, Ç. II, Dırjavno İzdatelstvo "Narodna Prosveta", Sofya, 1957.

Andreyçin (a), Lyubomir, "Obshta harakteristika na bılgarskata glagolna sistema", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 22-28.

Andreyçin (b), Lyubomir, "Kım harakteristikata na perfekta (minalo neopredeleno vreme) v Bılgarskia ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya*

Glagol, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 277 – 286.

Andreyçin, Lyubomir, *Osnovna Bılgarska Gramatika,* Nauka i izkustvo, Sofia, 1978.

Andreyçin, Lyubomir; Konstantin Popov; Stoyan Stoyanov, *Gramatika na Bılgarskiya ezik*, İzdatelstvo "Prosveta – Sofia", Sofya, 2020.

Atanasova, Aneta Stoyanova, *Glagolnata sistema v Bılgarskite gramatiki na Nemski ezik ot vtorata polovina na XIX i pırvata polovina na XX vek,* Doktorant po Spetsialnostta Bılgarski ezik vıv Sektsiyata za sıvremenen Bılgarski ezik na IBE "Prof. L. Andreyçin" - BAN, Sofya, 2016.

Baeva, Albena, "Zalog na glagola v Bılgarskiya Ezik", *Knowledge: International Journal,* Vol. 46, Issue 6, 2021, 1033-1043.

Balan, Aleksandır Teodorov, "Çetvırto naklonenie", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 321-335.

Bálint, Rita, "Bılgarskoto bıdeşte vreme ot gledna toçka na nautralnata morfologiya", *Opera Slavica,* vol. 34, iss. 1, 2024, 79-87.

Barbolova, Zoya, *Sıvremenen Bılgarski Ezik-Morfologiya*, İzdatelstvo Svetlik, Zemizdat, Sofya, 1997.

Breu, Walter, "Der Faktor Sprachkontakt in einer dynamischen Typologie des Slavischen", *Slavistische Linguistik 1993,* Ed. Hans Robert Mehlig, Verlag Otto Sagner, München, 1994, 41-64.

Comrie, Bernard, "Aspect and Tense", *Encyclopaedia of the Linguistic Sciences: Issues and Theories,* Ed. Vennelakanti Prakasam, Allied, New Delhi, 2008.

Cömertel, Serkan, "Bulgarcada Fiillerin İkinci Derece Bitmemiş Görünüş Kazanması", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2016, 145-156.

Csizmadia, Rita, "Metodi i rezultati v istoriyata na Bılgarskia glagol", *9th Conference for Young Slavists in Budapest (Fiatal Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája IX) 9 May 2019*, Budapest, 2020, 25-27.

Çakırova, Krasimira, "Kım vıprosa za sintetiçnoto uslovno naklonenie v Bılgarskiya ezik", v *Nauçni trudove na Plovdivskiya Universitet 'Paisii Hilendarski'*, T. 33, kn. 1, 1995 – filologii, 79-86.

Çakırova, Krasimira, "Nov pogled kım vidovata teoria na svetomir ivanchev", *Slavyanski Dialozi* (spisanie za slavyanski ezitsi, literaturi i kulturi), *Nauçni izsledvania Ezikoznanie*, Knizhka 4.1, 2005.

Çakırova, Krasimira, *Imperativat v sıvremenniya Bılgarski ezik*, İzdatelstvo Pigmalion, Plovdiv, 2009.

Çolakova, Kristalina; Kalina İvanova, "Zalogıt kato gramatiçna i leksikografska problema", v *Slavyanska filologiya - БАН*, T. 12, Sofya, 1973, 167-181.

Çoroleeva, Mariya, "Otglagolni prilagatelni imena ili adektivirani priçastiya", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, 163-169.

Dağabakan, Fatma Ö., "Dillerde Cinsiyet Almanca ve Türkçede Cinsiyet Kavramları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* [TAED], 46, 2011, 281-300.

Demina, E. İ., "Pereskazivatelinie formi v sovremennom Bolgarskom literaturnom yazike", *Voprosi grammatiki bolgarskogo literaturnogo yazika*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSCB, Moskva, 1959.

Demirova, Rafie; Yordanka Zaharieva, *Uçebno Pomagalo po Bılgarski Ezik*, İzdatelstvo Avangard Prima, Sofya, 2008.

Demirova, Rafie, Çağdaş Bulgar Diline Bakış / Kompendium na sıvremenniya Bılgarski ezik, 'Avangard Prima' Yayınevi, Sofia, 2019.

Deyanova, Mariya, "Slavyanskata glagolna opozitsiya imperfekt i aorist", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 316-320.

Dimitrova, Desislava, "Relatsiyata perfektiv - imperfektiv i aorist - imperfekt v Bılgarskiya i v novogrıtskiya ezik", *Nauchni trudove- Filologia*, Tom. 58, Kn. 1, Sb. A, Plovdivski Universitet "Paisiy Hilendarski", 2020, 200-209.

Dimov, Dimo, "Nablyudeniya vırhu znaçenieto i upotrebata na otglagolnite sıştestvitelni imena na -не", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, 131-140.

Doğan, Enfel, "Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 17, 2011, 89-98.

Garavalova, Iliyana, *Skolata na naturalnata morfologiya i Bılgarskata morfologiçeska sistema*, İzdatelstvo SemaRS, Sofya, 2003.

Georgiev, Vladimir, "Vıznikvane na novi slojni glagolni formi sıs spomagatelen glagol "imam"", *İzvestiya na İnstituta za Bılgarski ezik*, Kn. V, İzdanie na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya, 1957.

Georgiev, Vladimir; Ivan Duridanov, *Ezikoznanie*, Nauka i İzkustvo, Sofia, 1965.

Georgieva, Elena, "Kım vıprosa za semantiçnata harakteristika na otglagolnite sıştestvitelni v Bılgarskiya knijoven ezik (Opit za leksiko-gramatiçeska prekategorizatsiya)", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, 151-161.

Georgieva, Elena, "Za nyakoi gramatiko – semantiçni promeni na minalite stradatelni priçastiya v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 415-426.

Gercikov, Georgi, "Sıştnost na kategoriyata. Modus na deystvieto i modus na izkazvaneto na deystvieto", *Preizkazvaneto na glagolnoto deystvie v Bılgarskiya ezik*, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1984.

Gotseva, Mariana, "The Category of Aspect in English and Bulgarian", Godishnik na Shumenskia Universitet "Episkop Konstantin Preslavski", Fakultet po humanitarni nauki, 33.1, 2022, 191-203.

Gramatika na Sıvremenniya Bılgarski Knijoven Ezik, T. II, *Morfologiya*, Gl. Red. Stoyan Stoyanov, İzdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya, 1983.

Haralampiev, İvan, "İz diahronnata problematika na Bılgarskiya glagol, *Bılgarski Ezik*, Organ na Instituta za Bılgarski Ezik pro Bılgarskata Akademiya na Naukite, god. XXXVIII, Kn. 5, Sofia, 1988, 393-397.

Hauge, Kjetil Ra, *A Short Grammar of Contemporary Bulgarian*, Slavica Pub., 1999.

Ignatova, Anelia Stefanova, *Aktionsart and Bulgarian Verbal Aspect*, Vision Libros, Madrid, 2012.

Iliev, Ivan; Petko Petkov, "Neizvesten model za obrazuvane na otritsatelen imperativ v Bılgarskiyat ezik", Neno Nedelçev v naukata za Bılgarite. Sbornik v çest na Prof. Neno Nedelçev po sluçay negovata, 2017, 275-279.

Ivançev, Svetomir, "Problemi na razvitieto i funktsioniraneto na modalnite kategorii v Bılgarskiya ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 348-359.

Ivanov, Dimitır; Borimir Krıstev; Rosina Boneva, *Bılgarski Ezik* (Za Çujdestrannite Studenti, Sledvaşti vıv Vissite Uçebni Zavedeniya), Nauka i İzkustvo, Sofya, 1969.

Ivanova, Elena Yu., "Gramariçeski kategorii v strukturata na Bılgarskoto podçineno izreçenie: Kontekstovo obusloveni znaçeniya i reliktovi sıstoyaniya", Spisanie *Bılgarski ezik, Prilojenie / Bulgarian Language, Supplement*, 66, 2019, 31-48.

Ivanova, Rumyana, "Nevızmojni formi v Bılgarskata glagolna sistema", *Spisanie Proglas*, Velikotırnovski Universitet "Sv. Sv. Kiril i Metodiy" Universitetsko İzdatelstvo, Broy 4, Tom 9, 1995, 62-67.

Ivanova, Rumyana, "Modalnata sistema na Bılgarskiya glagol – Struktura i printsipi na organizatsiya", *Spisanie Proglas*, Velikotırnovski Universitet "Sv. Sv. Kiril i Metodiy" Universitetsko İzdatelstvo, Broy 4, Tom 10, 1996, 25-31.

Kaldieva-Zaharieva, Stefana, "Kım harakteristikata na otglagolnite sıştestvitelni sıs sufiks -не v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik (semantika)", *Bılgarski ezik*, No:1, Sofya, 1982, 48-53.

Karabulut, Ferhat; Elanur Kazanlar Ürkmez, "Türkçede Yükümlülük Kipliğinde "İstek" Unsuru: Palmer Modeli Temelinde Bir Analiz", *Kesit Akademi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 23, 2020, 73-84.

Kostov, Nikola, *Bılgarska Gramatika*, İzdatelstvo Kazanlışka Dolina, Sofya, 1939.

Krıstev, Borimir, *Gramatika za Vsiçki*, İzdatelstvo 'Pergament', Sofya, 2016.

Kurzová, Helena, *From Indo-European to Latin* (The Evolution of a Morphosyntactic Type), Current Issues in Linguistic Theory 104, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 1993.

Kutsarov, Ivan, "Gramatiçnata kategoriya preizkaznost / nepreizkaznost v sıvremenniya Bılgarski ezik (İstoriya na prouçvaneto na yavlenieto v ezikovedskata literatura, posvetena na Bılgarski ezik. Gramatiçeska sıştnost na preizkazvaneto)", *Godişnik na Sofiyskiya Universitet, Fakultet po Slavyanski Filologii*, Tom LXX, 1. S., 1979.

Kutsarov, İvan, *Teoretiçna gramatika na Bılgarski ezik, Morfologiya*, Universitetsko izdatelstvo 'Paisii Hilendarski', Plovdiv, 2007.

Lin, Jo-wang, "Time in a language without Tense: The case of Chinese", *Journal of Semantics*, 23.1, 2006, 1-53.

Lindstedt, Jouko, *On the Semantics of Tense and Aspect in Bulgarian*, Ph.D. Dissertation, University of Helsinki, 1985.

Lindstedt, Jouko, "Is there a Balkan Verb System?", *Balkanistica*, In Papers from the Third Conference on Formal Approaches to South Slavic and Balkan Languages, Ed. Mila Dimitrova-Vulchanova, Donald L. Dyer, Iliyana Krapova, Catherine Rudin, Vol. 15, 2002, 305-318.

Malkoç, Muzaffer, "Dil Biliminde Zamanın Tanımı ve İşlevi Nedir", *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6.3, 2011, 1075 – 1081.

Manova, Stela, "Suffix combinations in Bulgarian: parsability and hierarchy-based ordering", *Morphology*, Vol. 20, 2010, 267-296.

Markova, Diana, "Nablyudeniya vırhu nyakoi proyavi na sistemni otnoşeniya v sferata na Bılgarskite gramatiçni formanti", *Verba iuvenium Slovoto na Mladite*, Issue 2, Universitetsko İzdatelstvo "Paisiy Hilendarski", Plovidiv, 2020, 48-59.

Markova, Diana, "Kım vıprosa za formantite, s koito se obrazuva t. nar. segaşno stradatelno priçastie v sıvremenniya Bılgarski ezik", *Verba iuvenium Slovoto na Mladite*, Issue 3, Universitetsko İzdatelstvo "Paisiy Hilendarski", Plovidiv, 2021, 45-57.

Marovska, Vera, "Leksikalno gramatichnata kategoriya vid na glagola", *Nauchni trudove- Filologia*, Tom. 54, Kn. 1, Sb. A, Plovdivski Universitet "Paisiy Hilendarski", 2016, 155-192.

Maslov, Yu. S., "Glagoliniy vid v sovremennom bolgarskom literaturnom yazike (Znaçenie i upotreblenie)", *Voprosi grammatiki bolgarskogo literaturnogo yazika*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSCB, Moskva, 1959, 157-313.

McClain, Katherine Lee, *Temporal Structures in Bulgarian* (Doktora Tezi), University of California, Los Angeles, 1991.

Migdalski, Krzysztof Marek, *The Syntax of Compound Tenses in Slavic*, Published by Netherlands Graduate School of Linguistic, Number: 130, Utrecht, 2006.

Minchev, Zdravko, "Kım vıprosa za korelatsiyata litse – bezliçnost - zalog", v *Nauçni trudove na Plovdivskiya Universitet 'Paisii Hilendarski'*, T. 52, kn. 1, 2014 – filologii, 259-268.

Mirçev, Kiril, *İstoriçeska gramatika na Bılgarskiya ezik*, Dırjavno İzdatelstvo "Nauka i İzkustvo", III. İzdanie, Sofya, 1978.

Nedev, İvan, "Za edna neotbelyazana rolya na minaloto svırşeno deyatelno priçastie", *Spisanie Proglas*, Velikotırnovski Universitet "Sv. Sv. Kiril i Metodiy" Universitetsko İzdatelstvo, Broy 2, Tom 27, 2018, 233-246.

Nicolova, Ruselina, *Bulgarian Grammar*, Frank & Timme, Berlin, 2017, 318.

Nitsolova, Ruselina, "Bılgarskiyat Glagol (обзор)", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya 1976, 7-21.

Nitsolova, Ruselina, *Bılgarska Gramatika - Morfologiya*, Universitetsko İzdatelstvo 'Sv. Kliment Ohridski', Sofya, 2008.

Osenova, Petya, "Bulgarian", *Revue belge de philologie et d'histoire / Belgish Tijdschrift voor Filologie En Geschiedenis* [Langues et littératures modernes], Cilt 88, Fasikül 3, 2010, 643-668.

Paskaleva, Dobrinka, "On Verb Aspect and Teaching Bulgarian as a Foreign Language", *Knowledge -International Journal*, Vol. 41, No.2, Skopje, 2020, 409-413.

Paşov, Petır, *Bılgarska Gramatika*, İzdatelska Kışta 'Hermes', Plovdiv, 1999.

Paşov, Petır; Mariya Paşova, *Pomagalo po Bılgarski Ezik / Tablitsi, Shemi, Primeri* (V-XII Klas), İzdatelska Kışta 'Hermes', Plovdiv, 2011.

Paşov (a), Petır, "Bılgarskite glagolni vremena (Za osnovnite im znaçeniya i onagledyavaneto im sıs shemi i formuli)", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 186-209.

Paşov (b), Petır, "Za osnovite pri glagolnoto formoobrazuvane v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 48-56

Paşov (c), Petır, "Klasifikatsiya na Bılgarskite glagoli spored segaşnata i aoristnata im osnova", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 29-47.

Petkov, Pavel, "Otglagolnite sıştestvitelni i transformatsiite na tehnite sintaktiçni grupi", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, 141-149.

Petrova, Stefka; Pravda Tsankova; Elitsa Kurteva; Kristina Tomova; İvan İliev, *Uçete Bılgarski Ezik* (Учете български език), Nivo 1, Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie – (IÇS), İzdatelstvo 'Dr. İvan Bogorov', Sofya, 2004.

Petrova, Stefka; Pravda Tsankova; Elitsa Kurteva; Kristina Tomova; İvan İliev, *Uçete Bılgarski Ezik* (Учете български език), Nivo 2A, Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie – (IÇS), İzdatelstvo 'D-r İvan Bogorov' Sofya, 2004.

Pırvev, Hristo, "Predistoriyata na problemata za preizkaznoto naklonenie", *Bılgarski Ezik*, No: 4-5, 1958, 434-441.

Pırvev, Hristo, "Sıvremenniyat knijoven Bılgarski ezik i problemata za segaşno stradatelno priçastie", *Izvestiya na Instituta za Bılgarski ezik* (V Çest na Lyubomir Andreyçin po sluçay şeysetgodişninata mu), Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Kniga XIX, Sofya, 1970, 123-130.

Pırvev (a), Hristo, "Morfologiçni osobenosti na priçastiyata v sıvremenniya Bılgarski knijoven ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 396-403.

Pırvev (b), Hristo, "Çerti ot semantiçnata harakteristika na priçastiyata v sıvremenniya knijoven Bılgarski ezik", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 404-414.

Pipit, Mayang, "The Expression of English Linguistic Time through Simple Past Tense by Indonesian Learners", in *Eleventh Conference on Applied Linguistics* (CONAPLIN 2018), Atlantis Press, 2019.

Pollard, David; Asuman Çelen Pollard, *Hauçi Sam Turski* (Научи сам Турски), Skyprint, Sofya, 2006.

Radeva, Vasilka, *Slovoobrazuvaneto v Bılgarskiya Knijoven Ezik*, Universitetsko Izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", Sofya, 1991.

Rangelov, Spas, "Verbal Aspectuality and Situation Types in Bulgarian: Preliminary Observations. Topics: Linguistics, Foreign-Language Learning", *Rhetoric and Communications Journal* (A Peer Reviewed Scientific Journal), November 2017, Issue: 31, 1-8.

Rassudova, Olyga P., *Upotreblenie vidov glagola v russkom yazike*, İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta, Moskva, 1968.

Saşeva, Verka, "Funktsionalno-semantiçnata kategoriya zalogovost v Bılgarskiya ezik", v dokladi ot Mejdunarodnata godişna konferentsiya na

instituta za Bılgarski ezik ‘Prof. Lyubomir Andreyçin’, Sıstaviteli: Svetla Koeva, Maksim Stamenov, *İzdatelstvo na BAN*, Sofya, 2023, 41-48.

Schenker, Alexander M., “Proto-Slavonic”, *The Slavonic Languages*, Ed. Bernard Comrie and Greville G. Corbett, Routledge, London and New York 1993, 60-124.

Siewierska, Anna; Ludmila Uhlírová, “An Overview of Word Order in Slavic Languages”, *Constituent Order in the Languages of Europe*, Ed. Anna Siewierska, Mouton de Gruyter, Berlin – New York 1998.

Simeonova, Vesela, “On tense, aspect, and mood interaction in Bulgarian and Slavic”, *The Study of Slavic grammar from multiple perspectives*, Heidelberg University, 2015, 1-15.

Skalička, Vladimír, *Typologische Studien* [Schriften zur Linguistik], Vieweg Teubner Verlag, 1979.

Stankov, Valentin, *Bılgarskite glagolni vremena*, Nauka i İzkustvo, Sofya, 1969.

Stankov, Valentin, “Kategorii na ındikativa v sıvremenniya Bılgarski ezik”, *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo ‘Nauka i İzkustvo’, Sofya, 1976, 360-374.

Stankov, Valentin, *Stilistiçni osobenosti na Bılgarskiya glagol*, Dırjavno İzdatelstvo ‘Narodna Prosveta’, Sofya, 1981.

Stoyanov (a), Stoyan, “Otglagolni sıştestvitelni s nastavka -ne ot svırşeni glagoli”, *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo ‘Nauka i İzkustvo’, Sofya, 1976, 427-436.

Stoyanov (b), Stoyan, "Nepravilna upotreba na otglagolno sıştestvitelno", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 437-439.

Stoyanov, Stoyan, *Gramatika na Bılgarskiya Knijoven Ezik-Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya, 1977.

Sussex, Roland; Paul Cubberley, *The Slavic Languages* (Cambridge Language Surveys), Cambridge University Press, 2006.

Szemerényi, Oswald, "The origin of aspect in the Indo-European languages", *Glotta*, 65.1./2., 1987, 1-18.

Tilev, Enço, "Vremeto kato abstraktsiya – aspekti i problemi na temporalnostta v lingvistiçnite izsledvaniya", *Bılgarski Ezik i Literatura* (Bulgarian Language and Literature), Vol. 63, Number 1, 2021, 36-48.

Tilkov, Dimitır; Stoyan Stoyanov; Konstantin Popov, *Gramatika na Sıvremenniya Bılgarski Knijoven Ezik Tom II. Morfologiya*, Bılgarska Akademiya na Naukite, Sofya, 1983.

Todorova, El., "Upotrebata na deepriçastiya v sıvremenniya Bılgarski hudojestven i publitsistiçen tekst", *Slavistiçen sbornik*, Izdanie na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya, 1988, 101-108.

Tomic, Olga Miseska, "Grammatical Categories Across Cultures", *Language Acrosss Culturess*, Irish Association for Applied Linguistics, Ed. Liam Mac Mathuna and David Singleton, Dublin, 1983, 31-39.

Tomic, Olga Miseska, "The Syntax of the Balkan Slavic Future Tenses", *Lingua*, Volume 114, Issue 4, 2004, 517-542.

Tomic, Olga Miseska, "The perfect and the Evidential", *Balkan Sprachbund Morpho-syntactic Features* (Studies in Natural Language – Linguistic Theory), Published by Springer, Dordrecht, 2006.

Trifonov, Yordan, "Sintaktiçni belejki za sıedinenieto na minalo deystvitelno priçastie s glagola "sım" v novobılgarskiya ezik", *Periodiçesko spisanie*, No. 66, Sofya, 1905, 155-192.

Tsonev, Benjo, *İstoriya na Bılgarskiy Ezik*, T.3, İzdatelstvo Pridvorna peçatnitsa, Sofya, 1937.

Yanakiev, Miroslav, "Bılgarskite glagolni formi, s koito se sıobştava za minali sıbitia, i naçinite za prevejdane na ruskoto 'proshedshee vremya'", *Bılgarski ezik i literatura 2*, 1962, 3-10.

Yanakiev, Miroslav, "Za gramemite, nariçani v Bılgarskata gramatika 'segaşno vreme' i 'bıdeşte vreme'", *Pomagalo po Bılgarska Morfologiya Glagol*, Sıstavili: Petır Paşov i Ruselina Nitsolova, İzdatelstvo 'Nauka i İzkustvo', Sofya, 1976, 230-251.

Ye, Jingyi, "Vowel and Consonant Alternations in the Bulgarian Verbal System", *UCL Working Papers in Linguistics* (UCLWPL), United Kingdom, 2018, 79-104.

Yenisoy, Hayriye Memoğlu; Erhan Süleymanoğlu, *Modern Bulgar Dili* (Üniversite Öğrencilerine Ders Kitabı) / Sıvremenen Bılgarski Ezik (Uçebnik za Studenti), Hatiboğlu Yayınları, Ankara, 2014.

Çalışmada Kullanılan Sözlükler

Atasoy, Ahmet Emin, *Yeni Bulgarca-Türkçe Sözlük* (нов българо-турски речник), Aziz Kliment Ohridski Üniversitesi Yayınevi (Университетско издателство "Св. Климент Охридски"), Sofya, 2019.

Bılgarski Etimologiçen Reçnik, Akademiçno izdatelstvo 'Prof. Marin Drinov', Tom. 1, Sofya, 2007.

Bılgarski Etimologiçen Reçnik, Izdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite, Tom. 3, Sofya, 1986.

Bılgarski Tılkoven Reçnik, Izdatelstvo 'Nauka i Izkustvo', Sofya, 2015.

Bulgarca Türkçe Sözlük (българско турски речник), Bulgaristan İlimler Akademisi Yayınevi, Sofya, 1961.

Karaağaç, Günay, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Reçnik na Çujdite dumi vıv Bılgarskiya Ezik sıs Prilojeniya (Речник на чуждите думи в българския език с приложения), Gaberoff, V. Tırnovo, 2002.